

ADYA TOLOKONNIKOVA

LÁZADJ!

A PUSSY RIOT
ÚTMUTATÓJA AKTIVISTÁKNAK

„Úgy érzem, az akciónk a Megváltó Krisztus-székesegyházban egészében véve borzalmasra sikeredett. A terv java részét egyáltalán nem sikerült végrehajtani – még a refrénig sem jutottunk el. Nem készült elég felvétel ahhoz, hogy abból össze lehessen vágni egy jó klipet. Irtó csalódottak voltunk. Erre furcsamód épp a leggyengébb produkciónk miatt küldtek minket börtönbe. Egyszerűen arról lehetett szó, hogy az előadásunk Putyinnak sem tetszett. Biztos azt gondolta: »Basszus! Ez milyen szar! Börtönbe velük!«”

Nadya Tolokonnikova

LÁZADJ!

X 289.612

Nadya Tolokonnikova

LÁZADJ!

A PUSSY RIOT ÚTMUTATÓJA
AKTIVISTÁKNAK

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001300580

A fordítás alapja:

Nadya Tolokonnikova

Read & Riot: A Pussy Riot Guide to Activism

First published in the USA, in 2018 by HarperOne,
an Imprint of Harper Collins Publisher

Egyes szereplők nevét megváltoztattuk a személyes adatok védelme érdekében.
A 42–44. oldalon található *Pénzügyi (had)műveletek!* rész Samuel Alexander engedélyével került a könyvbe.

Copyright © Nadya Tolokonnikova, 2018

Illusztrációk © Roman Durov, 2018

Fordította: Garamvölgyi Andrea

Szerkesztette: Orosz Ildikó

Borítóterv: Yvonne Chan

Borítóadaptáció: Tabák Miklós

HVG Könyvek, Budapest, 2019

Kiadóvezető: Budaházy Árpád

Felelős szerkesztő: Haulitus Anikó

www.hvgkonyvek.hu

ISBN 978-963-304-855-9

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos publikálni,
adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus,
fényképeszeti úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Szauer Péter

Nyomdai előkészítés: Kedves László

Nyomás: Central Dabasi Nyomda Zrt.

Felelős vezető: Balizs Attila vezérigazgató

X 289612

TARTALOM

BEVEZETÉS	9
Előzetes nyilatkozat	9
Mind nagyhatalom vagyunk	13
Szavak, tettek, hősök	19
1. SZABÁLY: KALÓZKODJ!	23
Szavak	24
Kalózok népköztársasága	24
Kalózkodás nemzetközi vizeken	25
Tettek	28
Nincs határ	28
Hősök	30
Diogenész	30
2. SZABÁLY: CSINÁLD MAGAD!	35
Szavak	36
A „csináld magad” eszméje	36
Műpolitika	37
Lady Szimpla: a csórók művészete	41
Tettek	44
Vessen a szexista!	44

Hogyan alapítsunk politikai feminista punkzenekart: Az alapok	48
Hősök	49
D. A. Prigov	49
3. SZABÁLY: VEDD VISSZA A LÁZADÁS ÖRÖMÉT!	53
Szavak	54
Az életünk legyen csupa szeretet és nevetés	54
Dadaizmus	55
Tettek	58
Gyerekek, ha összefognak	59
Hősök	63
1968	63
4. SZABÁLY: HOZD A FRÁSZT A KORMÁNYRA!	71
Szavak	72
Megkérdőjelezni a status quót	72
Tettek	74
Hagyjuk a gügyögést!	74
Művészet akcióban	78
Kibaszott szexisták	79
Hősök	82
Dr. Martin Luther King	82
5. SZABÁLY: KÖVESS EL MŰVÉSZETBŰNT!	87
Szavak	88
Az ember mint politikai és művészi lény	89
Dönts le a (negyedik) falat!	93
Ima	96
Tettek	97
A Pussy Riot templom	97
Hősök	103
A The Yes Men duó	103

6. SZABÁLY: LEPLEZD LE A HATALMASKODÁST!	107
Szavak	108
Hazudj, csalj, lopj (mindenki ezt csinálja); avagy: kicsoda Putyin és mi köze Trumphoz?	108
Alt-jobb fasiszták	113
Tettek	122
Harapd le a nyelved!	122
Foglaljuk vissza az utcát!	126
Hősök	131
Berrigan fivérek	131
7. SZABÁLY: NE ADD FEL KÖNNYEN!	
TARTS KI! SZERVEZŐDJ!	135
Szavak	136
Minden botütés legyen kitüntetés	137
Tettek	141
A szabadság minden bűnök őse	141
Hősök	148
Emmeline Pankhurst	148
8. SZABÁLY: SZABADULÁS A BÖRTÖNBŐL	153
Szavak	154
Börtönipari komplexum	154
Tettek	164
Börtönlázadás	165
Hősök	183
Michel Foucault	183
<i>A felszabadítás teológiája</i>	
– Beszélgetés Chris Hedgesszel	187
9. SZABÁLY: TEREMTS ALTERNATÍVÁKAT!	197
Szavak	198
Maradj furcsa!	198

Hatalmat a képzeletnek!	205
Tettek	207
Alternatíva: lehet más a jogrendszer	207
Alternatíva: lehet más a média	211
Hősök	216
Alekszandra Kollontaj	216
10. SZABÁLY: LÉGY, AMI AKARSZ!	223
Szavak	224
Büszke boszorkány és ribanc	224
A kötelező tökéletesség réme	233
Tettek	238
Az én csajom a forradalom	238
Hősök	243
bell hooks	243
Zárónyilatkozat:	
Remény csak a reményvesztettektől jöhet	247
Kim Gordon utószava	257
Olivia Wilde utószava	259
A szerzőről	263
Ajánlott olvasmányok lázadóknak	265
Jegyzetek	273
Név- és tárgymutató	283

BEVEZETÉS

ELŐZETES NYILATKOZAT

Tizennégy éves koromban fogtam magam, és beállítottam az egyik helyi napilap szerkesztőségébe azzal, hogy hoztam egy cikket a környezetszennyezésről és a klímaváltozásról. Közölték velem, hogy igazán helyes kislány vagyok, és nem is írok rosszul, de írjak inkább az állatkertről. A szülővárosom katasztrofális szennyezettségéről szóló cikket nem közölték. Ez van.

Azóta elég sok minden történt velem, például letartóztattak, és két évet börtönben töltöttem, de a lényeg valójában azóta is változatlan. Folyton kellemetlen kérdéseket teszek fel. Itt is, ott is – mindenütt.

Ezek a kérdések – ha választ nem is mindig találtam rájuk – állandó cselekvésre sarkalltak. Szerintem egész életemben valami akcióra készültem. A közterek visszafoglalása és a politikai tiltakozás is régre, egészen 2007-ig nyúlik vissza, amikor én és a barátaim még csak tizenhét-tizennyolc éves kamaszok voltunk, akiket ki lehetett nevetni. A Pussy Riot 2011 októberében alakult meg, de akkor már öt éve komoly kutatásokat folytattunk az aktivizmus témakörében, öt éve tanultunk zsaruk elől meglogni, pénz nélkül alkotni, kerítéseken átmászni, Molotov-koktélt keverni.

(!)

Pár nappal a születésem után leomlott a berlini fal. Akkoriban az emberek joggal hitték, hogy ezzel véget ért a hidegháború, és mostantól békében élünk mindörökké. Hmm... ehhez képest azóta a társadalmi egyenlőtlenségek sosem látott mértékben megnöttek, az oligarchák átvették az uralmat a világ felett, a közoktatást és az egészségügyet súlyos válság fenyegeti, és közben a fejünk felett lebeg a pusztító környezeti katasztrófa réme.

Az emberek szerte a világon mély megdöbbenéssel fogadták, amikor Trump megnyerte az amerikai elnökválasztást. **Ezzel ugyanis 2016. november 8-án végleg felbomlott az a társadalmi szerződés, az a paradigma, mely szerint kényelmesen élhetjük az életünket anélkül, hogy bepiszkolnánk a kezünket a politikával;** hogy elég négyévente egyszer szavazni (vagy nem szavazni: hisz mi *felette* állunk a politikának), és a szabadságjogaink ezzel biztosítottak. E hitünket aznap darabokra tépte a történelem. Egészen addig hittük, hogy az intézményeink célja, hogy védelmezzenek bennünket és gondoskodjanak rólunk, és nem kell azzal foglalkoznunk, hogy *megvédjük ezeket az intézményeket* a korrupciótól, a lobbistáktól, a monopóliumoktól, a személyes adatainkra vadászó nagyvállalatoktól és kormányoktól. Egészen addig kiszerveztük a politikai harcot, ahogy az *olcsó munkát* és a háborúkat is.

Az aktuális rendszerek nem képesek válaszokat adni a polgáraiknak, ezért az emberek most a politika fősodrán kívül keresgélnek megoldásokat. Mert elégedetlenek, és elégedetlenségüket kihasználják a jobboldali, bevándorlásellenes, nacionalista, opportunisták, korrupt, cinikus politikai szereplők. Ugyanazok, akik segítettek felépíteni és fenntartani mindazt, amiben élünk, most megváltást kínálnak. Ők így játszanak. Ez ugyanaz a stratégia, mint amikor megvonják a finanszírozást egy olyan programtól vagy államigazgatási szervtől, amelytől meg akarnak szabadulni, majd a pénztelenségből fakadó eredménytelenséget lobogtatják

bizonyítékként, mondván, a napnál is világosabb, hogy ezt itt fel kell számolni.

Ha a nacionalista agresszió, a határok lezárása, a kivételezés bármely formája hatékony lenne, Észak-Korea lenne a világ leggazdagabb országa. Ezek a módszerek soha sehol nem váltak be igazán, mégis újra és újra „megkajáljuk” azokat. Így kaptuk a nyakunkba Trumpot, a Brexitet, Le Pent, Orbánt és a többit. Oroszországban Putyin elnök is ebből a kottából játszik: messze-menőig kihasználja az 1990-es években ránk szakadt gazdasági sokk, a machiavellista privatizáció és a dereguláció miatt elszegényedett oroszok dühét és fájdalmát.

(!)

Igaz, nem vagyok sem elnök, sem képviselő; nincs sem vagyonom, sem hatalmam. De van hangom, és azt arra használom, hogy szerényen megjegyezzem: visszatekintve a 20. századra, a nacionalizmus és excecionalizmus hátborzongató.

Ma minden eddiginél nagyobb szükség van arra, hogy visszavegyük a hatalmat azoktól a politikusoktól, oligarcháktól és érdekeltségi köreiktől, akik ilyen helyzetbe hoztak minket. Ideje, hogy változtassunk, és ne viselkedjünk úgy, mint akik *bizonyosan* minden más fajt túlélnek a földön.

A jövő sosem kecsegtetett azzal, hogy fényes, fejlődőképes, vagy bármi hasonló. A helyzet lehet még ennél is rosszabb. Ahogy azt a saját hazámban tapasztalom már 2012 óta – azóta, hogy a Pussy Riot rács mögé került, és Putyint harmadszor is elnökké választották.

(!)

Kétségtelen, hogy óriási szerencsénk volt, amiért a Pussy Riot-nak akkor sem fordítottak hátat, akkor sem felejtették el, amikor a börtön vastag falai útját állták a hangjának.

A letartóztatásunk után minden egyes kihallgatótiszt azt javasolta, hogy (a) adjuk fel, (b) hallgassunk vagy (c) ismerjük be, hogy valójában imádjuk Vlagyimir Putyint. „Senkit sem érdekel, mi lesz veletek, itt fogtok megdőgni a börtönben, és a világ még csak nem is tud majd róla. Ne legyetek hülyék, mondjátok, hogy szeretitek Putyint!” Mi mégis kitartóan ismételtgettük, hogy ki nem állhatjuk. És makacsságunkat rengetegen támogatták.

Nemegyszer büntudatot érzek, amiért a Pussy Riot olyan sok támogatást kapott. *Túl sokat is.* Rengeteg politikai fogoly van Oroszországban, és a helyzet sajnos egyre romlik. Az esetük messze nem kap annyi figyelmet, amennyit megérdemelnének. Szomorú, de a közvélemény szerint normális, ha egy politikai aktivistát börtönbüntetésre ítélnék. **Amikor nem múlik el nap ilyen rémtettek nélkül, az emberek egy idő után már nem is reagálnak az efféle hírekre.** És győz az apátia meg a közöny.

A szenvedéseim, a kudarcaim nem adnak rá okot, hogy felhagyjak az aktivizmussal. Ugyanis a társadalmi és politikai változások nem lineáris sorrendben következnek be: néha a legkisebb eredményért is évekig kell dolgozni, máskor egy pillanat alatt is a feje tetejére lehet állítani a világot. Sosem tudni előre. Az előremutató változások híve vagyok, ezért küzdök kitartóan, a magam szerény módján.

MIND NAGYHATALOM VAGYUNK

Az Egyesült Államokban manapság sokat beszélnek Oroszországról – de azt nem sokan tudják, hogy valójában milyen is Oroszország, hogyan fest, milyen érzés ott élni. Nem sejtik, mi a különbség a csodás, kreatív és elszánt emberekkel teli, veszélyesen gyönyörű ország és annak kleptokratikus kormánya között. Sokan kíváncsiak rá, milyen itt – milyen egy szinte teljhatalmú, nőgyűlölő, tekintélyelvű férfi uralma alatt élni. Nos, én bepillantást tudok nyújtani ebbe a világba.

(!)

Az orosz–amerikai kapcsolat igencsak faramuci. Én viszont valami fura, már-már mazochista módon élvezem azt az utat, amit ennek a két birodalomnak az árnyékában járok be. Életem valahol e két, óriási imperialista gépezet között csillan fel a történelem horizontján.

(!)

Engem nem érdekelnek az államhatárok (bár a határokat én nagyon is érdeklek). Tudom, hogy a valódi hatalom azoknak az embereknek a nyitott, össztársadalmi, nemzetközi egyesülésében rejlik, akiknek fontosabb embertársaik élete, mint a pénz vagy a rang.

(!)

Nem csupán egyének vagyunk, akik egymástól elszigetelten, a tévés híradásoktól megrémülve, senkiben sem bízva bújnak otthonuk és mobiljuk tűzfalai mögé, és onnan fröcsögik dühüket és haragjukat önmagukra és másokra. Nem olyan világban aka-

runk élni, ahol mindenki eladó, és semmi sem szolgálja a közjót. Megvetjük a cinizmust, és készek vagyunk felvenni a kesztyűt. Ráadásul nemcsak ellenállók, hanem proaktívak is vagyunk. Itt és most végre az értékrendünk szerint élünk.

(!)

Amikor azt próbálom elmagyarázni, hogy a világpolitikát holisztikusabban, egészében kell vizsgálni, amikor arról beszélek, hogy szerintem az egyes nemzetek tervei és jóléte helyett a teljes bolygó jövőjével kell foglalkozni, a mondandóm sokak számára óhatatlanul naivnak és utópisztikusnak tűnik. Egy ideig azt hittem, azért, mert szegényes a kommunikációs eszköztáram, és valóban lehet, hogy ez is közrejátszott. De az, hogy szavaim süket fülekre találnak, valami komolyabb dolgot is jelez. **Nincs és soha nem is létezett az a nyelvezet, amellyel a Földnek mint komplett rendszernek a jóllétéről beszélhetnénk.** Az embereket az alapján azonosítjuk be, honnan származnak, miközben az soha fel sem merül, hogy mind ugyanannak az emberi fajnak a tagjai vagyunk, és ekként kellene meghatározoznunk magunkat.

Túlélünk a kubai rakétaválságot és még sok egyebet, most mégis önként és dalolva térünk vissza a régi, hidegháborús paradigmához. Az atomtudósokból álló amerikai tudományos társaság a *The Bulletin of the Atomic Scientists* (Atomtudósok Hivatalos Közlönye) című jelentésében évente közzéteszi a globális klímakatasztrófa bekövetkezésének „idejét” – eszerint a végítélet órája (a *Doomsday Clock*) jelenleg két és fél perccel éjfél előtt áll. A globális fenyegetés még soha nem volt ilyen súlyos azóta, hogy az 1980-as években az Egyesült Államok meghirdette a csillagháborús tervet. Most mindenki nagyon boldog, hogy végre *megint* van egy külső ellenség, amely minden rosszárt okolható.

(!)

Amikor két ember régóta veszekszik egymással, idővel elkezdenek egymásra hasonlítani. Az egyik a másik tükörképe lesz, és fennáll a lehetőség, hogy előbb-utóbb meg sem lehet különböztetni őket egymástól. Egymást másolják – és ennek sosincs vége. Ez pozitív is lehet, ha az ellenfél kiváló kvalitásokkal bír, de két nagyhatalom kapcsolatában a végeredmény általában igen rút.

Putyin, amikor megint valami szemét törvényt készül lenyomni az oroszok torkán, mindig az Egyesült Államokra hivatkozik. Amikor az orosz rendőrök engedélyt kapnak, hogy a tüntetőkkel szemben erőszakot alkalmazzanak, azt mondják: „Mit panaszkodtok? Nézzétek, mi folyik Amerikában! Ott egy ilyen akcióért ki is nyírnának a zsaruk.” Amikor az orosz börtönök megreformálásáért kampányolok, és azt mondom, hogy egyetlen embert sem lenne szabad megkínozni és megfosztani a gyógyszereitől, az orosz hivatalnokok azt felelik: „Nézd meg, mi megy Guantánamóban! Az még rosszabb!” Putyin, amikor katonai-ipari komplexumokba önti a pénzt ahelyett, hogy a széthulló infrastruktúrát fejlesztené, csak annyit mond: „Nézzétek, NATO! Nézzétek, drónok! Nézzétek, bombák Irakban!”

Ez mind igaz. Rettenetesen igaz. De kérdem én, ki és mikor döntött úgy, hogy a legrosszabb dolgokat kell másolni?

Amikor a kormányom verőlegényeket küld rám, akik jól helybenhagynak, meg maró, zöld gyógyszert öntenek a szemembe, azt vágják a fejemhez, hogy (a) oroszellenes kurva vagyok, (b) a célom Oroszország elpusztítása, (c) Hillary Clinton pénz, (d) menjek vissza Amerikába. Aki meg Amerikában száll szembe a hatalommal és próbálja cáfolni a hivatalos narratívát, azt meg Amerika-ellenesnek bélyegzik. Ahogy Noam Chomsky mondja (és ő aztán *tudja*, miről beszél): „Az megy, mint a Szovjetunióban, ahol a legfőbb bűnnek a szovjetellenesség számított. [...] Tudomásom szerint az Egyesült Államok az egyetlen olyan szabad ország, ahol létezik ilyen fogalom [...] »amerikanizmus«, »anti-amerikanizmus« és »amerikaellenesség« [...],

ezek a fogalmak szorosan összekapcsolódnak a »harmóniával«, és azzal a gondolattal, hogy meg kell szabadulni a »kívül-állóktól«.¹

Komor előadás ez, amit elnézve az ember azt hihetné, hogy a politika unalmas, haszontalan, és felesleges foglalkozni vele, hiszen úgyszemint tudunk változtatni semmin. Ezzel szemben azt mondom, igenis ki lehet takarítani a politikai arénát. **Csak a hétköznapi emberek nyelvén kell beszélni.** Egyszerűen. Kell egészségügy, oktatás, hozzáférés a cenzúrázatlan információkhoz. Az erőforrások ne drónokra, interkontinentális ballisztikus rakétákra meg mindenre és mindenkire kiterjedő hírszerző hálózatokra menjenek el. A munkások kapjanak tisztességes bért; nem rabszolgák vagyunk. Ezek alapjogok, nem előjogok. Mindez valóság lehetne – és változtatni sokkal könnyebb, mint hinnénk; mint ahogy azt elhítetik velünk.

Putyin még hatalmon van, de nem azért, mert mindenki szeretné, ahogyan kormányoz. Tisztában vagyunk vele, hogy az ország egyre szegényebb, miközben ő és a sleppje egyre csak gazdagszik. *De* (mert mindig van egy „de”) mit lépünk erre mi? Te meg én? Nekünk nincs hatalmunkban változtatni bármin. Mondják ezt ők.

Ha már mindenképp meg kell neveznem egy ellenséget, azt mondom: legnagyobb ellenségünk a közöny. Fantasztikus eredményeket érhetnénk el, ha nem kötne minket gúzsba a gondolat, hogy semmin sem lehet változtatni.

Nem bízunk már abban, hogy az intézmények jobban is működhetnek, és hogy *ezért mi is tehetünk*. Az emberek nem hiszik el, hogy óriási *hatalom van a kezünkben*, csak valamilyen oknál fogva nem élünk vele.

(!)

Václav Havel, a másként gondolkodó, a művész, az író, aki politikai nézetei miatt öt évet töltött egy szovjet fogolytáborban, a Szovjetunió összeomlása után Csehszlovákia elnöke lett. Írt egy briliáns és rendkívül inspiráló művet, a címe: *A kiszolgáltatottak hatalma* (*Moc bezmocných*).² Ezzel az írással szinte a csodával határos módon kerültem kapcsolatba.

Miután két év szabadságvesztésre ítélték, elszállítottak az egyik legkeményebb orosz munkatáborba, Mordvinföldre. Négy hete végeztem a borzalmas kényszerszolgálatot (és a büntetéséből ekkor még hátravolt több mint másfél év), de ennyi is elég volt, hogy elveszítsem minden életkedvemet, és apátiába süppedjek. Megtörtem. Az állandó zaklatások, traumák és a pszichológiai nyomás hatására engedelmessé váltam. Azt gondoltam, mégis hogyan szállhatnék szembe ezzel a totalitárius gépezettel így, hogy teljesen elszigeteltek minden barátomtól és bajtársamtól, itt állok reménytelenül egyedül, és esélyem sincs, hogy egyhamar kikerüljek. A börtön vezetőinek a kezében vagyok, akiket soha senki nem von felelősségre, ha a foglyok megsérülnek vagy meghalnak. Mi itt mind, a szó legszorosabb értelmében véve, a tulajdonuk vagyunk, az ő néma, élettelen rabszolgáik, akiket használat után eldobnak; alvajáró árnyak csupán, egykori emberi mivoltunk maradványai.

De én szerencsés nő vagyok.

Ráleltem *A kiszolgáltatottak hatalmára*, és a börtönőrök elől rejtgetve sikerült is elolvasnom. Örömkönnyekeket hullattam, és a könnyek visszaadták az önbizalmamat. Addig nem törünk meg, amíg nem engedjük magunknak, hogy megtörjünk. A könnyek visszaadták a bátorságomat.

Havel ezt írja:

„A poszttotalitárius rendszer lényege ugyanis, hogy mindenkit bevon a hatalmi gépezet működésébe, de sohasem azért, hogy az egyén személyisége ekként kiteljesedjék, hanem hogy az egyén lemondjon róla

a »rendszer önazonosság-tudatának« javára, azaz, hogy fenntartója legyen a rendszer általános »önmozgásának«, öncélúságának kiszolgálója; [...]

Sőt még ez sem elég: hogy cinkossága természetessé váljon, hogy azonosuljon vele, mint természetes és elkerülhetetlen állapottal, s hogy végül – a maga nevében – az esetleges kívül maradást elvesse mint rendhagyó magatartást, arcátlanságot, mint a személye ellen irányuló támadást, mint ama bizonyos »társadalomból való kivonulást«. A poszttotalitárius rendszer ily módon valamennyi »alattvalóját« – befogva őket a maga »hatalmi szekerébe« – a kölcsönös önkénynek, a társadalom már említett »öntotalitásának« eszközévé teszi.”³

A szavaknak hatalmuk van: Havel írása rendkívül jelentős hatást gyakorolt Kelet-Európára. Zbigniew Bujak, a lengyel Szolidaritás aktivistája ezt mondta:

Ez az írás eljutott hozzánk is az Ursus gyárba. Még hozzá 1979-ben, épp mikor elértünk egy olyan pontra, hogy azt éreztük, mindennek vége. A munkásvédelmi bizottság, a KOR (Komitet Obrony Robotników) megalakulása minket is inspirált. Beszédet tartottunk a műhelyben, beszélgettünk az emberekkel, gyűlésekre jártunk, próbáltuk elmondani az igazságot a gyárról, az országról, a politikáról. Aztán egy idő után az emberek elkezdtek bolondnak nézni. Nem értették, miért csináljuk ezt az egészet, miért vállalunk ekkora kockázatot. És mivel mi sem láttuk ennek semmilyen közvetlen, kézzelfogható eredményét, elkezdtünk kételkedni a célunkban. Felmerült, hogy talán más módszereket, más megoldásokat kellene keresnünk.

Aztán a kezünkbe került Havel írása. És végre ott állt fehéren-feketén az elméleti alapja mindannak, amit addig tettünk. Ez tartotta bennünk a lelket; nem adtuk fel, és egy évvel később – 1980 augusztusában – világossá vált, hogy a pártapparátus és a cégvezetés is fél tőlünk. Számításba kellett venniük bennünket.

Amikor a tettek eredménytelenek, szavakban keresünk inspirációt. Ezt is fel kell tehát venni a listára: Önbizalmat feltekerni! *Van hatalmad!* Együtt, közösségbe vagy mozgalomba szerveződve csodákra lehetünk (és leszünk) képesek.

SZAVAK, TETTEK, HŐSÖK

Az alábbiakban jöjjön néhány szabály, módszer és stratégia, amelyeket én magam hasznosnak találtam életem során. Azt javaslom, mindenki fedezze fel a maga útját, és remélem, hogy olvasóim azért találnak valami érdekeset abban, ahogyan én ráleltem a sajátomra.

Hiszek az elmélet és a gyakorlat – a szavak és a tettek – egységében. Kezdetben volt az ige, de azt – mint tudjuk – hamarosan tettek követték. Ez az én életemre is igaz. Ezért írok arról, ami inspirál, elszomorít vagy feldühít. Cselekszem is, a hitvallásomnak megfelelően. Az egyenlet két oldala – szó és tett – egymást erősíti, táplálja, egyik a másikról tanúskodik.

Következésképp a könyvben szereplő szabályok az alábbiak szerint épülnek fel:

1. Szavak
2. Tettek
3. Hősök

Figyelem! Itt-ott felbukkanhatnak varázsdobozok is.

A varázslat, a boszorkányság és a csodák nem hiányozhatnak az igazságért folytatott harc fegyvertárából. A nagyobb népi mozgalmak – akárcsak maga az univerzum – nem az egyszerű, lineáris logika mentén működnek. (Én adok neked egy dollárt, te adsz nekem egy darab igazságot.) Ha ezt megértjük és elfogadjuk, máris

nyitottabbak leszünk, és visszaszerzünk valamit abból a gyermeki naivitásból, amellyel valaha úgy rácsodálkoztunk mindenre, és akkor majd újra el tud varázsolni a világ, és hálásak leszünk minden élményért. Még a börtönbüntetésért is. A társadalmi mozgalmak nemlineáris logikája megkívánja az aktivistáktól, hogy figyelmes, érzékeny, hálás és nyitott gondolkodású teremtmények legyenek. Elvégre ők mind kalózok és boszorkányok, akik hisznek a varázslatban.

1. SZABÁLY

KALÓZKODJ!

Keresd az igazságot, amely eltörli a létező határokat és fogalmakat! Hallgass az ösztöneidre, így esélyed nyílik elegánsan áthágni a kész szabályokat, és a végén magad állítasz fel új normákat – teremtesz új világfelfogást! Ami szoborrá dermedt, az sosem lehet tökéletes.

Hazai földön számkivetve tengek; [...]
Erős vagyok, és majd' elhagy a lélek; [...]
Folyton nyerek és vesztes maradok;
„Jó estét” mondok annak, aki ébred;
Az ágyban fekszem, mégis félrelépek.

FRANÇOIS VILLON¹

Nem érzem szükségesnek megtudni, milyen is vagyok pontosan.
Az életünk és a munkáink fő feladata, hogy másmilyen emberré váljunk, mint amilyenek kezdetben voltunk.

MICHEL FOUCAULT²

Az én boldogságom a függetlenség, és úgy nézem a dolgokat, ahogy vannak, tekintet nélkül személyekre és helyekre: hazám a világ, vallásom pedig az, hogy jól kell tenni.

THOMAS PAINE³

SZAVAK

Kalózkodás népköztársasága

„Nem érzem szükségesnek megtudni, milyen is vagyok pontosan. Az életünk és a munkáink fő feladata, hogy másmilyen emberre váljunk, mint amilyenek kezdetben voltunk”⁴ – állítja Michel Foucault.

Ha égsz a vágytól, hogy a régi identitásodat bekebelezd, és egy másik személy számára hasznos táptalajt csinálj belőle, akkor bizony lángolni fogsz, a tested apró cafatokra szakad és szétszóródik a világban, a májadból madarak csipegetnek. De megéri. Mert feltámadsz hamvaiddból, megújulva, fiatalon és gyönyörűn – és örökre így maradsz.

Intenzív életet akarok élni. Amit csak lehet, szeretnék belezsúfolni, ebben az egyben kilenc életet akarok leélni. Nem élményeket hajszolok, hanem egész életeket. Meglátásom szerint az élmények hajszolása olyan, mint a lájt kóla, a kilenc az egyben élet cukormentes verziója.

Soha nem fogok csak úgy élni bele a nagyvilágba, céltalanul, pusztán azért, mert „ennek így kell lennie”. Ezt a választ én nem fogadom el.

A punk kultúra megtanított arra, hogy sokszor épp az a rossz választás, ha megpróbálunk mértéktartóak és visszafogottak lenni. Ha az ösztöneink azt súgják, hogy ideje hátrahagyni a „jó kis-lány” énünket, akkor hajrá.

SOSE PRÓBÁLD DEFINIÁLNI A PUNKOT!

A punk létforma lényege, hogy folyton meglepetéseket okozunk. Nem kell hozzá kakastaréj, nem kell egész életben ilyen haját hordanod. **Egy punk módszeresen és rendszeresen átalakítja az imidzsét, egy punk nehezen meghatározható és megszeg minden kulturális és politikai szabályt.**

A punkság létforma. Ehhez nekem Bach és Händel adja a legtöbb inspirációt. Nem tetszik a „punk szubkultúra” fogalma, ahol a punk egy rögzült képpel azonos. A híres performanszművész, Alexander Brener kikérte magának, hogy egyesek csak felvesznek egy tapadós farmergatyát, kiszaggatják és máris kőkemény punknak tartják magukat. A punksághoz ennél sokkal több kell. Az első napon szaggasd szét a farmerodat; a második napon viselj lopott Louboutin cipőt; a harmadik napon borotváld kopaszra a fejed; a negyedik napon növessz (valahogy) fenékig érő haját. Végezz aknamunkát, változz át, múld felül a várakozásokat! Számomra ezt jelenti punknak lenni.

Kalózkodás nemzetközi vizeken

Gyanús nekem minden kényszerű korlátozás. Legyen szó a nememről, a nemzetiségemről, az etnikumomról, a hajszínemről, a hangszínemről, a dugási vagy a fogmosási szokásaimról.

Ha van bármi haszna az életemnek, akkor az az, hogy bemutatom egy olyan emberi lény nézőpontját, aki nem kifejezetten orosz, nem is kínai vagy amerikai; aki igyekszik a maga sajátos módján élni és létezni.

Bemutatom egy kalóz nézőpontját.

Kalóz vagyok – tengerész és kalandor. De kalózként azt is tudom, mennyire fontos, hogy legyen egy közösségünk, álljanak mellettünk olyan emberek, akikben megbízunk, és akik elég elszántak, hogy ha kell, velünk együtt vállalják a gerilla életformát. Az én otthonom a szívemben és a törzsem tagjainak szívében található.

Kalózként az is a feladatom, hogy tanulmányozzam az életet és a világban előforduló politikai rendszereket. Művészi tevékenységem része, hogy pallérozom az elmémet, nyitva tartom a szemem és nem hagyom elhomályosítani a látásomat. Megfogadtam, hogy világéletemben kritikus maradok, és mindig kész leszek előadni egy érzelemmentes elemzést, levezetést, boncolgatást... Ugyanakkor kötelességemnek tartom, hogy szeretetteljes, nyitott és szociális maradjak: a részvét és az együttérzés az egyetlen megbízható barát egy olyan ember számára, aki attól jön lázba, ha ráhangolódik a világra, aki meg akarja érteni a kort, amelyben él, magába akarja szippantani a légkörét, aki vágyja az univerzum zenéjét és harmóniáját, amelyet felfoghatatlanul sok húron játszanak.

„Az értelmiségi mint kalóz – nem egy rossz álom – jegyzi meg a filozófus, Peter Sloterdijk, az olasz költő, fotográfus, esszéista, színész és filmrendező Pasolini *Scritti corsari* (Kalóz írások; 1975) című műve kapcsán. – Így szinte még sosem tekintettünk önmagunkra. A kalóznak nem lehet egyetlen állandó álláspontja, hiszen folyton úton van, mindig máshol nyit frontot.”⁵

Mindig lenyűgöz, amikor valaki a birodalmak által használt, semmitmondó és karótnyelt kifejezésekkel próbálja leírni a valóságot. Felfoghatatlan. Sosem értettem az üres lózungokat az állam ellenségeiről, külső ellenségekről és még sorolhatnám... a lista végtelen. Lássunk pár példát, kik vannak még rajta:

a ruszkek
a komcsik
Uncle Sam, az imperializmus arca
a muszlimok
a jenki disznók
a mexikóiak
a boszorkányok
a leszbikusok
a Pussy Riot
..... <- a te neved
..... <- anyád neve

Aki az igazat akarja tudni, az igazat akarja elmondani, az hátrahagyja az ismert világot (ez magától értetődik), és ezért mások szemében garantáltan nevetségesnek, sőt olykor hülyének fog tűnni; egyáltalán nem valami tiszteletre méltó hősnek. Az jobb, ha megszereti a kudarcait, mert azokból áll össze az út, amely magasabb szintre vezet. Lépj be az ismeretlenség nemzetközi vizeire, ahol nem lehetsz más, csak kalóz!

Ami szoborrá dermedt, az sosem lehet tökéletes. A bizarr, képlekeny világ valódi, és egész kellemes itt. Ezen kívül mi másunk van? A hit, hogy aki kutya, az kutyással házasodjon, a macskabarát meg macskással?

A folyadék bármilyen formát fel tud venni, bármilyen más folyadékkal képes elvegyülni. Egy jégkocka élete kevésbé szórakoztató; én inkább lennék keveredésre képes víz. Csábíts és csábulj el egy kis radikális faggatózásra!

TETTEK

Nincs határ

Szülővárosom, Norilszk erősen iparosodott, jellegzetes szibériai város. Szibéria a térképen úgy néz ki, mint egy hatalmas pöcs. Norilszk a makkon helyezkedik el. A nyarakat mindig a nagy-mamámnál töltöttem valahol a két heregolyó között – tőlünk négyórányi repülőútra.

A városunk levegője nagyobb részben nehézfémeket, kisebb részben oxigént tartalmaz. Az ott élők születéskor várható élettartama tíz évvel kevesebb, a rákos megbetegedések kialakulásának kockázata kétszer magasabb, mint Oroszország más régióiban.

Állhatatos, független, rendkívül összeszedett felnőttek között nőttem fel. Anyám mindig is maximalista volt, elképesztő a munkamorálja, akárcsak a férjének, a nevelőapámnak. Anyám, ha rámutat egy kutyára, és közli, hogy ez macska, tudod, hogy hinned kell neki. Bármiről meg tudja győzni az embert, született vezető. Életem minden szent örülete apámtól ered. Ő író, művészember, egy cinikus romantikus, sztoikus temperamentummal megáldott nomád, egy kalandor... és, természetesen: kalóz. „Négyéves korában – írja rólam az apám – Nadya⁶ teljesen tudatosan, kellő szigorúsággal és rendkívül hivatalos hangnemben közölte velem, hogy »Papa! Sose kényszeríts semmire!« Már nem tudom, mi volt az apropó, de azonnal megértettem, hogy ez volt az ő függetlenségi nyilatkozata. És soha nem »kényszerítettem semmire«. Csakis motiváltam. Amikor megszületett benne a belső hajlandóság vala-

mire, azon a ponton én mindig kiléptem a képből. Belülről tápláltam, akár egy krókuszot.”

Apám hagyományos értelemben véve egyáltalán nem vallásos ember, de tisztában van vele, mennyire fontos a kultúra és egy olyan nyelv, amely transzcendens élményekről beszél. Gyerekkoromban jártunk együtt katolikus, protestáns és ortodox templomokban, mecsetekben, zsinagógákban, sőt krisnás ünnepélyeken is. Apám nem erőltetett rám semmiféle hittételt. Nyíltan, élvezettel és játékos formában beszélgettünk a benyomásainkról, és némelyiket papírra is vetettük.

Honnan jövök? A világ legszennyezettebb városából. A Tejút-ról. Az orosz irodalom és a japán színjátszás világából. Az összes olyan városból, ahol harcoltam vagy dugtam már. A börtönből és a Fehér Házból. Punk lemezek dalaiból és Bach zeneműveiből; a türkiz, a kávé és a hangos zene imádatából.

(!)

Amikor kamaszkori rajongásod tárgya Vlagyimir Majakovszkij, az orosz forradalmi költő, akkor cseszheted. Mert ez azt jelenti, hogy előbb-utóbb a politikában kötsz ki. Tizennégy éves voltam, és úgy gondoltam, hogy a legeslegmenőbb dolog a világon az oknyomozó újságírás.

– Mi leszel, ha nagy leszel? – kérdezték folyton a szüleim barátai.

Nekem viszont nem tetszett sem a kérdés, sem a mögöttes elképzelés, hogy már most el kellene döntenem, egyszer s mindenkorra, hogy ki leszek felnőttként.

– Filozófiát akarok tanulni – mondtam.

– Örültségl! Ki fog neked fizetni azért, hogy filozófus legyél? Nincs olyan foglalkozás, hogy filozófus.

Ha semmilyen szempontból nem akarom definiálni magam, akkor vajon miből gondolták, hogy pénzügyi alapon felcímke-

hetnek? Úgy éreztem, nem állok készen, hogy selyempapírba csomagolva eladjam magam.

Akkoriban még nem olvastam baloldali könyveket. De a kamasz ösztönök általában abszolút balra húznak (és jobb, ha hallgatunk rájuk). Tudom, elképesztően naivnak tűnök, de nem fogok szabadkozni. **Elvégre a naivitásnak köszönhetem talán a legjobb dolgokat az életemben.**

– Nem érdekel. Filozófiát fogok tanulni.

– Miért?

– Mert a filozófia boldoggá tesz.

Abban a pillanatban leléptem Szibériából, amint kézhez kaptam az érettségimét. Gyorsan elhúztam a csíkot: felszálltam egy Moszkvába tartó gépre.

Nehéz a kamasz kalózkok élete. Kínkeservesen keresed önmagad, miközben kötnek a szabályok és záporoznak rád a tanácsok meg az utasítások. De nem hagytam, hogy mások határozzák meg, ki vagyok, leszek. Az az én feladatom, és teljesítettem is.

HŐSÖK

Diogenész

Szinópéi Diogenész (más néven Diogenész, a cinikus vagy Diogenész, a kutya) görög filozófus volt a Kr. e. 5. században, vagyis nagyjából 2400 évvel ezelőtt. Szegény emberként, az egyszerű élet híveként mindig elmondta az igazat a hatalomnak, és magasról tett rá, mit gondolnak róla mások. Sokat tanulhatunk tőle ma is. Diogenész nappal is lámpással a kezében járkált, így keresett egy őszinte, igaz embert.⁷

Egy helyen azt írják róla, hogy filozófiáját egy egér ihlette, ami ide-oda rohangászik, de nem azért, mert menedéket vagy jóféle ételmelet keres, hanem pusztán csak azért, mert *ettől egér*. Dioge-

nész a köpenyében aludt, bárhová is ment, azzal beszélgetett, akivel akart és egy nagy boroshordóban lakott. „Kutyának” nevezték, ugyanis a görög *künikosz* (latin cynicus, azaz cinikus: morgó, acsargó) szó a görög *küion*, avagy kutya szóból ered.

Diogenész ki nem állhatta kora másik nagy filozófusát, Platón. Életrajzírója, Diogenész Laertiosz elmondása szerint Diogenész azért kritizálta Platón, mert öntelt volt, és rendszeresen félbeszakította Diogenész előadásait, csak hogy a saját igazát bizonygassa. Diogenész azzal vádolta Platón, hogy tisztán elméleti tudományt csinált a filozófiából, míg Szókratésznek és neki a filozófia mindig is az elmélet és a gyakorlat elegyét jelentette. A valódi életet. A filozófia atyja, Szókratész egyetlen sort sem írt le egész életében. Akárcsak Diogenész, ő is inkább az emberek között érezte jól magát, miközben iszogatót és beszélgetett. Platón és Arisztotelész nevéhez köthető, hogy a filozófia a modern felfogás szerint írott, elméleti műveket jelent. Tudnunk kell azonban, hogy létezett a filozófiának egy másik, gyakorlatias iskolája: ezek a filozófusok a példamutatásukkal, a saját életmódjukkal tanítottak. Tettekkel, és nem szavakkal.

(!)

Tizenennyolc éves koromban megpróbáltam meggyőzni a tanáromat, a Moszkvai Állami Egyetem filozófiaprofesszorát, hogy esszéírás helyett cselekedeteimmel teljesíthessem a vizsgát. Végül kompromisszumot kötöttünk: írtam egy esszét a cselekvés filozófiájából.

(!)

Lukianosz görög szatíráíró szerint a „világpolgár” kifejezés első ismert említése Diogenésztől származik. Ugyanis Diogenész arra a kérdésre, hogy honnan származik, azt felelte, „Mindenhonnan

[...] a kozmosz polgára vagyok.”⁸ Az örök felforgató Diogenész ezzel azt mondta, hogy ő a gondolatok világában él, és nem egy városnak nevezett, mesterségesen kreált, politikai entitásban. Diogenésznek nem volt fix társadalmi identitása, maga volt a megtestesült számkivetett.

Még Nagy Sándor, a legendás hódító sem nyűgözte le. Plutarkhosz beszámolója szerint a görög államférfiak és a többi, híres filozófus mind hajbókolt Nagy Sándornak, amikor bejelentette, hogy Perzsia meghódítására indul. Nem úgy Diogenész! Nagy Sándor elment hozzá, és épp napozás közben akadt rá. Megkérdezte, kíván-e valamit, mire Diogenész csak annyit felelt: „Állj egy kicsit odébb, ne fogd el előlem a napot!”⁹ Ezen Nagy Sándor, szerencsére, nem sértődött meg. Egy másik alkalommal a vezér egyenesen úgy nyilatkozott: „Ha nem volnék Alexandrosz, Diogenész szeretnék lenni.”¹⁰

Diogenész levizelte azt, aki megsértette őt, a színházban sem szégyellt székelni, és nyilvános helyeken maszturbált. Utóbbi így kommentálta: „Bárcsak az éhséget is elűzhetném az üres hasam dörzsölésével.”¹¹

Diogenész örömmel viselte a „kutya” gúnynevet. Elvégre ő mondta magáról (Diogenész Laertiosz szerint), hogy olyan, akár egy kutya, „Dörgölődöm azokhoz, akik ellátnak; megugatom azokat, akik nem adnak semmit; megmarom a semmirekellőket.”¹²

Mi, akik Diogenész nyomdokában járunk, szintúgy kutyaként viselkedünk: mások előtt eszünk és szeretkezünk, mezítláb járunk, kádban meg útkereszteződéseken alszunk.

Diogenészt nem érdekelte sem pénz, sem pozíció, és úgy vélte, az ember nyomorúságra ítéli magát, ha egész életében csak a mesterséges örömeket hajszolja. Ezeknek az örömeknek az elutasítása ellenben önmagában olyan tett, amelyben örömünket lelhetjük. Ezért Diogenész rendszeresen kért pénzt szobroktól, hogy megszokja az elutasítást. Nyáron a forró homokban hempergett, télen jéghideg szobrokat ölelgetett, hogy megedződjön. Amikor engedé-

lyezett magának egy kis pihenőt, a legegyszerűbb, legtermészetesebb örömeket kereste.

Diogenész Laertiosz a következőt mondta névrokonáról: „Ő azt tartotta, hogy a legszebb emberi vonás a szólásszabadság.”¹³

Diogenész halálában is igazi kalóz volt, maga döntött a sorsáról. Kilencvenéves kora körül öngyilkos lett – méghozzá egyszerűen úgy, hogy visszatartotta a lélegzetét. (Más verziók szerint mérgező polipot evett, esetleg kutyák tépték szét, ami igen ironikus lenne Diogenész, a kutya esetében.) Ráadásul állítólag ugyanaznap hunyt el, mint Nagy Sándor.

2. SZABÁLY

CSINÁLD MAGAD!

Ha változtatni akarsz valamin, ismerned kell a dolgok működését. Egy aktivistának ezt tudnia kell. A dolgok működését gyakorlással lehet kitapasztalni. Ki akarna elefántcsonttoronyban üldögélő, a világtól elidegenedett ember lenni? Próbálkozz! Győzz! Bukj el! Kísérletezz különféle szerepekkel, álarcokkal, személyiségekkel! Ne várj arra, hogy más mondja meg, mit csinálj! Döntsd el! És csináld magad!

Az egész punk etika ilyen „csináld magad” módon alakult ki. Én mindig szó szerint vettem mindent, főleg gyerekkoromban. Amikor azt mondták, hogy ezt bárki meg tudja csinálni, akkor azt gondoltam: „Oké, tehát én is.”

MICHAEL STIPE, R.E.M.¹

Törvény és szabadság, erőszak híján (anarchia).
Törvény és erőszak, szabadság híján (despotizmus).
Erőszak, szabadság és törvény híján (barbárság).
Erőszak, a szabadság és törvény társaságában (köztársaság).

IMMANUEL KANT²

Akit KORMÁNYOZNAK, azt megfigyelik, felügyelik, kémkednek utána, azt irányítják, törvényekkel korlátozzák, megszámozzák, szabályozzák, számontartják, kioktatják, annak prédikálnak, azt kontrollálják, ellenőrzik, felméri, felértékelik, bírálják, kommandírozzák, és teszik ezt olyanok, akiknek ehhez sem joguk, sem tudásuk, sem erényük nincsen.

PIERRE-JOSEPH PROUDHON³

SZAVAK

A „csináld magad” eszméje

A „csináld magad” avagy „do-it-yourself” (DIY) arra tanít, hogy jó dolog, ha az ember használja az eszét és a saját két kezét. A „csináld magad” életmód segít megőrizni a józan eszünket: megment minket az elidegenedéstől. Azt üzeni, hogy nem érdemes alvajáróként végigjárni az életutunkat. Megnyitja előttünk a lehetőségek végtelen tárházát – megadja többek között annak a lehetőségét, hogy megismerjük az önképzés örömeit. E mentalitás szerint minden férfin és nőben lakik egy művész. A DIY boldogít.

Az elidegenedés akkor kezdődik, amikor nem látjuk át a teljes képet, amikor már fogalmunk sincs, hogyan működik a rendszer, csak gépiesen tesszük a dolgunkat. A „csináld magad” felfedésre bátorít. Nincs a világon semmi, amit az ember ne tudna megérteni. A „csináld magad” alapelve nem az, hogy sosincs szükség szakértőkre. Néha kell valaki, akinek megvan a megfelelő szak tudása egy-egy konkrét területhez. A DIY alapelve az, hogy *nem csak* szakértők képesek megoldani problémákat.

Egy életen át küszködünk azért, hogy közben tarthassuk a hétköznapiakat, és legyen némi szabadságunk. A DIY arra tanít, hogy a legszebb dolgok, a nagy, sorsfordító dolgok – mint a sze-

retet, a villámlás, a napfelkelte, a születés és a halál, hogy csak párat említsek – nem a nagy szervezetek logikáját követik. A „csináld magad” a valóság érzékelésének nonprofit formája. Aki megtanulja, hogy élete minden másodpercének ő maga a tulajdonosa és a menedzsere, abból igen veszélyes anarchista-gépeltérítő válhat.

(!)

A Pussy Riot megalapítását a *riot grrrl* punk magazinjai inspirálták.

Hogy lehet, hogy egy 2010-ben Putyin uralma alatt senyvedő, húszéves orosz lány ilyen mélyen tudott azonosulni az 1990-es évek amerikai feminista mozgalmával? Ki tudja! De velem pontosan ez történt. Ez a művészet erejének és misztériumának megtestesülése.

A művészet kapcsolatokat teremt, olyan szálakat sző, amelyeknek semmi közük a rokoni, nemzeti vagy területi összetartozáshoz.

Műpolitika

Az emberek úgy hiszik, csak kajából léteznek „mű” (vagy, ha úgy tetszik, szemét, azaz *junk*), pedig van műzene, műfilm, és igen, műpolitika is.

A műkultúra elhitette velünk, hogy az a sok szar, ami megöl bennünket, élvezetes és szórakoztató. Mint az erősen maró és mérgező, szürke porból készült kóla meg az olcsó bigottságból és vegytiszta gyűlöletből gyúrt Trump. E logika mentén milliónyi elszegényedett amerikai munkás szavaz újra és újra az emberiesség történelmének legveszélyesebb szervezetére, a Republikánus Pártra.

Minimális műcucc, maximális boldogság és megértés – számomra ez tisztelet kérdése. Az ember előbb-utóbb eljut arra a pontra, hogy azt mondja, francba ezzel a szarsággal, egyedül jobban megy. A „csináld magad” alapelve ebben is segíthet: elemzésre, helyzetértékelésre késztet, arra, hogy megkérdőjelezz mindent, és alternatívákkal állj elő. Hogy kezdj előlről, a nulláról.

(!)

Bernie Sanders *Our Revolution* (A mi forradalmunk) című könyvében elmeséli egy dél-karolinai élményét: beszélgetését egy fekete fiatalemberrel, aki egy McDonald's étteremben dolgozik: „Közölte velem, hogy őt meg a barátait egyáltalán nem érinti a politika, semmilyen szempontból. Nem is érdekli őket, még csak nem is beszélnek róla.”⁴ Mint minden republikánus többségű állam, Dél-Karolina is elutasította a megfizethető egészségügyi ellátásról szóló törvény (Affordable Care Act) égisze alatt működő program, a Medicaid biztosított körének kibővítését. Az amerikaiaknak szó szerint az élete múlik azon, hogy jár-e nekik egészségügyi ellátás, mégsem értik, mi köze a politikai aktivitásnak az ő kis életükhöz (vagy halálukhoz). Bernie ezt írja (ami, szerintem, egyszerű és zseniális): „Őszintén szólva, pontosan ez, a politikai tudatosság hiánya az, ami az ország uralkodó osztályának érdeke. A Koch fivérek százmilliókat költenek olyan jelöltek választási győzelmére, akik a gazdag és befolyásos réteget képviselik. Ők tisztában vannak vele, milyen fontos a politika.”⁵ A Koch fivérek és Putyin sleppje nem akarja, hogy belelássunk, mire költik azt a pénzt, amit politikai befolyásukat latba vetve lopnak el tőlünk, adófizetőktől, kormányzati támogatások és állami megbízások formájában. És ez teljesen érthető.

A politikai párbeszéd minősége a műkaják szintjére silányult. Ez pedig igen megnyugtató a Koch fivérek meg Putyin barátai

számára, akik tovább folytathatják kétes üzelmeiket, míg mi a hülyékkel vagyunk elfoglalva.

(!)

Mindenhol a világon ugyanazok a politika trendek terjednek, mint valami nemi betegség.

Oroszországban nincsen igazi politika. A hazámat gengszterek irányítják, saját kényük-kedvük szerint. Nem érdekli őket semmilyen nyilvános vita, se a valódi közvélemény, pontosan tudják, hogy a nekik megfelelő közvélemény pedig könnyen fabrikálható. Oroszországban egy közvélemény-kutatás pofonegyszerűen lefolytatható: a kormányzat kitalál egy neki tetsző számot és közhírré teszi az állami kézben lévő médiában. Szóval nem igazán számíthatunk érdemi vitára semmilyen témában. Ez azonban nem jelenti azt, hogy meg se próbáljuk mi magunk feléleszteni az orosz politikai közbeszédet.

Emlékszem, régen azt gondoltam, hogy azokban az országokban, ahol az elnök- és képviselőválasztás nem csak színjáték, minden annyira más és annival bonyolultabb lehet, mint amit ismerek, hogy azt sosem fogom tudni megérteni. Nagyon izgultam, amikor politikáról beszéltem, mondjuk, amerikai diákok előtt. De minden megváltozott (számomra és Amerika számára is), amikor színre lépett Trump. Ez az ember ugyanis teljesen lebutította az amerikai politikai közbeszédet.

Régen az Egyesült Államokban járva jobban elmerültem a részletekben, alaposabban odafigyeltem a tényekre. Trump megválasztása után elment ettől a kedvem. Bizonyos szempontból ellustultam. Oroszországban pedig már késztetést sem érzek arra, hogy mindennap elolvassam a híreket, mert a helyzet egyértelmű: önértéktől vezérelt maffiózók kezében van a hatalom, akik újra autoriter államot akarnak csinálni az országunkból azért, hogy

a lehető legtöbb pénzt préselhessék ki belőle, és jól megtömhesék a zsebüket.

A Trump-jelenség borzasztóan leegyszerűsíti a politikai párbeszédet. Az elnökjelöltek vitájának színvonala teljesen kikészített. Azt vallom, hogy a szavaid és a tetteid legyenek átfedésben, légy őszinte és következetes, ne próbálj palira venni (nem vagyok hülye, még ha annak látszom is), szolgáld a népet, légy transzparens – vagy takarodj! Választott képviselőként köztulajdonnak számítás; ha nem tetszik, megint csak takarodj, és ne politizálj. Vagy, ahogy Noam Chomsky fogalmaz: „Az én felfogásom szerint az anarchizmusnak mindig is az a meggyőződés volt a lényege, hogy a hatóságra kell háruljon a bizonyítás terhe, és ha ezt a terhet nem bírja el, akkor a hatóságot le kell építeni”.⁶

Hát nem nevetséges és kétségbeejtő is egyszerre, hogy végül mi, punkok kérjük számon a politikusoktól a munkamorált és szakmaiságot?

Óriási szükség lenne a „csináld magad” felfogásra a politikában, mert ezáltal megerősödne az ún. közvetlen demokrácia. Van olyan kérdések, amelyeket a polgárok maguk is el tudnának dönteni, sőt kifejezetten nekik kellene eldönteniük.

REBELLISKALAUZ

Moszkvában eljutottam arra a pontra, hogy akár messterkurzusokat is tarthattam volna bolti lopásból.

A szupermarketekben kényelmesebb párban dolgozni. Az ember beteszi az árut a bevásárlókocsiba, majd keres a boltban egy biztonságos helyet, és bepakol mindent a táskájába. A drága darabos élelmiszert, mint a hús meg a sajt, könnyebb úgy kivinni, ha a ruhánk alá rejtjük, és – elől vagy hátul – bedugjuk az övünkbe.

Aztán fog az ember egy kenyeret vagy egy doboz müzlit, odamegy a pénztárhoz, és kifizeti a kenyeret vagy a müzlit.

Kint aztán, a sarkon túl, be lehet pakolni a szajrét egy túrahátizsákba, hogy a válltáska mindig üresen, bevetésre készen várja a következő akciót. Soha ne menjünk úgy be egy boltba, hogy van nálunk áru az előző helyről, mert ha elkapnak, és őrizetbe vesznek, a lopott áruk listájára felkerül az is, amit bevittünk.

Lady Szimpla: a csórók művészete

A művészetben imádom az egyszerű, letisztult, minimalista formavilágot. Szeretek erre a művészi szemléletre úgy tekinteni, mint az egyszerű élet művészetére.

Manapság szinte tömeggyártásban készülnek az agyoncsiszolt művészi alkotások, és emögött a piac saját, nagyon is egyszerű félelme áll: Mi lesz, ha nem kel el elég termék?

A szívem szakad meg, amikor azt látom, hogy fiatal művészek, akik még nem igazán kerültek be a piaci körforgásba, majd bele-rokkannak a munkába, csak hogy minél többet „termeljenek”. Ezzel pedig kizsigerelik magukat, és felhívítják a saját művészetüket. A piaci alapon működő művészvilág arra kényszeríti őket, hogy eleve úgy induljanak el a pályájukon, hogy a bevétel Damoklesz kardjaként lebeg a fejük felett. Nem tehetik meg, hogy csak a művészettel – az árnyakkal, a hangokkal, a színekkel – foglalkoznak, mert folyton azon kell agyalniuk, honnan dőlhetne még a lé, ha még többet dolgoznának.

Ezek a kölykök több tízezer dollárt költenek olyan eszközökre, amelyekre nincs is szükségük. Azt értem, hogy a Sony-nak vagy

a Time Warnernek miért kell drága RED kamera és profi világitás. A szórakoztatóipar *valóban iparág*. Az egy gyár, a művészetek gyorsétterme, amely tömegtermékeket állít elő. Aki a McDonald's-nak akar szar hamburgereket készíteni, annak szüksége van egy üzemre, aki pedig szar műalkotásokat akar gyártani, annak szüksége van drága és hatalmas berendezésekre. Ezért abszolút megértem, miért kell a Sony-nak a CGI (a számítógépes képalkotás), de azt nem értem, hogy nekem és a többi olyan művésznek, aki nem áll kapcsolatban nagy cégekkel, miért kellene másolnia a nagyüzemi stílust.

Mégis azt látom, hogy egyre több az olyan kívülálló, aki ahe-lyett, hogy önállóan indulna el egy új, még járatlan úton, inkább ezt az élettelen, gépies, „túltolt” képi világot másolja. Aki elhiszi, hogy egy videó elkészítéséhez több ezer dollárra van szükség, azt bizony szépen megvezették. Csak az ötlet, az elképzelés, az érzés és a hitelesség számít – akár van pénz, akár nincs.

Ötlet kell, vagy tehetség, vagy szenvedély, vagy bátorság, vagy drasztikus őszinteség. De nem kell csillám, és semmilyen speciális effekt. Nem kellene felesleges gesztusok, sem drága felszerelések. A művészethez végtelen koncentráció és önfegyelem szükségesel-tik. A művész a maga ura – senki sem mondja meg, mit kellene csinálnia. Nincs biztonsági öv. Nincs biztosítás. Nincs garancia. De itt van a szükséges plusz.

PÉNZÜGYI (HAD)MŰVELETEK!

- 1. Szavazzunk a pénzünkkel!** Minden egyes pénz-költségünkkel leadunk egy szavazatot, amellyel me-gy erősítjük a megvásárolt termék vagy szolgáltatás létjogosultságát. Vásárlásunkkal üzenetet küldünk a piacnak, támogatjuk a terméket, annak ökológiai ha-

tását, gyártási folyamatát. A pénz hatalom, és ezzel a hatalommal felelősség jár. Ha változtatunk a pénz-költési szokásainkon, azzal változtatunk a világon.

- 2. Ne költsünk el minden fillért!** Egyfajta biztonság-érzetet ad, ha kevesebb pénzből élünk, mint ameny-nyit megkeresünk. Ezzel azt is bizonyítjuk, hogy nem vagyunk telhetetlen fogyasztók.
- 3. Kerüljük az adósságot!** Bánjunk csínján a hitelkár-tyákkal! A bankok lelkesen osztogatják a hiteleket, mert ez remek módja, hogy örökre magukhoz láncol-janak. Óvakodjunk az adósságtól!
- 4. 30 napos kísérlet.** Egy teljes hónapon át jegyez-zük fel minden vásárlásunkat. Majd a hónap végén kategorizáljuk a kiadásokat: lakbér vagy lakáshitel, élelmiszer, rezsi, borozás, kávé, éttermi fogyasztás stb. Ezután szorozzuk be az egyes kategóriák vég-összegét tizenkettővel, hogy lássuk, mire mennyit költünk évente. A sok, apró kiadásból egy év alatt szép nagy summa kerekedhet. Ez pedig azt jelenti, hogy elég csak aprókat változtatni a pénzköltési szo-kásainkon, mégis komoly összeget spórolhatunk.
- 5. Gondoljuk újra a költségeinket!** Lehet, hogy ha kevesebbet vagy nagyobb körültekintéssel költe-nénk, akkor dolgozhatnánk kevesebbet? Vegyük fon-tolóra a munkaórák megkurtítását. Sokan, akik bele-ragadtak a heti negyvenórás állásokba, valójában szeretnének – vállalva a kevesebb fizetést – keveseb-bet dolgozni. Ez a munkarend azonban olyan élet-stílust von maga után, amely a túlfogyasztásra épül. Hollandiában a munkavállalónak törvény adta lehe-tősége csökkenteni a munkaidejét, elég csak egy

kéréssel fordulnia a munkáltatóhoz. A munkáltató köteles a kérést elfogadni, kivéve, ha kellően meg-alapozott, a vállalkozást érintő oka van megtagadni (ilyen az esetek kevesebb mint 5%-ában történik). Hollandia a részmunkaidő támogatásával elérte, hogy a világon náluk a legmagasabb az így dolgozók aránya.

(Forrás: Samuel Alexander – Ted Trainer – Simon Ussher: *The Simpler Way: A Practical Action Plan for Living More on Less* [Az egyszerűbb út – Gyakorlati útmutató ahhoz, hogyan éljünk kevesebből jobban].⁷)

TETTEK

Vesszen a szexista!

A Pussy Riot egy félreértés eredményeként jött létre. Barátnőmet, Katet és engem felkértek előadást tartani. Azt mondtuk a szervezőknek, hogy a témánk: „a punk feminizmus Oroszországban”. Az előadásra előző este kezdtünk el készülni, amikor is hirtelen kiderült számunkra, hogy az orosz punk feminizmus, mint olyan, nem létezik. Létezik feminizmus, és létezik a punk, de nincs punk feminizmus. Alig egy nap volt hátra az előadásig. **Egyetlen megoldás volt: létrehozni a punk feminizmust, hogy legyen miről beszélnünk.**

Az első dalunk a „Vesszen a szexista!” volt (2011. október).

VESSZEN A SZEXISTA!

Unod a sok bűdös zoknit,
apád bűdös zoknijait.
Aztán jönnek a férjed zoknijai,
egy életen át termeli a bűdös zoknikat.
Anyád belefullad a mosatlanba.
A mosatlan edényekbe, bűdös kajamaradékba.
Szénné égett grillcsirkeként a padlót sikálja.
Anyád élete börtön,
folyton a klotyót kell súrolnia.
A börtönben nincs szabadság.
Az élet pokol, ahol a férfiak uralkodnak:
Utcára, szabadítsuk fel a nőket!
Szagold csak te a saját zoknidat,
és el ne felejtse vakarni a valagad!
Böfödj, fingj, zabálj és szarj,
és mi boldog lesbik leszünk mindannyian!
Még hogy péniszirigység, ivócimbik,
irigyeljétek ti csak egymás farkát,
meg az agymosott tévésztárok farkát.
Amíg rátok dől a szarvár!
Legyél feminista, légy feminista!
Béke a világra, halál a férfiakra!
Légy feminista, vesszen a szexista!
Folyjon a vére, vesszen a szexista!
Légy feminista, vesszen a szexista!
Folyjon a vére, vesszen a szexista!

Egyetlen hangszerünk sem volt. Kivágtunk egy részletet egy brit „Oi!” punk stílusú dalból, azt sokszorosítottuk. Az ének felvételéhez bezárkóztunk a vécébe egy diktafonnal, de Kat apja kizavart. Az utcán folytattuk a felvételt. Ősz volt, hajnali 3 óra, és esett. Bemenekültünk egy játszótéren egy kis bódéba, ahová alig fértünk be, a fejünk a mennyezetet súrolta. A közeli padon egy csapat drogos üldögélt.

„Unod a sok bűdös zoknit. [...] És mi boldog lesbik leszünk” – zengett a házikó.

Erre pár narkós bedugta az orrát az ablakon.

– Mit szívtatok csajok? Mi is benyomtunk, de annyira azért nem, mint ti. Adtok a cuccból?

– Húzzatok el, nem érünk rá!

A Pussy Riot egy moszkvai templom alagsorában kezdett próbálni. 2011 őszén történt. Körülöttünk építkezés folyt. Úgy vettük fel a dalokat, hogy közben mellettünk a munkások légkalapáccsal dolgoztak.

Minden dalt sokáig gyakoroltunk, és alaposan megtanultunk. A klubokban fellépő punk bandáktól eltérően nekünk nemcsak a zenénket kellett csiszolgatnunk, hanem azt is be kellett tanulnunk, hogyan kell a lehető leggyorsabban kipakolni és elpakolni a felszerelést. A próbákon nemcsak énekeltünk, hanem azt is begyakoroltuk, hogyan játszunk és énekeljünk tovább akkor is, ha a biztonsági őrök vagy a rendőrök elkapják a lábunkat, és megpróbálnak lerángatni a színpadról.

Telt-múlt az idő, a templom alagsorának felújítása befejeződött, és az egyházfiak úgy döntöttek, a helyiséget kiadják boltnak, így megint utcára kerültünk. Egy gyalogos-aluljáróba mentünk próbálni, de onnan is folyton elzavartak.

Pár hónap múltán beállt a kemény tél, és már képtelenség volt az utcán gyakorolni. Egy elhagyott gumigyárban rendeztük be a stúdióinkat. Szilveszter után ott lógtunk mindennap. 2012. ja-

nuár 1-jén kezdtük a munkát, amikor az ország a nagy szilveszteri bulit pihente ki, a képviselők meg Miami-ban süttették a hasukat. A kapuőrök mindennap ugyanazzal nyaggattak:

– Csajok! Nem tudnátok otthon maradni, a feneketeken?

– Minek maradnánk otthon? – kérdezte Kat meglepetten.

– Hát, hogy pitét süssetek, meg levest főzzetek.

Erre válaszul kaptak egy kiselőadást a feminista mozgalom történetéről, és miután ezt párszor végighallgatták, úgy döntöttek, inkább nem beszélgetnek velünk, csak szó nélkül beengednek. Mi sem vágytunk többre.

Az újságírók akkoriban még tartottak tőlünk. „A Pussy Riotot nem könnyű megtalálni. A szölistáik nem adják meg a telefonszámukat, és mindig máshol próbálnak. A neten keresztül sikerült elérnem őket. Találkozót beszéltünk meg egy metróállomás közelében. A megadott időpontban egy magas fiatalember jött oda hozzám, és anélkül, hogy elárulta volna a nevét, néma csendben mutatta az utat. Hamarosan egy sikátorban kötöttünk ki, ahonnan egy rómos pincébe vezetett az utunk. A helyiséget egyetlen lámpa világította meg, annak gyér fényében ott ült két fiatal nő, álarcban, színes harisnyában és miniruhában.”

(!)

Mennyibe kerül színpadra állítani egy Pussy Riot-koncertet? Semennyibe. A felszerelést – a mikrofonokat, kábeleket, erősítőket, gitárokat – egy punk barátunktól kapjuk kölcsön; a ruhákat, harisnyákat és sapkákat a színes holmikért rajongó barátnőink adják. A koncertfelvételeket videó- és fotóriporter barátaink készítik. Az anyag összevágásához letöltünk egy kalózprogramot, és a szerkesztést mi magunk csináljuk. Ami a kaját illeti, veszünk egy vekni kenyeret meg egy üveg vizet. Ennyi mindig legyen egy koncertre járónál – arra az esetre, ha netán a rendőrsőn töltené az éjszakát.

Potom pénzért sikerült beszereznünk néhány igen erős autós hangszórót; vettünk mellé a piacon pár alumíniumlécet, és abból megvolt a doboz is a hangfalhoz.

A magunk fabrikálta hangfalak egy autós aksiról kapták az áramot. Egyszer koncertre menet azt vettem észre, hogy valami folyik a hátamon és az a valami igencsak éget. Kiderült, hogy átázott a hátizsákom. Cseppfolyóssá vált a gumírozott alj, az aksiból kifolyó sav szétmarta. Nem volt mit tenni, az aksit csak nem dobhattam el! Mentem hát tovább, és közben éreztem, ahogy a hátizsákom tartalma lassan a bugyimba szivárog.

Korábban megfigyeltem, hogy ha álarcot viselek, egy kicsit szuperhősnek érzem magam, és mintha erősebb is volnék. Tele vagyok bátorsággal, elhiszem, hogy bármire képes vagyok és meg tudom változtatni a dolgokat. Eljátszottuk, hogy szuperhősök vagyunk, Batwoman meg Spider-Woman, akik azért jöttek, hogy megmentsek az országot a gonosztól, de majd megfulladtunk a röhögéstől, amikor egymásra néztünk: a fejünkön szőrmesapka, amit lepisilt egy macska, rajta keskeny rés a szemeknek, kezünkben gitár, ami nem szól, és a hangosításunk kimerül egy házilag barkácsolt aksiban, amiből szivárog a sav.

Amikor felvettem a símaszkot – fantasztikus érzés volt az első előadás –, megértettem, hogy a boldogság többek között ez lehet. Amikor eljön az a bizonyos pillanat, azt nagyon lehet értékelni.

Hogyan alapítsunk politikai feminista punkzenekart: Az alapok

Egy művész, akárcsak egy filozófus, a kritikus gondolkodás megszállottja. És (állítólag) tudja, hogyan lehet az elemző tevékenységének eredményeit valamilyen kulturális formába önteni.

Ugyanaz, ami egyeseket irritál a Pussy Riot munkásságában, az másokat éppenséggel inspirál – a nyíltság, az őszinteség és a szegyetlen dilettantizmus. Azt mondod, szar a zenénk? Így igaz!

A rossz zene, a rossz szöveg, a rossz rímek tudatos koncepció eredményei. A tagok közül nem mindenki tanult zenélni, és sosem az előadás minősége volt számunkra elsődleges. A punk lényege a robbanás. A kreatív energiák nagy erejű kisülése, amihez nem kell semmiféle konkrét módszer.

Mire fel az élénk színek? Nos, a színválasztásnak elég hülye oka van: nem akartuk, hogy a fekete símaszkek miatt terroristának nézzenek minket. **Nem ijesztgetni akartuk az embereket, hanem szórakoztatni, ezért döntöttünk a bohócos külső mellett.**

HŐSÖK

D. A. Prigov

Azt szoktam mondani, hogy Dimitrij Alekszandrovics Prigov olyan volt a Pussy Riotnak, mint egy keresztapa. Vagy inkább egy tündéri nagynéni. Nem érdekelték a definíciók. De az ellenkezője is igaz: szerette a definíciókat, és élvezettel zsonglörködött velük.

Ha valaki festőnek titulálta, Prigov közbevágott: „Ó, nem, nem, nem, én igazából költő vagyok.” Amikor költőnek nevezték, így szólt: „Valamit félreérthettél, szobrász vagyok.” Ha azonban szobrásznak mondták, zenészre helyesbített. És tényleg játszani kezdett egy zenekarban, csak hogy lerázza magáról a korábbi címkéket. Társaival Central Russian Upland néven alapítottak egy kamu kortárs bandát. (Amikor a Pussy Riot elkezdte az illegális utcai performanszokat, ettől a bandától kaptunk kölcsön mikrofonokat – igazi áldás volt.) Prigov performanszművész, szépirodalmi és szakíró meg politikai újságíró volt, aki videózással is foglalkozott. Színészként több filmben játszott.

D. A. Prigov maga is egy konceptuális művészeti projekt volt. Minden egyes szerepéhez megfontoltan és eredeti módon közelített. Az egész élete egy nagy alkotó projekt, egy „csináld magad”

akció. Rengeteg önelemzés és hatalmas önfegyelem kell ahhoz, hogy valaki az egész életét úgy építse fel, mint egy művészeti alkotást. Prigovnak sikerült. A DIY nem a léhaságról szól – ellenkezőleg: azt jelenti, hogy az ember a lehető legtöbbet hozza ki magából. Mindig kövesd a saját axiómaidat, mondogatta Prigov.

Az 1990-es évek elején elhatározta, hogy az ezredfordulóig megír 24 000 verset – hogy minden hónapra jusson egy az elkövetkező kétezer évben. Kiszámolta, hogy ehhez mennyit kell írnia egy nap, és lelkiismeretesen tartotta magát az ütemtervhez. Egy napot sem pihent. Képzeltetitek, megcsinálta! Mindig kövesd a saját axiómaidat!

Dimitrij Alekszandrovics Prigovot senki sem emlegeti csupán csak a vezeték és keresztnévén. Ragaszkodott hozzá, hogy az emberek a középső nevét, az Alekszandrovicsot se hagyják ki. Számára az egész élete egy műalkotás volt, és ennek a műnek az volt a címe, hogy Dimitrij Alekszandrovics Prigov.

Tizennégy éves voltam, amikor Prigov eljött előadást tartani az én kis szülővárosomba.

Elmentem a fesztiválra, ahol kiállították a műveit. Az egyik videón egy macskához beszélt: megpróbálta rávenni az állatot, hogy kimondja: „RÁSZ-SZÍJA” (vagyis Oroszország). Akit érdekel, az én értelmezésemben ez briliáns kfigurázása a mindenre kiterjedő orosz excepcionalizmusnak és imperializmusnak. Oroszországban ugyanis virágzik a „fotelnacionalizmus”, ahogy mi hívjuk.

Kiállítottak egy másik videót is tőle, a címe: „Egy zsaru és a népmaszkot készít az új Oroszország arcáról”. A felvételen egy rendőr meg egy félmeztelen férfi tésztát dagasztanak. Ez Vlagyimir Putyin első elnöki ciklusa idején történt, amikor még csak próbálta kitalálni, hogyan kezelje a hirtelen nyakába szakadt, óriási hatalmat. Putyin és a sleppje több arcot is rápróbáltak az ő új Oroszországra – és a legkönnyebb megoldásnak nyilván az tűnt, hogy visszavezetik az országot a neoszovjet / hidegháborús / rendőrállami imperializmusba.

Prigov az előadását egy Puskin-verssel kezdte. Puskin rémesen érezte magát attól, hogy egy elnyomó állam ideológiai apparátusa rendszeresen felhasználja – ő volt az orosz költészet fénylő csillaga, sőt napja a szovjet időkben és Putyin Oroszországában is. Érthető, ha az embernek az ilyen fénylő csillagoktól hányingere támad, főleg, ha gyerekként egy csomó verset meg kellett tanulnia. Szóval Prigov elkezdte felolvasni a verset, de alig lehetett ráismerni az eredetire. Úgy szavalta, mint valami buddhista mantrát, majd kínai, muszlim, ortodox keresztény stílusban folytatta; énekelt és üvöltött, mint egy különös mesebeli teremtmény. Egy teljesen új Puskint hallottunk.

Néhány évvel később, tizenhét éves koromban személyesen is találkoztam az akkor hatvannégy éves Prigovval. Nagy dolog volt. A pártfogoltja akartam lenni, padlót mosni nála, csak hogy a közelében lehessenek. Rendszeresen tanácsot kértem tőle. Ő meg ilyeneket mondott: „Ne élj hazugságban.”⁸ Később, amikor a börtönben a véleménykülönbségekről olvastam, rájöttem, hogy ezek nem Prigov saját szavai voltak – ő is csak Václav Haveltől idézett. De tizenhét évesen ebből még semmit sem tudtam. Olyan boldog voltam, hogy azt hallok tőle, „ne élj hazugságban”, hogy örömemben rögtön be is rúgtam, és fennhangon olvastam *A jelenések könyvét*, míg végül összeestem, és elaludtam a hóban.

Hat hónappal később megegyeztünk, hogy csinálunk egy közös akciót. Performanszművész kollégáimmal azt terveltük ki, hogy bezárjuk Prigovot egy szekrénybe, és miközben ő a verseit olvasa fel, mi felcipeljük egy épület huszadik emeletére. Az egészet minden segédeszköz nélkül kellett megcsinálnunk, pusztá kézzel. „Csináld magad” akció. Az volt az üzenet, hogy egy művész ne heverjen otthon, a kanapén. Egy művész dolgozzon, méghozzá keményebben, mint bárki más, ne vesse meg a nehéz, fizikai munkát se. D. A. Prigov fantasztikus próféciákat írt a művészek új generációjáról, akik visszajuttatják őt a mennybe. Aztán meghalt. Épp úton volt a performanszunkra. Szívroham vitte el.

3. SZABÁLY

VEDD VISSZA A LÁZADÁS ÖRÖMÉT!

Mosolyogj úgy, hogy az maga legyen az ellenállás. Mosolyogva küldd el a fenébe az arra érdekeseket. Nevezz a fogvatartóid képébe. Térítsd meg a hóhérodat. Barátkozz össze a börtönőrökkel. Nyerd el a főgonosz támogatóinak szívét. Állítsd a saját oldaladra a rendőröket. Amikor a hadsereg nem hajlandó a tiltakozó tömegbe löni, akkor győz a forradalom.

A nevetésnél nincs semmi értékesebb. Komoly erő kell ahhoz, hogy az ember nevetni tudjon, hogy át tudja adni magát a nevetésnek, hogy könnyed legyen. A tragédiánál nincs nevetségesebb dolog az életben.

FRIDA KAHLO¹

Életünk legyen csupa szeretet és nevetés,

Az, ami most oly keveset ér,

És nem bánjuk majd, hogy az élet ezért olyan sokat kért.

RALPH CHAPLIN²

SZAVAK

Az életünk legyen csupa szeretet és nevetés

Ezt a fejezetet a különféle e világi és túlvilági örömforrásoknak szentelem. Az öröm az én legfőbb tőkém, de nem a bankban, hanem a lelkemben őrzöm. Örömet lelem a művészetemben – ebben a barbár és primitív politikai kabarében. Kívülről talán nem tűnik túl örömtelinek, amit művelek, de én élvezem. Csak titokban és pillanatokra ugyan, de még a börtönben is megtaláltam a magam örömét.

(!)

A börtönben az ember könnyen ráismer a kínzóira. Odakint, a szabad világban, a kényelmes életében már nem annyira. Pedig ott is akad belőlük szép számmal. Ők az urai annak a rendszernek, amely milliárdnyi adósságot sóz a diákok nyakába, s közben adókedvezményt nyújt a milliárdosoknak. Akik eladják az állami földeket, és kiszipolyozzák a természeti erőforrásokat. Akik gondoskodnak róla, hogy a gazdagok – az a bizonyos 1% – egyre gazdagodjanak, a maradék 99% pedig viszonylag szegény maradjon. Akik háborúkat robbantanak ki, és egész városokat változtatnak „no-go” zónává. A politikusok.

Kérd számon a hatalmasokat, és gyönyörködj a bukásukban. Makacs ellenállás és sokatmondó mosoly – ez legyen a fegyvered!

A közhiedelem szerint a politikai harc unalmas. Olyasmi, amit savanyú képpel, heti öt percben tud le az ember, aztán el is távolodik tőle, amennyire csak lehet. Olyan, mint a reggeli fogmosás – kötelező, de nem túl élvezetes.

Az emberek a politikai megmozdulásokra is úgy tekintenek, mint az unalmas irodai munkára: meg kell csinálni, aztán lehet pihenni, majd kezdődhet a valódi élet. Pedig ennek épp az ellenkezője igaz. Csak fel kell tudni ismerni, micsoda élvezetet nyújt erőink egyesítése. Ami azt illeti, én néha aggódom magam miatt, mert lehet, hogy ez a közösségi érzés már teljesen függővé tett. Az aktivista életforma lett a narkóm.

Dadaizmus

Dadaizmus az, amikor az abszurd politikai apátia örömteli formában ölt testet. „Engem nem riaszt az abszurd – mondta Tristan Tzara, dadaista filozófus 1922-es *Conférence sur dada* (Előadás a dadaizmusról) című művében –, mert egy magasztosabb nézőpontból tekintve nekem az életben minden abszurdnak tűnik.”³

A dadaisták egy nagyon különös korszakban éltek: a két világháború között. Az I. világháború épp hogy véget ért. Az ipari forradalom óta a Nyugat a fejlődés megszállottja lett. A fejlődés lett az istenük. Az I. világháború kitörésével kissé zavaros lett az ideológiai helyzet. Az emberek napi tizenhat órát dolgoztak, a gyerekek mérgező anyagokkal teli gyárakban húzták az igát, és kockáztatták a szemük világát, a testük épségét, pusztán azért, hogy minél több fegyvert gyártsanak, amivel halomra ölhetik egymást az emberek. Ebben aztán biztosan nem volt semmi örömteli, és sokan joggal érezhették átverve magukat.

A művészek, akik megalapították a dadaista mozgalmat, felháborodottan utasították el a nyárspolgárságot és a gépek meg a fejlődés istenítését. Nyugtalan, veszélyes, zűrzavaros időszak volt

az a néhány évtized az I. világháború vége és Hitler hatalomra kerülése között. És ezek a művészek készültek valamire.

A valódi művészet olyan, mint egy homályos és felkavaró álom, amelyről nem szívesen beszélünk még a pszichoanalitikusunknak sem. A dadaisták a kollázsokban, a műalkotássá emelt hétköznapi tárgyakban és a performanszokban a zavaros közgondolkodást tárták elének.

Többről szólt ez, nem pusztán politikáról. Mindig többről van szó, sosem pusztán politikáról, főleg a művészetben. A dadaizmus egy új, nemlineáris fizika jegyében született, a newtoni világmodell teljes kudarcára adott reakcióként.

Newton új eszményekkel állt elő a világ leírására, de úgy tűnt, ezek nem adnak választ a valóság természetével kapcsolatos, egyre szaporodó újabb kérdésekre. Newton többek között az érdekelte élénken, hogy a fény vajon részecske-e vagy hullám. Az emberek összezavarodtak. Aztán kiderült, hogy a fény egyik *is*, másik *is* lehet. *Micsoda?* Aztán jött a felfedezés, miszerint nem az atom a világegyetem legkisebb építőköve, a világ legegyszerűbb részecskéje. Később mindezekből megszületett a kvantummechanika, a húrelmélet és a többi.

A dadaisták elutasították a supermodern társadalom valóságát és logikáját. Épp a szemük láttára hullott szét az élet – mire ők az értelmetlenséget, az abszurditást választották, játékos kollázsokat, hangművészeti alkotásokat, szobrokat és efféléket készítettek.

Azt mesélik, hogy egyszer Lenin is ellátogatott a zürichi Cabaret Voltaire-be – abba a művészek által kedvelt mulatóba, ahonnan a dadaizmus indult. Akkoriban egy közeli lakásban szövögette az Oroszországra vonatkozó forradalmi terveit, és állítólag sakkozni ugrott be a klubba.

Hogy mi olyan izgalmas a dadaizmusban? A művészi bátorság, a szabadság, az olyan új technikák bevezetése, amelyek nemcsak az alkotás eszközei, hanem a világról való elmélkedést is lehetővé teszik. Az irodalomban egy időben felkapottak voltak a poszt-

modern technikák, például a vendégszövegek alkalmazása, vagy Roland Barthes néhány évvel ezelőtti elgondolása, „a szerző halála”, de úgy érzem, a dadaisták, mint az első konceptuális művészek, már rég meghírdették ezeket a módszereket.

A dadaisták többet forgatták az ollót és a ragasztót, mint az ecsetet és a festéket a modern életéről alkotott véleményük kifejezéséhez, amint a médiában is látható. A dadaista kollázstechnika szerintem gyönyörű, felforgató, játékos, kacér, csábító. Alapja, hogy már létező tárgyakat gyűjtenek össze, és kijelentik, hogy az alkotás *egyszerűen a valóságot tükrözi*. Habár itt is az történik, mint a gyűjtés és osztályozás folyamata során általában: a metaadatok (a többi adatot ismertető és bemutató adatok) sokkal több információval szolgálnak az alkotó szándékáról és hangulatáról, mint maguk az alapadatok.

A valóság művészi osztályozása személyes kedvencem, mert abszurditása és örültsége révén feltárja azt az egyszerű ténnyt, miszerint a dolgok sorba rendezésének folyamata soha nem lehet objektív – eleve csakis torz lehet az eredmény. A kollázs mint az információk véletlenszerű osztályozásának művészi formája abban segít, hogy az osztályozás egyéb típusait se tekintsük előírásnak, se pedig magától értetődőnek. Gondolok itt az olyan hülyeségekre, mint a „férfias viselkedés” és „nőies viselkedés”, „szabad világ” és „nem szabad világ”, „iskolázott” és „iskolázatlan”.

Az újságkivágásokból összeállított művek is egyfajta szókollázsok. A Pussy Riot sokat használja ezt a technikát. Amikor elhatároztuk, hogy zenekart alapítunk, a versírásnak még a gondolatát is utáltuk (konceptuális művészeti háttérünk miatt ferde szemmel néztünk a költészetre), de a dalszövegírást mi sem úszhattuk meg. Végül a kedvenc filozófusainktól és a sajtóban megjelenő szalagcímekből idézve raktuk össze a szövegeinket.

Tristan Tzara így írja le ezt a technikát „Dada manifeste sur l'amour faible et l'amour amer” (Dadaista kiáltvány a gyarló szerelemről és a keserű szerelemről, 1920) című művében:

EGY DADAISTA VÉRS ELKÉSZÍTÉSÉHEZ

Vegyetek újságot.

Vegyetek ollót.

Válasszatok ki az újságban egy olyan hosszú cikket, amilyen hosszúnak a költeményt szánjátok.

Vágjátok ki a cikket.

Gondosan vágjátok ki belőle a cikk szavait és az összeset tegyétek bele egy zacskóba.

Gyengéden rázzátok össze.

Egymás után húzzátok ki a szavakat.

És olyan sorrendbe rakjátok le, amilyenben előjöttek, majd lelkiismeretesen másoljátok le őket.

A költemény rátok fog hasonlítani.

És íme, máris egy végtelenül eredeti és elbűvölő érzékenységgű íróvá váltatok, akit nem értékel kellőképp az ostoba tömeg.⁴

Amikor az élet darabokra hullott, ezek az újságkivágásokból készült versek épp arra a felfordulásra és reménytelenségre reflektáltak. Hugo Ball ezt írta egy 1916-os kiáltványában: „Hogyan lehet megszabadulni mindentől, ami egy kicsit is emlékeztet újságírássra, férgerekre, mindenre, ami szép és jó, szemellenzős, erkölcsös, európaizált, enervált? A dadaizmussal.”⁵

TETTEK

Mi a helyzet a Pussy Riottal? Miért váltogatjuk folyton a módszereinket és a közvetítő csatornáinkat? Illegális koncertek, újságcikkek, könyvek, előadások, rajzok, plakátok, videóklippek... és még mi? Nem más ez, mint a művészi tiltakozás *sokfélesége* a gyakorlatban. A művész nem mindig ugyanazt nyújtja, hanem folyamatosan hallgat és figyel. Én kész vagyok új csatornákat kipróbálni,

pedig tuti kudarcra leszek ítélve, hiszen amatőr vagyok, nem igazi művész, igazi zenész, igazi színész.

– Mind megkaptuk ugyanazt az „államellenes művész” címkét – mondta nekem egyszer a kínai kortárs művész és aktivista, Ai Weiwei.

– És még egyet: a „kamu művészt” – tettem hozzá.

– Igen! – felelte izgatottan. – Államellenes és kamu művészek vagyunk.

A Pussy Riot tagjai konceptuális művészek – talán ezért kezeljük szabadabban a zenét, mint a zenészek többsége. A zenészvilágban úgy tartják, fontos, hogy egy előadó mindig tartsa magát egy adott stílushoz. Én nem érzem ezt a kényszert. Amikor új emberekkel ismerkedem meg, akikkel közösen készülünk felvenni egy dalt, általában megkérdek, mit szeretnék csinálni. Mindig azt felelem, hogy olyasmit, amit még sosem csináltam. Egyik nap felvesszünk egy, az '50-es évek Amerikáját idéző, Chordettes-ihlette dalt, másnap meg már kemény rockot tolunk, aztán jön egy klaszikus ballada zongorára. Minden dalnak másmilyennek kell lennie, de annyira, hogy a közönség el se higgye, hogy ugyanazt a művészt hallja. Ez az a szabadság, amit csak a konceptuális művészet adhat, amikor a művész cseppet sem törődik semmiféle szakmaisággal. „Meg tudom csinálni vagy nem?” Ilyenkor ez a kérdés fel sem merül. Ha meg akarod csinálni, meg is tudod. Óriási örömet jelent ez a totális szabadság.

Gyerekek, ha összefognak

Nincs annál nagyobb öröm, mint amikor azt látjuk, hogy a hangunk és az erőnk megsokszorozódik, és valami nagyobb dologgá nővi ki magát. A tömegmozgalmaknak van egy különös, fantasztikus, nemlineáris matematikája: lehet, hogy 1 hang + 1 hang + 1 hang = 3 hang, de 1 hang + 1 hang + 1 hang egyenlő lehet egy teljesen új társadalmi és kulturális paradigmával is. Ez történt

az 1960-as években, ez történt az „Occupy Wall Street” (Foglaljuk el a Wall Streetet!) mozgalommal.

Időről időre utolér az aktivisták depressziója. Amikor hurrikán módjára ragad magával a sok kétely és bizonytalanság, kizárólag egy jó kis megmozdulás segíthet. Ilyenkor rút békából gyönyörű herceggé, kocsonyás medúzából kőkemény harcossá változunk. Amikor az ember épp egy hangfalakkal és hangszerekkel telepakolt tetőre mászik fel, hogy előadja a „Putyin összehugyozta magát” című dalt, akkor nincs ideje baromságokon agyalni. Csak a közönségre tud gondolni, meg a gitárjára, és próbálja megsaccolni, hány perce lehet még a zsaruk kiérkezéséig. A boldogság, amit ilyenkor érzek, megfizethetetlen. Színtiszta, isteni orgazmus, a transzcendens megvilágosodás pillanata. Ilyenkor néha még a jövő is megjelenik lelki szemeim előtt.

Rájöttem, hogy azok, akik valódi nehézségeket – börtönbüntetést, betegséget, szegénységet – éltek meg, könnyebben és gyorsabban megtanulják értékelni a boldogságot, mint az úgymond „sikeres” emberek. Az életünk véges, szerezzük hát vissza a bánattól és a szomorúságtól a nekünk adatott órákat és perceket! Emlékszem, a börtönben nekem tökéletesen bevált ez a gondolkodás.

A barátaim ilyenekkel szoktak jönni: „Hé, te, picsogó kislány! Még egy telefonhívást se tudsz elintézni anélkül, hogy előtte ne rinyálnál egy sort a telefonfóbiád miatt. Hogy élted te túl a börtönt?” Egyszerűen. A börtönben nem engedheted meg magadnak, hogy gyámoltalan légy. Ott valódi veszélyben vagy: az életedért küzdesz. Mosolyogj hozzá! Vagy visszaszerzed a boldogságodat, vagy meghalsz – a szó szoros értelmében. Esetleg maga alá temet a saját apátiád. A rácsok mögött tökéletesen kitisztul a kép: a kormányom azt akarja, hogy ezek az évek elvesszenek, kárba menjenek. Oké. Mit tehetek ez ellen? Az emberi élet kurta, és az már nagyon korán – úgy tizennégy éves koromban – tudatosult bennem, hogy nemcsak túlélni akarok, hanem teljes életet

élni. Erich Fromm szavaival élve, inkább létezni akarok, mintsem birtokolni.⁶

A börtönben is tartottam magam ehhez az elhatározásomhoz. Az volt a fő feladatomban, hogy igyekezzek teljes életet élni. Nem volt könnyű meló. De végül azok az évek többet adtak így, hogy börtönben voltam, mint ha azt az időszakot szabadlábbon töltöttem volna. Tanulj többet, érezz többet, csinálj többet! Éj el többet. Csak döntés kérdése, hogy intenzívebb életet élsz, színültig töltöd a létezést szenvedélyekkel és gyönyörű részletekkel – vagy sem.

Nem túlzás azt mondanom, hogy a saját tudatommal, a modern kultúrával, az emberi kapcsolatokkal és a hatalmi hierarchiákkal kapcsolatos legfontosabb felismeréseim előzetes letartóztatásom idején születtek meg. A rengeteg fekvőtámasznak és nyújtásnak köszönhetően a testemről is többet tudtam meg, mint addig bármikor. Fogalmam sem volt, mi történik velem másnap. Akár hét évet is kaphattam volna. Minden napot úgy éltem meg, mintha az lenne az utolsó. Mélyen átéreztem minden percet. Minden étkezést, minden tál zabkását, minden falat kenyeret. Tudatában voltam az elmémben és a testemben zajló folyamatoknak. Azon dolgoztam, hogy egyensúlyba kerüljek. Megesküdtem, hogy boldog harcos maradok.

Megtanultam, mit jelent a törődés és az odafigyelés. Ha akartam, láthattam zöld leveleket a fákon – csak harminc percig egy egész nyár alatt, de láttam. Ha akartam, a rácsokon át is süttött rám a nap – akár tíz percig is, hetente többször. Valahányszor esélyem nyílt élvezni a napfényt, vallásos szorgalommal süttettem magam. Nagy ritkán esőcseppek hullottak rám, és sírtam örömben, olyan gyönyörűen csillogtak.

A börtön kékesfehér fényű lámpáit sosem kapcsolták le a cellában. Még éjjel sem: az öröknek látniuk kell a rabokat, és a rabok egy percre sem felejtethetik el, hogy figyelik őket. Hetente egyszer egy barátságos női őr volt szolgálatban, ő titokban mindig lekapcsolta a lámpát a cellánkban. A nem várt szolidaritás

szikrája volt ez a gesztus, és ezért őszintén hálások lehettünk. Kínéztünk az ablakon, és láttuk, hogy az egész börtön fényárban úszik. Mi voltunk az egyetlenek, akiknek megadatott a sötétség luxusa. Soha életemben nem éreztem magamat olyan boldognak, mint azokban a pillanatokban. Nagyobb kiváltság volt ez, mint bármi más az életben. Csak ültem a cellában, és úgy üdvözölhettem a naplementét, hogy nem világított a képembe a bántó neon; magamba szívhattam a moszkvai nyár éjszakai égboltjának sápatag fényeit. Mozdulatlanul ültünk, *nyikkanni sem mertünk*. Nem akartuk megzavarni ezt a lélegzetelállító varázslatot – csak úgy ittuk az estét, és annak halk hangjait.

Minden egyes hatalmi rendszer arra – az önmagát axiómának mutatni akaró – feltételezésre épül, hogy az örömeért vagy fizess, vagy engedelmeskedj. Következésképp a legforradalmibb tett az, ha az ember örömeit leli a fizetség és az engedelmesség megtagadásában azáltal, hogy gyökeresen más értékrend szerint éli az életet. Ez nem lemondás, nem önkorlátozás, és nem is eskü; hanem olyan tett, amely megmutatja a határokat nem ismerő örömet. Ezt az utat kell választani, mert ezen haladva az emberek önként követnek minket. Egyébként meg, ugyan kit hozna lázba a megszorítások politikája?

Legyen újra öröm az ellenállásban! Valami különös oknál fogva a politikai megmozdulás és a jókedv már évtizedekkel ezelőtt elvált egymástól. Talán azért, mert szakma lett a politika. Elszakadt az a kötelék, amely összekötötte a politikacsínálást az életünkkel, megszűnt a személyes érintettség. Nézzük meg, mi történt az 1960-as években: az emberek akkor még tudták, hogyan függ össze az emberi lét leglényege és a politika. Talán ezért tudott olyan sok mindent megváltoztatni a társadalmi struktúrában az akkori radikális politika: azok a csodálatos, bátor és gyönyörű emberek tudták, hogyan kell szenvedélyesen élni, hogyan kell egy politikai megmozdulást úgy kezelni, mintha az életük legizgalmasabb és legélvezetesebb szerelmi afférja lenne.

Semmi sem változik, ha csak ülünk a fenekünkön és panaszkodunk, hogy a politika unalmas, ezért nem akarunk benne részt venni. Rajtunk áll, hogy átforgalmazzuk-e a politikát. Vegyük vissza! Vigyük ki az utcára, a klubokba, a bárókba, a parkokba! A mi bulinknak még nincs vége!

HŐSÖK

1968

Lehet-e hős(ies) egy történelmi kor? Szerintem nagyon is. 1968-ban volt valami a levegőben, amitől beindult az emberek fantáziája, és rátaláltak a lázadás új módjaira. Libabőrös leszek, ha eszembe jut az az év. Az emberek tudták, hogyan álmódjanak maguknak társadalmi igazságosságot, békét, egyenlő esélyeket. Munkásszervezetek és polgárjogi mozgalmak indultak Oroszországban, Franciaországban, Japánban, Egyiptomban, Csehszlovákiában, Amerikában. A szavak és a tettek egységéből új, invenciózus folyamatok születtek.

Mai világunkat nagyban meghatározzák az 1968-as események.

1968. MÁJUS, PÁRIZS

Ebben az évben végre mindenkiben tudatosult, hogy fel kell lázadni az elavult, konzervatív világ ellen. Az emberek azt érezték, hogy a fennálló elvrendszerral, politikai rezsimmel és hivatalos kultúrával többé nem tudnak azonosulni.

1968-ban Charles de Gaulle volt Franciaország elnöke. Tipikus atyáskodó, patriarkális vezető volt. Elnöksége idején a nők nem járhattak nadrágban dolgozni. A férjes asszonyok csak férjük engedélyével nyithattak bankszámlát. Az abortusz illegális volt. A homoszexualitást bűnnek tartották. A munkások jogait korlá-

tozták, és az elégedetlenkedőket simán kirúghatták. Az oktatási rendszer merev volt, és konzervatív. Az egész országban csupán egyetlen tévécsatorna működött, és minden információ az állami cenzúra szűrőin át jutott el az emberekhez.

A „baby boom” generáció fiataljai már nem érték be azzal, hogy hittek egy utópiában arról, hogy lehetne más a világ – ők meg is akarták tapasztalni mindezt, abban a másfajta világban akartak élni.

Az egész egy diákok szervezte tüntetéssorozattal és térfoglalásokkal kezdődött. Eredetileg egy sokoldalú – antikapitalista, anarchista, utópista – megmozdulásnak indult. ... A diákok elfoglalták a Sorbonne-t, és kijelentették, hogy mostantól az a „nép egyeteme”.

Aztán a diákokhoz csatlakoztak a munkások, akik ún. vadsztrájkba kezdtek szerte az országban. Mintegy 11 millióan vettek részt az akciókban, ami óriási szám: akkoriban ez az összlakosság egynegyedét jelentette. Franciaország történetének legnagyobb sztrájkja két teljes héten át tartott.

A vadsztrájk azt jelenti, hogy a munkások minden előzetes figyelmeztetés nélkül álltak fel és vonultak ki a munkahelyükről, sokszor a szakszervezeti vezetők engedélye és támogatása nélkül. Ebben az értelemben ezek „nem hivatalos” megmozdulások voltak. (Egyébként szerintem a vadsztrájk – angolul *wildcat*, vagyis vadmacska sztrájk a létező legjobb elnevezés! Nem?) A vadsztrájk az Egyesült Államokban (természetesen) törvényellenes – már 1935 óta. 1968-ban viszont ez volt a tiltakozó munkások egyik legfőbb taktikája.

A munkások komoly és jól összeszedett követelésekkel álltak elő. Rendszerszintű változást akartak mind az irányításban, mind a végrehajtásban. Radikális tervet készítettek – nem arra, hogy miként ériék el a magasabb béreket és jobb munkakörülményeket, hanem arra, hogyan váltsák le a kormányt meg De Gaulle-t, és hogyan vegyék a saját kezükbe a gyárak irányítását. Amikor

a szakszervezeti vezetők kialkudták a minimálbér 30%-os emelését, a gyárfoglalók nem vették fel a munkát. Ennyi nem volt elég, árulásnak tartották az alkut. A munkások a saját vezetőiket is árulónak és kollaboránsnak tekintették.

„A fejlett ipari országok történetének valaha volt legnagyobb általános sztrájkja, amely megbénította az egész gazdaságot; a világtörténelem első általános vadsztrájkja; forradalmi tér- és gyárfoglalások; a közvetlen demokrácia szárba szökkenése, az államhatalom összeomlásának kiteljesedése: ez zajlott itt közel két héten át... – ez volt a 1968. májusi, francia mozgalom lényege, és ez már önmagában felér egy győzelemmel.” – Ez állt az *Internationale Situationniste* 1969 szeptemberében megjelent (12.) számának „Egy új kor hajnala” című cikkében. Az írás azzal folytatódik, hogy 1968-ban a régi ideológiákkal és elavult működésmódokkal kapcsolatos összes kritika egyetlen átfogó egységbe kovácsolódott. Ebben az új világban nem volt szükség a tulajdon fogalmára, és mindenki mindenütt otthon érezhette magát benne. A szabad, nyitott terekben, ahol az 1968-as mozgalom résztvevői találkoztak, őszinte párbeszéd alakult ki, megvalósult a teljesen szabad véleménynyilvánítás, a közös harcban megszületett egy valódi közösség.

(!)

Vessünk egy pillantást a szlogenekre a következő oldalakon! Ezek különféle formában – graffitin, skandálva, plakáton, transzparensszen – (szinte) mind megjelentek Párizsban az 1968-as forradalmi események során. Véleményem szerint tökéletesen megmutatkozik bennük a lázadók kollektív tudata, és pontosan ez a fajta csoportos tevékenység – az együtt gondolkodás – az, amitől az uralkodó rezsim igen kényelmetlenül érzi magát.

Amikor megpróbálom megalkotni a számomra tökéletes verset, mindig ezek a szövegek jutnak eszembe.

Vajon melyik az a három szlogen, amelyik nem az 1968-as párizsi eseményekhez tartozik?

Válasz a 255. oldalon.

■ Запрещено запрещать

■ A zene nekem tüzes szex.

■ Akinek nincs képzelőereje, el sem tudja képzelni, mi hiányzik.

■ Hatalmat a képzeletnek!

■ Tilos megtiltani!

■ A barikádok elzárják az utcákat, de új utakat nyitnak.

■ Vizsgák = szolgaság, előléptetés, hierarchikus társadalom

■ A költészet az utcán van.

■ Nyíljanak ki az elmegyógyintézetek, a börtönök és egyéb intézetek kapui

■ A politika az utcán van.

■ Légy realista, követeld a lehetetlent!

■ Kihirdetem a tartós boldogság állapotát.

■ Nem kérünk. Nem követelünk. Elvesszük, elfoglaljuk.

■ Boldogságot nem vehetsz pénzért. Lopd el!

■ Felejts el minden amit tanítottak. Kezdj álmodni!

■ A főnöknek van szüksége rád, nem neked főnökre.

■ Az unalom ellenforradalmi.

■ A boldogság új fogalom.

■ Forradalom révén lesz az álomból valóság.

■ Ne könyörögj az élethez való jogért – vedd el!

■ Будьте реалистами – требуйте невозможного.

■ Minden hatalom korrumpál. Az abszolút hatalom abszolút mértékben korrumpál.

■ A szabadság minden bűnök őse. Ez a mi legfőbb fegyverünk.

■ A képzelőerőt nem kapjuk ajándékba, nekünk kell megszerezni.

■ Ne szabadíts fel – azt majd én elintézem.

■ Hadd szolgálja a nép önmagát.

■ Ha vizsgáztatnak, kérdésre kérdéssel felelj!

■ Az akció ne reakció legyen, hanem kreáció.

■ Reményünk csak a reménytelenektől jöhet.

■ A járdakövek alatt ott a homokos tengerpart.

■ Jó tanítóink lesznek majd, ha végre mindenki magát oktatja.

■ Vásárolok, tehát vagyok.

Ezek a jelszavak (a) kollektív munka eredményei, (b) eklektikusak és kollázstechnikával készültek, és (c) alkotóik ismeretlenek. Emellett igen nagyratörőek, a fennálló társadalmi rend alapjait kérdőjelezik meg, és nem arról szólnak, hogy egy-egy konkrét személy mit akar. Ezeket látva-hallva fel sem merül a gyanú, hogy *csupán a radikálisság látszatát* akarták kelteni, miközben a valódi céljuk, teszem azt, a feliratos pólók iránti kereslet felkeltése lett volna (mint manapság). Ezekről a szövegekről messziről érzik a forradalmiság, annak minden örületével és kiismerhetetlenségével. Ezt a szellemiséget nem lehet pénzre váltani, mert nem lehet számszerűsíteni.

Mindig megdöbben e szlogenek egységessége és koherenciája. Mindegyiket más írta, együtt mégis úgy hatnak, mintha egyetlen homogén, rendkívül hatásos műalkotás darabjai lennének. Mindenki tudja, hogy a közös alkotásnak megvannak a maga nehézségei, főleg ha nagyobb csoporttal kell együtt dolgozni. A kollektív írás romboló hatással lehet az egyes alkotók művészi lelkületére. Nézzük csak meg azt az élettelen szörnyet, amit a szórakoztatóipar alkotott. **1968 szlogenjei arra tanítanak, hogy a kollektív írásnak van egy másik, csodálatos formája: amikor minden gondolatunkkal tisztán csak a kultúránk haladó szellemű, poétikus átformálására koncentrálunk, akkor a tömeg tollából valódi közösségi utcai költészet születik.**

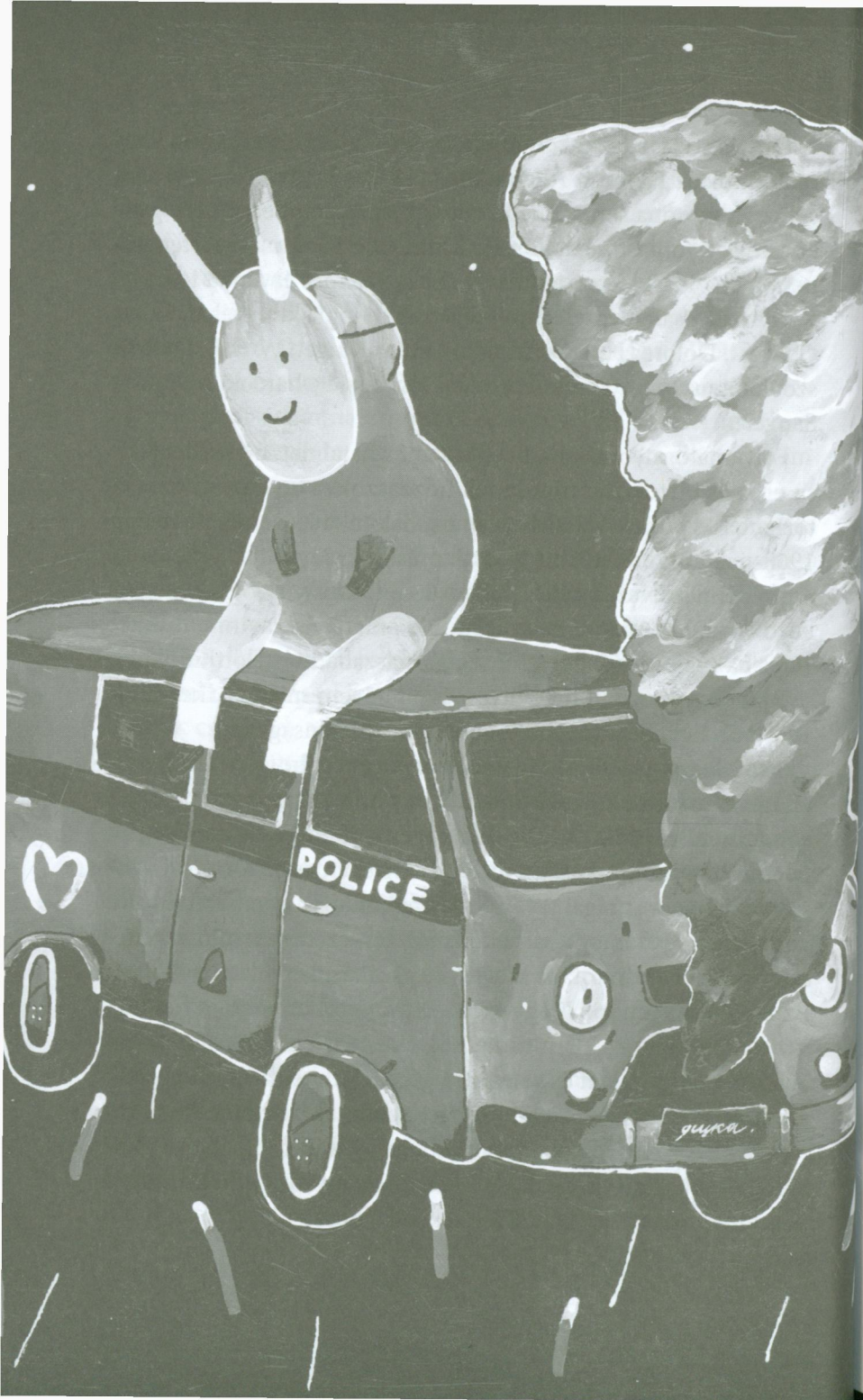
Bármilyen reményt keltő volt is 1968, a következő években számos olyan esemény történt, ami világszerte visszavetette a haladás ügyét. Vegyünk csak néhány kormányváltást: az Egyesült Államokban abban az évben megválasztották, és 1972-ben újraválasztották Nixont. 1973-ban Chilében megbukott, majd meghalt Allende elnök. 1976-ban Argentínában puccsot hajtott végre a jobboldal. 1979-ben Nagy-Britanniában Margaret Thatcher lett a miniszterelnök. Aztán jött Reagan (1980, 1984); a két Bush (1988, 2000 és 2004), és persze Putyin (2000 és 2012) meg Trump (2016).

Oké, Chris Hedges azt mondja, hogy Nixon volt az utolsó liberális elnök az Egyesült Államokban (187. oldal). Chris ezzel arra céloz, hogy soha semmi nem változik, ha az emberek nem gyakorolnak nyomást a hatalomra. Emmeline Pankhurst történetének (148. oldal) is ez a tanulsága. Ez egyetemes érvényű igazság. Kérdezzük csak meg a leghíresebb emberi jogi aktivistákat, Cesar Chavezt, Dolores Huertát, Martin Luther Kinget, W. E. B. DuBois szociológust, vagy a nők reprodukciós jogaiért harcoló Margaret Sangert.

Folyamatos nyomás alatt kell tartani a hatalmat, mert ellenállása erős és birtokosai nincsenek hozzászokva a vereséghez. Ha történetek is pozitív változások a társadalomban – sok esetben épp 1968-nak köszönhetően (a rasszizmust törvény tiltja, a szavazati jog védelmet élvez, a szólásszabadság alkotmányos jog) –, megint kezd lendületet venni ez az irányzat, amely visszavinne minket 1868-ba (vagy 1862-be, a rabszolga-felszabadítás előtti időkbe).

Ezért nem szabad még ötven év után sem megfeledkeznünk 1968-ról. Egyetlen szerzett jogunk sincs biztonságban.

1968 legnagyobb, máig ható eredménye, hogy az emberek világszerte hinni kezdtek abban, hogy ha a kormány nem figyel rájuk, nem törődik velük, akkor igenis joguk és kötelességük felemelni a hangjukat. Ez történt Párizsban és ez történt Csehszlovákiában a „prágai tavasz” idején, amikor az emberek utcára vonultak, hogy támogassák a kormány tervezett reformintézkedéseit – amiért aztán totális szovjet megszállást kaptak a nyakukba. Ez történt az amerikai egyetemi kampuszokon, ahol a fiatalok a vietnámi háború ellen tüntettek, és ez történt Chicagóban is, amikor a rendőrséget és a nemzeti gárdát küldték azok ellen, akik a Demokrata Párt elnökjelölő kongresszusának helyszíne előtt tüntettek. Ez történt Tokióban, Berlinben és Mexikóvárosban. A körülmények talán változnak, de a lehetőség ugyanúgy ott szunnyad bennünk, mint 1968-ban. Csak fel kell ébreszteni.

4. SZABÁLY

HOZD A FRÁSZT A KORMÁNYRA!

Fontos, hogy a hatalom birtokosai félelemben éljenek. Féljenek a néptől! E fejezet főszereplői: a hatalom, a bátorság, a nevetés, az öröm, a meggyőződés és a kockázat. Főbb szerepekben feltűnhet még: az inspiráció, az igazságosság, a küzdelem, néhány eretnek és boszorkány, a méltóság, a hit, néhány maszk és egy bajkeverő.

Gondoljunk csak arra, mi történt százhusz évvel ezelőtt, amikor ennek az országnak a munkásai kénytelenek voltak heti hét nap, napi tizennégy órát dolgozni... Gondoljunk a gyerekekre – azokra a tíz-tizenévesekre, akik a gyárakban dolgoztak, és munka közben esetleg elvesztették egy-két ujjukat. Mit mondtak akkor ennek az országnak a munkásai? Azt, hogy már bocsánat, de emberi lények vagyunk, nem igavonó barmok. Szakszervezeteket fogunk létrehozni, és rendes munkaszerződéseket alkuszunk ki magunknak.

BERNIE SANDERS¹

Nem szabad elfelejteni, hogy a New Deal nem a nagylelkű elit alamizsnája volt, amit odafentről dobott a pórnépnek. Az elitre igen erős és össznépi nyomás nehezedett alulról, a nép felől.

NAOMI KLEIN²

SZAVAK

Megkérdőjelezni a status quót

A mi dolgunk az, hogy bosszantó kérdéseket tegyünk fel. Szókratész is ezt tette. Ez a különc, szakállas figura leszólitotta az embereket az utcán, és nekik szegezte a kérdést: Mi az élet? Mi a méltóság? Mi a szeretet? Teljesen jogos kérdések, de a kormány nem nézte jó szemmel Szókratész ténykedését. **A kormánynak általában nem tetszik az efféle veszélyes, felforgató tevékenység, amit úgy hívnak: gondolkodás.** A kormánynak mindig gyanús, ha valaki szabad emberként viselkedik. Szókratész sem kerülhette el a sorsát: halálra ítélték és kiittatták vele a méreg poharat.

Elemi erő van az egyszerű kérdésekben. Drága elnök úr! Ha ön nagy hatalmú, gazdag és okos, akkor a nép miért él szegénységben? Nálunk, a városban miért fekete a hó? A légszennyezésről cikket író újságírók tényleg azt érdeklik, hogy halálra verjék őket?

A hatalom embereinek célja elhitetni velünk, hogy a status quo fenntartása a mi érdekünk. A mi célunk pedig az, hogy a hatalom emberei rettegjenek. Ki kell kényszeríteni, hogy megosszák velünk, ami az övék – a hatalmat, a tőkét, a természeti erőforrások feletti uralmat.

Az elit nem élvezi az ellenállást, dühíti, bosszúra sarkallja. Azzal, hogy nem fogadjuk el a szabályaikat, nagyobb kárt jelent nekik, mint a bosszújuk nekünk, mert a környezetünkben élők is kezdenek ráéjszmélni, hogy a király tényleg meztelen.

Vissza kell vennünk azt a nyelvezetet és azokat az ideálokat, amelyeket a kormány elbitorolt tőlünk. Az uralmon lévők önmagukat tartják „igaz hazafiaknak”, miközben hazudnak, csálnak, lopnak. Azt állítják, fontos nekik a vallás, de megszégik mind a tíz parancsolatot. Azt mondják, a népet képviselik, de csak a saját gazdagodásukkal törődnek. Ítéleznek, gyűlölködnek, gyilkolnak. „Fontos, hogy az emberek felismerjék, hogy az önkényuralom, hiába sajátítja ki az összes nemzeti jelképet, nem egyenlő a hazafisággal”³ – mondja a Yale történészprofesszora, Timothy Snyder.

A Pussy Riot azért vágott bele a politikai punkságba, mert az államrendszerünk merev, zárt és kasztosodott. Oroszországban jelenleg maroknyi hivatalnok vállalati érdekeltségei diktálják a politikát, meghozzá úgy, hogy nekünk fáj, mert rólunk nyúzzák le a sokadik bőrt.

Mi a valódi őszinteséget és egyszerűséget kerestük, ezt találtuk meg punk performanszainkban. A szenvedély, a nyíltság és a naivitás felette áll a képmutatásnak, a csalásnak és a színlelt mértékletességnek. Bárhová sodorjon az élet, a gyermeki, anarchista szabadság mindig legyen veled! Legyen veled az utcán, legyen veled a poros börtöncellában. A humor, a bohóckodás és a tiszteletlenség is használható arra, hogy eljussunk az igazsághoz. Az igazságnak sok fajtája létezik, és sokan akarják elhitetni, hogy övék a valódi. **Nem kell elfogadnunk a kormány verzióját – mondjuk el a sajátunkat! És ha megteheted, ne törődj a következményekkel!**

TETTEK

Hagyjuk a gügyögést!

Körülnéztünk és nem láttunk senkit, aki hajlandó lett volna áldozatot hozni, alázatot mutatni, agresszívan harcolni – márpedig a szélsőséges és egymástól teljesen eltérő létállapotok hiányában az ember nem sokban különbözik a békéregtől. Körülnéztünk a művészvilágban is. Arra számítottam, hogy ott megtaláljuk az örületet, a teljesség utáni vágyat. De csak olyan embereket találtunk százsámra, akik élnek a kényelmes kis életüket és nagyon értenek ahhoz, hogyan lehet láblógatva eljátszani a bohém művészt, miközben nem is igazi bohémok (már ha a bohémság fokmérője az, hogy a művész mennyit tépelődik, gyötrődik, és milyen élesen érzékeli a valóságot).

Azt gondoltuk, ha nem létezik, amit keresünk, akkor majd mi csinálunk valamit, ami legalább nyomokban emlékeztet arra, amit a művészvilágban reméltünk megtalálni.

Íme, néhány a legelső akcióink közül.

2008. NOVEMBER 7.

TÁMADÁS A MOSZKVAI PARLAMENT ELLEN

HELYSZÍN: AZ OROSZ FEHÉR HÁZ

A PARLAMENT ÉPÜLETÉRE VETÍTETT

KOPONYA MÉRETE: 60 × 40 MÉTER

Nekünk, oroszoknak is van saját Fehér Házunk, ott áll a Moszkva folyó partján. 2008-ban az akkori miniszterelnök, Putyin állt a Fehér Ház és az orosz kormány élén. Kitűztünk magunknak egy célt: november 7-én, a nagy októberi szocialista forradalom évfordulóján a kalózhajók zászlajáról ismert koponyát – 60 × 40 méteres nagyságban – rávetítjük a parlament Fehér Háznak nevezett épületére, majd csapatnyi aktivistával átmászunk a hatméteres kerítésen és megrohamozzuk a Fehér Házat.

Addigra már alaposan kiképeztük magunkat. Tudtuk, hogyan kell három másodperc alatt kocsi alá gurulni, hogy kitérjünk a zsaruk elől; hogyan kell menekülés közben szemeteskonténerbe ugrani, és azzal a lendülettel a szemét alá bújni. Felkészültünk arra az eshetőségre, hogy egy kormányzati épület kerítésén átmászva áramütést szenvedhetünk.

A főpróba előtt úgy nyolc órával derült ki, hogy a résztvevők többsége kiszáll. Az egyiknek hasmenése volt, a másiknak megjött a menstruációja. Egy harmadikra részegen találtak rá. Villámgyorsan találnunk kellett helyettük másokat. Csoportokra oszlottunk, és nekiláttunk átfésülni a várost.

Én egy kortárs művészeti oktatóintézménynél – a Rodcsenko Fotóművészeti és Multimédiás Iskolánál – toboroztam diákokat. Még sosem jártam ott azelőtt. Odaléptem egy csapat fiatalhoz, akik a lépcsőn ülve teát kortyolgattak.

– Ki akar ma velünk jönni és megrohamozni a Fehér Házat?

– Mit kéne csinálnunk?

– Odamegyünk, kalóz jelképet vetítünk az épületre, aztán átmászunk a kerítésen és behatolunk.

– És adott erre engedélyt a kormány? – kérdezte az egyik diáklány.

– Természetesen nem. Épp ez a lényeg.

A diákok csak hallgattak és tovább kortyolgatták a teájukat. Magamra kaptam a kabátomat, és az ajtó felé indultam.

– Én jövök. Mikor és hol találkozunk? – szólalt meg egyikük hirtelen a hátam mögött. Vadmacskákra emlékeztető, ruganyos járása elárulta, hogy edzett, erős srác.

– Gyere velem most!

A suliból már együtt távoztunk. A Fehér Házhoz is együtt mentem a sráccal, úgy hívták, Roma. Aznap este viszont új nevet kaptott tőlünk: Bombázó. Ő volt a háromból az egyik, akinek sikerült átjutnia a hatméteres kerítésen, átvágott a parlament udvarán, majd beleveszett a moszkvai éjszakába.

Hajnali négy múlt, amikor az orosz Fehér Ház fekete vásznára becsapódtak a folyó túlsó partján, a parlamenttel szemközt álló Hotel Ukrajna tetejéről kilótt zöld lézersugarak, és kirajzolódott a jól ismert halálfej. A támadók átrohantak az épület előkertjén, hatméteres zuhanás után földet értek, majd elmenekültek a helyszínről.

Jó néhány percbe beletelt, mire a megtermett kormányőrök megjelentek a helyszínen, és kezükben erős reflektorokkal elkezdtek módszeresen átkutatni a környéket. Tucatszerű fénycsóva nyaldosta az épületet.

2008. DECEMBER

A FASISZTA OPRICSNYIK ÉTTEREM LEZÁRÁSA

HELYSZÍN: A MOSZKVAI OPRICSNYIK ÉTTEREM

TULAJDONOS: A PUTYIN-PÁRTI, ULTRAKONZERVATÍV

ÚJSÁGÍRÓ, MIHAIL LEONTYEV

Megnyílt az Opricsnyik étterem Moszkvában. És mi rögtön elhatároztuk, hogy bezárjuk: vaslapot hegesztünk a bejáratára. Miért?

A 16. században Rettegett Iván hozta létre az *opricsnyinát*, melynek részeként saját testőrséget tartott fenn törvényei betartatására. Konkrétan az volt a feladatuk, hogy leszúrák, karóba húzzák, felakasszák és forró vízzel megkopasszák a cárról ellenségeit. Iván és rettegett testőrei, az opricsnyikok a forró serpenyőtől kezdve a kemencén és a fogón át a kötélig mindent bevetettek – ennek a rémuralomnak lett a szinonimája az opricsnyina. Oroszországban Opricsnyiknek keresztelni egy éttermet olyan, mintha Németországban Auschwitz néven nyitnának diszkót.

A hegesztést a tankokkal teleszórt moszkvai Győzelem Park síkútjain gyakoroltuk. A decemberi zord időjárás dacára csapatnyi lelkes aktivista mindennap összegyűlt, hogy – a garázsok és a hórulasok között – hegeszteni tanuljon.

Kollektívánk két részre oszlott.

A csapat egyik része vállalta a műszaki feladatokat. Mi végeztük a fizikai munkát – össze kellett szednünk egy nagy halom fémet, és az étterem ajtajára hegeszteni. Mindenféle emberek megfordultak köztünk: anarchisták, szociáldemokraták, feministák, a transzneműek jogaiért küzdő aktivisták, és olyanok, akiknek – csakúgy, mint nekünk – egyszerűen viszkett a tenyerük Vlagyimir Putyintól. Kiderült, hogy egyikük, furcsamód, titkon ultrakonzervatív nézeteket vallott, neki az volt a baja Putyinnal, hogy nem elég keménykezű. Hát, szar ügy.

A csapat másik felének a figyelemelterelés jutott. Azzal bízunk meg őket, hogy menjenek be az étterembe, és tegyenek úgy, mintha részeg bajkeverők lennének, hogy magukra vonják a biztonsági őrök figyelmét. Az akciót december végére időzítettük, szilveszterhez közel, ezért a csapat tagjai nyuszinak, cicának és Téliapónak öltözve teljesítették a feladatot. Még egy dalt is begyakoroltak – ezt kellett énekelniük, amikor mi odakint hegeszteni kezdtünk. Jó hangosan kellett dalolászniuk, nehogy a biztonságiak meghallják, mit csinálunk, és közbelépjenek.

Volt még egy aktivistánk, a moszkvai LMBTQ Pride felvonulás prominens szervezője, akinek az volt a feladata, hogy kiálljon az étterem közelében egy sarokra, és matricákat osztogasson a járókelőknek mindenféle LMBTQ témákról. Ezzel kellett elvonnia a figyelmét az esetlegesen arra járó titkos- és kevésbé titkos rendőröknek.

Ahogy az már ismert, tervünket megvalósítottuk. Sikeresen lezártuk azt a szégyenletes éttermet! Éjjel visszatértünk a tett színhelyére végignézni, hogyan próbálják letépni az ajtóra hegesztett fémlapot, és újra kinyitni.

Mára az étteremnek híre-hamva sincs. Néha járok arra, és olyankor mindig elgondolkodom, hogy ennek vajon van-e bármi köze a mi kis akciónkhoz.

Művészet akcióban

A városi környezet remek kiállítótér, sokan mégsem tekintenek így rá. Metrók, trolis, boltok pénztárai, a Vörös tér. Kinek adatott még meg, hogy ilyen sokféle, izgalmas színpadon léphessen fel?

Egy tömegközlekedési turnéval debütáltunk. Rájöttünk, hogy a közlekedési eszközökön a reggeli és az esti csúcsforgalom idején érdemes játszani. Koncerteztünk a szovjet metróaluljárók díszes boltívei alatt és trolibuszok tetején. A komplett felszerelésünket (gitárok, mikrofonállványokat, erősítőket) magunk után húzva felkapaszkodtunk azokra az állványokra, amelyekről a villanykörtéket szokták cserélni a metróállomások közepén.

Odafenn aztán az egyik dal közben feltéptem egy párnát, és tollesőt hullattam az állomásra, amit újra és újra felkapott és a levegőbe emelt a beérkező szerelvények kavarta szél. A bugyimból meg (...honnan máshonnan?... gyorsan kellett, nem állhatott le a show, amíg a hátizsákomban kotorászok) előkaptam egy színes konfettikkel teli petárdát és ellőttem. Tárka fólia- és papírhamu lepte be a döbbszent utasokat, akik erre bekapcsolták a kamerát a telefonjukon és felénk fordították.

Majd minden előadásunk azzal zárult, hogy miután leléstünk az állványról, letartóztattak bennünket.

Elég furán festettünk az őrön a színes, szakadt harisnyáinkban, meg a fehér, fűzős Martens-bakancsainkban, a vállunkon hatalmas túrahátizsákokkal, amelyekből kábelkötegek lógtak ki. Előjöttek az irodákból az unatkozó rendőrök és bambán bámultak.

Egyszer, mikor épp a „Putyin összehugyozta magát” című dalunkat gyakoroltuk, a hangszórók hirtelen kigyulladtak, és füstölni kezdtek. Úgy tűnt, jelet kaptunk odafentről, hogy a fickó tényleg bepisált.

PUTYIN ÖSSZEHUGYOZTA MAGÁT

Lázadók tömege menetel a Kremlhez

Az FSZB irodáiba koktélok repülnek

A vörös falak mögött ezek a szemetek
a gatyájukba vizelnek.

Lázadás! Döntsük meg a rendszert!

Elegünk van a férfigisztériából

Az agysorvasztó, kegyetlen uralomból

A merev farkak ortodox vallásából

A torkunkon lenyomott meghunyászkodásból.

Utcára, emberek!

Vegyük be a Vörös teret!

Civil dühünk szabadsága mit jelent

Most mutassuk meg!

Kibaszott szexisták

2011 novemberében és decemberében antirongyrazós koncertkörutakat szerveztünk „Kibaszott szexisták, kibaszott konformisták” címmel. Csupa olyan helyen léptünk fel, ahová gazdag putyinisták meg nyárspolgárok járnak – például Jaguárok tetején meg szórazóhelyek asztalain, drága ruhákat és szőrméket áruló boltokban, divatbemutatókon, koktélparkon. Persze mindenütt egyetlen dalt adtunk elő, mert csak annyira van idő, míg kiérkeznek a rendőrök és letartóztatnak. Az erre a célra kiválasztott dal, a „Kropotkin Vodka” arra szólít fel, hogy hajtsunk végre államcsínyt Oroszországban. „Kropotkin Vodka zuttyan a gyomorba, / te bírod, de a Kremlben sok genya / várhatja, hogy rádól a mocsok és belefullad a mérgező szarba” – énekeltük.

Míg egy korábbi turnénkon régi tollpárnákat szaggattunk szét, ezúttal a lisztet választottuk. Azt terveztük, hogy a hétköznapi élet minden olyan mozzanatára reflektálunk, amit a nők nap mint nap megtapasztalnak. A divatbemutatóra is többkilónyi lisztel felfegyverkezve érkeztünk. Nem volt könnyű bejutni. Csak meghívóval engedtek be, és a közönség soraiban ott ültek a konzervatív Putyin-párti művészelit tagjai is.

„A BBC Rádiótól jöttünk” – motyogtuk az őrnök, és feszült arccal besasszéztunk a terembe. Hosszú combú, csontsovány lányok trappoltak fel s alá a kifutón, szép testük függönyökbe csavarva.

Felmásztunk a színpadra, és belekezdünk a műsorba.

„Kibaszott szexisták, kibaszott putyinisták!” – üvöltöttük.

A modellek a sarokba húzódtak. Fogtunk egy zacskó lisztet, és a levegőbe szórtuk. A fehér por beterítette a színpadot. Ekkor hirtelen durranást hallottunk, meg gépfegyverropogást. Egy halom lufi pukkant ki. Tűzcsóvák csapdájába kerültünk. A símaszkunk parázslott és füstölt. Majd megsültünk. Mégsem tehetjük meg, hogy mindent hátrahagyva elmenekülünk, hiszen ki tudja, mikor lett volna megint lehetőségünk egy divatbemutatón fellépni.

Csak később tudtuk meg, hogy a tüzet mi okoztuk, ugyanis a levegőbe szórt liszt igen gyúlékony. A kifutót pedig gyertyák szegélyezték, és amikor kiszórtuk a lisztet, az lángra kapott. De ez minket cseppet sem érdekelt, már úton voltunk a következő fellépés helyszínére.

2011. DECEMBER 14.

„HALÁL A BÖRTÖNRE, SZABADSÁGOT A TÜNTETŐKNEK!”

HELYSZÍN: 1. SZ. MOSZKVAI FOGHÁZ

Amikor egy Putyin-ellenes tömegtüntetés után nem kevesebb, mint 1300 aktivista társunkat tartóztatták le, irtó dühösek lettünk. Rokonaink, barátaink, bajtársaink kerültek rács mögé. A harag néha jó tanácsadó, mert motivál. Egyetlen nap alatt meg-

írtunk és betanultunk egy új számot, majd másnap a fogházhoz vonultunk.

Felmentünk a tetőre, hogy ott adjuk elő a „Halál a börtönre, szabadságot a tüntetőknek!” című dalt – így emeltünk szót a politikai foglyokért.

Már amikor megérkeztünk, láttuk, hogy a fogházat körülvette a rohamrendőrség: egy busz, egy járórautó és egy kocsi tele civil ruhás rendőrökkel. Mégis úgy döntöttünk, megcsináljuk a koncertet. Ez lett a Pussy Riot új szólóénekesének, a harcos feminisztának, Serafimának a bemutatkozója.

„Zsaruk ide vagy oda, zenélni fogunk” – mondta gondolkodás nélkül.

Fogtuk a „SZABADSÁGOT A TÜNTETŐKNEK” feliratú transzparensünket, és kitűztük a fogház drótkerítésére. Majd felmáztunk a tetőre. A döbrent dolgozók egymás után dugták ki a fejüket az ablakokon. Úgy tűnik, errefelé még sosem volt koncert. A hátunk mögött, az épület udvara felől megindult felénk egy zsarú, és követelte, hogy jöjjünk le. Nyomában megindultak a civil ruhás rendőrök is, akik kamerákkal rögzítették az eljárást.

A meleg profi térfoglalók.

Hatalmat a népnek, tűnjenek a rohadt uralkodók!

Az emberiség jövője rajtunk bukik vagy áll!

LMBT, feministák, védjük meg a hazánkat!

Miközben egyre azt skandáltuk, hogy „Halál a börtönre, szabadságot a tüntetőknek! Engedjék szabadon a politikai foglyokat!”, a rabok kikukucskáltak a cellák ablakán. Hamar átvették a szlogenjeinket és csak úgy zengett a fogház a harci üvöltéstől. Ráz-

kódtak a rácsok, a foglyok megpróbálták pusztá kézzel kirángatni azokat a helyükről. Amikor ahhoz a részhez értünk, hogy „Kényszerítsd a zsarukat, hogy a szabadságot szolgálják. [...] Kobozd el tőlük a gépfegyvert”, két rendőr visszament az épületbe, és remegve magukra zárták az ajtót.

Az előadás vége felé olyanokat skandáltunk már, hogy „Főzünk szappant Putyinból!” meg „Az egységes népet soha nem lehet legyőzni!”. Ezek után a bűvös összecsukható létránkon szép nyugodtan lemásztunk a tetőről és szétszéledtünk a környező utcákon. A kamerás rendőrtisztek eltűntek, talán lementek fánkért a sarki kisboltba, így mi is csendben léptünk le.

HŐSÖK

Dr. Martin Luther King

Nem kell komoly erőket felvonultatni ahhoz, hogy ráijesszünk a kormányra. 1955-ben Martin Luther King országos polgárjogi mozgalmat indított el az Alabama állambeli Montgomeryben egy buszbojkottal, és eljutott egészen a legfelsőbb bírósáig, amely kimondta, hogy a tömegközlekedési eszközökön gyakorolt faji alapú elkülönítés alkotmányellenes. King ezután is folytatta békés harcát a változásért – egészen 1968-ig, amikor is merénylet áldozata lett.

King halála után a híres fekete dzsesszénekesnő, Nina Simone így dalolt róla:⁴

Once upon this planet earth	Élt ezen a bolygón egyszer
Lived a man of humble birth	Egy kis nagyember,
Preaching love and freedom for	aki szeretetről és szabadságról
his fellow man	prédikált felebarátainak
[...]	[...]

He was for equality	Egyenlőséget akart
For all people you and me	Mindenkinek, neked és nekem is
Full of love and good will, hate	Telve szeretettel és jóakarattal,
was not his way	gyűlölettel mentesen

He was not a violent man	Az erőszakot elvetette
Tell me folks if you can	Hát, mondja meg, aki tudja,
Just why, why was he shot	Hogy miért, miért lőtték le
down the other day?	a minap?

King vezetői hitvallását az 1963-ban kelt „Levél a birminghami városi börtönből” („Letter from a Birmingham Jail”) című írásában fejtette ki részletesebben. A börtönbüntetést az Alabama városában akár erőszakkal is érvényesített szegregáció elleni tiltakozása miatt szabták ki rá. Levelében King azoknak a fehér bőrű lelkészeknek válaszolt, akik bíralták a tetteiért. Azért volt ott, mint írta, mert igazságtalanság történt. „Nem ülhetek tétlenül Atlantában, nem törődve azzal, hogy mi történik Birminghamben. A bárhol bekövetkező igazságtalanság a mindenütt megvalósuló igazságosságot veszélyezteti. A kölcsönösség hálójának menthetetlen foglyai vagyunk, egy közös sors köpenyébe beleszöve. Ha valami közvetlenül érint egyet, közvetve érint mindenkit.”⁵

King tiszteletes isten szolgája volt, aki valóban a Biblia szerint élt. „Aki elnyomja a szegényt, gyalázattal illeti annak teremtőjét, az pedig tiszteli, aki könyörül a szűkölködőn” – áll a *Példabeszédek* könyvében (14:31).⁶ Hányan járnak csak azért templomba, hogy a helyes cselekedettől jobban érezzék magukat a bőrükben! King szemében nem a Ku-Klux-Klan volt a feketék legnagyobb ellensége, hanem azok a mérsékelt fehérek, akiknek többet számított a rend, mint az igazságosság. Írásából kiderül, hogy a déli államokban az egyház nem támogatta King ügyét, inkább szentesítette a status quót. Az ókeresztény egyház tagjai annak idején vállal-

ták, hogy ha kell, akár feláldozzák magukat – King körül azonban alig akadt, aki támogatta volna a jogegyenlőség ügyét.

Martin Luther King, aki már 1968-ban a garantált alapjövedelemért kampányolt, a rasszizmust, a szegénységet, a militarizmust és a materializmust tartotta az ember legfőbb ellenségének. Egy interjúban azt állította, hogy „a valódi feladatunk magának a társadalomnak az újjáépítése”⁷.

A börtönben írt levelében King elmagyarázza, hogy azért ragaszkodik az „erőszakmentes nyílt megmozduláshoz”, mert az-zal lehet olyan „alkotó feszültséget” teremteni, amellyel a másik oldalt végre tárgyalóasztalhoz lehet ültetni. „A történelem hosszú és tragikus történetek sora arról, hogy a kiváltságos csoportok nagy ritkán mondanak csak le önszántukból az előjogaikról”⁸ – írta. És ha erre erőszakmentesen akarják rávenni őket, az nem a gyengeség, hanem épp az erő jele. Kingnek nyilván elege volt már a tétlen várakozásból, a lincselésekből, abból, hogy gyűlölködő rendőrök gyilkolják fekete fivéreit és nővéreit; elege volt abból, hogy 20 millió afroamerikai él szegénységben és sokan azért alsznak az autójukban, mert a motelektben nem kapnak szállást.

Kinget szélsőségesnek mondták. És Pál apostol nem volt szélsőséges – kérdezte erre King –, vagy Ámosz próféta, vagy John Bunyan vagy Abraham Lincoln vagy Thomas Jefferson? Még Jézus Krisztus is „szélsőségesen szeretetteljes, igazságos és jó volt”⁹.

1963-tól Kingnek és az általa elnökölt Déli Keresztény Vezetők Konferenciájának útját szédületes megmozdulások és sikerek kísérték. King még abban az évben – a Washingtoni Menetelésen (March on Washington for Jobs and Freedom [Washingtoni Menetelés a Munkáért és Szabadságért]) – elmondta „Van egy álmom” beszédét; 1964-ben beiktatták az új polgárjogi törvényt (Civil Rights Act), 1965-ben pedig az új választójogi törvényt (Voting Rights Act). Vajon King nélkül is megszülettek volna ezek a törvények? Ezután King a vietnámi háború ellen emelte fel a szavát, majd harcba szállt a gazdasági igazságossá-

géért. Munkásságának és életének fegyveres támadás vetett véget, harminckilenc éves korában.

Ki tudja, mi mindent vitt volna véghez, ha nem gyilkolják meg. Egy King vezette osztársadalmi mozgalom, amely az etnikai, társadalmi és gazdasági igazságosságért küzd, hegyeket mozgatót volna meg. Várjunk csak! Hiszen ő már rövid élete alatt is hegyeket mozgatót meg. Mindez a halála után is folytatódott, hiszen követői ma is világszerte a nyomdokain járnak.

5. SZABÁLY

KÖVESS EL MŰVÉSZETBŰNT!

A művészet varázslata abban rejlik, hogy hallatni tudjuk a hangunkat, amit a művek felerősítenek. Néha szó szerint – mikrofonnal és hangszórókkal. A művészet egy csodagyártó gép. Alternatív valóságok kapuját tárja fel, amire óriási szükségünk van, amikor a politikai fantázia számtalan kudarc után végleg válságba jut.

A legújabb elmékedések bebizonyították számomra, hogy a haladás élére a művészeknek kell állniuk, őket kövessék a tudósok, végül az iparosok.

CLAUDE-HENRI DE SAINT-SIMON¹

Minden innovatív munka teátrális.

ALEKSZANDRA KOLLONTAJ

Úgy kell megalkotnunk önmagunkat, mint egy műalkotást.

MICHEL FOUCAULT²

SZAVAK

Van valami, amiről a Pussy Riot kapcsán általában senki nem beszél, pedig fontos: művészetmániások vagyunk. Az 1980–90-es évek moszkvai konceptualizmusa és orosz aktivizmusa óriási hatással volt ránk.

Az 1990-es évekből mind közül a kedvencünk a legvadabb művész, Oleg Kulik, aki arról híres, hogy pucéran rohagál Moszkvában, és kutya módjára ugatja és harapdálja az embereket. A 2012-es tárgyalásunk során elképesztően meleg szavakkal beszélt rólunk. Nagyon sokat jelentett, hogy kiállt mellettünk a mi orosz konceptuális művészcsaládunk, ahonnan igazából származunk.

Kulik nagyon találó dolgokat mondott a művészet és a politika kölcsönös egymásra hatásáról: „A Pussy Riotot azért fogadta tárt karokkal a széles közönség, mert művészeti vonalról érkeztek. Ezek a fiatalok kitaláltak egy formátumot, és megtalálták hozzá a tradíciót. Nézzük csak, mennyire hasonlítanak Malevics késői műveire, Tatlin gépies emberalakjaira vagy Sztjepanova díszletterveire. Akcióikhoz az 1990-es évek művészeihez visszanyúlva adnak magyarázatot. Ki áll mögöttük? Az a művészi hagyomány, amely örök és halhatatlan, míg a politika folyamatosan változik.”

A művészet lehet az egyik fontos ok, amiért a Pussy Riot ügyét ilyen sok nagyszerű ember támogatta. A művészet áthatol minden határon és korláton, és a megmagyarázhatatlanról beszél. Nem kell ismerni egyetlen orosz és az orosz politikát sem ahhoz, hogy az ember megértse, miről szól a mi punk imánk, és rokonszenvet érezzen néhány lány iránt a világ másik végén. A művészet egyesít. Úgy sejtem, a művészet, főleg a tiltakozó fajtája fontos hajtó- és egyesítőerő lehet a globális aktivista mozgalom, az emberi mozgalom számára.

Az ember mint politikai és művészi lény

Művészet vagy politika, amit a Pussy Riot csinál? Számunkra a kettő egy és ugyanaz – a művészet és a politika elválaszthatatlan egymástól. Azon vagyunk, hogy politikát vigyünk a művészetbe, ugyanakkor művészi fejlesztésekkel gazdagítsuk a politikát.

Igyekezzünk a problémákat előbb művészettel megoldani, és csak utána nyúljunk más eszközökhöz! A művészet a legjobb gyógymód – az egyén és a társadalom bajaira egyaránt.

A kormányellenes punkok talán nem a legtehetségesebb művészek. De a zenénkben szintiszta lendület van, még akkor is, ha egyébként technikailag borzalmas. Ezt mindenki átérzi, ezért bíznak az emberek egy-egy punk megmozdulásban, ezért inspirálja és motiválja őket. **Aki azt fontolgatja, hogy punk bandát vagy művészeti kollektívát alapít, annak azt tudom mondani, hogy sose gátolják ebben az esetleges tudásbeli hiányosságok. Lendület, energia, erő – ez mindennél többet ér.**

(!)

Gyakran kérdik tőlünk, hogy mikor és miért döntöttük el, hogy elegyíteni fogjuk a művészetet és a politikát. Na és *ők* – kérdem erre én – mikor és miért döntöttek úgy, hogy elválasztják egymástól a művészetet és a politikát; a művészetet és az aktivizmust?

„Úgy tűnik, a művészet, mivel mindig valamiféle igazságot, kísérletet vagy szükségletet tükröz, bár nincs benne a radikálisok tipikus eszköztárában, mégis a forradalom nélkülözhetetlen eleme.”³ Herbert Marcuse műve, a *The Aesthetic Dimension* (Az esztétikai dimenzió, 1978) egy teoretizáló költemény a művészet radikális formáló jellegéről. Hogyan lehet kitörni a társadalmi elidegenedésből, a hiteltelenségből, az ember tárgyiasításából? Hogyan adható drasztikus válasz az anyagiasságra és az elnyomó társadalmi viszonyokra, amelyek azért küzdenek, hogy elvegyék az embertől az önmegvalósításnak még a lehetőségét is?

A művészet segít megteremteni a radikális szubjektivitást, amely kulcseleme minden politikai átalakulásnak. A művészet hatalom; segít szembeszállni az embert elgépieseníteni akaró erővel, melyek használati utasítást igénylő, eladható áruként kezelik.

Sosem értettem, miért kellene elválasztani egymástól a művészetet és a politikai aktivizmust. Talán mert mindig szerelmese voltam az avantgárdnak. A lelkem a 20. század hajnalán született, amikor a politika és a művészet még szervesen összefonódott.

Akkoriban a művészek a kereszténység előtti, pogány, organikus és egyszerű kifejezési formákat és eszközöket részesítették előnyben; az új technikák nemcsak a művészetbe hoztak fordulatot, hanem a társadalomban is gyökeres átalakulásokat próbáltak elindítani. Komoly változások történtek a kollektív tudatban, és a művészek önként vállaltak szellemi vezető szerepet a folyamatban. A művész inkább forradalmár, mint dekoratőr – ez akkoriban szabály volt, nem kivétel. „A filozófusok a világot csak különbözőképpen értelmezik; a feladat az, hogy megváltoztassuk” – mondotta Marx.

„Mindannyian forradalmárok vagyunk”⁴ – nyilatkozta Szergej Gyagilev, aki a 20. század első évtizedeiben az *Orosz évszakok* című kirobbanó és egzotikus balettelőadásával meghódította a világot. „Nem sokon múltott, hogy nem csak a szín és a zene lett forradalmárságom fegyvere.”⁵

Ha Oroszország össze akar esküdni a világ ellen, akkor tegye inkább a művészet eszközeivel, ne atomenergiával, tankokkal vagy Trump és Le Pen anyagi támogatása révén. **Meggyőződésem, hogy nem Putyint, hanem Kazimir Malevics Fekete négyzet című festményét kellene Oroszország jelképének tartanunk.**

(!)

Az alkotás és a művészet során ismét átélhetjük az elemi szabadságot, a szintiszta bátorságot és naivitást; újra visszatér az életünk-

be a gyerekkorunkban oly természetes merészség, kreativitás és csibészes kutatókedv. A művészet lehetőséget ad a fáradt, feszült és magányos rendőrtisztnek, hogy visszatérjen erre a varázslatos játszótérre. Akárcsak annak a megélhetési problémával küzdő nőnek, aki két helyen dolgozik pincérként, hogy fizetni tudja a számláit. A rab is – akinek még hátravan tizenkét év, elfordultak tőle a rokonai és barátai, és úgy bánnak vele, mintha már halott lenne –, ő is örömet és reményt talál abban, hogy vécépapírból és kenyérbélből alkot valami szépet.

A művészet az a varázspálca, amelyet mindig is kerestünk, ami segíthet abban, hogy felülemelkedjünk nyelveken, határokon, nemzeteken, nemeken, társadalmi pozíciókon és ideológiákon.

A művészet felemel, mert a legértékesebbet adja: jogot és önbizalmat ahhoz, hogy kínos kérdéseket tegyünk fel az ember állati, politikai és társadalmi létének leglényegével kapcsolatban.

A meglepetés: szabadság, a véletlen: szabadság. Következésképp a művészet is szabadság.

A művészettel foglalkozó lény a művészet révén egyedi lehet, de a művészet természete megköveteli, hogy szoros kapcsolatban maradjunk a világgal, és gyűjtsük a gondolatokat, a jelképeket, az érzelmeket, a tendenciákat, az archetipusokat. Összefogunk, de nem vagyunk arctalan massa.

A saját szememmel láttam, hogy a művészet képes reményt és értelmet adni a kétségbeesett embernek. Játszottam egy szibériai börtönrockzenekarban, és tudom, milyen értékesek azok a pillanatok, amikor a művészet visszahoz az életbe, amikor kiragad az apátia és az engedelmisség világából. „Ha az embernek megvan a maga *miért?*-je az életre, akkor szinte minden *milyen?*-nel megbirkózik”⁶ – írja Nietzsche.

Ahhoz, hogy a művészet fel tudja lobbantani az élet értelmének szikráját, nagyobb tér kellene neki, mint hogy (szinte) csak a műkereskedelem formájában legyen jelen a társadalomban. A műtárgypiac – lényegéből adódóan – nem befogadó, hanem ki-

rekesztő. A művészet viszont mindenkié. Többet kellene alkotni az utcán, a köztereken. Szükség lenne ingyenesen használható közösségi művészeti központokra, ahol bárki, aki szeretne, szabadon alkothasson. Aki szerint ez utópia, az nézze meg, mi zajlott az 1980–90-es években Svédországban. Tele voltak közösségi kulturális központokkal, ahol akár az utcáról beesve, bárki megtanulhatott, mondjuk, gitározni.

HOGYAN LEHET KOMBINÁLNI A MŰVÉSZETET ÉS A POLITIKÁT?

A tiltakozásnak millió formája létezik:

csókolózás: a tüntetésnek az a formája, amikor egy-nemű vagy queer párok nyilvános helyen csókolóz-
nak, hogy így demonstrálják a szexuális irányultsá-
gukat.

hullapóz: a tüntetésnek az a formája, amikor a részt-
vevők halottnak tettetik magukat. A módszert hasz-
nálták már állati jogokért küzdő, háborúellenes, em-
beri jogokért küzdő, a fegyvertartás szigorítását
követelő, valamint környezetvédők és még sok más
aktivista.

ágyazás: A leghíresebb ilyen tiltakozás Yoko Ono és
John Lennon nevéhez fűződik, akik 1969-ben Amsz-
terdamban, ágyban fekvé tiltakoztak a vietnámi
háború ellen.

autós/motoros konvoj: egy csomó autó vagy motor
végigvonul a városon, tele jelképekkel, plakátokkal
és nagy csinnadrattával. (Így tiltakozott például a
Kék Vödör mozgalom Oroszországban a kormány-
zati vezetőket szállító autók és konvojok kék villogói-

nak indokolatlanul gyakori használata és a sűrű
útlezárások ellen.)

átfestés: 1991-ben a cseh szobrász, David Černý rózsá-
színre festett egy szovjet, IS-2 tankot.

csere: a kirakatok „normál” próbababáit „abnormális-
ra” cserélik.

„termékelhelyezés”: az aktivista titokban a saját cuc-
cait is elhelyezi a boltok polcain, ezzel tiltakozik a
boltvezetés abszurd rendelkezései ellen, és kineveti
őket.

„nevetés” mint tiltakozó válaszreakció a rendőri vagy
fegyőri brutalitásra.

„nevetés” mint tiltakozás egy bírósági tárgyaláson.
(A hatalom kinevetése, kigúnyolása az egyik legjobb
demokratizációs eszköz; úgy hívjuk ezeket, hogy
nevetős módszerek.)

(írd ide a te saját módszereidet)

Dönts le a (negyedik) falat!

Hogyan lehet áttörni azon a bizonyos negyedik falon, amely
elválasztja egymástól a művészt és a közönséget?

A negyedik fal ledöntése jó és egészséges dolog – a valódi
vendégszeretet jele, együtt gondolkodásra, közös alkotásra szóló
meghívás. **Bízni kell a közönségben, egyenlő félként kell kezelni
őket, be kell vonni minden vendéget a folyamatba, a keresésbe,
a párbeszédbe. Ők is részei a művészi munkának.**

„Számomra döbbenetes, hogy társadalmunkban a művészet ma már kizárólag tárgyakat jelent, és semmi köze az egyes emberekhez vagy magához az élethez – írja Michel Foucault. – Hogy a művészet ilyen specializált tevékenység lett, amit művészeknek nevezett szakértők végeznek. Nem lehetne minden ember élete műalkotás? Hogyan lehetséges, hogy egy lámpa vagy egy ház műalkotás, de az életünk nem?”

A művészi felelősségben a közönség is osztozik. Ilyen a politikai színház – a kegyetlenség színháza, ahol senki nem marad csupán megfigyelő. Széttzilálja a báméskodók társadalmát **azzal, hogy társadalommá szervezi a báméskodókat.** A közönség pedig hálás lesz ezért – mert nekik is elégük van abból, amit a szórakoztatóipar erőnek erejével lenyom a torkukon. Ők is kérnek a felelősségből. Teher alatt nő a szabadság pálmája, hát rakjunk terhet rájuk – és önként gyűlnek majd körénk.

Úgy érezzük, elszakadtunk a valóságtól. Ugyan mit tudok én elérni a jelentéktelen kis akcióimmal? Ha csak öt-tíz embert összehoz a művészetem, ha el tudom érni, hogy higgyenek a saját erejükben, akkor már megkaptam a jutalmam, akkor már győztem.

(!)

Guy Debord, Jean-Luc Godard és Bertolt Brecht is olyan művészi kifejezőeszközt keresett, amely képes lebontani a falat színész és közönség között. Úgy vélték, hogy így bevonható a közönség mind a játékba, mind a kritikai elemzésbe.

„A kispolgári dráma művészet a hatások pusztja számszerűsítésén nyugszik: a számokra váltható látszatok mennyiségi egyenlőségjelet tesznek a jegy ára és a színész könnyei vagy a díszlet pompája közé”⁸ – írja Roland Barthes *Mitológiák (Mythologies)* című könyvében. Ez a fajta művészet nem tesz fel kényelmetlen

kérdéseket a közönségnek. A közönség azért fizet, hogy kényelmes tompultságban töltsze az estét.

„A művészet nem tükör, amelynek a valóságot kell tükröznie, hanem kalapács, amelynek formálnia kell azt” – ezt már Bertolt Brecht mondta.

Engem az olyan művészet nem érdekel, ami nem kavar fel. Ha nagyon őszinte akarok lenni, az illet nem is nevezném művészetnek. A művészet célja soha nem a status quo fenntartása. **A művészet fejlődés és kutatás. A művészet mint alkotótevékenység – lényegéből adódóan – maga a változás, olyan változás, amely egyaránt formálja a művészt és a közönséget.**

Politikai üzenetű műalkotást vagy videóklipet létrehozni majdnem ugyanolyan, mint bármilyen más műalkotást elkészíteni. Pár aprócska különbség azért akad:

1. Tudatában vagy, hogy a titkosszolgálat minden lépésedet figyeli.
2. Annak tudatában cselekszel, hogy a titkosszolgálat folyamatosan figyel.
3. A tisztesség megköveteli, hogy a produkcióidban részt vevő személyeket már az első találkozás alkalmával figyelmeztess: mindig készen kell állniuk arra, hogy (a) kirúgják őket a munkahelyükről, (b) megverik, (c) többévnnyi börtönbüntetésre ítélik.
4. A műalkotás „leleplezése” után követed a híreket, hogy időben megtudd, indult-e ellened eljárás.
5. Készen kell állnod segíteni azoknak, akik azért kerültek veszélybe, mert részt vettek a politikai üzenetű művészeti vállalkozásodban.

Azt hiszem, ennyi.

Ima

Ha a szuperhúrelmélet igaz, és mi mind vibráló húrokból állunk, az megmagyarázná, miért tud olyan mély benyomást tenni ránk a zene. Merthogy nem szilárd részecskékből állunk, ahogy korábban gondoltuk, az már biztos. Ha csak energiahúrok alkotnak – ahogy a kvantumfizika állítja –, akkor rezonálunk. Ha átérezzük, akkor ki tudjuk vetíteni magunkból a gondolatokat, az érzéseket és a valóságérzékelésünket. A zene olyan, mint egy ima.

A zene közelebb visz a bennünk élő állatias énünkhöz. A zene ritmusára hangolt szívverés rendezi a gondolatainkat és az elképzeléseinket, méghozzá könnyedén és elegánsan, amitől még hatásosabbak és igézőbbek lesznek. A varázslatot nem lehet megjátszani, hagyni kell, hogy magával ragadjon, csak utána lehet mások felé irányítani, hogy hasznunkra válják. Így működik a sámánizmus. A zene lényegében mindig imádság volt, és az is lesz.

(!)

„Kislányként azért szerettem bele Albertbe – mondta egyszer állítólag Elsa, Einstein második felesége –, mert olyan gyönyörűen játszott a Mozartot hegedűn. Zongorázik is. A zene segít neki, amikor az elméletein dolgozik. Bemegy a dolgozószobájába, kijön, leüt néhány akkordot a zongorán, lefirkant valamit, majd visszamegy a szobába.”

ENGEDÉLY NÉLKÜLI KONCERTRE ALKALMAS**HELYSZÍNEK**

a Wall Street,
köztéri építmények (állványzatok, lámpaoszlopok,
háztetők),

az égbolt (hőléggallon, kifeszített kötél, helikopter)
lángnyelvek (akár mi okadjuk a tüzet, akár benne
táncolunk),
kormányzati épületek (rendőrőrsök, hivatalok),
lezárt utcák (magunk is lezárhatjuk kukákkal),
katonai létesítmények (lásd a *Hair* című musicalt),
erdők,
hajók (lásd: Sex Pistols-koncert a Temzén, 1977),
börtönök,
pszichiátriai intézmények (Nina Hagen manapság
sokat koncertezik ilyen helyeken),
egyetemi előadótermek (a tanítás megszakításával),
a Pentagon,
az FSZB központja,
a Vörös tér,
tömegközlekedési eszközök, megállók,
egy tank (akár rajta, akár előtte),
egy katonai tengeralattjáró,
egy hivatalos esemény (annak megzavarásával),
tüntetések.

TETTEK**A Pussy Riot templom**

Azt várnánk, hogy azon a napon, amikor egy két év börtönt eredményező bünt elkövetünk, valami különlegest fogunk érezni. Ami engem illet, én nevetségesnek és hajthatatlannak éreztem magam. Őszintén szólva, mindennap így érzek, ezért 2012. február 21-e cseppet sem tűnt különlegesnek.

Amikor odaértünk a moszkvai Megváltó Krisztus-székesegyházhoz, nem éreztem, hogy rossz dologra készülünk. Később, mint azt a bíróságtól, a nyomozóktól, az elnöküinktől, az orosz ortodox egyház pátriárkájától és különféle orosz propagandaszócsovektől megtudtuk, amit a templomban műveltünk, az istenkáromlás volt, bűncselekmény, Oroszország elpusztítására irányuló kísérlet... hadüzenet az orosz értékek, hagyományok és erkölcsök ellen. Tettünkkel másodszor is keresztre feszítettük Krisztust; kiárúsítottuk a hazánkat Amerikának, és hagytuk, hogy a NATO darabokra tépje. Ezt mondták nekünk.

Ezek közül egyikre sem számítottunk a székesegyházhoz érve. Hisz nem arra készültünk, hogy a feje tetejére állítjuk az egész országot. Szeles téli nap volt – semmi jót nem tudok mondani az időjárásról. Azon kívül minden jól alakult. Magabiztos voltam. A kormányhivatalnokoktól azt hallottam, hogy szabad országban élek. Eszerint, gondoltam, szabadon felkereshetem bármelyik nyilvános helyet, és elmondhatom a hatalmon lévőknek, hogy mit szeretnék. Igaz?

Aznap reggel (az orosz anarchistáról, Kropotkinról elnevezett) Kropotkinszkaja metróállomáson találkoztunk. Öt nő színes harisnyában és sapkában.

Három hétig csak azt gyakoroltuk, hogyan lehet gyorsan letenni a reflektorokat, és rácsatlakoztatni a hordozható aksira, miközben felállítjuk a mikrofonállványt, és elővesszük a gitárt a tokjából. A sok gyakorlás ellenére tizenöt másodpercbe telt előkészíteni a koncertet, ami természetesen túlságosan hosszú idő.

„A bűnözői csoport tagjai gondosan megtervezték a közös akciót, kitervelték a bűncselekmény minden lépését, és rendelkezésre álltak a szükséges kellékek is, így tudták véghez vinni a tervezett akció minden lépését, és el tudták kezdeni az utolsó lépést” – olvasható a Moszkvai Kamovnyiki Kerületi Bíróság 2012. augusztus 17-i ítéletében.

Sosem hittem volna, hogy egy koncertért börtön járhat, de hát, ahogy mondani szokás, soha ne mondd, hogy soha – és mindig várd a csodát, mert az élet tényleg tele van meglepetésekkel. Beléptünk a templomba és elkezdtünk „állatias módon rángatózni, ugrálni, pattogni, [lábunkkal] a levegőbe rugdosni, [fejünkkel] bólogatni” – áll az aktánkban.

„Miután Nadya térden állva keresztet vetett, odament hozzá egy ór, és megpróbálta elkapni, de ő fürgén, kislányosan kicsuszszant a karjából, és elfutott, mint a nyúl” – meséli apám, aki szintén elkísért minket a templomba.

Az előadás negyven másodpercig tartott. Az akció után összeszedtük a cuccainkat, és távoztunk.

Másnap Putyin és a pátriárka telefonon beszéltek egymással. Az elnöki hivatal felhívta, akit fel kellett. A Pussy Riot ügyében az a legfontosabb kérdés, hogy „Punk Prayer” című dalunkkal kit sértettünk meg jobban: Vlagyimir Putyint vagy a pátriárkát? „Az orosz alkotmány szerint elválik egymástól az egyház és az állam, de a szívünkben és a gondolatainkban mindig együtt élnek” – így Putyin.

„Tetteikkel megkísérelték tüntetőleg és célzottan beszennyezni azokat az egyházi hagyományokat és hittételeket, amelyeket ez az ország évszázadok óta tisztel és becsül” – mondta a bíró a tárgyaláson.

„Isteni kinyilatkoztatást kaptam, és az Úr helyteleníti a Pussy Riot tettét. Meggyőződésem, hogy a bűn elnyeri méltó büntetését ebben az életben és a túlvilágon is” – mondta Vszevolod Chaplin, az orosz ortodox egyház sajtószolgálatának vezetője. E tettel, e bűnnel a legfontosabb törvényt, az isteni törvényt szegtük meg. „Mert a bűn zsoldja halál” – mondja a Biblia, vagyis az örök kárhozat a pokolban.

Úgy érzem, az akciónk a Megváltó Krisztus-székesegyházban egészében véve borzalmasra sikeredett. A terv java részét egyáltalán nem sikerült végrehajtani – még a refrénig sem jutottunk el.

Nem készült elég felvétel ahhoz, hogy abból össze lehessen vágni egy jó klipet. Írtó családottak voltunk. **Erre furcsamód épp a leggyengébb produkciónk miatt küldtek minket börtönbe.** Egyszerűen arról lehetett szó, hogy az előadásunk Putyinnek sem tetszett. Biztos azt gondolta: „Basszus! Ez milyen szar! Börtönbe velük!”

Pedig az a dal csak egy ima volt. Egy nagyon különleges ima. „A világ legfontosabb diktátora, Putyin, komolyan fél az embe-
rektől – szokta mondogatni Squirrel, a Pussy Riot egyik tagja.
– Konkrétan, fél a Pussy Riottól. Fél egy csapatnyi fiatal, pozitív,
optimista nőtől, akik ki merik mondani azt, amit gondolnak.”

Bemutattuk a kormány brutális és kegyetlen oldalát, de nem
követtünk el semmilyen törvényellenes dolgot. **Az ének és az
őszinte beszéd nem ütközik törvénybe.**

PUNK IMA: SZÚZANYA! ŪZD EL PUTYINT!

Ó, Szűz Mária! Istennek szent anyja!

Ūzd el Putyint!

Ūzd el Putyint!

Ūzd el Putyint!

Fekete reverenda, arany sujtás

A gyülekezet tagjai térden csúszva
hajbókolnak

A szabadság szelleme halott

A melegbüszkeség Szibériába száműzve

A KGB-főnök, a szentek közt az első,
maga kíséri börtönbe a tüntetőket.

Őszentsége tiszteletére

a nőknek kötelező a szex meg a gyerek

Kurva, kurva, kurva isten!

Kurva, kurva, kurva isten!

Ó, Szűz Mária! Istennek szent anyja!

Légy feminista!

Légy feminista!

Légy feminista!

Az egyház dicső vezetői erkölcstelenek

Fekete limuzinokkal körmeneteznek

Ha pap érkezik hozzád, az iskolába
tilos a lógás, és legyen adománya!

Gungyajev pátriárkának Putyin az Isten

A mocskok, jobban tenné, ha Istenben hinne

Nekünk nem elég Szűz Mária öve

A Szűzanya a menetünket vezesse!

Az emberek átkeresztelték a Megváltó Krisztus-székesegyházat, már csak Pussy Riot templomnak, illetve Megváltó Krisztus Kereskedelmi Központnak hívják. Ugyanis a templomban kibérelhető egy szent konferenciaterem, egy sajtóközpont, sőt egy koncertterem is, VIP-várával. Az oltár alatt, az alagsorban patyolat, VIP-autómosó szolgálat és több étterem üzemel. Ezenkívül itt van a központja egy tengeri herkentyűket forgalmazó cégnek. A turisták potom 150 ezer rubelért csinos kis Fabergé-tojást vehetnek maguknak, és a székesegyháznak az egyéb szuvenírek is szép hasznót hoznak. Mivel senki sem felügyeli vagy adóztatja őket, az orosz ortodox egyház belevágott az olcsó, arab arannyal való üzletelésbe is. „Ha szeretné, hogy vállalkozása garantáltan sikeres legyen, üzleteljen velünk!” – ezt olvastam ennek a „szent helynek” a weboldalán.

Kirill, az ortodox egyház pátriárkája – akiről köztudott, hogy dohánnyal kereskedik, és a vagyona állítólag nem kevesebb, mint

4 milliárd dollár – a választások előtt gyakran felszólalt a politikai aktivizmus ellen, a köznép védelmében. „Az ortodox emberek nem tudnak tüntetni. Ők nem járnak demonstrációkra. A hangjukat sehol sem hallani. Ők a kolostoraik, zárdáik, szerzetesi celláik és otthonaik csendjében imádkoznak” – mondta Őszentsége.

A pátriárka szégyentelenül kampányolt Putyinnak, és már az elnökválasztás előtt Oroszország elnökeként emlegette, mondván, Putyin állítólag „kiköszörülte a történelmünkön esett csorbát”. Pedig, ha Putyin kiköszörült bármit is, az legfeljebb a talpnyalóinak – például Kirill Őszentségének – a számlaegyenlege volt.

A Pussy Riotnak tehát az volt az egyetlen bűne, hogy nem bérelte ki a Megváltó Krisztus-székesegyház egyik termét. A templom weboldalán fel vannak tüntetve a bérleti díjak. Bármelyik jó módú kormányhivatalnok vagy üzletember könnyedén megengedheti magának, hogy a templomban rendezzen fogadást, hiszen 1.) férfi, 2.) van pénze, 3.) nincs baja Putyinnal. Ez a három tényező a siker titka ma Oroszországban. Egyszer valaki megkérdezte Assisi Szent Ferenctől, hogy felmerült-e benne valaha, hogy megházasodjék. „Igen – felelte –, szívesen elvinnék egy olyan arát, aki szebb, mint akit valaha láttatok.”¹⁰

Krisztus bemegy a templomba, kizavarja a kereskedőket, felborítja a pénzváltók asztalait. Krisztus nem árul ékszert a templomban. És nem nyit autómosót. A mi templomunkat viszont elcseszték, kiárusították és tönkretették. Akinek szeme van, látja.

Ha Krisztus ma Oroszországban támadna fel, és azt prédikálná az embereknek, amit anno, akkor valószínűleg

1. nyilvántartásba vennék mint „külföldi ügynököt”;
2. börtönbe zárnák 30 napra, mert megszegte a gyülekezési törvényt;

3. további 6 hónap szabadságvesztésre ítélnék, amiért megsértette a hívek érzéseit;
4. az ideiglenes szabadlábra helyezés lehetősége nélküli börtönbüntetésre ítélnék az orosz büntető törvénykönyv 282. cikkelye alapján („Valamely nemi, faji, etnikai, nyelvi, származási, vallási vagy bármely társadalmi csoport méltóságának megsértése vagy e csoport ellen nyilvánosan vagy a tömegmédián keresztül elkövetett gyűlöletbeszéd vagy uszítás”).
5. a zavargásokban történő részvételéért kapna még 4,5 év börtönt;
6. a szélsőségeségéért pedig 15 év járna;
7. tarkón vágnák egy csővel.

HŐSÖK

A The Yes Men duó

Ha a művészet, a politika, az ironia és a felforgatás keresztezéséből született műfajnak vannak szupersztárjai, azok a The Yes Men (jelentése: Igen Emberek) duó tagjai. Első hallásra tökéletesen hihető „hírekkel” csapják be áldozataikat, akikre csak akkor csap le a pusztító gúny, amikor igazán belegondolnak, mit is hallottak.

Az „igenemberekkel” egy berlini gálán ismerkedtem meg, afféle jótekonysági vacsorán, ahová hírességeket meg hasonlókat szokás meghívni. A Pussy Riot beszédet készült tartani. Ott ültünk a német belügyminiszter mellett, a táskánk tele volt drogokkal. Ettől is, attól is kicsit furán éreztük magunkat.

A The Yes Men és a Pussy Riot kapcsolata akkor kezdődött, amikor a színpad mögött összefutottam egy hatalmas jegesmedvé-

vel. Az állatnak meggyűlt a baja a hatóságokkal, az örök megpróbálták kidobni az esemény helyszínéről. Volt a medvével egy ember is, bizonyos Igor Vamos, aki épp az örökkel vitatkozott. Közben a medvében két pucér ember izzadta csatakosra magát. Az volt a terv, hogy feljutnak a színpadra, kimásznak a maciból, és beszélnek kicsit a klímaváltozásról meg az olvadó jégsapkákról. Hogy miért pucéran? Az állatok nem viselnek ruhát – akkor mi miért?

Nekünk se kellett több, rögtön védelmünkbe vettük a jegesmedvét. Beszéltünk Bianca Jaggerrel¹¹, ő is teljes mellszélességgel az ügy mellé állt. Közölte, hogy a medvének igaza van, foglalkoznunk kell a klímaváltozással. Nem igaz?

Az akció – akkor és ott – dugába dőlt. Nem sikerült kijátszani az öröket, a medve nem jutott fel a színpadra. A Pussy Riot viszont megismerkedett a The Yes Mennel.

Az efféle megmozdulások, beugratások kapcsán mindig jusszon eszünkbe, hogy sok-sok ilyen akcióból – a gondos tervezés és szorgalmas gyakorlás ellenére – végül semmi nem lesz, a hatóságok egyszerűen megakadályozzák. Tapasztalatom szerint ez az akcióknak úgy a 40%-ára igaz. Elég bosszantó tud lenni, de ez egy ilyen játék. Lehet, hogy össze kéne gyűjtenem egy albumba azokat a művészeti tiltakozó akciókat, amelyeket végül a rendőrség vagy az FSZB (az orosz Szövetségi Biztonsági Szolgálat) megakadályozott.

A két „igenember” Jacques Servin és Igor Vamos, körülöttük van még jó néhány barát és támogató, meg számos névtelenségbe burkolózó aktivista. A The Yes Men már húsz éve szervez különféle megmozdulásokat. Leforgattak három remek filmet is – *A Yes Men-csoport (The Yes Men)* (2003), *The Yes Men Fix the World* (A The Yes Men megjavítja a világot) (2009), *The Yes Men Are Revolting* (A The Yes Men fellázad) (2014). Kitaláltak egy fiktív terméket az egyik energiaipari nagyvállalatnak, a Halliburtonnak, a „SurvivaBallt”, amit aztán úgy reklámoztak, mint a klímaválto-

zás okozta természeti katasztrófák elleni csodafegyvert. Kiadták a saját *The New York Times* lapszámukat, tele kamuhírekkel. A 2009. július 4-re datált lapból 80 ezer példányt osztottak szét New York és Los Angeles utcáin. A cikkek szerzői elképzelték egy alternatív jövőt, amely már el is érkezett, és ilyen szalagcímet hoztak: „Vége az iraki háborúnak”; „Az új nemzeti terv: az észszerű gazdaságpolitika”. A címlapon pedig ez állt: „Itt az összes várva várt hír”. Született cikk a mindenkire kiterjedő egészségbiztosításról, a vezérigazgatók fizetésének maximalizálásáról, és arról is, hogy George W. Bush beismerte, hazaárulást követett el mindazzal, amit elnöksége alatt művelt.

2004-ben Servin a Dow Chemical cég szóvivőjének kiadva magát interjút adott a BBC-nek, amelyben azt nyilatkozta, hogy a cég 12 milliárd dollárt fizet annak a sok ezer, eddig mellőzött embernek, akik 1984-ben Indiában áldozatul estek a bhopali vegyi üzemükben történt katasztrófának. A Dow Chemicalnek a valóságban pontosan ezt kellett volna tennie. Ezután a Dow részvényeinek ára zuhanórepülésbe kezdett, és a cég dollármilliárdokat veszített. Ilyen pánikkal reagált a pénzügyi piac arra, hogy a szenvedő áldozatok (esetleg) megkapják végre a nekik járó kártérítést.

Jacques Servin a New York-i Parsons School of Design oktatója, Igor Vamos a Rensselaer Polytechnic Institute médiatanára. 2014-ben egykori alma matere, a Reed College diákjai meghívták Vamost, hogy búcsúbeszédet tartson a végzősöknek. Vamos kihasználta az alkalmat, hogy bejelentse – és egyúttal sajtóközleményben is tudassa –: az iskola lemond arról az 500 millió dolláros dotációról, amelyet a nagy olajvállalatoktól kapott. A hír kamu volt, de az igaz, hogy a diákok régóta követelték már ezt a lépést az intézmény kurátoraitól.

6. SZABÁLY

LEPLEZD LE A HATALMAS- KODÁST!

A hatalommal való visszaélés konkrét eseteit bárki leleplezheti és nyilvánosságra hozhatja.

Volt az athéni civilizáció, volt a reneszánsz, most meg belépünk a fenékkultusz korszakába.

JEAN-LUC GODARD¹

Elnök? Még a nagylábujjam is jobb elnök lenne.

CLIFFORD ODETS ÉS ERNEST LEHMAN²

SZAVAK

Hazudj, csalj, lopj (mindenki ezt csinálja); avagy: Kicsoda Putyin és mi köze Trumphoz?

Ha egy politikus sikerének fokmérője az, hogy mennyire képes reagálni korának legfőbb trendjeire, meghatározó irányzataira, akkor Trump és Putyin viszi a pálmát. Mindkettejük megválasztása az emberiség legalantasabb ösztöneinek felszínre törését tükrözi – kapzsis, erkölcstelenek, senkivel és semmivel nem törődnek.

„[...] az oligarchikus elitek – míg szinte semmiben nem értenek egyet – egységesek abban az eltökéltségükben, hogy megvédik a vagyonukat”³ – írja a német gazdaszociológus, Wolfgang Streeck *A kapitalizmus vége (How Will Capitalism End?)* című könyvében.

Ha valaki megkérdezné, hogy ha tehetném, mit mondanék Putyin elnöknek, azt felelném, hogy semmit, nem szeretnék beszélni vele. Számomra ő egy szimpla semmirekellő.

Putyinnek – annak az embernek, aki kisajátította a mai Oroszország ideológiáját – még egy következetes hit- és elvrendszere sincs. „Számomra elképzelhetetlen, hogy a hazám elszigetelődjön Európától” – mondta Putyin 2000 márciusában egy BBC-nek adott interjújában. Akkoriban azt sem bánta volna, ha Oroszország NATO-tag lesz. Ma meg már az Európával, Amerikával és a NATO-val való szembehelyezkedés a legújabb kedvenc a kisdéd játékaik közül.

Az egyetlen, amiben következetes, hogy folyamatosan lopja az orosz nép pénzét. Ez a volt KGB-ügynök egyszerűen nem hisz semmiben. Aki „hisz”, megzsarolható, megfélemlíthető, vagyis sebezhető lenne. Hittel nem lehet felfegyverkezni. A pénz, a börtön vagy egy puska bármilyen „meggyőződéssel” szemben erősebb.

Putyin közönséges KGB-ügynök volt és maradt, és paradox módon ez sikerének titka. Teljhatalmát is a merő véletlennek köszönheti. 2000-ben az oligarcháknak éppen órá esett a választásuk,

mert meggyőződésük volt, hogy Putyinból ideális báb lesz. Azért gondolták így, mert Putyin tényleg teljesen hétköznapi ember.

Kicsinyes, nemtörődöm, rosszindulatú, képtelen a szeretetre és a megbocsátásra, és elképesztően bizonytalan. Ingerlékeny, főleg akkor, amikor übermecső virtuskodással próbálja palástolni a remegését. A bizalom, a részvétel és az empátia alacsonyabb rendű érzelmek Putyin világában – értsd: egy KGB-ügynök világában.

(!)

Egyszer hallottam egy anekdotát a KGB-ről, ami szerintem igaz lehet.

Álláskeresők érkeznek a KGB-hez. Az alapvizsgát már teljesítették, és most közlik velük, hogy van még egy teszt – aki ezen átmegy, azt garانتáltan felveszik.

Egyesével bevezetik őket egy szobába, ahol belépve meglátják a saját feleségüket. A vizsgáztató ezt mondja: „Tessék, egy pisztoly. Menjen, lője le a feleségét a hazáért, és fel van véve.”

Mindegyikük visszakozik – kivéve egy embert. Lövések hallatszanak a szobából, aztán kiáltások, dulakodás hangja, majd nyögések.

Végül megjelenik a pályázó, leporolja magát, és közli:

„A pisztolyban vaktöltény volt, ezért kénytelen voltam megfojtani.”

(!)

Putyin soha nem fogja megengedni magának a kreatív vagy intellektuális nyitottságot. Profi ügynök. Veszélyt jelent rá minden, amitől érzelmileg sebezhetővé válhat – például az érző szív.

Ahhoz ért, hogyan kell anyagi javakkal, lehetőségekkel, és ha kell, félelemmel megrontani az emberek lelkét. Putyin szerint a jó szándék és a tisztesség a valóságban nem létezik. Egy gyakorla-

tias, okos és hatékony játékos nem engedheti, hogy az érzelmesség az eredményesség rovására menjen. Ki emlékszik Bertolucci *A megalkuvó (Il Conformista)* című filmjének főhősére? Az a férfi a gonosz közhelyes megtestesülése. Sápadt arcú, jelentéktelen oportunistá, akinek annyi hatalma azért van, hogy tönkretegyen gyönyörű, kifinomult világokat. Ha virág akad a kezébe, összetépi: a virág szépsége idegen és ijesztő számára.

Putyin hívó embernek tartja magát. Nem az. Ahogy azok az amerikai republikánusok sem vallásosak, akik elveszik az embe- rektől a szabadságukat és a jogaikat, és teszik ezt Isten nevében. Ha kezükbe vennék, ha tényleg olvasnák az Újszövetséget, akkor végre megértenék, hogy Krisztus elhányná magát attól, amit ők művelnek.

Putyin elítélte a Pussy Riotot, amiért táncolni mertünk egy templomban, és kiállunk a nők jogaiért. Azt mondja, megvédi a kereszténységet a hozzánk hasonló sátáni boszorkányoktól. **Úgy tűnik, Putyinnak gőze nincs a korai kereszténységről; különben tudná, hogy Krisztus és követői forradalmárok voltak, nem császárok.** Putyin képtelen megérteni azokat az erényeket, amelyek minden tiszta vallás alapjai: önfeláldozás, áldozatkész- ség, az igazság és az igazságosság feltétlen szeretete. Putyin csak a biztonságos, kényelmes, bürokratikus intézményes vallást ismeri, amely megerősíti a status quót.

Putyin számára a vallás hasznos álarc, egy jelmez. Mintha már el is felejtette volna, hogy annak a KGB-nek dolgozott, amely több százezer szovjet embert tartóztatott le, állított bíróság elé, és vég- zett ki pusztán azért, mert hinni merészeltek Istenben. Azóta per- sze Putyin köpönyeget váltott: ma már szoros barátságot ápol az orosz ortodox egyház velejéig korrupt és fertőzött intézményé- vel. Nyilvánvaló, hogy a maszkok lecserélhetők. Senki sem pótol- hatatlan, ahogy azt Sztálin is előszeretettel mondogatta. Avagy: bárkit kirúghatok, hogy mentsem a saját, szálnalmas seggemet. Nem igaz?

„A Párt teljes mértékben saját maga miatt törekszik a hatalom- ra. Bennünket nem érdekel mások java – írja George Orwell az 1984-ben –; kizárólag a hatalom érdekel. [...] Az üldözés célja az üldözés. A kínzás célja a kínzás. A hatalom célja a hatalom.”⁴
A hatalom, amely csak önös érdekből létezik, definíció szerint visszaélés a hatalommal.

Amikor sorra veszem Putyin kvalitásait, és nem találok benne egyetlen értékes tulajdonságot sem, akkor óhatatlanul egy másik kicsinyes alak jut eszembe. Úgy hívják: Donald Trump.

Putyin és Trump karakterében nagyon sok a közös vonás (amel- lett, hogy számottevő üzleti és politikai kapcsolat is van köztük, és mindketten veszélyesen korruptak és tisztességtelenek). Például mindketten úgy vélik, hogy az embereket csak az önérdék motiválja. Gyanakvók az emberi őszinteséggel és tisztességgel szemben, önző és érzéketlen módon számolgatják, mennyi pro- fitot hoz nekik egy-egy társadalmi tranzakció. Úgy hiszik – és hiszik ezt vallásos buzgalommal –, hogy minden kapcsolatnak jövedelmezőnek kell lennie. Trump mániákusan mindig győz- ni akar. Képes az egész világmindenséget erre a degradáló vagy- vagy szintre egyszerűsíteni, ahol nincs más, csak győzelem vagy ve- reség. Putyin ügynök is tudja, hogy a természetben csak két opció létezik: vagy felfalod a másikat, vagy téged falnak fel. **Trump és Pu- tyin világában nem számít az emberi méltóság; csak a humán tőke számít.** A méltóság nem jövedelmező.

„Az emberiséget, nagy általánosságban, két kategóriára lehet osztani – írta Vlagyimir Bukovszkij, egy disszidens, aki tizenkét évet töltött szovjet börtönpszichiátriákon, munkatáborokban és börtönökben. – Azokra, akikkel meg tudnánk osztani a cellánkat, és azokra, akikkel nem.” Nem hiszem, hogy osztózni tudnék egy börtöncellán olyasvalakivel, akinek egy emberi lény csupán egy szám, egy értéktelen báb, akit a saját érdekében manipulálhat.

Létezik egy külön törvény- és szabályrendszer a legfelső 1% számára, meg egy másik a maradék 99%-nak. Ez vezet oda, hogy

előbbi könyörtelenül kizsákmányolja mind a „humán tőkét”, mind a természetet, pusztán a rövid távú haszonért. Ez vezet a kleptokráciához, ahol a nyereszkeskedő magánvállalkozások kiszípkázzák a pénzt az oktatásból, az egészségügyből, ahol folyamatosan támadják a nők jogait, birodalomépítő kalandoroké a hatalom és állandósult mások démonizálása.

A Nobel-díjas közgazdász, Joseph Stiglitz azt írta „Of the 1%, by the 1%, for the 1%” (Az 1%-ról, az 1%-tól, az 1%-nak) című cikkében (*Vanity Fair*, 2011. május), hogy:

„Az emberek 1%-a teszi zsebre a nemzeti jövedelem közel egynegyedét – és ez akkora egyenlőtlenség, hogy azt még a vagyonos réteg is megbánja majd... Ha a jövedelem helyett a vagyoni helyzetet nézzük, akkor a felső 1% még ennél is többet, 40%-ot tudhat magáénak. Huszonöt évvel ezelőtt ugyanezek a mutatók 12, illetve 33%-on álltak. A mienkhez nagyon hasonló a helyzet Oroszországban az oligarchák miatt [ugye?] és Iránban. A kormány inkább foglalkozna azzal, hogy stabil gazdasági környezetet teremtsen, alacsonyan tartsa a bérből és fizetésből élők adóját, növelje az oktatás színvonalát, tiszta, egészséges környezetet biztosítson – vagyis mindazzal, ami a munkásoknak fontos. A felső 1%-nak nincs szüksége gondoskodásra.”⁵

Ahogy Bernie Sanders fogalmaz, a jelenlegi politikai érában a legfőbb elv így hangzik: „Ha látsz egy társadalmi problémát, a megoldás: finanszírozás, privatizáció, militarizáció.”

A gazdagoknak is megvan a maguk politikai küzdelme: ez gyanús és kétes pénzügyi rendszereikben manifesztálódik, amelyekkel tönkreteszik, sőt néha meg is ölik ellenfeleiket. Ehhez mindig megtalálják a maguk alkotta törvények kiskapuit, vagy egyszerűen új törvényeket hoznak (ez Putyin kedvenc trükkje).

„Ezen a Földön azzal az emelkedett céllal alkotnak törvényeket, hogy azok a közös érdeket szolgálják, hogy aztán az életben a közös kapzsiság jegyében érvényesüljenek”⁶ – írta Saul Alinsky

A civil szervezkedés ábécéje (Rules for Radicals) című könyvében. A gazdagok közössége hihetetlenül jól szervezett. Szóval, ha röviden össze kellene foglalnom, hogy a világ elitje mihez ért a legjobban, azt mondanám: ahhoz, hogyan védje meg a saját vagyonát. „Mindenkinek jogában áll, hogy engem szolgálhasson” – gondolják. **Ha mi, baloldaliak (avagy „a fentiek”, ahogy a kétpólusú szembenállást nem kedvelő barátaim mondják), a progresszív aktivisták valahogy szembe akarunk szállni velük, akkor nekünk is meg kell tanulnunk ilyen fantasztikusan megszervezni magunkat.**

Egy olyan világban, ahol a hatalom és a profit az isten, nincs se barátság, se bajtársiasság. Nincs bizalom, nincs szeretet, nincs inspiráció. Csak üzleti és politikai szövetségek kötöttek olyan felek között, akik kölcsönösen elismerik egymás hatalmát és befolyását – értsd: akik kölcsönösen félnek, és bizalmatlanok egymással szemben. Ilyen mérgező környezetben a hatalom elvesztése rém ijesztő. Amint elvesz a védelem, a protekció, az ember elindul a szakadék felé. *Akik tegnap még a seggedet nyalták, ma boldogan használják hamutálnak a koponyádat.*

Alt-jobb fasiszták

„A fasiszmus helyes volt, hiszen olyan, egészséges nemzeti-patrióta érzületből fakadt, amely nélkül egy nép egyrészt nem tarthat igényt önnön létére, másrészt nem képes létrehozni egy saját(os) kultúrát.”⁷

Iván Iljint idéztem, Putyin kedvenc filozófusát.

„Nem Oroszország fekszik kelet és nyugat között, hanem kelet és nyugat fekszik Oroszország jobb és bal oldalán” – ez már Putyin. **Az én szememben ezek az imperialista excepcionalista rendszerek a legkevésbé sem kivételesek.**

Amikor (a *Nation* 2017. június 2-i számában) Noam Chomsky-től azt kérdezték, honnan ered a Brexit sikere, Trump sikere,

Le Pen sikere, a hindu nacionalizmus... sőt általában a nacionalizmus sikere, azt mondta, való igaz, hogy a jelenség világszerte felütötte a fejét, de „nagyon is világos, hogy miért, és várható is volt, hogy ez történik... Amikor olyan társadalmi-gazdasági intézkedéseket vezetnek be, amelyek a lakosság többsége számára stagnálást vagy hanyatlást hoznak, amelyek aláássák a demokráciát, kiveszik a döntéshozatalt a nép kezéből, arra mindig harag, elégedetlenség és a legkülönbébb formában jelentkező félelem a válasz... Az emberek rendkívül dühösek, elvesztik az irányítást az életük felett. A gazdaságpolitikák többsége megkárosítja őket, nem csoda, hogy mérgesek, kiábrándultak.”⁸

Egyszerű a terv. Első lépés: teremts egyenlőtlenségeket, strukturális – a társadalomba kódolt, elfogadott – erőszakot. Második lépés: a „többiek” kiáltsd ki bűnbaknak, legyenek ők a magyarázat minden rosszra. Harmadik lépés: kínálj megoldásként nativizmust (avagy bevándorlásellenességet) és még több kiváltságot a kiváltságosoknak. Így kaptuk a nyakunkba Trumpot, a Brexitet, Le Pent, Orbánt és a többit.

Putyin is ebből a kottából játszik: messzemenőig kihasználja az 1990-es években ránk szakadt gazdasági sokk, a machiavellista privatizáció és a dereguláció miatt elszegényedett oroszok dühét és fájalmát. „Vissza akarsz menni a ’90-es évekbe?” Ez a legnagyobb trükkje. Mindig ugyanaz a nóta: a félelemre építve szerezni pénzt és hatalmat.

(!)

Mindannyian annak a különös félreértésnek vagyunk az áldozatai, miszerint a politikának és a hétköznapi életünknek semmi köze egymáshoz. Bárhol járok, mindenhol találkozom olyanokkal, akik azt mondják, nem érdekli őket a politika, mert semmilyen jelentősebb hatással nincs az életükre. Érdekes.

A politika szakmává vált és túlságosan elitizálódott. Az emberek meg túlságosan elszakadtak egymástól. Ez ugyanannak az éremnek a két oldala, és biztosan tudjuk, hogy az érem nem a mi kezünkben van. A helyzet előre láthatóan tovább romlik majd, mert minél kevésbé veszünk részt közös megmozdulásokban, annál kevésbé hisszük el, hogy az egyénnek is van a kezében hatalom, és összefogva fel tudjuk venni a harcot a hatalmasokkal. **Néha úgy tűnik, már semmi sem „united”, vagyis egyesült, csak a légitársaság, ahol felárat kérnek azért, hogy a hátizsákod meg a lábad is kényelmesen elférjen.**

Margaret Thatcher azt mondta: „Nincs társadalom, csak egyének vannak.”⁹ Noam Chomskytól tudjuk, hogy ezzel Marxot parafrazálta, aki a francia elnyomást elítélve a következőt mondta: „Az elnyomásban a társadalom olyan lesz, mint egy zsák krumpli, különálló egyének formátlan halmaza, akik nem tudnak egységesen cselekedni.”¹⁰ Ez az ő szájából bírálatként hangzott el. Thatcheréből ideálként. Nincs társadalom, csak egymástól elszakadt fogasztók.

Amikor elhiszük, hogy szakemberek dolga eldönteni, hogyan kell vezetni az országunkat, akkor az is meggyőződésünké válik, hogy a politikai forradalmat vagy a radikális változásokat is egy *másik* szakembergárdának kéne végrehajtania, nem nekünk, egyszerű polgároknak. Egy profi forradalmárnak, gondolom. Elhiszük, hogy rábízhatjuk valaki másra, hogy felmossa utánunk a szart a politikában, ahogy fizetünk valakinek, hogy eltakarítsa a buli romjait, miközben mi másnaposan fetrengünk az ágyunkban, és egymás után kapkodjuk be a fájdalomcsillapítókat.

Tévedés! **A ronda gyárakat kiszervezhetjük, a politikai akciókat nem.** Az aktív részvétel hiánya juttatott minket oda, ahol most tartunk – a politikai kétségbeesés és a társadalmi elidegenedés állapotába, oda, hogy az „egyenlő esély” úgy hangzik, mint valami rossz vicc. Nem adhatjuk át másnak a felelősséget, még Bernie

Sandersnek vagy a polgári jogok védelmére létrejött American Civil Liberties Unionnak (ACLU) sem. Mert azzal semmire se megyünk. Bernie, az ACLU vagy a Bikini Kill együttes megtesz minden tőle telhetőt, de muszáj, hogy mi magunk is Bernie-vé váljunk, ha el akarjuk érni az igazi „New Deal”-t, egy valódi esélyt a jobb életre.

(!)

Megnyugtató lehet a gondolat, hogy van valahol valaki, egy bölcs és hatalmas ember, aki megvéd minket és gondoskodik rólunk. Orosz vagyok, és bennünk, oroszokban régóta elképesztően erősen él a vágy a paternalizmus iránt. Nekünk mindig kell valaki, aki majd eljön, és jobbá teszi a világot. De többnyire nem jön senki. Ha mégis, akkor az jó eséllyel egy seggfej. **A teljhatalom teljesen tönkretesz mindenkit.**

Íme, még néhány jó tanács az egyik legzseniálisabb politikai szervezőtől, Saul Alinskytől: „Nem elég csupán megválasztani a jelöltünket. Fenn kell tartanunk a nyomást.” „Az emberek [...] passzivitásba sülyednek. Ez siralmas egy demokráciára nézve.”¹¹ Én hiszek neki.

Putyin és Trump, ez a két ember, akinek se hite, se meggyőződése, tökéletes hősei a nap huszonnégy órájában áramló körkörös hírfolyamnak, amelyek eredményeképpen állandóan a közöny és a hisztéria között ingadozunk.

A médiauniverzum a teljes tehetetlenség és legyőzöttség érzését plántálja belénk. Nem tudjuk, mi igaz, mi hazugság, főleg mióta igazságnak beállított hazugságokkal – és vice versa – tömlik a fejünket. Minden napra jut legalább egy sokkoló történet, amitől eluralkodik rajtunk a reménytelenség, az elszigeteltség és az erőtlenség érzése. A teljes kétségbeesés. A mindent elborító sötétség. Nem meglepő, hogy pánikrohamaink vannak.

A tévénezéstől borzalmasan érzem magam. A világegyetem épp darabokra hullik, és fogalmam sincs, hogyan tartsam egyben. Az ember – természeténél fogva – nem bírja elviselni, hogy csak árad felé ez a sok rémhír, de nem áll hatalmában segíteni, képtelen a problémákat megoldani. Ettől feszült lesz, dühös és kétségbeesett. **Amire minden embernek szüksége van, az egy eszköztár, amellyel úrrá lehet a rémületen. Ennek az eszköztárnak a megteremtését kellene célul kitűznünk.**

Nekem egyedül az ad reményt, hogy átéltem valamit, ami meggyőzött arról, hogy ez az elszigeteltség legyőzhető.

Sosem felejttem el, micsoda hangulat volt azokon a Putyin-ellenes tömegtüntetéseken, 2011-ben Moszkvában. Hálásak voltunk egymásnak, amiért kimerészkedtünk az otthonainkból, és megteremtettünk egy új, elképesztő és okos politikai „lényt”, egy politikai erőt, amely megtöltötte az utcákat és a tereket. Imádtuk egymást, és azt az érzést, amit mindenki ismer, aki a történelem során valaha részt vett egy nagyobb, valamiféle egyenjogúságért küzdő társadalmi mozgalomban.

„Megértettük a legnagyobb igazságot, miszerint nem a fegyverek, nem a tankok, nem az atombombák adnak hatalmat, a hatalom nem ezeken alapszik – mondja Vlagyimir Bukovszkij, egykori szovjet disszidens. – A hatalom alapja a polgári engedelmség, az önkéntes behódolás.”¹²

Van kultúrája az étkezésnek, a filmnézésnek és az olvasásnak. És van kultúrája a lázadásnak, a kínos kérdések felvállalásának, a kételkedésnek és a változtatásnak. Tápláljuk ez utóbbit – mert még a legjobb, legtökéletesebb elnök is képes mosolyogva kibaszni velünk. Önmagunknak teszünk jó szolgálatot, ha nem adunk erre lehetőséget.

„Nem egyszerűen arról van szó, hogy meg kell változtatni »a többieket«; a fájdalmas igazság az, hogy nekünk magunknak is meg kell változnunk – írja a belga Paul Verhaeghe, klinikai pszi-

chológus és analitikus professzor, a *What About Me? The Struggle for Identity in a Market-Based Society* (Velem mi lesz? – Identitásválság egy piaci alapú társadalomban) című könyv szerzője. – Szimpla fogyasztókból újra polgárokká kell válnunk – és nemcsak a szavazófülkében, hanem azon túl is, egész életvitelünkben [...] Ha azt akarjuk, hogy a politikát a közérdek irányítsa – és erre ma nagyobb szükség van, mint valaha –, akkor nekünk is ezt a közérdeket kell támogatnunk, az egyéni érdekeink helyett.”¹³

Verhaeghe arra is felhívja a figyelmet, miféle paradoxon jellemzi a (poszt)modern embert: „a szétválás különös típusa, a tudathasadás egy új formája”¹⁴: ellenségesen viszonyulunk a rendszerhez, ugyanakkor úgy érezzük, nem áll hatalmunkban változtatni rajta. Ráadásul „viselkedésünkkel megerősítjük, sőt kiterjesztjük ezt a rendszert. Minden döntésünk – mit együnk, mit igyunk, hogyan közlekedjünk, hova menjünk nyaralni – erről tanúskodik. Ez az utálatos rendszer mi magunk vagyunk.”¹⁵

Erich Fromm kétféle életformát különböztet meg: a létezést és a birtoklást. A „birtoklás” létforma annak a fogyasztói kultúrának a terméke, amely szerint az ember üres tartály, amelyet különféle árucikkkel kell megtölteni. Ha nincs tele, akkor jön a szorongás, a krízis, a pszichológiai K. O.

Frommot olvasva sok minden világossá válik az oligarchiával, a celebfasizmussal, Trumpgal és Putyinnal kapcsolatban. Fromm elmagyarázza, hogy az iparra épülő gazdasági rendszer kialakítása hogyan formálta át gyökeresen a civilizációnk értékrendjét. Az iparosodással, mondja Fromm, piedesztálra állítottuk a növekedést és a profitot. A létezés helyett már a birtoklásra vágyunk, és maximálisan ki akarjuk elégíteni minden vágyunkat (radikális hedonizmus), aminek eredményeként eluralkodott rajtunk az egoizmus, az önzés és a kapzsiság.

1956-ban Fromm megírta *A szeretet művészete* (*The Art of Loving*)¹⁶ című könyvét, amelyben őszintén elmondja, hogy „A modern ember átalakult árucikké; életerejét úgy éli át, mint

befektetést, amellyel a legnagyobb profitra kell szert tenni, amelyet pozíciója és a személyiségpiac helyzete lehetővé tesz. Elidegenedett önmagától, embertársaitól és a természettől. Fő célja, hogy haszonnal cserélje el szakértelmét, tudását és önmagát, [...]. Az életnek csak egy célja van: előbbre jutni, egy az elve: tisztességes csereüzlet, és egy az öröme: a fogyasztás.”¹⁷

Engem aggaszt a gazdasági növekedés istenítése. Egyáltalán, honnan ered ez a gondolat, hogy örökké növekednünk kell? Nem felfújható kacsák vagy unikornisok vagyunk. „Az igazság az, hogy a fejlett országokban az eddigi mutatókkal mért, folyamatos gazdasági növekedés nem összeegyeztethető a klímastabilitással – írja Samuel Alexander, a Melbourne Sustainable Society Institute kutatója. – A biztonságos klíma megőrzéséhez szükség lenne egy tervezett gazdasági zsugorodásra, avagy »nemnövekedésre«. Ez nem csak hatékonyabb termelést, fogyasztást és a megújuló energiaforrások felé történő elmozdulást jelent, bár ezek a változtatások is szükségszerűek. A nemnövekedéshez az kellene, hogy kevesebbet termeljünk és fogyasszunk – ám ezt a konklúziót kevesen merik levonni.”¹⁸ A feladatunk, hogy megtaláljuk a módját, hogyan térhetnénk át egy stabil, nem növekvő gazdasági modellre.

Ehhez át kell alakítanunk az értékrendünket, ehhez paradigma-váltás kell. **A boldogság fontosabb és nagyobb érték, mint a növekedés és a profit – globálisan, történelmi távlatokban mérve.** Biztos vagyok benne, hogy ha ezen a ponton meg is változna valami, az soha nem a kormány vagy a felső 1% kezdeményezésére történne. Azt a tömegmozgalmak fogják kikövetelni maguknak.

Alekszandr Szolzsenyicin azt írja, „Emlékezzék rá: kezdetben vala az Ige... Tehát az Ige ősbibb, mint a beton! Tehát az Ige mégis valami!”¹⁹ Amikor gyenge vagyok, akkor vagyok erős. Akár csak Szolzsenyicin, én is abban hiszek, hogy végül a szó áttöri a betont.

Ehhez még több demokráciára van szükségünk, és amikor azt mondom „demokrácia”, a „közvetlen (részvételen alapuló) demokráciára” gondolok. Nevetséges és cseppet sem vicces, hogy az internet ugyan behálózza az egész világot, nekünk még sincsenek hatékonyabb módszereink arra, hogy közvetlenül részt vehessünk a napi politikai döntésekben. A politikai rendszereink még mindig úgy épülnek fel, mintha az internet nem is létezne. A hatóságok képtelenek garantálni a választási folyamat biztonságát. Sok republikánust jobban érdekel, hogy kit és hogyan lehetne megfosztani a szavazati jogától, mint a szabad és igazságos választások biztosítása. 4 vagy 6 évente megválasztjuk a képviselőinket, és ők a köztes időben azt csinálnak, amit nem szégyellnek – lobbistáktól kapott kenőpénzeket tesznek zsebre, infrastruktúrákat tesznek tönkre, és ami a legfontosabb, szétcseszik a bolygónkat. Senki ne várja, hogy majd tálcán kínálják neki a közvetlen demokrácia részvételi jogait. A Koch fivérek és Putyin haverjai, az oligarchák – például a Rotenbergeket – gondoskodnak majd róla, hogy ne kaphassunk ilyesmit. Nekünk kell kitaposni belőlük a jogainkat.

„Polgárnak lenni nemcsak azt jelenti, hogy alávetjük magunkat bárkinek, akit demokratikus úton hatalommal ruháztunk fel, hanem azt is, hogy ha a helyzet úgy kívánja, merjük magunkhoz ragadni a hatalmat.”²⁰ Utolsó előadásain Michel Foucault arról beszélt, hogy kell a *parrhesia*, a bátorság a felszólaláshoz (ami egyébként Diogenész egyik kedvenc ideája). „Ezt a fogalmat mi elég hanyagul értelmezzük, értelmezésünk kimerül abban, hogy oda-odamondogatunk a katolikus egyháznak, vagy kidühöngjük magunkat az internetes fórumokon (sok-sok felkiáltójellel megtűzdelve a mondandónkat)” – írja Paul Verhaeghe.²¹

Egyesek szerint elég alkalmazkodnunk, a rendszerhez igazítani az életünket, és minden rendben lesz. Én azt mondom, hogy ez olyan, mintha szépen beágyaznánk a Titanicon a kabinunkban, amikor a hajó már víz alatt van.

A jövő nem kecsegtet semmi jóval, ha a kormánynál kicsinyes seggfejek ülnek. El kell számoltatnunk azokat, akik a nevünkben visszaélnék a hatalommal. Vissza kell venni tőlük a hatalmat!

Észak-Koreában még él a régi, kommunista személyi kultusz. Aki nyomtatásban szeretné említeni az egykori vezér, Kim Dzsongil nevét, annak le kell írnia legalább egyet a sok kitüntető címe közül, és ehhez különleges betűtípust kell használnia – legyen nagy és oda nem illő (**a páratlan vezető, Kim Dzsongil** bla-bla-bla) vagy másképpen elütő (**A NÉP ATYJA, KIM DZSÓNGIL** bla-bla-bla).

Habár az alábbi listában szereplő elnevezések mind Kim Dzsongilre utaltak egykor, ugyanolyan jól alkalmazhatók bármely olyan teljhatalmú paternalista alak fantáziaképeire, akitől a megmentésünket várjuk. Ám, ha meg kell minket menteni, esetleg mi is kézbe vehetnénk az ügyet és megtehetnénk magunknak ezt a szívességet. Maya Angelou is azt mondta, hogy „Semmi sem mozdul, amíg te mozdulatlan vagy.”²²

Azok listája, akikre semmi szükség:

Legfelsőbb Személy

Kedves Vezető

Tisztelt Vezető

Bölcs Vezető

Briliáns Vezető

Rendkívüli Vezető

Kedves Vezető, aki tökéletes megtestesülése

annak, amilyennek egy vezetőnek lennie kell

A Nép Atyja

Vezérlő Napsugár
 A Forradalmi Fegyveres Erők Vezetője
 A Szülőföld Egyesítésének Garanciája
 A Nemzet Sorsa
 Szeretett Atya
 A Párt, Az Ország És A Hadsereg Vezetője
 Örök Győztes, Vasakaratú Parancsnok
 A Nemzet Nagy Napja
 A 21. Századi Világ Vezetője
 Páratlan Vezető
 A 21. Század Fénylő Napja
 Szenzációs Politikus
 Nagyszerű Ember, Akit Az Ég Küldött
 Dicsőséges Tábornok, Akit Az Ég Küldött
 Legyőzhetetlen És Diadalmas Tábornok
 A 21. Század Vezérlő Csillaga
 Nagy Ember, A Tettek Embere
 Megváltó
 A Forradalom Értelmi Szerzője
 A Forradalmi Elvtársiasság Legfőbb
 Megtestesülése

TETTEK

Harapd le a nyelved!

Hadd meséljem el, mik történnek, ha valaki visszaél a hatalmával. Politikai indíttatású letartóztatások, például.

– Mit mondjak, ha kihallgatás közben megvernek?

– Mondd, hogy csúnya dolog embereket verni – tanácsolja az ügyvéd –, és viseld el.

– Ennyi? – kérdeztem.

2012-t írunk, egy héttel vagyunk a letartóztatásunk előtt. A helyszín: egy moszkvai kávézó. Összegyűltek a Pussy Riot aktivistái, vállunkon tömött hátizsákok, a szemünk vörös a kialvatlanságtól. Már tudjuk, hogy az orosz állam döntött a Pussy Riot letartóztatásáról. Vádat emelnek ellenünk, és olyasmivel gyanúsítanak, amiért akár hét év börtönt is kaphatunk. Az eljárás elindult, mi szökésben vagyunk. Próbálok szokni a gondolatot, hogy hamarosan börtönbe kerülök. Egyik sütit eszem a másik után.

– Amíg vernek, mondogasd, hogy inkább leharapod a nyelved, de nem tanúskodsz.

– Hogy leharapom... Mit? A nyelvemet?

– Igen, hogy leharapod a saját nyelvedet.

– De nem fogom leharapni a nyelvemet!

– Jó, de azért próbáld meggyőzően mondani.

Mindenki az asztalunk felé fordul.

– Próbáljuk ki, hogy pofán vágjuk egymást egy üveggel, hogy megtudjuk, mennyire fáj – veti fel az ötletet az egyik barátom.

– Ne itt és ne most. A frászt hoznánk az emberekre.

– Akkor menjünk ki. Mi van már? Asszed olyan sok idő van még felkészülni a kihallgatásokra?

Másnap vidékre menekülünk a rendőrség elől, és egyszer csak ott találjuk magunkat a csendben, a nyugalomban, ahol ropog a talpunk alatt a fehér hó. Ha a dombtetőn álló házból lefelé indulunk, a keskeny kis patak felé, a levegőben érezni az orosz kályhák füstjét, hallani a házörzők ugatását a régi fakerítések mögött.

Amint bejutunk a lakásba, ledobjuk magunkat a padlóra, és csak bámulunk magunk elé.

– Aludnunk kéne egy kicsit.

– Igen.

Összekuporodva fekszünk a franciaágyon, mind az öten, és így alszunk el, összebújva, mint a kutyák a hidegben.

Két napig voltunk vidéken. Reggelente lementem futni a patakhoz. Mire bemelegedtem, elértem azokhoz a régi, romos tégláépületekhez, amelyek gyárak lehettek valamikor, a távoli szovjet múltban. Itt megálltam, és ütöttem-rúgtam a levegőt, ahogy csak bírtam. Mohón szívtam magamba a vidéki levegőt, egészen megszédültem tőle. Ugrálni kezdtem, és még erőteljesebben püföltem a semmit.

A domb lábánál futó kis patak a hideg ellenére sem fagyott be, mert tele volt mérgező ipari hulladékkal. Megálltam a folyó felett átívelő hídon, és figyeltem. Néztam a faházakat, a lucfenyőket, az ugató kutyákat, a kályhák füstjét, a napot, a vakítóan fehér havat, és a köveken átbucskázó vizet.

„És mi van – gondoltam ott, láblógatva –, ha ezután hosszú évekig nem látom ezt a napot, ezt a folyót? Meg kell erősödnöm, és magamba kell szívnom a nap melegét, amíg még tehetem.”

Ledermedtem, mint a pitypang, amelyik a nap felé fordítja fejét. „Ha tényleg börtönbe kerülök, ehhez a hídhhoz tuti, hogy vissza fogok jönni, mert ez az én folyóm, az én levegőm, az én világom, és ezeket egyetlen tetű sem veheti el tőlem.”

Ez járt a fejemben, ahogy ott álltam a hídon, várva, hogy le-tartóztassanak.

(!)

Amikor az állam úgy döntött, hogy letartóztat minket, nem voltunk sem profi politikusok, sem forradalmárok, sem semmiféle földalatti szerveződés tagjai. Aktivisták és művészek voltunk, kicsit naivak és szókimondók, amilyenek a művészek általában.

Amikor letartóztattak, inkább hasonlítottunk a Woody Allen-filmek szereplőire, mintsem a *Salt ügynök* vagy a *Tomb Raider* fil-

mek hőseire. Többször nevettük ki a vád képviselőit, mint ahányszor megijedtünk tőlük. Ha arra gondoltunk, milyen röhejesek a körülmények, rögtön nevetésben törtünk ki: jól képzett, jól fizetett nyomozók hada vadászott egy csapat tréfacsináló bohócra, akik mindenféle színű, nevetséges sapkát húztak a fejükre.

Öt nő, akik előadtuk a „Punk imá-t”, ültünk a kávézóban, hozzátapadva a hátizsákjainkhoz, ittuk a kávénkat, és szép lassan hozzászoktunk a gondolathoz, hogy ezek lehetnek az utolsó kortyok, amelyeket idekint iszunk.

Pár nappal később – kábé egy órával a letartóztatásunk előtt – pirosra festettem mind a húsz körömöt, beszárítottam a hajamat és kék-fehér pöttyös szalagot kötöttem bele. Elindultam, hogy ajándékot vegyek a kislányomnak, Gerának, akinek másnap, március 4-én volt a születésnapja. Az apjával, Pjotrral közösen már vettünk neki egy egész család apró játék borzot (anya, apa, fiú, lány). Már csak bútorokat és egy konyhát kellett találnunk nekik, meg egy süncsaládot, hogy legyenek barátaik.

– Ne mozdulj! Kezeket a falra!

Tíz civil ruhás férfi ugrott ránk a metró üvegajtájában. Pjotrt a falhoz lökték.

– Ide, te rohadék!

Elhurcoltak.

Egy helyi rendőrőrsön tettek ki. A civil ruhások jelvényt villantottak: az Adidas cipőben meg tréningruhában feszítő, 180 centis alakok a moszkvai bűnügyi nyomozó hivataltól (MUR) érkeztek. Kitéptem a noteszemből az oldalt, ahova a Pussy Riot e-mail-fiókjának jelszavát írtam fel, összegyűrtem, és lenyeltem. A galacsin megakadt a torkomon.

– Kaphatnék egy kis vizet? – kérdeztem.

– Nem érdemelsz normális bánásmódot, kurva! – válaszolta a MUR tisztje.

Erre én a fejemre húztam a kapucnimat, és ledőltem a padra. Nem hozott lázba a gondolat, hogy moszkvai MUR-osokkal cse-

veghetek. Hosszú út állt előttem, minden erőmet össze kellett szednem.

– Szokj hozzá, ribanc, hogy itt nincs heverészás!

Egy másik, szintén tréningruhas tiszt, megfogott, és felültetett. Elővettem egy könyvet.

Pjotrnak sikerült mobilon öt másodpercet beszélnie az ügyvéddel. A zsaruk bedühödtek, hogy kijátszotta őket, ezért elkobozták, és szétszedték a telefonját.

Az egyik moszkvai MUR-tiszt felém intett a fejével, és gonosz vigyorral a száján megjegyezte:

– Úgy csinál, mintha kurvára olvasna!

– *Igenis olvasok* – elmosolyodtam, és megigazítottam a pöttyös szalagomat.

Minden mentálisan ártalmas helyzetben olvasni kezdek. Segít – még soha életemben nem volt pánikrohamom. Eddig. Amikor Trump megnyerte az elnökválasztást Amerikában, én két hónapig csak olvastam. Az *komolyan* kiborított.

Foglaljuk vissza az utcát!

Az utcák a mi ütőereink. A falak a bőrünk. A tetők, ablakok a szemünk. A fák a tüdők. A padok a fenekünk. A forgalom egy böffentés. Mi magunk leszünk a város, amiben élünk. Mostanra semmi beleszólásunk nincs abba, hogyan nézzen ki a városunk. Ez nevetséges. Hogy lehet, hogy valaki más dönthet a városomról, én pedig nem, csak azért, mert neki van pénze, nekem meg nincs?

Egy nagyvárosban az életminőségünket jobban meghatározza az, hogy milyen a közterületek színvonala, mint az, hogy milyen bútoraink vannak az otthonunkban. Imádom azokat a nagyvárosokat, ahol sok a graffiti. Azok tele vannak élettel, tele állatias szexuális energiával. Minden nagyváros ezerarcú sárkány, és ennek az utcán is meg kellene mutatkoznia. Ha csak a milliárdosok és a nagyvállalatok lenyomatait látni, akkor az a sárkány

beteg, és orvos kell neki: egy anarchista angyal. Nem értem azokat a nagyvárosokat, amelyeket teljesen leigázott a kereskedelem. Olyanok, mint egy óriási bevásárlóközpont, ahol csak a zombik maradnak életben. Nem szeretem, ha nem tudok leülni a földre.

„Úgy tűnik, jól érzed itt magad” – mondják nekem az örök. Igen, így van. Nekem ez az élet. Jól érezni magam itt is, ott is, nyomokat hagyni. Foglaljuk vissza az utcákat, szépítsük meg őket, legyenek sokfélék, felkavarók, különlegesek. Az utca maga egy folyamatos, nyílt párbeszéd. Az utca: nyitott kapcsolat.

A Wall Street-i térfoglalás, avagy az Occupy Wall Street eddig az egyik legfontosabb esemény volt a 21. században. Nem hittem a fülemnek, amikor először hallottam róla. Az 1% is rögtön megértette, micsoda ereje van ennek a mozgalomnak, és mindent megtettek, hogy véget vessenek a varázslatos utcafogalásnak.

2014. május 6-a volt, és épp egy megbeszélésre készültünk a washingtoni szenátusban, amikor tudomást szereztünk Cecily McMillan ügyéről – az Occupy tüntetői közül ő kapta az egyik legkeményebb ítéletet. Cecilyt hirtelen felindulásból elkövetett testi sértéssel vádolták, miután egy New York-i rendőrtiszt le tartóztatta, és bántalmazta. Elmondása szerint valaki megmarkolta és megcsavarta a mellét hátulról, és ő reflexből arcon ütötte a támadót a könyökével. A rendőr cáfolta Cecily vallomását, és az esküdtszék az ő verzióját fogadta el, minek eredményeként Cecilyre hét év börtön várt. Minket is hét év börtön fenyegetett a tiltakozó akciónk miatt.

Eredetileg azért mentünk a szenátusba, hogy felhívjuk a figyelmet arra, hogy Oroszországban semmibe veszik az emberi jogokat, de Cecily ügye teljesen megdöbbentett – úgy gondoltuk, attól, hogy Amerikában van, még ő is politikai fogoly –, ezért úgy döntöttünk, hogy róla is beszélni fogunk – a szenátusban is, és utána, a Capitolum-dombon tartandó sajtótájékoztatókon is.

Csak a Capitolum-dombot (Capitol Hill) átneveztük Capitolum-pokolra (Capitol Hell).

Május 9-én, néhány nappal a szenátusi meghallgatásunk után sikerült találkoznom Cecily McMillannel: a New York partjainál, a Rikers-szigeten álló, tíz börtönből álló, 15 000 főt befogadni képes komplexum Rose M. Singerről elnevezett épületében. Cecilynek fantasztikus a politikai kisugárzása, ami csak kevés társadalmi-politikai aktivistáról mondható el. Cecily azért küzdött, hogy felrázza az embereket, hogy kirángassa a társadalmat abból a közönyből, amelybe belesüllyedt. Az ő eszményei az önkénteskedés, a szolidaritás és a mások szenvedéseinek tekintetbe vétele, ám ezeknek a bíróságon nyoma sem volt.

Látszott, hogy a tárgyalást vezető bíró, Ronald Zweibel, kezdetől fogva a vád oldalán állt – újra és újra megtiltotta a védelemnek, hogy bemutassa azokat a bizonyítékokat, amelyek igazolnák az esküdteknek, hogy Cecily fizikai támadása a rendőr ellen nem volt indokolatlan. Az őszlatást végző rendőrök erőszakos fellépése nem egyedi eset volt, és Cecily határozottan állította, hogy szexuális támadásként értelmezte a történeteket, és akként is reagált rá. A bíró azonban a tárgyalás során korlátozta az esküdtek hozzáférését az információkhoz. Május 5-én Cecilyt az esküdtszék bűnösnek találta.

A tizenkét esküdtből kilenc levelet írt a bírónak, amelyben kérték, hogy Cecily ne kerüljön börtönbe, ám ennek ellenére az ítélet akár hét év szabadságvesztés is lehetett. Az ítélethirdetés napján az esküdtek nem tudták, melyik büntető törvénykönyvi paragrafus alapján emeltek vádat Cecily ellen, és azt sem, hogy az börtönbüntetést ír elő. Az esküdtek pálfordulásáról egy Lukács evangéliumi idézet jut eszembe (23:24): „[...], nem tudják, mit cselekszenek.”²³ Cecily McMillan sorsa tökéletes példa arra, miért van szükség a hozzá hasonló aktivisták munkájára: ő azért került rács mögé, mert az esküdtszék nem tudta magáénak érezni a problémáit, és nem tudtak kellő időt és energiát fordítani arra, hogy kiderítsék az igazságot.

Én és zenekari társaim, Mása és Pjotr, elmentünk tehát a Rikers-be, hogy meglátogassuk Cecilyt. Életemben nem láttam nála vidámabb rabot.

Cecily büszkén újságolta, hogy az egyik legértékesebb tulajdonsága, hogy mindenféle társadalmi háttérű emberrel képes szót érteni. Legfőbb célja, hogy kapcsolódási pontokat találjon a zárt társadalmi kasztok között, és létrehozzon egy olyan platformot, amely lehetőséget ad a közös fellépésre, a közös cselekvésre. Cecily élete során megjárta már az amerikai társadalom legkülönbözőbb rétegeit, egyik nyelvi és szociális közegből csöppent a másikba. Innen ered érdeklődése a rétegnyelvek elsajátítása, a származásától, neveltetésétől eltérő társadalmi csoportok és más emberek élettapasztalatainak a megismerése iránt.

Cecily azért dolgozik, hogy lépésről lépésre újraindítsa a rég megszakadt társadalmi párbeszédet a szinte teljhatalmú 1% és az árnyékában élni kényszerülő 99% között. Ezenfelül hevesen ellenzi Wisconsin állam kormányzójának, Scott Walkernek a politikáját, aki – hogy még tovább korlátozza a szakszervezetek jogait – engedélyt adott több száz ember letartóztatására, akiknek az egyetlen bűne az volt, hogy énekelni mertek az állam parlamentjében. (Én azért töltöttem két évet börtönben, mert elénekeltem egy dalt Putyinról. Nem értem, hogy lehet bárkit is lecsukni éneklésért.) Ha Walkernek az a célja, hogy elhallgattassa a nemkívánatos hangokat, akkor Cecily célja csak az lehet, hogy visszaadja az elnémítottak hangját.

Cecily McMillan ügye globális politikai helyzetet tükröz. Zweibel bíró ítélete kijelölt egy új, veszélyes irányt az Egyesült Államok, valamint az amerikai belpolitika közvetett befolyása alatt álló országok számára.

„Vajon megúszhatja-e Zweibel bíró, hogy a neve örökre összeforjon ezzel a gyakorlattal, és megtörténhet-e, hogy igaz hazafiként beismeri, hogy hibázott, és visszavonja ezt a gyalázatos bírói

precedenst?” – lamentáltam magamban, Cecilynél tett börtönbéli látogatásom után.

Ui.: Cecilyt három hónap elteltével kiengedték a Rikersből, és ítéletét 5 év próbaidőre módosították.

(!)

Irány az utca: vegyük vissza, ami a miénk! Az utcákat, a tereket, a sarkokat, az udvarokat, a partokat, a folyókat – ez mind köztulajdon; ahogy köztulajdon az oktatás, az egészségügy, a közlekedés és minden természeti erőforrás is. Ezt ne feledjük!

Minden jel szerint a változás már küszöbön áll, az emberek hajlandóak időt, energiát, mentális kapacitást és érzelmeket fordítani arra, hogy megvalósítsák az álmaikat. A progresszív erőknek világszerte óriási a támogatottsága, ez nyilvánvaló – ilyen erő például Jeremy Corbyn, aki Nagy-Britanniában megnyerte magának a fiatal szavazókat, ilyen Bernie Sanders az Egyesült Államokban, és ilyen a Podemos párt Spanyolországban. Ébrednek ezek az erők Oroszországban is, ahol hatalmas tüntetések zajlottak Putyin és oligarchái ellen, és elképesztő civil kampány zajlott országunk alternatív jövőjéért.

„Az emberek világszerte kezdik felemelni a szavukat a megszorítások és a hatalmas vagyoni és jövedelmi különbségek ellen – mondta Bernie Sanders a chicagói People's Summit elnevezésű eseményen az után, hogy 2017 júniusában a Corbyn vezette brit munkáspárt (Labour Party) döbbenetes eredményeket ért el a brit választásokon. – A britek, az amerikaiak, és a többi nép is olyan kormányt akar magának, amelyik őt képviseli, nem a társadalom felső 1%-át.”²⁴

HŐSÖK

Berrigan fivérek

Aktivistaként gyakran megkapom azt a kérdést, hogy miért harcolok, miért is kellene szerveződnünk.

Erre nekünk kész, megalapozott és igen józan válaszaink vannak: azért, mert az országnak valódi demokráciára van szüksége, a széles tömegeknek jobb életminőséget kell biztosítani, szabad és független sajtót akarunk, több lehetőséget, gyógyszereket és egészségügyi ellátást mindenkinek, és környezetvédelmi felelősségvállalást. Néha azonban elfárad bennünk az aktivista, elfárad bennünk az ember. Előfordul, hogy egyszerűen túl fáradtak vagyunk ehhez.

Aztán újra ihletet kapunk, mert rátalálunk egy új inspirációs forrásra, és olyan műzsákra, akik elegánsan, jelentőségtelejesen, bátran vonulnak végig az életen, szépen és udvariasan vívják meg a harcaikat, és sosem alkuszniuk meg. Nem mitológiai lények, nem tündérmesék vagy legendák hősei. Ezek valódi emberek. Itt élnek közöttünk, csak észre kell őket venni. Rázzuk hát le magunkról a fájdalmat, hadd hulljon a porba, és menjünk, meneteljünk együtt a műzsáinkkal! Igyekezzünk – Daniel Berrigan idézve – „a legvalószínűtlenebb és legritkább nyelvet: az igazság nyelvét”²⁵ beszélni. Az olyanok, mint a Berrigan fivérek, Daniel és Philip, valódi műzsák egy aktivista számára.

Philip Berrigan a II. világháború idején az amerikai hadseregben szolgált, és csak később, 1955-ben lett pap. Az értelmiségi és teológus Daniel Berrigan 1952-ben szentelték fel.

Hogy miért nem szabad elveszíteni a motivációnkat, hogy észrevegyük a hatalmi visszaéléseket, arra az egyik legjobb okot Daniel Berrigan fogalmazta meg: „Hogyan tanítsuk jóságra, egymás tiszteletére és az igazság szeretetére az embereket? És ami még égetőbb kérdés: hogyan csináljuk ezt nehéz időkben?” (1971. január 25-én ez az idézet állt a *Time* magazin címlapján.) „Egy

idő után már nem tudunk elképzelni másfajta emberi viszonyokat, csak amelyeknek a rabszolgái vagyunk, legyen szó oktatásról, jogról, orvoslásról, politikáról, vallásról vagy családról. A társadalmi szerződés korlátoz, a szocializáció szimpla agymosássá válik. Alternatív megoldásokat, módszereket, stílusokat nem veszünk figyelembe, vagy nem is teremtünk”²⁶ – írja *The Nightmare of God: The Book of Revelation* (Isten rémálma – A jelenések könyve) című művében. Daniel és Philip háborúellenes aktivisták voltak – e minőségükben, a papok közül elsőként, még az FBI körözési listájára is felkerültek –, olyanokkal kollaboráltak, mint Howard Zinn és Martin Luther King; háborúellenes tüntetéseket vezettek, és a vietnámi háború zűrzavaros időszakában élesen bírálták Amerika katonai imperializmusát. Philip Berrigan élete során összesen tizenegy évet töltött börtönben a tiltakozó akciói miatt.

1967-ben Philip Berrigan és bajtársai, a baltimore-i négyes („Baltimore Four” – két katolikus és két protestáns, köztük egy művész és két exkatona, az egyik Berrigan, egykori gyalogsági hadnagy) elfoglalta Baltimore egyik katonai épületét, ahol a civilek besorozását szervezték. Baromfi- és emberi vért öntöttek a nyilvántartásra, mintegy áldozatot mutattak be, így tiltakozva „az amerikai és vietnámi életek elfecsérlése, az Indokínában zajló értelmetlen vérontás ellen”²⁷. Philip Berrigan és társait ezért az akcióért letartóztatták. A tárgyalásukra pontosan akkor került sor, amikor Martin Luther Kinget meggyilkolták, majd Baltimore-ban és több amerikai nagyvárosban lázadások törtek ki. Berrigan hat év szövetségi börtönben letöltendő szabadságvesztésre ítélték. A csapat erőszakmentes akciói utat engedtek a radikálisabb háborúellenes demonstrációknak.

„Azt hiszem, az egyház legfőbb igéje e modern korban a haláltól való megszabadulás. Az ismétlődő tárgyalások és bebörtönzések során részben megtanuljuk, hogy ennek micsoda ára van”²⁸ – írja Daniel Berrigan.

1968-ban Phil Berrigan óvadék ellenében szabadlábra helyezték. A két testvér természetesen nem hagyott fel a tiltakozó mozgulásokkal. Philip és Daniel hét másik aktivistával közösen („a catonsville-i kilencek” [„Catonsville Nine”] néven váltak ismertté) bemasíroztak a Maryland állambeli Catonsville egyik sorozóbizottságának irodájába, és elvittek hatszáz sorozólistát, amelyeket lelocsoltak házi készítésű napalmmal, és az épület előtt elégették az egész irathalmot.

„Szembesíteni akarjuk a római katolikus egyházat, az egyéb keresztény intézményeket és az amerikai zsinagógákat azzal, hogy képesek némán és gyáván szemlélni országunk bűneit. Meggyőződésünk, hogy ennek az országnak a vezető vallási szervezete rasszista, bűntárs a háborúban, és szegényellenes”²⁹ – nyilatkozták ezután.

A Berrigan fivéreket ekkor bűnszövetkezet szervezése és köztulajdon rongálása miatt három év börtönre ítélték. Elmenekültek ugyan, de elkapták őket, és kénytelenek voltak letölteni a büntetésüket.

Bátor szívű papjaink története ezzel még messze nem ért véget, én azonban itt eldugulok, és hagyom, hogy olvasóim maguk járjanak utána a folytatásnak. Ajánlom ezt különösen nehéz időkben, amikor úgy érzik, aktivistaként túl sok nehézséggel kell szembenéznük. Lehet, hogy nem is olyan sok a gond?

Többek között azért olyan nehéz az agresszív hatalommal szembeszegülni, mert folyamatosan szükség van hozzá inspirációra és motivációra. Jönnek az ellencsapások, és azt nem csak elviselni kell – találni kell magunkban annyi bátorságot és csibésztséget, hogy nevetni tudjunk rajta. **A kulcs: a következetesség. A hatalom következetesen agresszív. Hát mi is vegyük ezt észre következetesen, és építsünk alternatív jövőket.**

ANARCHY SHOP

7. SZABÁLY

NE ADD FEL KÖNNYEN! TARTS KI! SZERVEZŐDJ!

Aki ki meri mondani, hogy a király meztelen, azt lehet, hogy ezért pofán vágják a király csatlósai. Tébolyultnak bélyegzik, aberrált örültnek, veszélyes idiótának. De az ilyen ember a legboldogabb idióta mind közül – mert ismeri az igazmondás mennyei örömét.

A művészet és a szabadság olyan, mint Prométheusz tüze – el kell lopni, és a fennálló rend ellen kell fordítani.

PABLO PICASSO

Akinek van saját belső szabadsága, vannak emlékei, és van félelemérzete, az az ember lehet a fűszál vagy a faforgács, amely eltéríti a sebesen száguldó áradatot.

NAGYEZSDA MANDELSTAM¹

A börtön eksztázis is lehet [...] Még a washingtoni börtönben is azt mondják, annál mélyebbre nem lehet süllyedni, mint amilyen mélyre mi süllyedtünk. Holpontra jutottunk: 24 óra zárka, ketten egy akkora cellában, ami egy embernek is szűkös, és még ezen is osztoznunk kell egerekkel, patkányokkal, legyekkel és egyéb állati betolakodókkal. Az ételt csak úgy belöki az ajtón, mocskos és rothadás mindenütt. Még sincs egyetlen olyan hely a Földön, ahol most szívesebben lennék. Azt hiszem, olyan táptalajra hullottunk, ahol áttörés sarjadjik. Sőt szerintem már ki is sarjadt.

DANIEL BERRIGAN²

SZAVAK

Mire fel ez a lázadozás? Nos, engem személy szerint nagyon felűhít, hogy Oroszország elsődleges politikai intézményei a büntetés-végrehajtási intézetek, a hadsereg, a titkosszolgálatok és a börtönök. Hogy az országot egy örült szuperhősutánc vezeti, aki félmeztelenül lovagol, és senkitől sem fél (kivéve a melegeket). Aki olyan nagylelkű, hogy a fél országot átjátszotta a legjobb barátai kezére, akik mind oligarchák. Micsoda viselkedés ez?

Közös erővel ennél sokkal jobb intézményeket hozhatnánk létre.

Nem akarunk passzív kockafejek, unalmas képmutatók vagy konformisták lenni, akiket elcsábított a kényelem, és akik a soha véget nem érő fogyasztói körforgás csapdájában vergődve egyre csak vesznek és vesznek a sok szart, amit élénk dobnak mint valami koncot, rég elfelejtették, hogyan kell őszinte és fontos kérdéseket feltenni, és csak túlélésre játszanak.

Minden botütés legyen kitüntetés

Megpróbálnak majd elhallgattatni és leállítani.

Jó, ha az ember képes az akadályokból és a tragédiákból erőt és hitet meríteni. Hogy ezt a tudást hol árulják, nem tudom, de ha szembejön, csapj le rá, mindegy, mi az ára, fizess meg, és adj borralót is. Minden fillért megér.

Én és a Pussy Riot többi tagja az őrizet, a tárgyalás és a börtönbüntetés alatt tettünk szert erre a szuperképességre. **A rácsok mögött, ironikus módon, rátaláltunk a mennyei szabadságra.** Annak ellenére, hogy fizikailag be voltunk zárva, szabadabbak voltunk, mint bárki, aki ott ült velünk szemben a bűnvádi eljárás végrehajtói oldalán. Azt mondhattunk, amit akartunk, és ki is mondtunk mindent. A vád viszont csak olyasmit mondhatott, amire a politikai cenzúra engedélyt adott.

Ezeknek az embereknek a hatalom befogta a száját. Ők csak bábok.

A stagnálás és az igazságkeresés mindig egymás ellentétei. Esetünkben, és a politikai pereknél általában, az egyik oldalon olyan emberek állnak, akik ki akarják deríteni az igazságot, a másik oldalon pedig olyanok, akik bilincsbe akarják verni az igazságkeresőket.

Bennünket az igazság keresése hajtott a Megváltó Krisztus-székesegyházhoz. Minket a kereszténység nevében ítélték el. Pedig szerintem a kereszténység, ahogy azt az Ószövetségből és főleg az Újszövetségből kivettem, támogatja az igazság keresését, támogatja, hogy az ember folyamatosan felülkerekedjen önmagán, önmaga korábbi énjén.

A tárgyalásunkon nyomát sem láttam a megbocsátásnak.

Hasznunkra válna, ha nem felejténék el, hogy az ember mindig hibázik, sosem tökéletes. Bölcsességre törekszik, de az sosem lesz az övé. Ezért született meg a filozófia. Végső soron ez kényszeríti a filozófust, hogy cselekedjék, gondolkodjék, éljen és ami a legfontosabb, őrizze meg világnézetének költőiségét.

A költészetben és a politikai perekben nincsenek sem győztesek, sem vesztesek. Együtt mind filozófussá válhatunk, akik a tudást keresik, ahelyett hogy megbélyegeznék embertársaikat.

(!)

Az egyes embernek mérhetetlenül nagy árat kell fizetnie azért, ha részt vesz a történelem alakításában. Csakhogy az emberi lét lényege éppen ebben a szerepvállalásban rejlik. Abban, hogy kol-dusként élünk, mégis gazdagabbá teszünk másokat; hogy sem-mink sincs, mégis minden a miénk.

Emlékszel, miért ítélték halálra a fiatal Fjodor Dosztojevszkijt? Bűne abból eredt, hogy lenyűgözték a szocialista eszmék, és péntekenként, amikor Mihail Petrasevszkij lakásában összegyűltek a szabadgondolkodók és a barátok, Dosztojevszkij kitárgyalta velük Charles Fourier és George Sand írásait. Az egyik ilyen utolsó pénteki összejövetelen felolvasta Visszarion Belinszkij Nyikolaj Gogolnak írt levelét, egy olyan levelet, amely a bíróság szerint Dosztojevszkij ügyét tárgyalta, „tele van arcátlan kifejezésekkel, melyek az ortodox egyház és a legfelsőbb hatalom ellen irányulnak”. Dosztojevszkijt kivitték az alakulótérre, és készültek kivégezni, amikor is „tíz gyötrelmes és végtelenül borzalmas, halált váró perc” után bejelentették, hogy az ítéletet négy év szibériai kényszermunkára, majd azt követő katonai szolgálatra módosítják. Még aznap Dosztojevszkij ezt írta a fivérének: „Az élet ott van mindenütt, az élet bennünk van, és nem rajtunk kívül.”

Szókratészt azzal vádolták, hogy filozófiai beszélgetéseivel és az athéni istenek megtagadásával megrontja a fiatalokat. Pedig élő kapcsolata volt az isteni hanggal, és ahogy többször is hangoztatta, egyáltalán nem ellensége az isteneknek. De mit számított ez, amikor Szókratész kritikus és dialektikus gondolkodásával, előítéletektől mentes felfogásával felbosszantotta városa befolyá-

sos polgárait? Szókratészt halálra ítélték, és ő nem volt hajlandó elmenekülni Athénből (bárhogy biztatták a diákjai). Bátran kiitta a méreg poharat, és meghalt.

Igazságtalanság a vallás nevében. Az igazságkeresők megbélyegzése. Az egyház, az ellene elkövetett bűnök miatt, halálra ítélte még magát Krisztust is, akiről azt mondták „ördög van benne és bolondozik” (János 10:20):³ „Jó dologért nem kövezünk meg téged, hanem káromlásért” (János 10:33).⁴

Ha a hatóságok, cárok, elnökök, miniszterelnökök és bírók értenék, mit jelent az, hogy „irgalmasságot akarok és nem áldozatot”⁵ (Máté 9:13), akkor nem állítanák bíróság elé az ártatlanokat. A hatóságok azonban most is hamar ítélnék, és soha meg nem bocsátanak.

Ha hagyjuk, hogy valaki más határozza meg, számunkra mi a középpont, akkor már rég valaki másnak a játékát játsszuk. De ha megpróbáljuk úgy élni az életünket, ahogy kell, akkor nyugodtan az arcába mondhatjuk bármelyik férfinak vagy nőnek, hogy menjen a pokolba.

KIFEJEZÉSEK, AMELYEKET AZ ELLENÁLLÁS MINDEN TAGJÁNAK ISMERNIE KELLENE

KAPZSISÁG. Az érzés, ami azt sugallja, hogy az életben a két legfontosabb dolog a pénz és a hírnév. Ha nem küzdünk ellene, akkor könnyen magával ragad. Óvatosan becserkész, és egyszer csak azon kapjuk magunkat, hogy olyan szarságokat csinálunk, amit gyerekkorunkban elképzelni se tudtunk volna. Miután a kapzsiság megkörnyékezte a szívünket, megzavarja a tisztánlátásunkat is. A rohadé-

kok úri körének büszke tagjává lépünk elő. Onnan már nem tudunk kihátrálni – nincs az a plasztikai sebész, aki leoperálja az arcunkról a megvastagodott bőrt.

FELELŐSSÉGRE VONÁS. Ezt kell követelni, amikor az ország elnöke afféle veszélyes, irányíthatatlan seggfej, aki napról napra egyre elfajzottabb.

CELEBFASIZMUS. Olyan kórság, amelyet tűzzel-vassal irtani kellene. Velejéig romlott elmeállapot, amikor valaki elhiszi, hogy a pénze és a társadalmi rangja felmenti őt a seggfejség és a bűnei alól. „Ha már sztár vagy, hagyd, hogy csináld. Bármit megtehetsz. Markolj csak rájuk nyugodtan!”⁶

CSIKLÓ. Az ember egyik legfontosabb testrésze, amelyet azonban a patriarchális kultúra teljes elnyomásban tart. Vagy tudomást sem vesz róla a fallocentrikus társadalom, vagy elpusztítja a csonkítás barbár gyakorlatával.

AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS AKADÁLYOZÁSA. Az országvezetés és a büntetés-végrehajtási szervek működésének egyik legfőbb eszköze – Putyin szerint. Trump egyetért.

INGYENES OKTATÁS. Mindenki számára biztosítani kellene.

SZERVEZKEDÉS. Szabályszegőknek kötelező. Az egyetlen járható út. El kell foglalni az utcákat, a tereket, és addig nem mozdulni, amíg nem teljesítik a követeléseinket. Tervezz, követelj, tartsd magad! Egy szörny lakik mindannyiunkban, és a szörny őszinteséget akar.

PUNCI. Valami, amit nem kaphatsz meg, ha nem lázadsz. Ha nincs lázadás, nincs punci.

PUTYIN. Gonosz kis KGB-ügynök, akinek fő életcélja, hogy minél több pénzt lophasson el az orosz néptől. Szeretné, hogy a patriarchális, erkölcstelen oligarchia az egész világon elterjedjen.

TETTEK

A szabadság minden bűnök őse

Egy letartóztatás már-már vallásos élmény. **Abban a pillanatban, hogy letartóztatnak, hirtelen kiürül belőled az az egocentrikus elképzelés, hogy a saját világot te irányítod.** Ott találsz magad teljesen egyedül – előtted a bizonytalanság végtelen óceánja. Csak bátor lélekkel, mosollyal az arcodon, csendes magabiztossággal lehet áthajózni rajta.

Nem árulják el, mi a letartóztatás oka, és én nem kérdezem. Mondaniuk sem kell. Kulcsok, telefonok, számítógép és útlevelek elkobozva.

A szükséges formalitásokon túlesve ott ülünk a rendőrség folyosóján a politikai rendőrség tisztjével.

– Meg kell hagyni, jól elrejtőztetek. Minden kapacitásunkat latba vetve kerestünk. Ügyes.

Az első kihallgatásomra hajnali 4 óra 7 perckor kerül sor. Megtagadom a vallomástételt. Egy órával később átvisznek a Petrovka utca 38. szám alatti rendőr-főkapitányságra.⁷ Mindenütt rabok csoszognak bilincsben, börtönőrök kíséretében. A következő elkobzásnál elveszik a cipőfűzőmet, a sálamat, a bakancsomat, a melltartómat és a pöttyös hajszalagomat.

Egy szőke rendőrnő utasít, hogy vetkőzzek le, álljak terpeszbe és hajoljak előre. Majd fogja a kezemet, és széthúzza velük a farpofáimat.

– Gyerünk, mozgás, nem az óvodában van! – mondja a szőke társa, egy barna.

Írok egy hivatalos nyilatkozatot, miszerint határozatlan idejű éhségsztrájkba kezdek.

Pedig már akkor pokoli éhes vagyok.

Az agyam szinte lubickol, ahogy papírra vetem a gondolataimat. Itt van, hogy mit gondoltam akkor, nem kellett felírnom magamnak, mert tudtam, hogy erre egész életemben emlékezni fogok.

„Olyan sok mindent nem sikerült még megcsinálnom. Annyi ötletem volt. És a koromhoz képest olyan keveset valósítottam meg. Bár tudtam volna, hogy huszonkét évesen rács mögé dugnak... Vajon adnak a börtönben fejfájásra gyógyszert? Nagyon kéne. Napi szinten szedem. És... van egy sms, amit félbehagytam. Holnap van a lányom, Gera születésnapja. Még nem vettük meg az ajándékát. Mit fog gondolni? Hogy bírja vajon nélkülem? Mikor térhetek vissza hozzá? Mikor lehetséges? Hol vagyok? Mi történik azzal, aki börtönbe kerül? Olyan, mintha a többi ember számára meghalt volna, nem igaz?”

Az első cella megkönnyebbülést hoz. Végre eltűnnek a zsaruk és a nyomozók. Nincs több kérdés. Nincs más, csak te és veled szemben a fal.

Bekapcsolom a rádiót. „A megosztó zenekar, a Pussy Riot tagjait, akik megzavarták a Megváltó Krisztus-székesegyház nyugalmát, őrizetbe vették, és jelenleg előzetes letartóztatásban vannak. Folyik ellenük a nyomozás” – adta hírül az orosz közhíradó.

„Kösz az információt, basszus! Ezt nélküled is tudtuk” – veszekszem a rádióval, miközben az ágyamon didergek.

Három nap múlva bíróság elé állítanak, és – minő meglepetés! – úgy döntenek, hogy a nyomozás idejére sem engednek szabadon (a nyomozás egy rendkívül veszélyes bűncselekmény

ügyében folyik, amikor is lányok összevissza ugráltak negyven másodpercig).

Ügyiratomban, az 17780. számú ügyiratban, ez szerepelt: „A tárgyalás előtti időszakban azért szükséges a gyanúsított fogva tartása, mert az egyéb korlátozó intézkedések nem garantálnák, hogy a gyanúsított teljesítse a büntetőeljárás törvénykönyv szerint rá kiszabott kötelezettségeit, illetve lehetővé tennék, hogy Tolokonnikova megszökjön, akadályozza a nyomozást, illetve tovább folytassa a jelen feljelentésben érintett tevékenységeket.”

Általában a végrehajtásnál ezt az érvelést olyan esetekben alkalmazzák, amikor valakit hosszú ideig kell előzetesben tartani. Nem mintha amit mondtak, ne lenne igaz: kétségtelen, hogy ha kiengedtek volna, tovább folytatom „a jelen feljelentésben érintett tevékenységeket”. Ez holtbiztos.

(!)

A 6. sz. női fogda varázslatos, bűnös szépségű hely. A régi, erődítményszerű téglalapú téglalap alakú. Középen hatalmas udvar, a szektorokra osztott betonlétesítmény területén gyanúsítottak, vádlottak és elítéltek sétálgatnak.

A nyirkos téglapalotát rothadó szemét sosem múló bűze járja át. Vasárnaponként a közeli templomból odahallatszik a harangszó.

Egyes cellákban ötvennégyen szoronganak, pedig csak negyvenegy ágy van bent. A padok alatt is lányok alszanak, reggelente úgy másznak elő az asztal alól. Az egyik terhes lány egy törött bölcson tölti az éjszakáit. A cellákban rengeteg az ordibálás és az üvöltözés.

Az újonnan érkezőket sötétzöld szobába vezetik, ahol régi, poros lámpák biztosítanak némi félhomályt. A szoba mélyén egy nő ül, akiről nem tudom eldönteni, hogy nagyon fiatal vagy már a negyvenhez közelít, mert az arcára égett közöny és reménytelen fásultság még a tizennyolc évet is öregnek mutatná. Ő osztja a matracokat.

Magadhoz öleled a matracot, és mivel már tíz napja nem ettél, erősen remegő lábakkal mászol fel a harmadik emeletre. A lépcsőház félköríves téglafalát keskeny, vastag opálüveges ablakok pettyezik.

Az éhségstrájk miatt napról napra csökken a vérnyomásod. A fejed már annyira fáj, hogy alig tudsz kikelni az ágyból. Életedben először érzed a saját veséidet (mert azok is betegek), a bőröd száraz, az ajkad cserepes.

Végre elcsócsálsz egy falat börtönkenyeret, és leöblítéd teával – helyi specialitás: édes, világosbarna, langyos lötyty. Az éhségstrájk után, attól a naptól kezdve, tiszteled a börtönkenyeret.

(!)

Megtanultam pár dolgot a börtönben. Régen egyetlen fekvőtámaszt sem tudtam rendesen megcsinálni úgy, hogy a mellem a földet érje. A börtönben simán kinyomok jó párat. A séták során azzal fárasztom magam, hogy akár több száz gyakorlatot is megcsinálok.

(!)

Hat hónappal a letartóztatásunk után a törvényszolga kutyája, aki akkor már három órája ült a kétrecünk mellett szomorú, elkínzott fejjel, hirtelen megmerevedett, a teste enyhén megvonaglott, és odahányt a tárgyalóterem parkettájára.

A törvényszolga szemrehányóan nézett a kutyára, és a bíró is félbehagyta a mondandóját egy pillanatra, de a tárgyalás akadálymentesen folyt tovább. A karzaton ülők nevettek. Mi együttérzőn néztük a kutyát a tárgyalás végéig. Ki tudja, miért, a hányást csak három órával később takarították el.

– Megállni! Csak semmi hirtelen mozdulat!

A bírósági fogda alagsorában ránk támad egy kutya – egy másik kutya – meg a gazdája, egy mogorva, szikár fickó, aki úgy néz ki,

mint egy hollywoodi akciófilm izomagyú főhőse, vagy mint egy pornósztár, aki az egyszeri tökös tuskót alakítja. A kutya úgy ugat, hogy majd leesik a feje, mindenáron meg akar támadni. A fickó megveti erős lábait, és teljes testsúlyával igyekszik visszahúzni a jóságot. De az tovább csahol.

– Elnézést, de miért ilyen nyugtalan a kutya? – kérdezem.

– Arra képezték ki, hogy reagáljon a börtönszagra.

Remek. Most már a kutyák is alsóbbrendűként kezelnek amiatt, hogy börtönben vagyok.

(!)

Sok furcsa dolog történt, míg előzetesben ültünk.

Egyik cellatársam valaha rendőrnnyomozó volt. Ő is az a típus, aki követte a szíve vágyát, és a gyerekkorában látott „jó zsarust” tévéorozatok hatására csatlakozott a rendőrséghez. Az 1990-es éveket azzal töltötte, hogy bűncselekmények után nyomozott, és megmentette a polgárokat a korrupt zsaruktól – boldog volt. 2003-ban leszerelt, mert kiveszett belőle az érdeklődés. Már senkinek sem hiányzott, hogy megoldja a bűnügyeket. Csak a teljes engedelmességére és a feltétlen hűségére volt szükség; az sem ártott, ha hajlandó volt megszegni a törvényt. A szintén zsaru exférje juttatta börtönbe egy olyan bűncselekményért, amit nem követett el. Csalással vádolták. A volt férj nyíltan az arcába mondta, hogy az egész ügy koholmány, de ha neki adja a lakását, el-sikálja, és a nő újra szabad lesz. A férfi nem kapta meg a lakást. A nő börtönbe került.

Egyik nap, a Pussy Riot tárgyalása közben ennek a nőnek revelációja volt: azt az égi kinyilatkoztatást kapta, hogy megtörténik, amiről János apostol írt, és megtisztul Oroszország a putyinista mocsoktól.

Mindeközben az egyház kivetette soraiból azt a papot, aki bocsánatot akart kérni a Pussy Riottól.

Egy, magát a Pussy Riot támogatójának valló férfi baltával támadt a bíróra, aki engedélyt adott a letartóztatásunkra.

Ortodox aktivisták a bíróság épületét körbejárva egyfolytában azt skandálták, hogy „Minden hatalom Istentől való! Máglyára a boszorkányokkal!” Kozákoknak öltözött emberek megpróbálták tüzet gyújtani a boszorkányégetéshez.

ÚJÉVI BÖRTÖNRECEPTEK

OLIVIER-SALÁTA

Instant tészta (krumpli helyett, mert krumplit főzni tilos)

Kovászos uborka

Borsókonzerv

Vöröshagyma

Majonéz (sok)

Halkonzerv/marhahús (a népszerű Doktorszkája felvágott helyett)

SZILVESZTERI SÜTEMÉNY

Kekszek

Vaj

Sűrített tej (sok)

Tegyük a hozzávalókat majonézes üvegbe (más keverőtál nem áll rendelkezésre), és keverjük alaposan össze.

Jó étvágyat és boldog új évet!

A bíróság épületét ellepték a támogatóink. Csekély létszámban ugyan, de megjelentek azok is, akik utáltak bennünket – ortodox keresztény aktivisták, akik tíz év börtönt kértek ránk, és „ortodox kereszténység vagy halál” feliratú pólóban parádézta.

A bírónő arra panaszkodott, hogy nyilvánosan megszégyenítik, pedig ő csak a munkáját végzi. Tény, hogy ha az aktivisták megláták a folyosón, azt kiabálták, hogy „Szégyellj magad! Szégyellj magad!”. Az ítélethirdetés előtt egy nappal kirendeltek a bírónő mellé egy komplett kormányzati testőrséget.

A cellák a bírósági épület alagsorában találhatók, ott kell várakozni, míg be nem vezetnek a tárgyalóterembe. A cellák sötétek, kicsik és állandóan mocskosak. Az ember csak ül ott kekszet rágcslálva, és olvasgatja az „elődei” üzeneteit a falon. „Oroszország újra szabad lesz”, „A tolvajoknak süt a nap, a zsaruknak nem”, „Minden zsaru rohadék” – a börtön szereti a költészetet (és annak minden műfaját).

Szóval ülsz ott a mocskos priccsen. Az örök idióta beszólásokkal bombáznak, te pedig tűröd. Közben próbálsz megőrizni az önbecsülésedet. Odakint várnak a barátaid, a rokonaid, a támogatóid. Nem akarsz, hogy lássák rajtad, mennyire megalázó és elkeserítő ez az egész. Mosolyogsz, és mosolyod maga az ellenállás. A mosolygás itt – ha úgy tetszik – elvi kérdés. A börtön kemény és borús hely, de nem adod meg azt az örömet a vádlóidnak, hogy szenvedni lássanak. Bekaphatja a kedves kormány. **A mosolyom a csodafegyverem.**

Rémes hallani, amikor felolvassák az ítéletedet. Addig én csak filmekben láttam ilyet. Gondoltam, az ítélethirdetés előtt aludni sem tud az ember. Én ezt a hagyományt is felrúgtam, és úgy aludtam, mint a bunda. Amikor az ember fogolytáborba készül, ahol rabszolgaként dolgoztatják majd, jobb, ha kialussza magát, amíg még megteheti.

Amíg felolvassák az ítéletedet, bilincsben állsz. Négy órán keresztül állsz, megbilincselte kézzel, és hallgatod azt a sok barom-

ságot, amit még csak nem is a bíró írt. Az ilyesfajta döntések az elnöki hivatalból jönnek. Hallgatod az ítéletet, és már tudod – a nyomozóktól, az ügyészekről, Putyinnak az ügyekkel kapcsolatos megjegyzéseiből és a tévé propagandaanyagaiból –, hogy nem szabadulsz egyhamar.

„A vádlottak viselkedése csakis úgy korrigálható, ha elszigetelik őket a társadalomtól” – közli a bíró, és tiszta sor, hogy ez a megfogalmazás mit jelent. Munkatáborba kerülsz. Majd hozzáteszi: „Két évre.” Egy örökkévalóságnak hangzik. A börtönben minden nap egy örökkévalóság.

Amikor visszaszállítottak minket a fogdába, öt rendőrautó és több rendőrfurgon kísért. Szó szerint lezárták az odavezető utakat, mert attól féltek, hogy a tüntetők megpróbálnak kiszabadítani minket. Közben azon gondolkodtam, vajon milyen lesz az életem egy fegyenclepen, és igyekeztem meggyőzni magam, hogy aktivistaként ez valójában életem egyik legizgalmasabb kihívása.

HŐSÖK

Emmeline Pankhurst

A szüfrázsért, a nők választójogáért vívott harc hosszú és nehéz küzdelem volt. A vagyonos fehér férfiak – az oligarchák –, akiknek kezében összpontosult minden hatalom, nem szívesen adtak szavazati jogot magukon kívül másnak. (Ahogy az Egyesült Államokban látni, még ma is elszántan dolgoznak azért, hogy megfoszthassák e joguktól a szegényeket és a kisebbségek tagjait.) Így amikor a 19–20. század fordulóján a nők összefogtak, hogy a férfiakéval azonos jogokat követeljenek maguknak, nyilvánvaló volt, hogy küzdelmes út áll előttük.

A szüfrassettmozgalom egyik legnagyobb úttörője Emmeline Pankhurst volt. Iskoláskoromban hallottam róla először. Angolórá-

ra választanom kellett egy meghatározó történelmi személyt, akit be kellett mutatnom a többieknek. Kapcsolatom Emmeline-nel egy tévedéssel kezdődött: biztos voltam benne, hogy a vezetőjének neve Punkhurst, ami nagyon menőn hangzott az én orosz fülemnek – szinte úgy hallottam „Punk Thirst” (punkra szomjas). Ezért aztán szent meggyőződésemm volt, hogy Pankhurst volt az angol punk mozgalom ősanja.

Emmeline Goulden Manchesterben született 1858-ban. Férje egy bizonyos Richard Pankhurst ügyvéd lett, aki támogatta a nők szavazati jogának ügyét, és az 1860-as években egy ezzel kapcsolatos törvényjavaslatot is benyújtott. Emmeline az ő segítségével alapította meg a Women's Franchise League (Női Szabadságjogok Ligája) nevű szervezetét, és jogot nyert arra, hogy szavazzon a helyhatósági választásokon. Férje halála után Emmeline megalapította a Women's Social and Political Union (WSPU) (Nők Társadalmi és Politikai Uniója) nevű polgári radikális nőmozgalmat, amelyben tevékenyen részt vett két lánya, Christabel és Sylvia is. A szervezet különféle társadalmi reformokért küzdött, elsősorban az általános választójogért. Adjanak nekünk szavazati jogot, mondták a nők, és mi teljesítjük állampolgári kötelezettségünket.

A kormány tántoríthatatlansága felbőszítette a nőket, hát „agresszív” váltak – mondják a férfiak, valahányszor a nők nem az elvárásaik szerint viselkednek. Emmeline-t gyakran letartóztatták, és amikor a börtönben éhségsztrájkba kezdett, kényszertáplálást alkalmaztak rajta. **Amikor nyolcadik napja éhségsztrájkoltam, és a börtönorvosok azzal jöttek, hogy kényszertáplálást fognak alkalmazni, rögtön Emmeline jutott eszembe.**

Christabel szervezett maga köré egy kisebb csoportot, amelynek a tagjai gyűjtogattak. Ezzel nem volt egyedül. A nők radikális akciókat kezdtek szervezni szerte a világon. Savat öntöttek a postaládákba, ablakokat törtek be, korlátokhoz láncolták magukat. Mind közül a legdrámaibb – legfigyelemfelkeltőbb – tett Emily Davison nevéhez fűződik, aki Anglia legnagyobb lóvers-

nyén, az epsomi Derbyn bement a pályára, és a lovak halálra taposták.

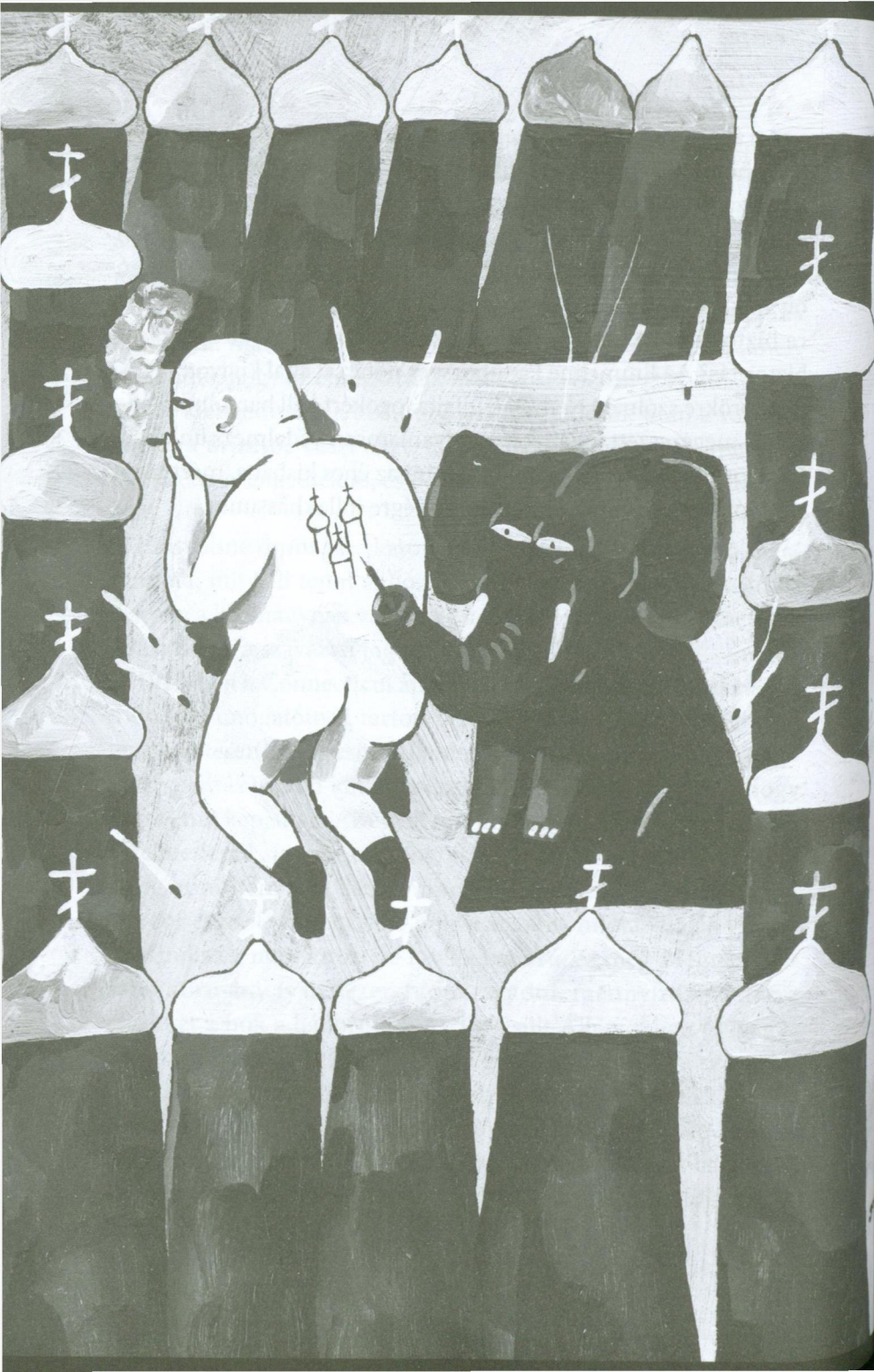
A férfiakat elborzasztotta az effajta nőietlen viselkedés, de a szüfrazsettek nem ismertek félelmet. A brit kormány végül arra jutott, hogy nagyon rosszul fest, ha a börtönben tápcsövet dugnak le hölgyek torkán, nehogy halálra éheztessek magukat, beiktatták hát az ún. macska-egér törvényt („Cat and Mouse Act”), amely kimondta, hogy az éhségstrájk miatt rossz fizikai állapotban lévő nőket kiengedhetik a börtönből, de felépülésük után a rendőrség újra őrizetbe veszi őket. E törvény értelmében Emmeline-t tizenkétszer engedték ki, és börtönözték be újra, egy év leforgása alatt.

Emmeline önmagát „katonaként” definiálta. Világosan megmondta, mit kell tenni ahhoz, hogy a nőket végre emberszámba vegyék: a kormánynak vagy meg kell ölnie a nőket, vagy meg kell adnia nekik a szavazati jogot.

1913-ban a Connecticut állambeli Hartfordban a következőket mondta támogatóinak tartott beszédében (a női szüfrazsetteket természetesen az Egyesült Államokban is bebörtönözték és kényszer táplálták): „Van két éhes csecsemő, akik alig várják, hogy végre enni kapjanak. Az egyik türelmesen kivárja a sorát, a másik türelmetlenül sír, visít, rugdos, és az örületbe kerget mindenkit, amíg enni nem kap. Nos, mind pontosan tudjuk, melyik kap először enni. Így megy ez a politikában is, mióta világ a világ.”⁸

Mindezek után kitört az I. világháború, és még a legreakciósabb kormány is nehezen tudta tagadni, mennyire kivették a részüket a nők a háborúból. Az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában rövid időn belül meg is kapták a nők a szavazati jogot – bár az Egyesült Királyságban csak a 30 év felettiek (illetve végre szavazhatott az a sok millió, 21 év feletti férfi is, aki „nincstelennek” számított). 1928-ban – Emmeline Pankhurst halálának évében – végre egységesítették a férfiak és a nők választójogi korhatárát.

Az államtól kikényszerített jogok, így a szavazati jog is, törékeny holmi. Svájcban például csak 1971 óta vehetnek részt a nők az országos választásokon. Szaúd-Arábiát meg ne is említsük. Elvették a nők szabad választásának jogát országos és helyi szinten egyaránt. Az Egyesült Államok hét államában is csupán egyetlen olyan klinika van, ahol törvényesen végezhető abortusz. Mennyire biztosított az azonos neműek házassága? Vagy az egészségbiztosítás? Az Emmeline Pankhurst és nőtársai által kivívott jogok nem örökre szólnak. Nemcsak újfajta jogokért kell harcolnunk, de a már megszerzett jogainkat is folyamatosan védelmeznünk kell. Mi is ordítsunk és rúgkapáljunk, mint az éhes kisbaba, mert nagy ribilliót kell csapnunk ahhoz, hogy végre jóllakhassunk.

8. SZABÁLY

SZABADULÁS A BÖRTÖNBŐL

Le kell rombolni azt a modern börtönrendszert, amely jelenleg Oroszországban, az Egyesült Államokban, Kínában, Brazíliában, Indiában és rengeteg másik országban is a törvényes kínzás teljesen zárt szigeteként működik. Ennyi.

Egy társadalom civilizáltságának mértékét
a rabokon lehet lemérni.

FJODOR DOSZTOJEVSZKIJ¹

Azt javaslom, töröljük el a börtönök társadalmi funkcióját.

ANGELA DAVIS

Amíg léteznek alsóbb néposztályok, közéjük tartozom.

Amíg léteznek született bűnözők, magam is az vagyok.
Amíg egyetlen lelket is fogva tartanak, én sem vagyok szabad.

EUGENE V. DEBS²

De hisz a börtönök – ahol kihal az emberből minden akaratőr
és jellem, és ahol több egér futkározik, mint a világ bármely más
pontján – nemde mindig is a bűnök egyetemei voltak?

PJOTR KROPOTKIN³

Ó, rabság! Kapd be!

X-RAY SPEX⁴

SZAVAK

Börtönipari komplexum

Közismert, hogy aki profitra játszik, és közben a megmentő szerepében tetszeleg, az a rohadékok legalja – nyamvadt képmutató. Az ilyen ember arra használja mások kétségbeesettségét, a szegénységet, a hátrányos megkülönböztetést és a rasszizmust, hogy felépítse a világ legjövődélmezőbb globális vállalkozását: a börtönipari komplexumot. Azt mondják, a börtönök azért vannak, hogy segítsenek nekünk, ez azonban nem így van – aligha nyújtanak segítséget. Elhallgattatnak, rabszolgasorba taszítanak, és használnak minket. Azt mondják, ez szolgálja a „rehabilitációt”, ám a rabok sokszor még könyvet sem olvashatnak, nem beszélhetnek a rokonaikkal, nem járhatnak templomba, mert túlságosan lefoglalja őket a munka, amivel profitot termelnek a börtön tulajdonosainak.

Reménytelenség cinizmussal és kegyetlenséggel párosulva – ezt láttam azoknak a szemében, akik bekerültek egy olyan börtönrendszerbe, amilyen ma Oroszországban és az Egyesült Államokban működik. Az oroszországi börtönökben eltöltött két év alatt megálmodtam egy másik, alternatív rendszert, amely lehetőséget ad a raboknak arra, hogy felfedezzék saját belső világukat, hogy tanuljanak, olvassanak, alkossanak. Szó szerint erről álmodtam:

az álmaimban megjelent egy fegyenctelep, ahol a fogvatartottak idegen – kínai, indiai, iráni, japán – kultúrákról tanulnak. Különös módon, amikor felébredtem, az angol „REVIVAL” (ÚJJÁ-SZÜLETÉS) szó lüktetett a fejemben. Álmomban egy börtöntanterem táblájára felírva láttam ezt a szót. Akkoriban fogalmam sem volt, mit jelent, de leírtam magamnak, és később utánanéztem a jelentésének.

A valóságban megélt rémálom nem is állhatott volna távolabb az álomtól. Embertelen volt, kegyetlen. „A börtön [...] nemcsak társadalomellenes, hanem emberellenes is, és a legjobb esetben is csak arra képes, hogy visszatükrözze annak a társadalomnak a tudatlanságát, ostobaságát és embertelenségét, amelyet szolgálni hivatott.”⁵ Ezt már Eugene V. Debs politikai szervező és szakszervezeti vezető mondta (1927-ben, halála után kiadott, *Walls and Bars* [Falak és rácsok] című könyvében), aki az idő alatt indult az elnöki posztért, amíg társadalmi aktivistaként végzett tevékenységért kiszabott, hat hónapos börtönbüntetését töltötte.

„Az emberi lélek elképesztő rugalmasságáról tesz tanúbizonyságot, hogy akad akár csak néhány olyan férfi és nő, akik megjárták a börtönrendszer poklát, túléltek, és megőrizték emberségüket”⁶ – írja Howard Zinn *You Can't Be Neutral on a Moving Train* (Egy mozgó vonaton nem lehetsz mozdulatlan) című könyvében.

Az általam ismert börtönrendszer csak két dolgot képes kitermelni: először is pénzt a bürokratáknak és a cégeknek; másodsor pedig olyan emberek tömegeit, akik gyűlölik a kormányt, és soha többé nem bíznak meg senkiben, egyetlen hivatalos intézményben sem. Ha az a cél, hogy növekedjen a bűnözés, ez a helyes út. Ami engem illet, az oroszországi börtönökben eltöltött idő alatt sok mindenné váltam, de egész biztosan nem lettem sem bűnbánó, sem engedelmes.

Mióta én és zenésztársam, Mása kiszabadultunk, számos börtönbe ellátogattunk szerte a világon, beszélgettünk egykori és mostani fogvatartottakkal, olyan aktivistákkal és (civil) szerveze-

tekkel, akiknek célja a szabadultak valódi „társadalmi visszaintegrálásának” megteremtése. Elképedve láttuk, mennyire emlékeztet egymásra az orosz és az amerikai börtönrendszer. A hidegháború sok szempontból hasonlóvá tette ezt a két országot, és itt nemcsak az agresszív imperializmusra, a militarizmusra és a hatalmas egyenlőtlenségekre gondolok, hanem arra is, hogyan viszonyul a két kormány azokhoz, akiknek semmi hatalmuk, akik rács mögött ülnek.

Megvizsgáltuk, hogy az egykor szovjet uralom alatt álló balti államokban – a gulágokon oly népszerű módszerek helyett – milyen más módokon próbálják kezelni a rabok helyzetét; hogyan veszik át a régi börtönök helyét az újak, ahol segíteni akarják az embert, és nem megtörni.

Berlinben elmentünk az egykori Stasi (a keletnémet állam-biztonsági minisztérium) ma már múzeumként és emlékhelyként működő valamikori börtönébe, és a saját szemünkkel láthattuk, hogyan néznek szembe a múltjukkal, hogyan emlékeznek a kínzásokra és a gyilkosságokra. Létezik olyan női börtön, ahol rendkívül tiszteletteljesen bánnak a rabokkal (szabadon dolgozhatnak, jó körülményeket biztosítanak nekik, legális az egyenmük kapcsolata).

Láttunk skandináv börtönöket és rehabilitációs központokat, az egykori raboknak épült szállókat, és találkoztunk olyan szociális munkásokkal, akik segítenek nekik munkát találni. Tudjuk, hogy amit szeretnénk – egy olyan világot, ahol a rab nem ellenséget lát a szociális munkásban, hanem segítőt –, nem lehetetlen. Egy orosz börtönben azonban nem ez a helyzet. És egy amerikai-ban sem.

Az Egyesült Államok sok mindenben világelső. Övé a legnagyobb gazdaság, ott vannak a legjobb egyetemek, a legtöbb olimpiai aranyérmes. De világelső az emberek bebörtönzésében is. Az Egyesült Államokban a Föld népességének alig 5%-a él, mégis a világ elítélteinek több mint 20%-a amerikai börtönökben rabos-

odik. **A világon minden ötödik rab az Egyesült Államokban ül rács mögött.**

Ennek egyik oka az a katasztrofális „drogháború”, amit az 1970-es években indított a kormány. 1980-ban a szövetségi és állami börtönök „össznépessége” mintegy 320 ezer fő volt. Az amerikai igazságügyi statisztikai hivatal (Bureau of Justice Statistics) adatai szerint 2015-ben már 1 526 800 ember élt a szövetségi és állami börtönök falai között (2%-kal kevesebb, mint 2014-ben), és még 700 ezer fő a helyi börtönökben (1980-ban ez a szám még csak 182 ezer fő volt), és köztük több százezren nem erőszakos jellegű, kábítószerrel való visszaélés miatt kerültek rács mögé. Marihuána birtoklásáért sokszor súlyosabb büntetést szabnak ki, mint illegális fegyverviselésért. Mostanra a kutatók bebizonyították, hogy a füves cigi kevésbé káros, mint az alkohol, és számos állam legalizálja a fű birtoklását. Az Egyesült Államokban mégis az az abszurd helyzet áll fenn, hogy több százezer ember ül börtönben olyan tettért, amely sok másik országban már teljesen legális.

Ráadásul a börtönpolitika rasszista is. Az afroamerikai rabok ötször többen vannak, mint a fehérek. A városok belső kerületeiben, a szegényebb afroamerikai közösségekben igen elterjedt kokaininformátum, az elszívható *crack* miatt kiszabott büntetések sokkal súlyosabbak, mint a fehérek által kedveltebb, por formájú kokainért. A két drog lényegében egy és ugyanaz, az ítéletek között viszont akár százszoros is lehet a különbség.

New Yorkban, a rikers-szigeti börtönben zavartan konstatáltam, hogy abban a hatalmas komplexumban az összes látogató színes bőrű volt. „Vajon ebben az országban miért nem csukják le a fehéreket?” – méláztam. Érdekes.

A Rikers bejáratánál hatalmas plakát tájékoztatja a belépőt, hogy túlságosan hosszú szárú nadrágban, illetve kapucnis felsőben tilos a belépés. Miért? Talán mert a börtön vezetősége tudatlanságában ezzel is elveti és szétszórja annak az előítéletnek

a magvát, amely szerint a hiphop kultúra és a bűnözés szorosan összefonódik.

Aki az egyenlőtlenségről akar tájékozódni, az kérdezze Howard Zinnt. „Minél szegényebb voltál, annál nagyobb volt az esélye, hogy börtönben végzed. A gazdagoknak nem kellett bűncselekményeket elkövetniük ahhoz, hogy megkapják, amit akarnak; a törvény az ő oldalukon állt. De amikor egy gazdag követ el valamit, sokszor nem is emelnek vádat ellene, vagy ha mégis, óvadék ellenében szabadlábon védekezhet, felfogadhat egy dörzsölt ügyvédet, és máris kedvezőbb ítéletet hoz a bíró. A börtönöket valahogyan szinte csak szegény feketék töltötték meg.”⁷ (*A People's History of the United States* [Az Egyesült Államok népének történelme]). Eugene V. Debs szavaival élve: „Általában csak a szegények kerülnek börtönbe. A gazdagok irányítják a bíróságokat, a szegények népesítik be a börtönöket.”⁸

A politikusok régóta próbálnak egymást túllícitálva „keményen fellépni” a bűnözés ellen. 1992-ben Bill Clinton saját elnökválasztási kampányát is megszakította, csak hogy aláírja annak az értelmi fogyatékos embernek a halálos ítéletét, akit gyilkosság miatt ítélték el. Az a férfi, bizonyos Ricky Ray Rector a gyilkosság után fejbe lőtte magát, amivel lényegében lobotómiát hajtott végre önmagán. Ezek után szinte csak vegetált, mégis kivégezték. Rector megkérte az őrt, hogy az utolsó vacsorára kapott desszertjét tegye neki félre, hogy később megehesse.

Ahelyett, hogy fel- és elismerték volna, hogy a rendszer nem működik, továbbra is egyre küldték a börtönökbe az embereket, a növekvő létszám okozta probléma kezelésére pedig találtak egy elképesztő megoldást: a privatizációt! Az 1980-as években nyíltak meg az első magánkézben lévő büntetés-végrehajtási intézetek – ekkor kezdődött az emberek profitorientált bebörtönzése. Az új iparág 2015-ben érte el a csúcst: akkor a szövetségi elítéltek 18%-a ült magánbörtönökben. 2016-ban Obama igazságügyi minisztériuma bejelentette, hogy kivezeti a rendszerből a magán-

börtönöket. Trump természetesen visszafordította a folyamatot. Ahogy arra számítani lehetett, a legnagyobb magánbörtön, a jelenleg CoreCivic néven ismert cég részvényeinek ára már a Trump megválasztása utáni első napon 43%-kal emelkedett.

Ugyanaz a helyzet, mint az oktatásban és az egészségügyben: ha a fő cél a profittermelés, akkor az emberek tényleges tanítása, gyógyítása – börtönök esetében a rehabilitálása – csak másodlagos. Magyarán senki le se szarja. A magánbörtönök büntetésre vannak. És mivel az emberek bebörtönzése pénzt hoz nekik, a cégek még szigorúbb ítéletekért lobbiznak, és azokat a politikusokat támogatják, akik a legkeményebb fellépést ígérik – akár csak a több mint 400 ezer börtönőr.

A börtönnek nem lenne szabad bevételt termelnie. Ez az egész rendszer évi 80 milliárd dollárba kerül az országnak. Nem lenne jobb, ha annak a pénznek a javát inkább *bűnmegelőzésre* fordítanák? Oktatásra és átképzésre, munkahelyteremtésre, a kábítószér-függőség kezelésére, és még sorolhatnám.

Támogatnunk kell mindennemű reformtörekvést. Még a republikánusok között is akad, aki támogatja a büntetés-végrehajtás reformját, például Rand Paul. Mintegy 450 ezer ember azért ül rács mögött, mert megtagadták tőlük az óvadékfizetés lehetőségét, vagy mert nem tudtak fizetni – akkor sem, ha csak pár száz dollárról volt szó –, és az olyan törvényhozók, mint Paul, azon dolgoznak a Kongresszusban, hogy ez megváltozzon.

A börtönrendszer nem segíti azokat, akiknek gondot okoz viszatérni a társadalomba. Inkább számkivetettnek bélyegzi őket, és minden létező módon gátolja a beilleszkedésüket. Ez mindig is így volt. „A börtönök kapuin át minden évben visszatér világunkba egy ijesztően sovány és torz, akarat nélküli, megtört embercsoport [...], akikben már nem él a remény sem. Idekint nem várja őket más, csak az éhezés és az embertelenség, így ezek az áldozatok hamar visszasüllyednek a bűn világába, mert nem marad más lehetőségük a túlélésre”⁹ – mondja Emma Goldman

Prisons: A Social Crime and Failure (Börtönök – A társadalom bűne és kudarca) című írásában.

A drogokat illetően egyes helyeken már észhez tértek a vezetők. Seattle-ben és a New York állambeli Ithacában ma már egészségügyi és nem bűnügyi problémaként kezelik a drogfogyasztást. Van, ahol az átfogó drogpolitika jegyében kialakítottak olyan helyeket, ahol a heroinisták biztonságosan belőhetik magukat. Az opioid- és herointúladagolás naponta körülbelül nyolcvan ember halálát okozza – kezeléssel azonban támogatható a leszokás, és megakadályozható, hogy a szerhasználó börtönbe kerüljön vagy meghaljon. Svájc már húsz éve erre az útra lépett és sikeresen visszaszorította a drogokkal kapcsolatos bűnözést, a HIV-fertőzést és a túladagolást.

Kevés a felvilágosult gondolkodó. Sokan inkább rács mögé dugják a fogyasztókat, és még keresnek is rajtuk, ha tudnak.

(!)

Kína remek példa arra, hogy mi minden megtörténhet egy országban, ha a kormány titkolózik. A kínai börtönök és rabok helyzetéről minimális információ áll rendelkezésre. Senki sem tudja, pontosan hány embert végeznek ki – valószínűleg több ezret. A kínai börtönökben egyre több a disszidens és a Hszi Csinping elnökkel szembehelyezkedő, demokrata reformer. Kína is megvívja a maga harcát a drogokkal, és kivégzi a csempészeket.

A kínai börtönök pokoliak. Az előzetes letartóztatásban lévőket is rendszeresen megkínózzák. A cellák túlszűfoltak, sokszor ágy sincs bennük. A rabok késő estig dolgoznak. A börtönbe került elítélteket is dolgoztatják, de ott a körülmények egy fokkal talán jobbak, mint az előzetesben.

Ami biztos: hogy nem tudni, mi folyik Kínában. Az Egyesült Államok börtöneiről vannak információink, de a börtönreform ott sem élvez politikai prioritást. A kemény fellépés több szava-

zatot hoz. 2015-ben Obama elnök meglátogatott egy szövetségi börtönt – elsőként az Egyesült Államok elnökeinek történetében. Látva, hogy a 9 × 10 méteres szobában hárman laknak, túlszűfoltásról beszélt. Együttértézőnek tűnt. De mire 18 hónappal később elnöki ciklusa véget ért, még mindig alig valami történt ez ügyben.

Obama elnöksége idején elindult egy mozgalom a kötelező minimum büntetéskiszabás ellen, és országos vita kezdődött a drogpolitikáról. A „drogháború” büdzséből kezdtek többet költeni kezelésekre, de jött Trump, és az amerikai kormány ma már azzal fenyegetőzik, hogy megduplázza a korábbi sikertelen drogpolitika finanszírozását. Trump főügyésze, Jeff Sessions közölte a szövetségi ügyészekkel, hogy a törvény által biztosított lehető legszigorúbb büntetést kérik a kábítószer-használókra, amiktől megint megugrik majd a börtönlakók létszáma.

2017 szeptemberében Mark Inch tábornokot nevezték ki a szövetségi börtönhivatal (Federal Bureau of Prisons) élére, aki Irakban és Afganisztánban az őrizeteket felügyelte – ami abszolút összhangban van az amerikai rendőrség évtizedek óta zajló általános militarizálásával. Számtalan tragikus kimenetelű rendőri lövöldözés is tanúsítja, hogy sokszor fel sem merül, hogy egy feszült helyzetet előbb megpróbáljanak enyhíteni. Nem! Támadunk, ha kell, egy egész kommandós csapattal, hadd ropogjanak a fegyverek!

A 2016-os *Do Not Resist* (Csak semmi ellenszegülés!) című dokumentumfilm részletesen bemutatja, hogyan vált egyre elterjedtebb rendőrségi válaszlépéssé a militarizált kommandós egységek bevetése. Az 1980-as években évente átlagosan mintegy 3000 ilyen akcióra került sor; ma ez a szám valahol 50 ezer és 80 ezer között lehet. A 2001. szeptember 11-i terrortámadás óta az amerikai nemzetbiztonsági minisztérium több mint 34 milliárd dollárt fordított rendőrségi beszerzésekre, amelyekből mindenféle játékszereket vásároltak maguknak, például aknarobbanás

ellen védelmet nyújtó (MRAP) páncélozott járműveket, Humvee terepjárókat, gépfegyvereket, és még sorolhatnám. (Keress rá arra, hogy „MRAP”, és dönts el magad, hogy tényleg észszerű-e ilyen járműveket küldeni az amerikai városok utcáira.) A védelmi minisztérium is dollármilliárdokat költött ilyen csecsebecsére.

Úgy tűnik, a hatóságok militarizált rendőri erőkkel, rendkívül szigorú bírói ítéletekkel és zord börtönkörülmenyekkel „fel-fegyverkezve” harcolnak az amerikai lakosság hátrányos helyzetű rétegei ellen.

Miért nem inkább arról folyik a vita, hogyan lehetne felszámolni a jelenleg ismert formában létező börtönrendszereket, a rémes körülményeket, és az ott folyó kínzásokat, kegyetlenkedéseket és gyilkosságokat? Rakétákat küldenek a világűrbe, birkákat klónoznak, de nem tudják megreformálni a börtönrendszert? Ugyan már!

Eugene V. Debs tudta, milyen az eredményes börtönreform, és már a 20. század hajnalán meg is írta. Nem titok, nem lehetetlen. Íme, a javaslatai:¹⁰

1. „Először is, a börtönrendszert ki kellene venni a politikusok kezéből, és egy humánusan gondolkodó, hosszú távú elképzelésekkel rendelkező, hozzáértő bizottságot kellene megbízni a felügyeletével és igazgatásával. Ennek a bizottságnak a kezébe kellene adni a teljes kontrollt, nekik kellene dönteniük egyebek mellett a kegyelemről, ideiglenes szabadságra helyezésről, enyhítésről és szigorításról egyaránt.”
2. „A börtönlakóknak normál bért kellene kapniuk a munkájukért.”

3. „Maguknak a raboknak – akiknek, ezt bármely őszinte börtönigazgató készséggel elismeri, legalább a 75%-a megbízható ember – kellene megszervezniük a börtön önkormányzatát, átvenni az intézmény irányítását [és ...] kialakítani a saját szabályait, szabályozni a börtön működését, a börtöntanács felügyelete alatt.”
4. „A rabokat rendszeren, tápláló ételekkel kellene etetni. Nem kell semmiféle túlzásra gondolni, csak tiszta, egyszerű és alapvető táplálkozásra, hogy ne leromboljuk és tönkretegyük, hanem megőrizzük jó egészségi állapotukat.”
5. „A börtönlakók legalább 75%-a nem bűnöző, csak szerencsétlen sorsú ember, és minden rendes börtönigazgató elismeri, hogy ezek egyszer jóváteszik a bűnüket, csak nyerjék vissza a szabadságukat, és kapjanak egy esélyt a bizonyításra.”

Egy szó, mint száz: a börtönöket nem szabadna profitorientálttá tenni; a börtönök irányítását nem volna szabad katonai jellegű, titkos szervezetekre bízni, amelyek azt csinálnak, amit csak akarnak. A börtönhivatalnokokat felelősségre kellene vonni a cselekedeteikért. A raboknak jelentős beleszólást kellene adni a saját „intézményük” működtetésébe, és az intézményt független felügyelőbizottságoknak kellene ellenőrizniük. Az emberek motiváltak a szerepvállalásban egy-egy bizottságban, mert belátják, hogy eljön a pillanat, amikor a rabok kiszabadulnak, és rehabilitációjuk a társadalom érdekében áll.

(!)

Hatéves lehettem, apámmal Moszkvában sétálgattunk. Ha egy zsaru közeledett felénk, átmentünk a túloldalra. Tisztán emlékszem a pókerarc módszerre, amit apám tanított nekem: ha egy zsaru feléd tart, sose nézz rá, ne nézz a szemébe, ne hívd fel magadra a figyelmét. Hatéves voltam, és örültem, hogy a rendőröknek nincs semmijük ellenem. Miért kellene félnünk? Nincs rá okunk! Nem raboltunk bankot, nem kereskedtünk fegyverekkel, nem árultunk drogot. Mégis ott bujkált bennünk egy irracionális félelem, hogy valami történni fog.

Ahogy idősebb lettem, apránként megtanultam kommunikálni a zsarukkal, ami sosem ment könnyen. Ha nem kényszerítem magam a konfrontációra, akkor a gyerekkoromban belém nevelt inger, hogy jöttükre menjek át az út túloldalára, úgy megerősödött volna, hogy kiütést kapnék tőle.

Ha azt akarjuk, hogy az emberek ne féljenek többé a rendőröktől, akkor biztosítsunk egyenlő jogokat mindenkinek, és tegyük lehetővé, hogy az átlagpolgár is rács mögé juttathassa a rendőrt (okkal, persze), ugyanúgy, ahogy a közeg lecsukathatja az átlagpolgárt. A rendőr is érezze, hogy az átlagpolgárnak hatalma van felette. Csak így írható ki a félelem.

TETTEK

A börtön sok mindenre megtanított. Például arra, hogyan működik az idő; és mennyire fontos az ember életében az, hogy elképzeljen magának különféle alternatív jövőképeket, amelyeket várhat. A barakkban száz másik nővel éltem együtt. Mind egy helyen aludtunk. Minden ágyon volt egy tábla – rajta a rab neve, fényképe, az általa elkövetett bűncselekmény paragrafusának száma, valamint a büntetés kezdete és vége: 2005–2019; 2012–2014; 2007–2022; 2012–2025. Az ágyak közt végigsétálva az ember úgy

érezte magát, mintha egy időgépben utazna, egészen megbabonázott a sok évszám, sors, arc és bűn. A börtönben nem lehet nem gondolni az időre. Rabként csak úgy maradhatsz életben, ha az időre gondolsz. Képzelsz, álmodozol: hogyan fogom felépíteni az életemet, amikor kikerülök innen? **A jövő sosem tűnt olyan ígéretesnek és csodás lehetőségekkel telinek, mint a munkatáborban, ahol szó szerint semmi másom nem volt, csak az álmaim.** Nemcsak a börtön, hanem a kétségbeesés, a gyász, vagy éppenséggel a megmagyarázhatatlan öröm és a feltétlen szeretet – vagyis, lényegében bármilyen komfortzónán kívüli helyzet – is megnyitja bennünk ezt a csodás képességet, amelyet a felnőttkor a legtöbbünkből teljesen kiöl: ezek azok az időszakok az életünkben, amikor újra merünk álmodni és álmodozni.

Börtönlázadás

Egy mordvinföldi munkatáborban kellett letöltenem a büntetésemet. Mordvinföld, Oroszországnak ez a régiója arról ismert, hogy itt sütik a legvastagabb palacsintát, és itt vannak a legborzalmasabb börtönök. Mordvinföldön patriarchális, konzervatív erkölcsök uralkodnak. A nőknek hosszú a haja, és leginkább befonva viselik. Életminőségük fokmérője, hogy milyen a férjük, és hány gyerekük van.

Mordvinföld a mocsarak és a munkatáborok földje. Errefelé teheneket tartanak, meg rabokat. A tehenek borjakat és tejet adnak, a rabok egyenruhákat varrnak. Olyan öröket ismertem itt meg, akiknek a családjában már negyedik, ötödik generáció óta öröklődik ez a foglalkozás. A helyiek még alig látszanak ki a földből, de már meggyőződésük, hogy az ember egyetlen lehetséges életcélja az, hogy elnyomja egy másik ember akaratát.

Itt a legszigorúbb a fegyelem, a leghosszabb a munkanap, a legvérlázítóbb az igazságtalanság. Ha az embert Mordvinföldre küldik, az olyan, mintha a vérpadra küldenék.

Napi 16-17 órát dolgoztunk, reggel 7:30-tól éjjel 0:30-ig; 4 órát aludtunk; szabadnapot másfél havonta kaptunk.

A körletben egy olyan elítélt fogadott, aki épp letöltötte 9 évnyi börtönbüntetését: „Ezek a disznók nem mernek ám maguk megszorogatni. Azt akarják, hogy a rabok csinálják.” A börtönviszonyokat úgy alakították ki, hogy a műszak- és körletfelelős foglyok feladata a többiek megtörése, terrorizálása, ők csinálnak a társaikból néma rabszolgákat.

„Ha nem te lennél Tolokonnikova, már rég kiverték volna belőled a szart is” – mondják a rabtársaim, akik szoros kapcsolatban állnak a felügyelőkkel. Igaz: a többi elítéltet verik – mert nem képesek tartani a tempót. Ütik a veséjüket, ütik az arcukat. Maguk az elítéltek bántalmazzák egymást, és egyetlen balhé sincs, ami ne a felügyelők tudtával és beleegyezésével történne.

A termelési kvóták hajszolása miatt állandósult a kialvatlanság és a kimerültség, ilyen állapotban a rabok bármelyik pillanatban kiborulhatnak, elkezdhetnek üvöltözni, verekedni. Egy fiatal nőt azért szúrtak fejbe egy ollóval, mert rossz helyre vitte a rendőregyenruha nadrágjait. Egy másik megpróbálta hasba szúrni magát egy fémfűrésszel.

Több ezer HIV-fertőzött nő dolgozik pihenés nélkül, lerombolva ezzel immunrendszerének utolsó bástyáit. Ha már közel a vég, átszállítják őket a tábori kórházba meghalni, így a kimúlásuk nem rontja le a fegyenctelep statisztikáit. Magukra hagyják őket a rácsok mögött, gondolván, nekik már úgymint mindegy, halott emberek, akik megtörtek, megfeszítették, elátkozottak.

Egyik éjjel meghalt egy nő a varrodában. A tetemét a gyártósor mellől vitték el. Nagyon beteg volt már. Legfeljebb napi 8 órát lett volna szabad dolgoznia. De a főnökségnek sok ezer uniformis kell. A rabok rendre elalszanak a varrógép mellett. Összevarrják az ujjukat. Vagy meghalnak.

Amikor a tű átszúrja a körmöd, és áthatol az ujjadon, az agyad először fel sem fogja, mi történik. Úgy öt másodpercig nem érzel

fájdalmat, nem érzel semmit. Csak nem érted, miért nem tudod kihúzni a kezed a varrógépből. Öt másodperc után aztán előnt a fájdalom. Hű, nézd, felszúrtad az ujjadat a tűre!

Ezért nem tudod kihúzni a kezed. Egyszerű. Aztán ülhetsz ott egyedül, szopogathatsz az ujjad úgy öt percig, egy perccel sem tovább. Folytatnod kell a munkát. Aligha te vagy az első, aki átvarrta az ujját. Milyen sebtapaszról beszélsz? Börtönben vagy!

A szerelők azt mondják, nincs olyan alkatrész, amivel megjavíthatnák a varrógépet, és szerezni sem tudnak.

– Nincs alkatrész!

– Mikor hoznak?

– Oroszországban élsz te egyáltalán, hogy ilyet kérdezel?

Akaratlanul is kitanultam a varrógépszerelést, csak úgy, autodidakta módon. Egyetlen csavarhúzóval estem neki a gépnek, ha elromlott, és kétségbeesetten reménykedtem, hogy meg tudom javítani. A kezedet összekarcolják, átszurkálják a tűk, csupa vér az asztal, de te nem adod fel, próbálsz varrni tovább, mert egy gyártósor eleme vagy, muszáj elvégezned a munka rád eső részét, ráadásul fel kell vened a versenyt a tapasztalt varrónőkkel. De az az átkozott gép folyton lerobban.

A varrógépben újra és újra eltörik a tű, de nincs másik. Varrnod kell, akkor is, ha nincs tű. Átfésülsz hát a fapadlót, hátha találsz pár régi, tompa tűt, és varrsz tovább. Ezek persze nem döfik át rendesen az anyagot, a cérna folyton összegubancolódik és elszakad. De te csak varrsz, ez a lényeg.

Éjjel szépet álmodz, amitől mosolyogva ébredsz: azt álmodtad, hogy kaptál ajándékba egy csomag új tűt. Felébredsz, körülnézel, és leesik, hogy nem, ez csak álom volt, egy gyönyörű, rózsaszín álom. A valóság az, hogy megint azokkal a tompa tűkkel kell dolgoznod egész nap, amiket a műhely padlójáról kapartál össze.

„Rabságom ezen a női fegyenctelepen maga a letargia, egy álom – írtam egy táborban kelt levelemben. – Maga a végtelenség, mintha itt múlna el az egész életem. Ugyanakkor az egész egyet-

len dermedt pillanat, egyetlen nap, amely valami gonosz zseni akaratából örökké tart, újra és újra megismétlődik, míg a halál el nem választ. Rabságom a Mátrix fonákja, annak anyagi oldala, több száz test munkára fogva, gyenge, sápadt, néma testek, több száz fizikai megtestesülés az örök visszatérés, apátia és stagnálás iszapjába ragadva.”

(!)

Mordvinföldön a rabok kényszermunkára fogásának hagyománya az 1920-as évekre nyúlik vissza. A mordvinföldi komplexumot akkor alapították, amikor Sztálin meghirdette „a társadalomra veszélyes elemek átformálását”. Sztálin hatalomra kerülése előtt a politikai foglyok forgathattak könyveket, tanulhattak és írhattak. Sztálinnal egyik pillanatról a másikra minden megváltozott. A kényszermunka lett az átnevelés elsődleges módszere. A szovjet tervgazdaság céljait több százezer kényszermunkára küldött ember élete árán sikerült elérni.

Mordvinföldre még Sztálin 1953-ban bekövetkezett halála után is küldtek politikai foglyokat kényszermunkára. 1961 és 1972 között a Szovjetunióban egyedül a mordvinföldi büntetés-végrehajtási munkatáborokba küldtek politikai vádak (például felkavaró illegális irodalom) miatt elítélt rabokat.

E vidékről a fegyenctelep igazgatóhelyettesének szavaiból szereztem első benyomásaimat: „Tudnod kell, hogy politikai vonatkozásban én sztálinista vagyok.”

A sztálini időkben, ha egy rab nem akart vagy nem tudott dolgozni, a harmadik ilyen eset után lelőtték. A mi időkben csak jól megrugdossák és bezárják egy jéghideg magánzárkába, ahol teljesen átfagy, megbetegszik, majd lassú halált hal.

A zabkásában néha malacfarkat találunk. A levesbe belefőzött konzerv hal néha annyira romlott, hogy három napig hasmené-

sünk van tőle. Az elítéltek kizárólag száraz, de nagylelkűen tejjel leöntött kenyeret, poshadt kölest és rohadt krumplit kapnak. Nyáron ládaszám hozzák a börtönbe a nyálkás, fekete krumplit. Azt is velünk etetik meg.

Ősrégi, leharcolt gépeken varrtunk. A munka törvénykönyve szerint, ha egy berendezés nem felel meg az aktuális ipari standardoknak, akkor csökkenteni kell a termelési kvótákat. De itt a kvóták egyre csak nőnek, hirtelen, minden előzetes figyelmeztetés nélkül. „Ha azt látják, hogy le tudsz gyártani száz egyenruhát, akkor százhusz lesz a minimum” – mondják a veterán gépkezelők. Nem teheted meg, hogy nem hozod a normát, mert akkor az egész csapatot, az egész műszakot megbüntetik. Például úgy, hogy mindenkit kiállítanak az alakulótérre, hosszú órákra. Vécére se mehetnek. Egy korty vizet sem ihatnak.

Létezik a nem hivatalos büntetéseknek egy széles körben alkalmazott rendszere a fegyelem és az engedelmisség fenntartására. A módszerek változatosak, ősszel és télen például megtiltják a raboknak, hogy bemenjenek a barakkokba. (Ismertem egy nőt, akinek egy szabadban töltött téli nap után annyira elfagytak az ujjai és az egyik lábfeje, hogy amputálni kellett.) Vagy megtiltják, hogy fürödjenek, vécére menjenek.

A kimerült, zaklatott, koszos elítélt, aki csak egy korty teára meg némi alvásra vágyik, kezes bárány lesz a felügyelők markában, akik kizárólag az ingyen munkaerőt látják benne. 2013 júniusában a havi fizetésem 50 centre jött ki.

A börtönben a higiéniai körülményeket direkt úgy alakítják, hogy a foglyok alantas, mocskos állatnak érezzék magukat. Hetente egyszer moshatjuk ki a ruháinkat. A mosoda apró helyiség három fali csappal, amiből keskeny sugárban csörgedezik a hideg víz. Hajat hetente egyszer moshatunk, de néha még ezt az egy alkalmat is elveszik, mert elromlik a szivattyú, vagy eldugul a lefolyó. Előfordult, hogy a körletünk 2-3 hétig sem tudott fürdeni.

Amikor eldugul a lefolyó, a vizelet elárasztja a vécéket, és ürülékdarabok úszkálnak a pisitőcsákban. Megtanultuk magunk elhárítani a dugulást, de az eredmény sosem volt tartós: a vezeték pikk-pakk eldugult újra. A börtönnek nincs csöögörénye, amivel kitakaríthatnánk a vezetékeket.

A felügyelők némaságban akarják tartani az embereket, és e cél érdekében a legalantasabb és legkegyetlenebb módszerektől sem riadnak vissza. A rabok panaszai sosem kerülnek ki a börtön falai közül. Az egyetlen esélyünk, ha ügyvéd vagy rokonok közvetítésével próbálunk panaszt tenni. A kicsinyes és bosszúálló vezetés eközben minden rendelkezésére álló eszközt bevet, hogy addig gyötörje az elítéltet, míg meg nem érti, hogy a panaszaival senki sem segít, sőt csak ront a saját és a társai helyzetén is.

Mi történik a különféle tárgyakkal, ha forrásban lévő vízbe tesszük őket? Ami puha, például a tojás belseje, az megkeményedik. Ami kemény, például a répa, az megpuhul. A kávé feloldódik, és mindent átítat. A hasonlat lényege: légy olyan, mint a kávé. A börtönben én olyanná váltam, mint a kávé.

(!)

A börtönben nem jellemző a sírás: mindenki tudja, hogy nem változtat semmin. Inkább egyfajta mély szomorúság ül a rabokon, ami nem sírásban nyilvánul meg. A nevetést nem tűrik errefelé. Aki nevetni mer, ahhoz rögtön odamennek azzal: „Na, mi az? Ilyen jó kedved van?” vagy „Mi van? Nincs jobb dolgod?” De én akkor is nevetek.

Az ember bármit képes elviselni, amíg az csak őt magát érinti. A börtönben zajló kollektív átnevelés nem ilyen. Ott a te büntetésedet az egész körletnek, sőt a börtön összes lakójának veled együtt kell elszenvednie. Mind közül a leggonoszabb, hogy ebbe azok is beletartoznak, akiket időközben megkedveltél. Az egyik

barátnőmet megbüntették, amiért velem teázott: megtagadták tőle az ideiglenes szabadlábra helyezést, amiért már hét éve dolgozott szorgalmasan, túlteljesítve minden termelési kvótát.

Fegyelmi jelentést írtak mindenkiről, aki csak szóba állt velem. Fájt, hogy a szívemnek kedves embereket szenvedésre kárhoztattak. Kuprijanov alezredes nevetve vágta a képembe: „Valószínűleg egyetlen barátja sem maradt.”

(!)

Folyamatosan arról álmodoztam, hogy elindítok a börtönben egy munkásmozgalmat.

Volt a táborban egy maroknyi csapat, akikben nyugodt szívvel megbízhattam, akikkel megosztottuk egymással a közelgő munkásháborúnk terveit. Amikor hosszú nyúló beszélgetéseink szemet szúrtak a felügyelőknek, úgy tettünk, mintha csak flörtöl-nénk meg virágokról beszelnénk, és máris minden rendben volt.

Azt a célt tűztük ki, hogy a börtön vezetősége bejegyeztesse a rabok szakszervezetét. Jogi könyveket rendeltem, hogy utánanézzenek a témának. Nem volt könnyű kijátszani a cenzorokat, és meggyőzni a vezetőséget, hogy alapvető jogom orosz jogi könyveket tanulmányozni a börtönben.

– Nem azért küldtek ide, mert megszegtem a törvényt? – kérdeztem a vezetőket.

– De, igen – felelték.

– Szeretnék, hogy a jövőben betartsam a törvényeket?

– Igen.

– Remek! Akkor szükségem lesz a könyveimre, hogy megtanuljam a törvényeket.

Megkaptam a könyveket.

Tanulmányoztam a börtönlakók életét szabályozó törvényeket, és tanultam egy kis munkajogot is. Az alapokat be kellett magol-

nom, mert abban biztos voltam, hogy abban a pillanatban elkobozzák a könyveimet, amint nyílt háborút indítok a munkakörülmények miatt a vezetőség ellen.

Márpedig a körülmények tényleg borzalmasak voltak. Aki azt gondolja, hogy civilizált világban élünk, ahol már nem létezik rabszolgaság, az téved. Ímé, ilyen a rabok élete egy orosz börtönben:

1. A munka törvénykönyve által megengedett 8 óra helyett 16 órát kell dolgozni.
2. Heti 7 napot kell gályázni ősrégi, rozoga, következképp igen veszélyes gépekkel.
3. A kvóták teljesíthetetlenek, és kétszer olyan magasak, mint a börtönön kívül működő műhelyekben.
4. A munkáért nevetségesen alacsony bérezés jár. Az én fizetésem általában valahol 50 cent és 10 dollár között volt... havonta.
5. Óriási fizikai és mentális teher nehezedik azokra, akik nem teljesítik a kvótát.

Nem meglepő, hogy legális szakszervezet-alapítói terveinknek a börtön vezetősége keresztbe tett: egész egyszerűen nem vették át tőlünk a papírjainkat. Ezért illegálisan kellett működniük.

Volt B tervünk is: majd én beszélek a vezetőséggel, nyájas, behízelgő modorban. Többször felkerestem a fogolytábor vezetőjét. Komolyan mondom, szerintem élvezte a tőlem kapott figyelmet, és még arra is megkért – többször is –, hogy írjak könyvet arról, micsoda rémes ember ő. (Tessék, kap két bekezdést!) Szívesen beszélgetett velem Putyinról és az oroszországi demokráciáról (ő úgy vélte, az oroszok csak az önkényuralmat szeretik, és fogadják el). Gondolom, ettől érezte magát fontos embernek, aki nemcsak azért van ott, ahol, hogy közpénzt lopjon, hanem azért, mert jelentős és különleges küldetése van: meg kell törnie az állam ellenségét, engem, hogy engedelmes legyek, és ne irritáljam any-

nyira a kormányt. Be kell vallanom, ez a kis pöcs nagyon értett az emberek megtöréséhez. Erre született. Egy szadista állat volt, és ezt nyíltan és büszkén vállalta is.

Szóval, megpróbáltam *szépen beszélni* ezzel az alakkal. Közöltem vele, hogy ha napi 16 óra helyett csak 8 órát dolgoznánk, akkor leállnék. Ez hatott, de rám nézve rosszul sült el: súlyos büntetést kaptam, elküldtek árkot ásni a börtön temploma köré, meg fát fűrészelni, és a tábor körül betonlapokat fektetni. A körletem is szenvedett: a vezetőség kikapcsolta nálunk a meleg vizet, és ami még rosszabb, megtiltotta, hogy hideg vízzel fürödjünk. Fogalmam sincs, hogyan éltük túl. Undorító volt.

Így tanultam meg, hogy hasztalan szépen beszélni azokkal, akiknek hatalmuk van feletted.

Így tanultam meg, hogy néha nincs más megoldás, mint kimutatni a fogunk fehérjét, és a harcba szállni.

2013 szeptemberében belekezdtem életem legveszélyesebb éhségsztrájkjába. Ezzel egy időben átadtam egy levelet a börtön vezetőségének: „Nem hallgatok tovább, nem nézem tovább tétlenül, hogy a rabtársaim összeroskadnak a rabszolgaság és az azzal járó körülmények terhe alatt. Követelem, hogy a börtön biztosítsa számunkra a legalapvetőbb emberi jogokat. Követelem, hogy tartsák be a törvényeket ebben a mordvinföldi táborban. Éhségsztrájkot hirdetek, és megtagadom a rabszolgamunkát egészen addig, amíg a vezetőség eleget nem tesz a törvényi előírásoknak, amíg fel nem hagy azzal, hogy úgy bánják az elítéltekkel, mint a törvény világából száműzött vágómarhákkal, akiknek egyetlen hasznuk, hogy kielégítsék a ruhaipar igényeit, amíg emberi lényként nem bánnak velünk.”

(!)

KÖVETELÉSEIM AZ ÉHSÉGSZTRÁJK ALATT

1. Csökkentsék a munkaidőt napi 8 órára!
2. Csökkentsék az egy nap alatt megvarrandó rendőregyenruhák mennyiségét!
3. Vezessék be a heti két szabadnapot!
4. Büntessék meg, és bocsássák el az igazgatóhelyettest, aki megfenyegetett, hogy megöl engem és azokat a rabtársaimat, akik kritizálják a fegyenctelepen uralkodó állapotokat!
5. Ne gyötörjék, és ne zaklassák azokat a fogvatartottakat, akik panaszt emelnek a fegyenctelep ellen.

– Szóval te forradalmár vagy? – kérdezte a börtönben a főnököm. – Hát, lehet, hogy egyszer majd legendákat szőnek rólad, mint a forradalmárokról, de most itt vagy. Velünk. Ezt ne felejtse el. Szóval tartsd meg magadnak a nézeteidet, amíg itt időzöl. A saját érdekedben jobban tetted volna, ha befogad a szád.

A börtön a legalizált önkényuralom szigete. A cél, hogy szabványosítsák azoknak az embereknek a gondolatait és cselekedeteit, akik a szigetre kerülnek. Aki lázadni mer egy totalitárius államban, az ne lepődjön meg, ha lelövik.

Nehezen szántam rá magam a lázadásra a munkatáborban. De néha kevés az, ha bárányt, borjút, galambot áldozunk. Néha nagyobb áldozatokat kell hozni.

„Itt történt, a Butirka börtönben, hogy őszintén elbeszélgettem magammal, tanácsokat adtam magamnak, amiket meg kell fogadjak – írja a gulágtúlélő, Varlam Salamov. – Hogy miket? Elsősorban azt, hogy a szavaim és tetteim mindig legyenek összhangban. Hogy képes legyek az önfeláldozásra. Hogy áldozzam fel az életemet. Hogy el fogják venni. És hogy használni fogják.”

Az ellenállás erőt adott nekem az életben maradáshoz. Megadta azt az érzést, hogy a rács mögött töltött élet nem elvesztegetett idő.

Ez már a harmadik éhségsztrájkom volt. Az első kilenc napig, a második és a harmadik öt napig tartott. A harmadiknak azután vettem véget, hogy a börtönigazgató egy mobiltelefonnal érkezett az ágyamhoz, és megkérdezte, akarok-e beszélni az oroszországi civil szervezetek és emberi jogok elnöki tanácsával. Annak is egy igen magas rangú tisztviselőjével. Mondanom sem kell, a rabok nem használhatnak mobiltelefont, a börtönigazgató pedig egyáltalán nem adhat ilyesmit a raboknak. Ők mégis úgy döntöttek, hogy megszegnek minden létező szabályt, hogy megoldják a kialakult helyzetet. Ez az egész nagyon kellemetlen volt nekik: az éhségsztrájkom, és természetesen az is, hogy óriási támogatást kaptam kintről: az aktivisták – köztük a bajtársam, Pjotr Verzi-lov – letáboroztak a börtön előtt, és folyamatosan tüntettek, skandáltak, petárdákat durrogtattak. Végtelen számú panaszt nyújtottak be, és mindenhová követték a felügyelőket, közben pedig kellemetlen kérdéseket tettek fel azzal kapcsolatban, hogy miért ilyenek a körülmények a börtönben, és miért bánnak rabszolgaként az emberekkel.

Az elnöki tanács ígéretet tett nekem, hogy kivizsgálják azokat a jogsértéseket, amelyekről az éhségsztrájkom okait felsoroló nyílt levélben tettem említést. A tanács elnöke azt is hozzáfűzte, hogy szabadulásom után még a nyilvános felügyelőbizottságba is meghívna. A börtönben egy dolgot egész biztosan megtanul az ember: a hivatalnokok, ha csak kinyitják a szájukat, már szemérmetlenül hazudnak. Senkiben nem bízatsz. Mindez mégis jó kiindulópontnak tűnt a tárgyalások megkezdéséhez.

Éhségsztrájkom eredményeként komoly vizsgálat kezdődött a fegyenctelepen. És valóban az a bizonyos tanács indította. A rabok többsége félt beszélni a visszaélésekről a felügyelőbizottság tagjainak, de a munkanap egy időre tényleg nyolcórásra rövidült. Az étel is jobb lett. A fegyenctelep igazgatóját pedig kirúgták.

Nem sokkal ezután a közép-oroszországi Mordvinföldről Szibériába helyeztek át. A szövetségek úgy gondolták, könnyebb lesz elbánni velem, ha messzebbre kerülök. Azt remélték, hogy az aktivisták, az ügyvédek és az újságírók oda már nem jönnek utánam. Lelövöm a poént: tévedtek. A nagyszerű Pjotr Verzilov, a börtönhivatalnokok rémálma, már az átszállításom előtt felbukkant Szibériában. Azon melegében maga köré szervezte az engem segíteni akaró helyi aktivisták közösségét, és mikor végre – börtönvonatokon és tranzitbörtönökben töltött egy hónap után – én is megjelentem Szibériában, a börtön előtt már állt a tüntetők tábora.

(!)

Az éhségstrájkom után egészen elképesztő helyzetek alakultak ki. A börtön továbbra is börtön maradt, az örök viselkedése viszont teljesen megváltozott irányomban. Egyenlő félként bántak velem. Ezen eleinte megdöbbenem, aztán lehiggadtam, és kezdtem élvezni a dolgot. Váratlan karácsonyi ajándék volt ez nekem – a nyár közepén. Néha úgy éreztem, mintha a hatóság embereit kissé megfélemlítené a jelenlétem. A szemük láttára lettem fogolyból a nyilvános felügyelőbizottság tagja. Ezzel, ha jelképesen is, komoly hatalom és befolyás került a kezembe. Pontosan tudták, hogy a mordvinföldi tábor felügyelői mit kaptak a nyakukba a nyílt levél és a tiltakozásom miatt. És nem akarták elveszíteni az állásukat.

Szibériába érkezésem előtt egy hónapig rejtegettek, egyik intézményből a másikba hurcoltak. A barátaimnak és a rokonaimnak fogalmuk sem volt, hol lehetek, élek-e egyáltalán. De én örültem minden változásnak. Amikor beszállsz egy furgonba vagy felszállsz egy rabszállító vonatra, hirtelen sötét és nyomasztó helyen találsz magad, ugyanakkor előnt a remény. Mert tudod, hogy bármi is történjék, az nem lehet rosszabb annál, ami most van. Vagyis csak jobb lehet.

A soron következő intézménybe érkezve mindig találkozhatam a felső vezetőkkel, akik egymásnak adták a kilincset, hogy találkozzanak velem, és ellenőrizték, hogy vagyok. Hirtelen nagyon fontos lett számukra, hogy minden egyes törvényi előírást szigorúan betartsanak.

Megkaptam az összes levelet, amelyek nekem érkeztek, és a mordvinföldi cenzorok egy éve rejtegettek előlem. A vezetőség adta át őket, és abban a pillanatban úgy éreztem magam, mint aki megnyerte a történelem legnagyobb lottónyereményét. Négy embernagyságú zsákot tettek elé, tele oroszul, angolul, kínaiul, franciául, spanyolul és még sok más nyelven írt levelekkel és több csomag képeslappal, amelyeket csodálatos, étellel teli emberek küldtek nekem a világ minden pontjáról. Ajándékokat is kaptam: apró, kötött símashoz, szívdarványszínű símashoz. Csak ültem ott, az ajándékok meg a képeslapok fölött, és bögttem. A mordvinföldi egy év életem legnehezebb időszaka volt. Fogalmam sem volt róla, mennyi szenvedélyes aktivista követi nyomon a történetünket, milyen sokaknak fontos az ügyünk annyira, hogy kézzel írt üzenetet küldjenek egy orosz fogolytáborba, az isten háta mögé.

Magamban komplett beszélgetéseket folytattam a levélírókkal, szinte hallottam a hangjukat, részletesen elképzeltem, milyen lehet az életük. Itt ez a tizenhat éves lány Arizonából, Kathleen Hanna nagy rajongója; ez az idős, novoszibirszki hölgy a komolyzenét és a német nyelvészetet szereti; a húszas éveiben járó, amszterdami srác a klímaváltozás ellen küzd. Nem – vagy nemcsak – önsajnálataból sírtam, hanem azért is, mert a legkülönbébb emberek igyekeztek a szavaikkal eljutni hozzánk, átjutni a drótkerítésen és a börtön falain, csak hogy bátorítsanak két orosz lányt, hogy ne adják fel a harcot – és ezt látva, elakadt a szavam. Zokogtam azért is, mert elfelejtettem már, hogy egy fogoly is érdemelhet szeretetet, együttérzést és tiszteletet. Az a sok különféle hang együtt elég erős volt ahhoz, hogy áttörjék a cenzúra falait, és beköltözhessen a cellámba ez a gyönyörű, aktivista kórus.

Bármilyen nehezek is voltak ezek a csomagok, büszkén cipeltem azokat egyik helyről a másikra. Amikor az örök átkutatták a celámat, és meglátták a leveleket, tudták, hogy fizikailag talán egyedül vagyok a börtönben, de valójában egy nagy hatalmú közösség tagjának számítok, amelyben mindenki hozzám hasonlóan gondolkodik. Egy börtönőr számára ez igen fontos információ. Ilyen helyzetben te is ültess el ezt a gondolatot az őreid fejébe: nem vagy egyedül – egy egész hadsereg áll mögötted.

Visszakaptam az összes könyvet is, amit a mordvinföldi fejesek elloptak tőlem. Azért lopták el ezeket, mert senki sem akarja, hogy egy rabot bármi is cselekvésre ösztönözzön. Főleg nem egy börtönőr.

A könyvek egyébként szovjet disszidensek emlékiratai voltak, Varlamové, Szolzsenyiciné. Olvastam annak az ügyvédnőnek, Dina Kaminszkajának a jegyzeteit is, aki bátran védelmezte a disszidenseket a Szovjetunióban, minek eredményeként őt is szoros megfigyelés alá vonták. Olvastam a disszidens költőről, Jurij Galanszkovról, aki 1972-ben hunyt el egy mordvinföldi börtönkórházban, ahol jómagam is sokat küzdöttem a fogolytábor vezetésével. Olvastam Vlagyimir Bukovszkijt, aki a kényszerszáplálás és a traumatikus tábori munka közepette sem csüggedt el soha. Olvastam Natalja Gorbanyevszkaja önéletrajzát, aki 1968-ban – az után, hogy a szovjetek lerohanták Csehszlovákiát – többed-magával egy „A mi és a ti szabadságotokért” feliratú transzparensszel jelent meg a Vörös téren. (Az akcióban részt vevőket vagy munkatáborba küldték, akár 3 évre, vagy beutalták kényszergyógykezeltésre egy pszichiátriai intézetbe.) Olvasás közben azon gondolkodtam, van-e határa az emberi lélek és akarat erejének.

Amikor a szibériai Omszk városának rendkívül szigorú börtönében elolvastam az orosz forradalmár, Vera Figner memoárját, elhatároztam, hogy ő lesz a példaképem, egész életemben az ő stílusát fogom követni. Lenyűgözött az a szigorú és elszánt tekintet, az állig begombolt ing; a kemény, az aszketikus, a tekin-

télyes és a finoman kacér nő minden képzeletet felülmúló elegye. Börtöntüntetések szervezett, miközben tudta, hogy ő maga élete végéig rács mögött marad. A börtönvonaton – miközben a leghalványabb sejtésem sem volt arról, hová tartunk – elolvastam a szovjet disszidensmozgalom történetét az orosz polgárjogi mozgalom egyik veteránjának, Ljudmilla Alekszejevának a tollából, aki a mai napig aktív, pedig már kilencvenéves elmúlt. A szibériai börtönkórházban Victor Hugót olvastam, a *Nyomorultakat* meg a *Kilencvenhármát*, amelyben több bekezdésen keresztül magasztalja a forradalmi lélek nemes örületét. Elolvastam Oszip Mandelstam írását is egy középkori delejes hatású gengszterről, rabról, istenkáromló költőről: François Villonról.

Tanulságos volt az éhségstrájkom, mert egy életre megtanultam, hogy jobb tüntetni, mint nem tüntetni. Jobb nyíltan beszélni az általunk vallott értékekről és a céljainkról, mint hallgatni. Amíg ezt nem tudtam, addig – a Mordvinföldön töltött egy évben – próbáltam türelmes lenni. Azt mondogattam magamnak, hogy úgysem lehet változtatni, mert velejéig rohadt az egész rendszer. Gyenge vagyok ahhoz, hogy bármin is fordítsak. Aligha van ennél tipikusabb emberi eszmefuttatás – és az efféle gondolatok hatására idő előtt feladjuk a harcot. Még csak nem is próbálkozunk. Sokszor fel sem fogjuk, hogy ha a kezdeti próbálkozások nem hozzák el rögtön a vágyott, fényes jövőt, azért egy biztos: hatalmat adnak, erőt, izmokat. Fogolyként sokkal erőteljesebbek lettek a tiltakozásaim.

– Veled vagyunk, csajsz!

– Király vagy!

– Odavágsz a zsaruknak, nővérem!

– Tisztelet!

Ilyeneket mondtak nekem azok a régi, leharcolt, elképesztő tetoválásokkal borított rabok, akikkel a tranzitbörtönökben meg a börtönvonatokon találkoztam. Ugyan mi lehet jobb a világon, mint ez a fajta tisztelet?

Mivel a jelenlétem most már egy kicsit zavarta és meg is ijesztette a hatóságokat, szürreális börtönkarnevállá változott az életem. Például nem szar börtönkaját kaptam – külön vásároltak nekem ennivalót. Így történhetett meg, hogy a cseljabinzski börtönben báránybordát ettem krumplipürével. Csak mert a nyílt levelemben említést tettem a mordvinföldi börtönkosztról, és nemzetközi hír lett abból, mennyire borzalmas ott a köszt.

Abakan börtönében egy fiatal lánnyal kerültem egy cellába, aki aznap ünnepelte a születésnapját. Teljesen ledöbbszent azon, micsoda ételeket hoztak az örök a beköltözésem után. Igazi hús! Igazi zöldség! A lány mindenféléről faggatott: mi a különbség az Északi- és a Déli-sark között, kérdezett Sztálinról, Madonnáról. Amikor az örök megjelentek a cellánkban, üdvözölték a cellatársamat, és boldog születésnapot kívántak neki. A lány alig hitte el, ami történik. Addig durván bántak vele, az étel pedig undorító volt. Később a börtönigazgató meginvitált az irodájába, ahol négy órán át mesélt nekem az életéről, a barátairól, az ellenségeiről, a börtönnel kapcsolatos félelmeiről és reményeiről, a börtöngazdaságról és a börtönmunkáról. Ennek az egésznek az üzenete az volt, hogy „Mi itt egy jól működő vállalkozást üzemeltetünk, légy szíves, ne zavard ezt meg az aktivizmusoddal. Jó?”

Egy hónapig tartó vándorlásom végén megérkeztem Krasznajarszkba, és beköltöztem a legnagyobb és legrégebbi szibériai börtönbe. Ami azt illeti, még örültem is, hogy Szibériába küldtek, hisz az az otthonom. A szibériai emberek egyszerűen nagy szerűek. Érdekesség, hogy öt éves korom óta ebbe a börtönbe vágytam. Gyerekkoromban sokat időztem a nagyanyámnál, akinél a lakása épp a börtönnel szemközt volt. Emlékszem, olyan öt-hat éves lehettem, és a hatalmas kerítés mellett sétálva ez járt a fejemben: „Olyan kíváncsi vagyok, úgy megnézném, milyen oda-bent! Meg lehet szökni innen? Vajon egy létra tetejéről be tudnék kukucskálni?” Kétségtelen, hogy van bennem valami boszorká-

nyos, mert minden, amire az életben szenvedélyesen vágyom, szükségszerűen bekövetkezik.

A végállomás egy börtönkórház lett. Valószínűleg ez az egyik leggazdagabb büntetés-végrehajtási intézmény egész Oroszországban. A börtönrendszer többé nem volt kíváncsi a panaszaimra. Hagyták, hadd írjak, olvassak, fessek, amit csak akarok. A szűk és borzalmasan kényelmetlen rabruha helyett pizsamát viseltünk. Végre bekerülhettem egy börtönrockzenekarba is. A banda a Free Breathe (Szabad Lélegzet) nevet választotta. A vegyes csapat négy férfiből és velem együtt két nőből állt. Minden este fél hétkor bekísértek minket a börtön színháztermébe, és ott gyakorolhattunk. Mindez az éhségstrájkom előtt elképzelhetetlen lett volna. Mordvinföldön is megpróbáltam párszor bejutni a színházterembe, de csak büntetés járt érte.

Az egyik aranyos bandatag, egy fiatal srác, aki azelőtt kocsilopásból élt, azt javasolta, hogy írjunk egymásnak szerelmes leveleket. A börtönben óriási dolog ám a szerelmes levél. Az emberek sokszor olyasvalakivel leveleznek, akivel még nem is találkoztak. Tudtam, hogy nekem ez a túlzottan érzelgős műfaj nem fekszik, és meg is mondtam neki, így végül politikai rapszövegeket írtunk egymásnak.

Az igazi móka akkor vette kezdetét, amikor turnéra indult a banda. Házon belül is adtunk pár koncertet, aztán koncertkörútra mentünk. Olyan volt, mint egy hagyományos turné, csak rabszállítóban utaztunk. A gitárok, zongorák is bekerültek mellénk a ketrecbe. Az első állomás egy női fegyenctelep volt, ahol az orosz énekes-dalszerző, Zemfira lesbikus szexről szóló dalait adtam elő (ezt a témát és tevékenységet törvény tiltotta az orosz fogolytáborokban): „Arról álmodtam, hogy az emberek másképp vágnak egymásra.” A koncert után a vezetőség körbevezetett az intézményben, megmutatták a magánzárkákat és a barakkokat. Különleges vacsorát kaptunk, sok csokival és édességgel. Pokoli furcsa volt az egész.

Pár hónappal később kiszabadultam. Visszamentem Mordvin-földre, vittem ételt és gyógyszert a még mindig ott raboskodó társaimnak. Ott-tartózkodásom alatt kétszer is megtámadtak a rendőrség által felbérelt helyi nehézfiúk. A vezetőség természetesen megtiltotta, hogy körbejárjam az intézményt, de az ügyvédünk tájékoztatott róla, hogy Szibériába szállításom óta megint 16 órás a munkanap.

A börtönhivatalnokok – legalábbis azok, akik jelenleg ilyen pozíciót töltenek be – nagyon megbízhatatlanok. Folyamatosan felügyelni kell őket. Létfontosságú, hogy felelősségre vonhatók legyenek. Többségükben fikarcnyi jóindulat sincs – amelyik az ellenkezőjét állítja, az hazudik.

Mégis elszomorító, ha az ember kezdi elhinni, hogy az egész orosz politikai rendszer egyazon elven alapszik: vannak bizonyos emberek, akik különleges bánásmódot érdemelnek, meg vannak a többiek. Jártunk több férfifogolytáborban is, és mindenhol ugyanaz volt a benyomásunk. Aktivistaként szeretem azt érezni, hogy hatalmam van, de épp aktivista mivoltom miatt nem elégedhetek meg azzal, ha csak a magam számára sikerül kiharcolnom bizonyos előjogokat.

Káros ez a sok képmutatás és dicsekvés. Viszont a hivatalnokok e kínos viselkedéséből egyértelműen kiderül, micsoda erőt jelent, ha az ember egyszerűen csak kinyitja a száját. Én kinyitottam, és a hangomat felerősítették mindazok, akik a Pussy Riot támogatójaként szintén felemelték a szavukat. Egy egész kórus zengte ugyanazt, és ettől a sokszólamú daltól az egész orosz börtönrendszer megremegett. Amikor a különféle rendszerek mind megremeznek, hihetetlen nagy mulatság, végre megint miénk annak a kurva lázadásnak az öröme.

(!)

Jöhet zárásként egy rövid börtönsztori?

Nem mindig vesszük észre azokat, akiknek a politika teljesen áthatja az életét és a munkáját, de érdemes nyitott szemmel járni – ott vannak körülöttünk. Nézd csak meg azt a rendőrt, aki épp az imént tartóztatott le! Jól nézd meg! Beszéljess vele! Mi van, ha ő sokkal jobban haragszik a hatalomban lévőkre, mint te?

Velem szóba állt az egyik börtönőr. A kettőnket elválasztó rácsoknak támaszkodott, úgy beszélgettünk.

– Tudod, nincs messze egy polgárháború. Minden abba az irányba megy. Putyin görcsösen ragaszkodik a hatalomhoz. Nem fog önként távozni a politikából. Egy nap majd ugyanazon az oldalon találjuk magunkat.

– Hogy történhet ilyesmi, ha rajtad egyenruha van?

– Egyszerű. Nem esküdtem hűséget ennek a kormánynak. Nem tartozom nekik már semmivel. Leveszem az egyenruhát, és veled tartok.

– Mikor?

– Mikor kitör a felkelés.

HŐSÖK

Michel Foucault

Miért is csodálkoznánk, hogy a börtön a gyárakra hasonlít, az iskolákra, kaszárnyákra, kórházakra, s hogy ezek egytől egyig a börtönre hasonlítanak?

MICHEL FOUCAULT¹¹

Foucault rendkívül gyanakvó költő.

Ha szeretnénk tudni, hogyan használjuk a történelmet a kritikus gondolkodás fejlesztéséhez, akkor Michel Foucault a mi em-

berünk. Ő úgy van a történelemmel, mint a kutya a kolonccal, mikor ráharap, nem engedi el egykönnyen. Rábök egy normára, és alaposan a mélyére ás. Szexualitás, örület, börtön, felügyelet – a téma mindegy. Élvezettel végzi ki a társadalmi normákat.

Amikor tizenhét évesen felfedeztem magamnak Foucault-t, valószínűleg nem értettem meg mindent, amit leírt, de már akkor is világos volt, hogy semmit sem kell készpénznek vennem. Bevallom, megkönnyebbültem, mert a felnőttek világa elvárta, hogy vakon elhiggyek és elfogadjak mindent, ahelyett, hogy kutakodnék, kételkednék és kérdeznék, ahogy azt a természetem sugallta. Foucault a maga elegáns módján rávilágít arra, hogy mindig valamiféle hatalmi harc vezet el egy adott, általunk ismert gondolat-hoz, amit egyébként hajlamosak vagyunk általánosan elfogadott axiómaként kezelni.

Nekünk, a Pussy Riot tagjainak a legalapvetőbb, zsigeri reakciónk az engedetlenség *bármely* autoritással szemben, legyen az börtön, egyetem vagy lemezkiadó. A Pussy Riot és Foucault ugyanazokkal a démonokkal küzd – a merev, körlátolt gondolkodással, a normalizálással, az osztályozással, a bebörtönzéssel. Amikor szembe találjuk magunkat egy „normával” (vagy olyasmivel jönnek nekünk, hogy „ez így normális, törődj bele”, „ez így megy”, „ezen nem tudsz változtatni, fogadd el”), akkor mindig megpróbáljuk kideríteni, hogy ki az, aki hasznát húz az alkalmazkodásunkból.

Foucault bemutatkozó írása, *A bolondság története* 1961-ben jelent meg – abban az évben, amikor a Szovjetunió, a történelemben elsőként, embert küldött az űrbe; amikor a keletnémet hatóságok lezárták a határt Kelet- és Nyugat-Berlin között, és elkezdtek építeni a berlini falat; amikor John F. Kennedy lett az Egyesült Államok elnöke; amikor a CIA sikertelen kísérletet tett Castro megbuktatására (amire a történelem a disznó-öbölbeli invázió néven emlékszik). Foucault ekkor harmincöt éves volt, könyvében az örültség modern megközelítési módszereit bírálta, amelyekkel

dolgozóként egy párizsi elmegyógyintézetben, páciensként pedig saját pszichiátriai kezelése során találkozott.

Foucault örületének története tökéletes példa arra, amikor az ember ragyogó elmével megkérdőjelez egy normát, mielőtt elfogadná. A mentális betegség fogalma még egészen új, állítja Foucault, és ez is csak a hatalomgyakorlás egyik eszköze.

A börtönökkel, a normalizálással és a tömeges megfigyeléssel foglalkozó könyve, a *Felügyelet és büntetés* 1975-ben jelent meg, a következő mottóval: „nem kevesebb, hanem jobb büntetés”.¹² Foucault kifejti, hogyan adott mintát a börtön az egész társadalom kontroll alatt tartásához, és vált minden gyár, kórház és iskola a modern börtönhöz hasonlatossá.

Foucault megnevezi a kontroll három legfőbb módszerét (technikáját): „a hierarchikus felügyelet, a normalizáló szankció, s e kettő kombinációja egy specifikus eljárásban, a vizsgában”.¹³ Az embereket már azzal is kontrollálni lehet, hogy egyszerűen megfigyeljük őket, állítja Foucault (harmincnyolc évvel azelőtt, hogy Edward Snowden kiszivárogtatta a tömeges megfigyeléssel kapcsolatos dokumentumokat).

Gondoljunk csak bele, mennyi undorító dolog volt – és van – a világban, ami teljesen legális. Törvényes volt a rabszolgaság. Az Egyesült Államokban egészen 1964-ig törvényes volt a szegregáció. Nem olyan régen történt, hogy az új polgárjogi törvény állami és helyi szinten is érvénytelenítette azokat a rendelkezéseket, amelyek lehetőséget adtak a feketék szegregálására. A „homoszexualitás propagálását” – az LMBTQ-kérdések nyílt megvitatását – a mai napig törvény tiltja a hazámban. Háborúk viszont teljesen

legálisan zajlanak, és legális módon lehet pénzt keresni az emberek lemészárlásával (a hűtőket és mosógépeket gyártó General Electric és a repülőgépeinket gyártó Boeing a legnagyobb – teljesen törvényesen működő – fegyvergyártó cégek közé tartoznak; többek között ők a háborúk legnagyobb haszonélvezői.

Az alacsony bérezésű munkák kiszervezése, a harmadik világbeli olcsó munkaerő kihasználása, számítógépek és telefonok előállításának pottom pénzért, ázsiai gyerekek varrodákban dolgoztatása – legális. A Földet elpusztító kontrollálatlan széndioxid-kibocsátás legális, és igen tiszteltetreméltó férfiak művelik. Ezzel szemben a hatalom szembesítése az igazsággal, a közvéleményt érintő információk nyilvánosságra hozatala illegális lehet – Oroszországban, az Egyesült Államokban, bárhol.

A modern, fegyelmező hatalom számára a börtön ideális szerkezeti minta. A börtön tele van biztonsági kamerákkal, így a foglyokat bármikor, akár a nap huszonnégy órájában is megfigyelhetik. A rabok sosem tudhatják, pontosan mikor figyelik őket. Azt Foucault is megjegyzi, hogy ebben a bizonytalanságban a rabok kénytelenek minden pillanatban úgy viselkedni, mintha folyamatos megfigyelés tárgyai lennének.

A börtön a körülvevő társadalom kicsinyített mása. Ha nem alakítjuk át mindkettőt, akkor, így vagy úgy, mindannyian rabok leszünk.

A felszabadítás teológiája – Beszélgetés Chris Hedgesszel

Chris Hedges hét éven át volt a The New York Times közel-keleti szerkesztője; tudósítóként ott volt a háborúban a Falkland-szigeteken, El Salvadorban, Nicaraguában és Boszniában is. Tagja volt a Times csapatának, amely 2002-ben Pulitzer-díjat nyert a terrorizmusról készített anyagaival. Chris termékeny író, emellett több egyetemen (a Columbián, a New York Egyetemen, a Torontói Egyetemen, a Princetonon) és most már egyre több börtönben is oktat. 2014-ben avatták lelkésszé.

NADYA: Az egyik munkahelyed a Princeton, ami egy „borostyán ligás” elit magánegyetem. Vagyis azokat tanítod, akik a társadalomnak ahhoz a bizonyos felső 1%-ához akarnak tartozni. Megpróbálsz befolyásolni őket?

CHRIS: A gondolkodásukat nem lehet megváltoztatni. Ők ott az ilyen helyeken, mint a Princeton, bizony keményen dolgoznak. Sokan közülük tényleg ragyogó elmék. Csak hát, mivel ezekbe az intézményekbe nagyon nehéz bekerülni, arra kondicionálódnak, hogy szolgálni kell a felettes hatalmat. A nagyvállalatok, mint például a Goldman Sachs, toborzókat küldenek az egyetemekre. Túlságosan gyakori, hogy a diákok a presztízs és az anyagi siker mentén határozzák meg önmagukat, így könnyű prédái a Goldman Sachs-nak. Ez szomorú. Nem arról van szó, hogy ezek a gyerekek ne lennének jó emberek, mert azok. Sokuknak igenis van lelkiismerete. Inkább csak azt mondanám, hogy ilyen értelemben... gyengék.

NADYA: Én is ilyen kocka voltam. A gimiben osztályelső. Ösztöndíjjal vettem fel a Moszkvai Állami Egyetemre (és senkit nem kentem meg érte), aztán a politika felé fordultam. Szóval így is lehet. Veled hogy volt? Nekem úgy tűnik, te is ez a stréber típus vagy.

CHRIS: Igen, határozottan stréber vagyok.

Tízéves koromban felvettek a szupergazdagok elit bentlakásos iskolájába. Csak tizenhatan voltunk ösztöndíjasok. Anyám munkáscsaládból származik, a maine-i munkásosztálynak is inkább az alsóbb rétegéből.

Néztem a gyerekeket a suliban, és azt láttam, hogy sokan közülük teljesen középszerűek, több szempontból is, például intelligencia terén. Ekkor jöttem rá, hogy aki gazdag, az egyik esélyt kapja a másik után. Aki szegény, az a legjobb esetben kap egy esélyt. De inkább egyet sem. Ez segített abban, hogy ne szálljak el.

Így már gyerekkoromban kialakult egyfajta politikai szemlélet. Folyamatosan harcoltam az intézmény ellen, de szerencsére, mivel kitűnő tanuló voltam, meg kiváló sportoló, nem ittam, nem drogoztam, nem tudtak fogást találni rajtam. A gimiben saját földalatti újságot indítottam, amit aztán az iskola vezetése betiltott.

NADYA: Naná!

CHRIS: Komoly lap volt. Csupa olyan, számomra fontos dologról írtam, ami normál esetben sosem kerülne be egy suliójságba. Például a konyhai dolgozókról, akik mind szegény színes bőrrűek voltak, és a konyha felett laktak, borzalmas körülmények között. Oda a diákoknak tilos volt felmenni. Én felmentem, fotókat is készítettem, majd vártam az avatóünnepségig, amikor minden szülő eljön, és ott osztogattam nekik a lapot, hogy kínos helyzetbe hozzam az iskolát. A kurátorok is jelen voltak.

Azon a nyáron az iskola felújította a konyhát, és mire ősssel visszatértem, a konyhai személyzet egy kis emléktáblát tett ki a tiszteletemre.

NADYA: Azta!

CHRIS: Apám is aktivista volt; apám, akik lelkész volt. Megjárta a II. világháborút, a háborúból mégis pacifistaként tért vissza.

Aktívan részt vett a vietnámi háború elleni mozgalomban, és a polgárjogi mozgalomban is. Tisztán fehérek lakta vidéken éltünk, gazdálkodók között, ahol Martin Luther King volt az egyik leggyűlöltebb ember Amerikában.

Apám a meleg jogaiért is síkra szállt, mert a bátyja meleg volt, amiért az egyház végül ki is vetette a sorai közül. Ez is fontos élmény volt az életemben, ekkor értettem meg, hogy az aktivizmusért nem jár köszönet. Ha őszintén és elkötelezetten kiállsz az elnyomottak mellett, akkor veled is úgy fognak bánni, mint az elnyomottakkal. Ezt a leckét apám révén már gyerekként megtanultam, és ez mentett meg, mert végleg kiveszett belőlem minden gyermeki naivitás. Tudtam, hogy nem fognak megdicsérni, amiért helyesen cselekszem. Tudtam, hogy a tettemnek ára van.

A Colgate Egyetemen, ahova jártam, nem volt szervezete a melegeknek és a leszbikusoknak. Apám akkoriban Syracuse-ban vezetett egy gyülekezetet, úgy egyórányi autóútra. Elhozott a kampuszra néhány meleg szónokot, és apám azt mondta, ki kell állni a nyilvánosság elé, fel kell vállalni a melegséget. De a diákok túlságosan féltek. Ezért apám egy nap így szólt hozzám: „Te fogod megalapítani a meleg és leszbikusok szervezetét.” Így is tettem. Nem vagyok meleg, de megalapítottam a meleg és leszbikusok szervezetét.

NADYA: Ismersz baloldali gondolkodású papokat, akikkel felvehetnénk a kapcsolatot? Én azért kerültem börtönbe, mert az egyházhoz fordultam, és nekem fontos az egyház.

CHRIS: A kedvenc teológusom James Cone. Ő az egyetlen Amerikában élő teológus, akit érdemes olvasni. A fekete felszabadítási teológia atyja. Kihívta maga ellen a fehér egyházat. Nyíltan elítélte a fehér egyházat, mondván, az maga az antikrisztus. Azt is mondta, hogy jobban megnézve, amikor ott Délen fekete férfiakat, nőket és gyerekeket lincseltek... az mi volt? Keresztre

feszítés. És a fehér egyház ezt szó nélkül tűrte. Ami azt illeti, a déli fehér egyház még támogatta is. Még akkor is hallgattak, amikor a tényleges keresztre feszítés a szemük előtt zajlott. Úgy egy évvel ezelőtt megkérdeztem Cone-tól, hogy még mindig úgy gondolja-e, hogy a fehér egyház az Antikrisztus. Azt felelte, hogy ha az Antikrisztus azt testesíti meg, ami ellen Jézus harcolt, akkor azt kell mondja, hogy igen.

A 3. század után I. Constantinus római császár és a hitvédők – Szent Ágoston, Aquinói Szent Tamás és a többiek – hatalomra kerülésével az egyház megalkotott egy olyan teológiát, amely szerintem nemcsak ellentétes az evangélium üzenetével, hanem egyenesen arra kellett, hogy szentesítse az államhatalmat. Így kezdődött az egyház ezeréves uralma, az inkvizíciókkal és a szegények leigázásával. Egy bizonyos Paul Tillich nevű teológus azt mondja, hogy minden intézmény – beleértve az egyházat is – természetéből adódóan ördögi. Így igaz.

Engem mégis lelkésszé avattak, amit egyébként meg lehet nézni az interneten. James vezette a ceremóniát, Cornel West is felszólalt, egy blueszenekar zenélt, meghívtuk a börtönbéli diákjaim családtagjait, hogy jöjjenek el ebbe a belvárosi templomba. A felszentelés során a következőt kérdezték tőlem:

– Betartod-e az egyház törvényeit?

Mire azt feleltem: – Csak ha az egyháznak igaza van.

II. János Pál pápa óriási károkat okozott az egyháznak azzal, hogy főbírásként rettegett a kommunizmustól. Ettől a katolikus egyház jobbra tolódott, és magáévá tette a neoliberalizmus eszméit. Közben megfedkezett az igazságosságról, és szemlátomást a szegényekről is. Ezért az egyháznak ma már szinte semmi jelentősége, és az Egyesült Államokban még azt a kicsit is elvesztette, amikor megjelent a keresztény jobboldal. Azok nem keresztények. Azok fasiszták.

A keresztény fasiszták töltik be az ideológiai rést Trump helyett. Mert Trumpnak nincs semmiféle ideológiája, csak a nar-

cisztikus önimádata. Amikor egy vallás képi és nyelvi világába belép az állam, az fasiszmus. Ezek fasiszták.

NADYA: Mit gondolsz az identitáspolitikáról? Szerinted is lehet, hogy kisajátította magának a liberalizmus?

CHRIS: Igen, méghozzá villámgyorsan. Vegyük például a feminizmust. Ha visszatekintünk, és elolvassuk, mit írt Andrea Dworkin, miről írtak az igazi feministák, azt látjuk, hogy a feminizmus az elnyomott nők felemeléséről szólt. Ma viszont arról szól, hogy egy nő vezérigazgató lehessen, vagy Hillary Clinton esetében, hogy elnök lehessen. Minden összekuszálódott. Egy afroamerikai elnök irányítja a birodalmat. Cornel West ezt úgy fogalmazta meg, hogy Barack Obama a Wall Street fekete kabalája. A baloldal bedőlt neki. Nem volt ez más, mint politikai éretlenség. Tudatos szakítás a szegényekkel, mert a társadalom peremére szorult, szegény színes bőrűek nem csak az állásukat és az otthonukat veszítették el, őket nem egyszerűen rács mögé zárták a világ legnagyobb börtönrendszerében, nem... őket lelőtték, lőttek rájuk úton-útfélen.

Esetükben a bírósági tárgyalás egy vicc. Nem rendelik oda őket a bíró elé, jelen sincsenek a saját tárgyalásukon, nincs tiszteletes eljárás, 94%-ukat kényszerítik, hogy valljanak be olyasmit is, amit el sem követtek.

NADYA: És megteszik, mert félnek.

CHRIS: A börtönben a leghosszabb büntetést kapott diákjaim azok, akik vállalták a bírósági tárgyalást, mert ártatlanok. És a bíróságnak példát kell statuálnia velük, mert ha mindenki a tárgyalást választaná, összeomlana a rendszer. Felhoznak ellenük 12-15 vádpontot is akár, a feléről ők is tudják, hogy koholmány. Majd azzal jönnek, hogy ha bíróságra mész, akkor úgy jársz, mint az a szerencsétlen. Volt egy tanítványom, aki életfogytiglant és még 154 évet kapott, pedig soha nem követett el erőszakos bűncselekményt. Örület.

NADYA: Akkor mit követett el?

CHRIS: Kábítószer- és engedély nélküli fegyverbirtoklást. De erőszakos bűncselekménnyel egyszer sem vádolták meg. Látod, ez a probléma: leépítjük az ipart, és ezzel kitermelünk egy csomó felesleges munkaerőt, akiknek a többsége színes bőrű. Szükség lesz valamiféle társadalmi kontrollra, mert belőlük így emberi selejt lesz. Melyek a társadalmi kontroll formái? Tömeges elzárás és militarizált rendőrség. Ha elmegyünk Newarkba, Camdenbe vagy New Jersey bármelyik másik szegény régiójába, azt látjuk, hogy mostanra mini rendőrállamok lettek, ahol nincsenek jogaid, ahol a kommandósok hosszú csövű puskával a kezükben rád rúgják az ajtót az éjszaka közepén, terrorizálnak, néha lőnek is, mindenre, ami mozog, pedig csak kábítószerrel kapcsolatos, nem erőszakos bűncselekmény gyanúja áll fenn. Pokoli helyzet. Ezt akarják kiterjeszteni az egész országra.

Látjuk a tízezer új rendőrtisztet, az ötezer új határőrt, a katonai állomány 10%-os növekedését, amihez toborozni sem kellett. Az egész társadalom militarizálódik.

NADYA: Nem, nem toboroztak. De fogadták a jelentkezőket.

CHRIS: Ebben a liberális elit is bűnrészes, mert míg a szegény színes bőrűekkel ez történt, addig ők azon aggódtak, hogy meglegyen a kellő LMBT kvóta az elit intézményeikben.

Mindenki arról beszél, milyen komoly előrelépések történtek a melegjogok terén. Nem igaz! Csak az elit életében történtek előrelépések. De ha meleg férfiként, középfokú végzettséggel benzinkutas vagy Kansasben, a helyzeted rosszabb, mint volt. És a keresztény jobboldal erősödésével egyre veszélyesebb is. A New Yorkban meg San Franciscóban élő meleg elit hátat fordított a szegényeknek... Nemcsak az erőszak a probléma, hanem az is, hogy az evangélikus egyházak megerősödése miatt ezek a szegény kölykök elhiszik, hogy ők tisztátalanok, betegek – ezért olyan magas az öngyilkossági ráta az ilyen gyerekek között.

Egy szó, mint száz, ez osztályprobléma. A neoliberális elit is bűnrészes, mert ahogy az ország többi része, ők is hátat fordítottak a szegényeknek, főleg a szegény színes bőrűeknek.

Richard Rorty *Achieving Our Country* (Országunk megvalósítása) című könyvében azt mondta, hogy ez veszélyes játék. Ezt írta 1998-ban. Ha csődbe jut a liberális állam, de továbbra is liberális demokráciáról beszél, miközben elárulja saját liberális értékeit a munkásosztály és a szegények tekintetében, akkor a nép végül nemcsak az elit ellen fog fellázadni – ahogy Trump megválasztása mutatja –, hanem a liberális értékek ellen is. Pontosan ez történt.

NADYA: Hogyan beszéljünk velük? Menjünk mélyebbre – elemezzük ki azt a gazdasági helyzetet, ami előidézte a most zajló katasztrófát, és aminek Trump csak az egyik tünete.

CHRIS: Bármit is mondanánk nekik, nem akarják hallani, mert ahogy senki, aki kivételezett helyzetben van, ők sem akarnak hallani olyasmiről, ami veszélyeztetné az előjogaikat. Mi hát a reakciójuk az elnökválasztás eredményét látva? Ez Oroszország műve! Nevetséges! Nem vagyok Putyin híve, de számomra teljesen értelmetlennek tűnik az a gondolat, hogy Oroszország meghekkelte a választást.

NADYA: Tudom, hogy igenis lehet változtatni az emberek gondolkodásmódján, mert velem is megtörtént, és a mai napig folyamatosan alakítom az elképzeléseimet.

CHRIS: Szerintem a többségnek nem lehet változtatni a gondolkodásán. Úgy vélem, számomra az a leghatásosabb módszer, ha kapcsolatokat építünk az elnyomottakkal. Voltam El Salvadorban, Gázában, a volt Jugoszláviában, itt meg járom a börtönöket, vagy *Days of Destruction, Days of Revolt* (A pusztítás napjai, a lázadás napjai) című könyvemmel teszem ugyanezt. Két évet az Egyesült Államok legszegényebb bugyraiban töltöttünk.

NADYA: Mit válaszolsz azoknak, akik folyton azt kérdezzetik tőlünk, hogy jó, de akkor milyen alternatíva létezik? Le akarják

tok rombolni a rendszert? De mit építetek helyette? Én erre mindig azt mondom: nézz körül, itt egy csomó tehetséges ember, közülük bárki jobban csinálná ezt, mint Putyin...

CHRIS: Putyin nem sújtott volna le rád ennyire durván, ha nem félne tőled. A mi dolgunk elérni, hogy féljen; hogy ezek mind összeszarják magukat félelmükben. A hatalom csak erre reagál. A politika a félelemre játszik. Időpazarlás arra várni, hogy egyszer megjavul, mert nem fog. Ki volt Amerika utolsó liberális elnöke? Richard Nixon. De ő sem azért volt liberális, mert volt lelke, szíve vagy lelkiismerete. Hanem mert félt a mozgalmaktól. Bányabiztonsági törvény, tiszta víz törvény – ez mind Nixon idejében született.

Van egy jelenet Kissinger visszaemlékezéseiben, amikor több tízezer ember veszi körbe a Fehér Házat egy háborúellenes tüntetés során, mire Nixon üres buszokat sorakoztat fel az épület köré barikádként, majd kinéz az ablakon, és azt mondja: „Henry! Ezek áttörnek a barikádokon, és elkapnak minket.” Nos, mindig így kellene szemlélődnie a hatalmon lévőknek. Franciaországban éltem, amikor Sarkozy volt az elnök. Ez a fickó minden egyes alkalommal a gatyájába csurrantott félelmében, amikor a diákok Párizsba mentek, vagy a gazdák felhozták a traktorjaikat a fővárosba.

NADYA: Mit kellene kérnünk? Milyen szavak tudnak összekovácsolni bennünket?

CHRIS: Én szocialista vagyok. Szerintem a Goldman Sachs munkatársainak többségét le kéne csukni, a céget pedig be kellene zárni. Államosítani kellene a bankokat. Meg a közműszolgáltatókat, meg a fosszilisüzemanyag-ipart. Persze ez sem feltétlen véd a korrupciótól, ahogy azt Oroszország példáján látjuk, de jelenleg ott tartunk, hogy ezek az iparágak és nagyvállalatok irányítják az országot, és addig nem fogjuk tudni megtörni őket, amíg el nem vesszük a pénzüket és a játékszereiket.

Nem azt mondom, hogy meg is fog történni, csak azt, hogy egyetlen reményünk maradt: a forradalom. Egy erőszakmentes forradalom. De tekintve, hogy milyen most a helyzet az Egyesült Államokban, milyen gyenge a baloldal és mennyire hiányzik a politikai tudatosság, sokkal nagyobb az esély egy proto-fasiszta, jobboldali ellencsapásra.

NADYA: A másik nagy kérdés, hogy képesek leszünk-e kialakítani a globalizáció baloldali változatát. A neoliberális globalizáció nem az embereket szolgálja, én viszont mindent, amim van, a globális mobilitásnak köszönhetek. Ha az nincs, én ma is a szibériai szülővárosomban élnék, és egy öntödében dolgoznék.

CHRIS: Igen. Nos, létezik a nagyvállalati globalizáció, ami gonosz és veszélyes. És létezik a mozgalmak globalizációja, mert mi mindannyian a neoliberalizmus ellen küzdünk. A nagyvállalati tőke ellen.

A történelem során minden forradalmi mozgalom az elődeiből táplálkozott. Ezek mindig hullámokban érkeznek. Előbb kitör az amerikai forradalom, aztán a francia, aztán a haiti függetlenségi mozgalom.

Azt hiszem, ez tényleg így van, az egyetlen reményünk az, ha globálisan összekapcsolódunk és nem süllyedünk bele a nacionalizmusba, amit ezek ránk akarnak kényszeríteni.

9. SZABÁLY

TEREMTS ALTERNATÍ- VÁKAT!

Az ellenállás mellé társuljon alkotás is: szokatlan, formabontó modelleket, erkölcsi normákat és intézményeket kell felállítani. Fel kell ébreszteni téli álmot alvó képességeinket, hogy megint tudjunk álmodozni, fantáziálni, alternatív jövőképeket alkotni. Aki nem képes álmodni, az szűklátókörűvé válik. Manapság a lázadás legradikálisabb formája az, ha újra megtanulunk álmodozni, és harcolunk az álmainkért.

Mi, akik a rendszeren kívül állunk, és szabadok vagyunk, el fogjuk mondani az igazságot. Mi őszintén beszélünk. Bennünk lesz egyfajta erkölcsi, szellemi és intellektuális tisztesség. És nem számít, ha ettől a társadalom periferiájára kerülünk, attól még semmi esetre sem hódolunk be ennek az igazságtalan rendszernek.

DR. CORNEL WEST¹

Hallgathatod a politikusokat, de mind mellébeszél.

Találd meg az utadat, találd meg a fényt.

COCKNEY REJECTS²

SZAVAK

Maradj furcsa!

Ha valahogy meg kellene határozni a Pussy Riot feladatát, azt mondhatnánk, hogy a munkánk az, hogy nevetségesek legyünk. **Ez az egyik legjobb módja annak, hogy elmondhassuk az igazságot.** Nem kell úgy tenni, mintha mindent tudnánk. Csak kérdezzünk, tünődünk, felvetéseket teszünk. Senkit sem kényszerítünk arra, hogy egy szép, új világot építsen.

Aki furcsán viselkedik, arra könnyen rásütik, hogy beteg vagy fogyatékos, pedig lehet, hogy csak olyasmit lát, amit mások nem. Vegyük csak az Ótestamentum prófétáit! Ők aztán totál dilisen viselkedtek.

Aki nevetségesnek tűnik, aki megmondja az igazat, azt örültnek tartják.

A bebörtönzésen kívül számos más módon képesek engedelmes háziállatot nevelni az emberből. Az egyik a pszichológia, a pszichoterápia és a pszichiátria medikalizációján keresztül gyakorolt kontroll.

Az orvosok túlzásba viszik a pszichogyógyszerek felírását. Exponenciálisan nő azoknak a száma, akiket valamilyen mentális problémával diagnosztizálnak, és a diagnózisok köre is folyamatosan bővül. A szorongás, a félelem és a magány korunk pestise. A magányosság ennek a századnak a legnagyobb betegsége – legalábbis ezt olvastam, amikor kétségbeesetten faggattam dr. Google-t: „MIT TEGYEK, HA MENTEN BELEHALOK A MAGÁNYBA?”

A „járvány” valódi okait valahogy mégsem kutatjuk. Elszigetelten élünk a saját problémáinkkal, amelyeket kisebb, személyes problémáknak tekintünk csupán. Sőt egy idő után büntudatunk lesz a szorongásaink meg a félelmeink miatt, mert ezek rontják a produktivitásunkat, ezért aztán teljesítménynövelő szerekhez nyúlunk. Miért érezzük magunkat ilyen sokan ennyire rosszul? És a kezelésnek miért az a célja, hogy a páciens újra megfeleljen a társadalmi normáknak; miért nem cél megoldani azokat a rendszerszintű problémákat, amelyekről emberek millió érzik nyomorultul magukat?

Mi a helyzet, ha a mentális betegségek járványszerű terjedésének hátterében bizonyos szociogazdasági trendek állnak? Most, amikor világnézetünket a versengés és a mindenáron való siker határozza meg, tényleg olyan meglepő, hogy ennyire elharapódzott a reménytelen elszigeteltség érzése? **Nem létezik versengő szolidaritás, ahogy versengő szeretet sincs.** Vannak dolgok, amelyeket versengés nélkül kell megkapnunk – ilyen a szolidaritás, a szeretet, az egészségügyi ellátás, a friss levegő és a tiszta ivóvíz. Azonban korunk leghatalmasabb gazdasági erői – a privatizáció és a dereguláció – épp a versengésen alapulnak. Ha tehát tömegek érzik magukat átvertnek és az életüket elcsesztettnek, akkor meglehetősen valószínűleg átverték őket és elcseszték az életüket. Úgy néz ki, mint egy kacsa, úgy úszik, mint egy kacsa, és még hápog is.

Az elmebaj modern orvosi kezelésének állítólagos tudományos semlegessége valójában csak a hagyományos polgári erkölccsel szembeni kihívások kontroll alatt tartásának álcája. Ezen erkölcsi kódex szerint az örültség mentális betegség, és ezt a megállapítást objektív és megdönthetetlen tudományos felfedezésként tálalják. Csakhogy ez a megközelítés egyáltalán nem nevezhető semlegesnek. **Az, hogy elmebetegnek bélyegzik, gyógyszerekkel tömők, és kórházba zárják a máshogy gondolkodókat, valójában szerves része a kontroll és hatalomgyakorlás gépezetének.**

Sőt ami azt illeti, ez a hatalomgyakorlás legveszélyesebb formája – mert látszólag a tudomány is pártolja. A tudományos autoritásra azért van szükség, hogy az egyes ember kicsinek és tehetetlennek érezze magát. „A tudósok jobban tudják” – ez a számunkra előírt hozzáállás. Hadd mondjak valamit. Legközelebb, amikor úgy érzed, nem szállhatsz vitába a tudománnyal, jusson eszedbe az eugenika (a „fajnemesítés”), amelynek képviselői szakmájukat komoly tudománynak tartották, miközben ártatlan emberek millióit mészárolták le e tudomány nevében. Ez az én bajom a szakemberekkel. Nem is bízom bennük.

(!)

Az 1960–70-es években az antipszichiátriai mozgalom nagy népszerűsége tette szert. E mozgalom arra az alapgondolatra épült, hogy a pszichiátriai kezelés sokszor többet árt, mint használ a páciensnek. Erre klasszikus példa az elektrokonvulzív kezelés, közismert nevén elektrosokk-terápia, az inzulinsokk-terápia és a lobotómia. Az antipszichiátriai mozgalom komoly eredményeket ért el, és a pszichiátriai módszerek is sokat változtak, de ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy a polgári társadalom hátradőlhet, és nem kell már azzal foglalkoznia, mi folyik a pszichiátriában. Manapság az egyik legaggasztóbb jelenség, hogy egyre nagyobb arányban és mennyiségben írnak fel pszichiátriai gyógyszereket gyerekeknek. A gyógyszergyártás hatalmas és rendkívül befolyásos üzletág. Fontos tudatosítani a közvélemény felé, hogy az orvosok számos esetben csak azért írnak fel gyógyszert, mert abból ők és a gyógyszercégek is szépen profitálnak. Igazából meglepő, milyen kevésbé érdekli az embereket a pszichiátriai diagnózisok eredete és oka (pedig bőven lenne mit kérdezni).

„E néhány pillanatban [...] olyan boldogságot érzek, amilyent rendes állapotban soha s amelyről más embernek fogalma sem lehet. Teljes összhangba csendülök magammal s az egész világgal.”³

Így mesélt Dosztojevszkij epilepsziás rohamáról egy barátjának. A *félkegyelmű* című művében hőse, Miskin herceg pedig így írja le a rohamot és az azt megelőző pillanatot: „Mit számít, hogy ez betegség? Hát mi van abban – szűrte le végül –, hogy ez nem normális feszültség, ha maga az eredmény, az érzésnek az a pillanata, melyet immár egészséges állapotban idéz fel és vizsgálhat az ember, a harmónia, a szépség legfelső fokának bizonyul, és megadja a teljességnek, az egyensúlynak, a kiengesztelődésnek és az élet legfelsőbb szintézisével való, ujjongó, imádságos egybeolvadásnak mindaddig sosem hallott, sosem sejtett érzését?”⁴ Miskin ilyenkor érezte igazán, hogy él. „Igen, ezért a pillanatért oda tudnám adni az egész életemet”⁵ – mondja.

A hatalom gépezetének azonban nem az a célja, hogy az embert ilyen revelációk, örömök és eksztázis átélésére biztassa, hanem az, hogy a polgárok jól mérhető és irányítható egységekké váljanak. Michel Foucault-tól tudjuk, hogy az egy viszonylag új keletű – a 19. században született – elképzelés, miszerint a furcsán viselkedő emberek pusztán betegek, fogyatékosok, akiket el kell zárni a többségi társadalomtól.

A korábban említett belga Paul Verhaeghe, klinikai pszichológus és analitikus professzor döbbenetes könyvet írt arról, hogy a modern nyugati társadalmakban robbanásszerűen terjednek a pszichopatológiai betegségek – a címe: *What About Me? The Struggle for Identity in a Market-Based Society* (Velem mi lesz? – Identitásválság egy piaci alapú társadalomban). Ebben említést tesz az amerikai pszichiáterek kézikönyvéről – ez a *mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyve* (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders [DSM]*) – és arról, hogy annak minden újabb kiadásában egyre több és több rendellenesség szerepel. „180 volt a második kiadásban, 292 a harmadikban, és 365 a negyedikben, míg a legújabb kiadás, a DSM–5, már számos normális emberi érzélemre és viselkedésre is diagnózist kínál. Orvosi értelemben ezeknek vajmi kevés a jelentősége, hiszen eze-

ket a diagnózisokat többnyire a tünetek szimpla ellenőrző listái alapján állítják fel. A hivatalos statisztikákból az derül ki, hogy exponenciálisan nő a gyógyszerhasználat, valamint a pszichoterápia célja egyre inkább az, hogy a páciens a társadalmi normákhoz való alkalmazkodásra kényszerítse – úgy is mondhatnánk, hogy fenytéssel megnevelje.”⁶

„A modern orvoslás alapja az egészség tagadása. Nem az emberek egészségét, hanem csupán önmagát mint intézményt hivatott szolgálni. Sokkal több embert betegít meg, mint amennyit meggyógyít” – írja Ivan Illich, osztrák születésű keresztény anarchista. Illich 1976-ban írt egy ikonikus könyvet *Eszmék a haladásban, orvosi nemezis, az egészség kisajátítása (Limits to Medicine: Medical Nemesis; The Expropriation of Health)* címmel, amelynek legfőbb gondolata, hogy „Az intézményes orvosi ellátás az egészség nagy fenyegetésévé vált.”⁷ Ezt azzal magyarázza, hogy „Az »élet medikalizációjának« nevezett folyamat politikai értelmet nyert.”⁸ A gyógyszerek mellékhatásai sokszor súlyosabbak, mint az eredeti kór, de mivel „szakemberek” írják fel nekünk, akik (gondoljuk mi) tökéletesen ismerik az egészségi állapotunkat, felvétel nélkül hiszünk nekik. Később ennek elkerülhetetlen következményeit aztán nekünk kell viselni.

Gondoljunk csak a gazdasági egyenlőtlenségekre! Nyilvánvaló, hogy már ez az egyetlen tényező is rengeteg stresszt generál, amit az orvosok is megállapíthatnak, majd ránk sütik mint diagnózist, és antipszichotikumok szedését írják elő. A dolgozói szegénységben élők és sok közepes jövedelmű család is állandó stresszben él az anyagiak miatt, hiszen egyre nőnek a lakásárak és a bérleti díjak, nőnek az árak, a fizetések viszont stagnálnak. A krónikus stressztől pedig egyenes út vezet számos egészségügyi probléma kialakulásához.

Amikor megpróbáltam összefoglalni a fent elmondott és kifejtett gondolatokat, arra jutottam, hogy meglehetősen paradox a helyzetünk:

1. Szó szerint beleőrülünk az állandósult anyagi bizonytalanságba és az elszegényedésbe.
2. Megfizetünk egy drága orvost, hogy állítson fel egy diagnózist (egyét a sok millió közül – mindenkinek jut egy saját diagnózis – még neked is), és írjon fel valami gyógyszert.
3. Vesszük a drága gyógyszereket, jól rászokunk mindre, függővé válunk, aztán élünk végéig (vagy ameddig megengedhetjük magunknak) lapátoljuk a pénzt a gyógyszercégek zsebébe, hogy hozzájussunk ezekhez a legális drogokhoz.

Jó lenne végre megtalálni a megoldást, ami megszakítja ezt az ördögi kört.

(!)

Mi lenne, ha néha nem egy pirulát kapnánk be, hogy ne érezzük magunkat eszelősnek, magányosnak, szomorúnak vagy elcseszettnek, hanem inkább keresnénk sorstársakat, akik ugyanígy éreznek, megvitatnánk a problémáinkat, és közösen kidolgoznánk valami megoldást?

Ha nincs pénz, hogy visszafizesd a diákhiteledet, teljes joggal vagy szomorú és dühös, és teljesen érthető, hogy elcseszettnek érezed magad. Ha egész nap dolgozol, mégsem tudod kifizetni a lakbért, joggal érzed, hogy ebbe beleőrülsz. De ne nyúlj a gyógyszer után! Segít álomba merülni, de a problémát nem oldja meg.

Keress sorstársakat!

(!)

2012 májusában, míg egy moszkvai női börtönben vártuk, hogy véget érjen a nyomozás az ügyünkben, egyszer csak felmerült a pszichiátriai kezelés lehetősége. Bevallom, ettől én halálra rémültem, és pánikba estem. Léven fiatal koromban igen behatóan tanul-

mányoztam az antipszichiátriai mozgalmat, jól ismertem a büntető célzatú pszichiátriai kezeléseket borzalmait. Biztos mindenki olvasta a *Száll a kakukk fészkére* (*One Flew Over the Cuckoo's Nest*) című könyvet, vagy látta az ebből készült filmet. Szóval elvégezték rajtunk az ún. igazságügyi pszichiátriai vizsgálatot, méghozzá azon a Kasenko pszichiátriai klinikán, ahol a szovjet érában szép számmal történtek politikai érdekeket szolgáló szakmai visszaélések. A vizsgálat során igyekeztem a lehető legnormálisabbnak tűnni. Megtudtam, hogy az orvosom igazából szimpatizál velem és az ügyünkkel. Kedvesen mosolygott, amikor arra a kérdésre, hogy számomra mi a legfontosabb, azt feleltem, hogy a szabadság, a testvériség és az egyenlőség.

Mégis mindhármunkról azt állapították meg, hogy „kevert személyiségzavarban” szenvedünk. Hogy mik voltak a tünetek? „Proaktív életszemlélet”, „önmegvalósítás iránti vágy”, „a saját vélemény makacs védelmezése”, „ellenzéki viselkedésre és tiltakozó reakciókra való hajlam”. Ez mind ott volt, fehéren-feketén, a rólunk készült pszichiátriai jelentésben. Nekem személy szerint nem volt bajom ezzel a jellemzéssel. **Szerintük ez abnormális állapot, szerintem viszont egy olyan ember jellemvonásai, aki még életben van.**

A jelentés nyelvezete nagyon hasonlított arra a szempontrendszerre, amelyet a másként gondolkodók „diagnosztizálására” használtak a szovjet érában. Az ún. büntető pszichiátriát széles körben alkalmazták a Szovjetunióban – ez volt a kontroll és az elnyomás egyik legfőbb ideológiai fegyvere. A szovjet polároktól feltétlen engedelmisséget és alázatot követeltek. Aki szót emelt az elnyomás ellen, vagy bármi jelét adta a függetlenségnek, az rögtön gyanús lett, potenciális bajkeverő, aki veszélyt jelent a mindennapi életre.

Hatalmat a képzeletnek!

Az alábbiakat egy orosz iskolában hallottam:

GYEREKEK: Az igazságosságot szolgáljuk.

IGAZGATÓ: És pontosan mi az igazságosság?

GYEREKEK: Az, ami nekünk most nem jár.

Újra meg kell tanulnunk, hogyan kell gyereknek lenni, hogyan kell használni a képzeletünket, és ki kell találnunk olyan alternatív megoldásokat, amelyeket mi magunk is meg tudunk valósítani, a pusztá kezünkkel. Ki kell dolgoznunk több lehetséges jövőverziót, amelyekhez elég átalakítani a saját életünket, viselkedésünket, gondolkodásunkat, fogyasztási szokásainkat – legyen szó termékekről, gondolatokról, politikai koncepciókról, hírekről vagy a közösségi médiáról.

Túlságosan gyakran gondoljuk azt, hogy nincs másik út, nem lehet máshogyan élni. Talán ezt hívják „nincs alternatíva” kórnak („There is no alternative” – TINA), ami nem más, mint a képzelet válsága. A „nincs alternatíva” Margaret Thatcher kedvenc mondása volt. Ezt ő többnyire a gazdasági helyzetre értette. Thatcher TINA-jával kapcsolatban Laura Flanders azt írja a *Nation*-ben megjelent cikkében, hogy a miniszterelnök asszony esetében ez a következőt jelenti: „a globális kapitalizmus, az úgynevezett szabadpiac és szabadkereskedelem révén lehetett a leginkább jólétet teremteni, szolgáltatásokat forgalmazni, és gyarapítani egy társadalom gazdaságát. A dereguláció jó, ha nem is a legjobb.”

A „nincs alternatíva”-kór elterjedt az egész világon. Aktivistaként megszoktuk, hogy orosz polgártársaink folyton ezzel a sablon szöveggel jönnek: igen, a kormányunk korrump, a bíróságok csak az elitet védik, a rendőrség nem csinál semmit, csak ha kapnak egy kis kenőpénzt, Putyin egy közönséges tolvaj, de nincs alternatíva.

A hivatalos statisztikák szerint az oroszok túlnyomó többsége (80%-a) támogatja Putyint. Ez nem igaz. Egy kis kérdezősködés után kiderül, hogy bizony sokan tisztában vannak vele, milyen korrupt és pénzéhes az elnökünk, hogy kifosztja a saját népét, megfosztja a legalapvetőbb jogaiktól, és ő meg a szűk baráti köre ráteszi a kezét minden erőforrásra. Tudjuk, hogy plutokráciában élünk, vagy oligarchiában, ha úgy tetszik – de az biztos, hogy nem demokráciában. Itt jön képbe a TINA-kór. „De ki vezetné Oroszországot, ha nem Putyin?” – hallom mindenhol. „Te!” – válaszolom erre én. Egészen biztos vagyok abban, hogy benned több a méltóság, és őszintébben szereted a hazádat, jobban tiszteld polgártársaidat, mint Putyin. Ez száz százalék. Mi tudnánk ezt máshogy is csinálni. Van elég olyan ember e hazában, akinek helyén van a szíve és az esze, és Putyinnál sokkal jobban vezetné az országot.

Ugyanez igaz az Egyesült Államokra. „A szükségszerűség politikájával önként helyezzük magunkat szellemi kómába – mondja Timothy Snyder, *A zsarnokságról – Húsz lecke a huszadik századból* (*On Tyranny: Twenty Lessons from the Twentieth Century*) című könyv szerzője. – Amíg a kommunista és a kapitalista rendszer egymással versengett és élénken élt a fasizmus és a náciizmus emléke, az amerikaiak kénytelenek voltak némi figyelmet fordítani a történelemre és megőrizni azt a fogalomrendszert, amely lehetővé tette alternatív jövőképek elképzelését. De mihelyt elfogadtuk a szükségszerűséget, elhittük, hogy a történelemnek nincs többé jelentősége. Ha a múlt minden elemét egy ismert erő irányítja, felesleges a részletekkel foglalkozni.”¹⁰

A „nincs alternatíva” hozzáállás az elitnek jó, rajtunk viszont nem segít. Mi egy másik utat választunk: harcolunk az álmainkért, nem leszünk gyengék és tétlenek.

TETTEK

Alternatíva: Lehet más a jogrendszer

Nagy hiba börtönbe zárni a politikai aktivistákat. Ettől ugyanis csak még erősebbek, még elszántabbak lesznek. Aki elnöki vagy képviselői babérokra tör, annak érdemes ezt megjegyeznie, és jobb, ha meg sem próbálja börtönnel elhallgattatni az aktivistákat. Nem célszerű. Úgyis megtalálják a módját, hogy a bírósági tárgyalóteremből és a börtöncellából is eljusson az üzenetük a közvéleményhez. Megtalálják a módját, hogy a börtönben szerzett élményeikből több erőt merítsenek, mint amennyit elveszítenek.

(!)

Putyin és bandája komoly hibát vétett, amikor rács mögé zártak minket. Magukra vessenek. Most már biztos, hogy nem ráznak le minket egykönnyen.

A hatóságok szerint a Pussy Riot performanszai megosztók és sértők. Az összes Pussy Riot-klip „szélsőségesnek” van titulálva, és Oroszországban le is tiltották őket, még hozzá bírósági végzéssel. Egyik sem elérhető. Értem, miért: mert megkérdőjelezzük a hatóságok hatalmát.

Úgy hiszem, alapvető emberi jogom, hogy seggbe rúgjam a kormányom. És ha én csinálom valamit, azt teljes erőbedobással teszem.

(!)

Amikor a hatóságok annyira kiakadnak rád, hogy muszáj lecsukniuk, azt tekintsd megtiszteltetésnek. A börtön, ha nem hagyod, nem tud elgyengíteni, sem megtörni. Ha elvették a szabadságodat, akkor is hatalmadban áll dönteni, és az akaratod is megmarad. Fogvatartóid rémálma lehetsz, ha a rács mögött

is büszkén kiállsz az értékrended mellett. Kegyetlen játék ez: az ő céljuk a nyilvános megsemmisítés, a tiéd, hogy a magad trükkös módján bátorságot gyűjts és fejlődj, ahelyett, hogy összehúznád magad picire és csendben haldokolnál (ahogy az ilyen helyzetben „elvárható”).

A börtönben töltött idő alatt végig ott élt bennem az a hihetetlenül édes és paradox érzés, hogy egyszerre vagyok győztese és vesztese ennek a játéknak. Mert börtönben voltunk ugyan, de a bírósági folyamatnak köszönhetően mi is részt vehettünk abban a „márkaépítésben”, amely a kormányt szűk látókörű, kapzsi, piti kis oligarchákból és volt KGB-ügynökökből álló csőcselékként mutatja be, akik félnek három, feltűnő ruhákat és fura sapkát viselő nőtől.

„Itt, a börtönben kialakult bennem egy nagyon fontos érzés – a mélységes gyűlölet a modern államrendszer és az osztálytársadalom iránt – írja az antifasiszta és anarchista Dimitrij Busenkov, a politikatudomány doktora és bokszedző a börtönben kelt levelében, ahová azért került, mert a 2012-es oroszországi tüntetések ürügyén – abszurd politikai okokból – perbe fogták. – Egy forradalmár számára ez rendkívül fontos. Korábban is éreztem már hasonlót, de mindig meg tudtam indokolni. Mostanra azonban elmélyült bennem ez az érzés, és mérhetetlenül felkavar. Köszönöm a vizsgálóbizottság tagjainak és a hírszerzés tisztjeinek, hogy végre igazi forradalmárrá válhattam. Hiányzott még hozzá ez az apró részlet – a börtön, ahol a drogostól az üzletemberig mindenféle emberrel, az orosz társadalom legkülönbébb szegmenseinek képviselőivel találkozhattam. Nincs még egy hely, ahol az ember ilyen sokféle megfigyelést tehet és ilyen sokféle politikai konklúzióra juthat ilyen rövid idő alatt.”¹¹

Dimitrij Busenkov azért került börtönbe, mert megvádolták, hogy 2012. május 6-án részt vett egy illegális gyűlésen Moszkvában. Csakhogy Dimitrij aznap nem volt a városban, így nem is ve-

hetett részt semmiféle gyűlésen. A rendőröket ez nem érdekelte – egész egyszerűen nem bírják ezt a fickót, és mindenáron rács mögé akarták zárni, mert okos és hatékony közösségsszervező.

(!)

2013 decemberében, a szabadulásunk utáni első napon elhatároztuk, hogy megalapítjuk saját jogvédő egyesületünket – ez lett a Zona Prava (Jogok Zónája). A szervezet vezetője a zseniális orosz ügyvéd, Pavel Csikov, aki a védelmünket is ellátta, míg a fegyenctelepen raboskodtunk.

Az általunk kidolgozott börtönreform célja, hogy egyrészt felszámolja a büntetés-végrehajtás jelenlegi rendszerét, ezt a pokoli rendszert, amely ledarálja az embereket és félholtan köpi ki; másrészt, hogy alternatívát kínáljon a rosszul működő rendszernek. A modern kori Oroszországban a felmentő ítéletek aránya kevesebb, mint 1%. Mit jelent ez a gyakorlatban? Azt, hogy akit egyszer bevitte az őrsre, annak szinte lehetetlen kikerülnie. Ez még azoknak sem tetszik, akik a rendszert működtetik. Ismerek olyan rendőröket, akiknek igenis fontos a méltóság és az önbecsülés. Vannak köztünk egykori vizsgálótisztek és ügyészek, aki ma már velünk együtt dolgoznak azért, hogy védjék a rabok jogait.

A rendőrségi fogdákbán naponta halnak meg emberek. A börtönökben évente több ezer haláleset történik, ezek felét tuberkulózis okozza, pedig ez az orvostudomány mai állása szerint egyáltalán nem végzetes betegség, a másik vezető halálok pedig, a HIV, amely a börtönön kívül ma már szintén nem jelent egyet a halálos ítélettel. Azon vagyunk, hogy a magunk büntető-jutalmazó módszereivel újra megtanítsuk a fogolytáborok dolgozóinak és a rendőröknek, hogy emberként kezeljék az őrizeteseket és az elítélteket. A raboknak a panaszok, a petíciók és a bírósági kérések megírásában segítünk. Részt veszünk az orosz bíróságokon

és az Emberi Jogok Európai Bíróságán börtönigazgatók ellen folyó eljárásokban, cserébe segítenek nekünk ideiglenesen szabadlábra helyeztetni a súlyosan beteg elítélteket. Orvosaink járják a fegyvertelepeket és független szakértői vizsgálatot végeznek a rákos és HIV-fertőzött embereken.

A Pussy Riot szabadulása utáni évben a Zona Pravának országszerte összesen pár tucat ügye volt, ebből több mint tíz az Emberi Jogok Európai Bíróságán.

Elkezdtük a munkát a foglyotáborokban, és meggyőződésünk, hogy ha az elítélteknek tudunk segíteni abban, hogy megtalálják a rabszolgaság elleni tiltakozás törvényes formáját, akkor még többet tehetünk azokért az orosz polgárokért, akik szeretnének hangot adni a putyini politikai rendszerrel szembeni elégedetlenségüknek. Összeállítottuk a panaszok és javaslatok gyűjteményét, de ez a polgárok számára még nem hozzáférhető.

Sokan a kábítószer elleni küzdelem miatt kerültek börtönbe. Ugyanis már fű birtoklásáért is kiszabható akár 8 év szabadságvesztés. A rabok második legnagyobb csoportját a családon belüli erőszak áldozatai alkotják – azok a nők, akiket nemritkán évtizedeken át vert a férjük vagy más családtagjuk, és egy ponton túl már nem bírták tovább. Mit tehettek volna? Számos ismerősöm került olyan helyzetbe, hogy a rendőrséghez kellett fordulnia, és a rendőrök csak annyit mondtak neki: „Hé, hiszen még életben vagy! Gyere vissza, ha megölt.” Nem viccelek, ez a jellemző hozzáállás. Olyan, mintha a rendőröknek külön képzést tartanának arról, milyen mondatokkal kell eltántorítani azt, aki családon belüli erőszak miatt akar panaszt vagy feljelentést tenni.

A kormány támogatása nélkül nem fogjuk tudni egyik napról a másikra átalakítani az ország büntetés-végrehajtási rendszerét. A mi kormányunk természetesen mindent megtesz, hogy gátat vessen a rendszer és a börtönök megreformálásának. Így mi csak annyit tehetünk, hogy információval látjuk el az érintetteket, ügy-

védet szerzünk nekik, és biztosítjuk számukra a nyilvános ellenőrzés jelentette minimális biztonságot. Segíthetünk az embereknek elképzelni egy másik világot, ahol mindannyiunk javára más-ként működnek a dolgok.

Alternatíva: Lehet más a média

2013 végén Putyint mélyen felháborították az Ukrajnában zajló forradalmi események. Gondolatmenete világos volt: ha a legközelebbi szomszédunknál gyökeres változások történhetnek, akkor az ő hatalma sem olyan szilárd, mint szeretné. Putyin számára becsületbeli ügy volt káoszt kelteni Ukrajnában. Így akarta biztosítani, hogy Oroszországban, az ukrán forradalom idején senkinek eszébe se jusson pozitív példát látni az elitet megdönteni képes népi hatalomban. Ezt Putyin három lépésben érte el: (1) a Krím-félsziget elcsatolása, (2) titkos háború Kelet-Ukrajnában, (3) nyílt médiaháború Ukrajna és azon oroszok ellen, akik egy szóval is bírálni merték Ukrajna orosz megszállását. Amikor azt hinnénk, ennél már nem lehet rosszabb, az elnök katonai egységeket küld egy szomszédos országba, és – húha! – azt állítja, *nincsenek is ott semmiféle csapatok*, noha ennek ellenkezőjét szemtanúk és fényképek bizonyítják. Ez ám a pszichológiai manipuláció magas foka!

A 2016-os elnökválasztás idején az Egyesült Államok lakói, szerencsétlenségükre, a saját bőrükön tapasztalhatták meg az orosz médiaháború hatását. Mi, oroszok viszont már jó ideje ebben élünk – egészen pontosan 2000 óta, amikor Putyint először elnök-ké választották.

Bárki, aki megpróbált (elfogulatlanul, csakis a tényekre koncentráva) valós információkat közölni a 2014-es orosz–ukrán háborúról, a megélhetését, sőt az életét kockáztatta. Nem egy újságíró és szerkesztőt rúgtak ki, fenyegettek meg, a valós híreknek teret

adó médiumok befektetőit és hirdetőit pedig megfélemlítették, és rávették, hogy szakítsanak az árulókkal.

Beindultak a „trollgyárak”. Hatalmas, állami finanszírozású hálózatok jöttek létre, amelyeknek egyetlen feladatuk volt csupán: torz információk terjesztése a neten. Azért kapták a fizetésüket, hogy „diszlájkoljanak” minden olyan YouTube-videót, amelyben megkérdőjelezzik Putyin és bandája hatalmát. Felnőtt emberek azért teszik zsebre az orosz adófizetők pénzét, hogy nyomkodják a „dislike” gombot, például a Pussy Riot klipjei alatt. Ez most komoly?

E háború másik népszerű fegyvere a kormányt bíráló weboldalak elleni DoS- (denial-of-service: hozzáférés megtagadása) támadás. Egy DoS-támadás után a weboldal egy ideig nem elérhető, ami egy médiaügynökségnek vagy egy „valós idejű” hírszolgáltatónak rendkívüli bosszúság. Van még egy fegyverük: a bíróságok és a kormány ügynökei képesek bizonyos – nekik nem tetsző – oldalakat minden orosz felhasználó számára elérhetetlenné tenni.

A börtönből való szabadulásunk utáni év igen megtépázta az orosz médiát: sorra roppantak össze a médiumok a kormányzati nyomás alatt. 2014-ben az orosz kormány saját sajtópropagandájának arcátlansága már az eget verte. Valódi álhíreket gyártottak. Különleges alkalmunk nyílt megtapasztalni, hogy a tévéképernyőről sugárzott hazugságok mennyire eldurvulhatnak.

Ezért hoztuk létre 2014-ben a saját független hírportálunkat. (Mostanra nyilván feltűnt, hogy nem épp a könnyű életet keressük.) A neve: MediaZona.

A lényeg, hogy olyan alternatív információforrást kínálunk, amely teljesen cenzúramentes.

Ha a polgárok tudják, mi történik valójában, akkor nem lehet őket egykönnyen megtéveszteni. A feladatunk az, hogy megbízható hírszolgáltató legyünk. Nálunk nincsenek véleményrovatok, se szerkesztői cikkek, mert szerintünk az olvasóinknak kell le-

vonniuk a maguk konklúzióját. Bízunk a közönségünkben. Nekik kell eldönteniük, melyik oldalon állnak.

Jó látni, hogy a Kreml irányítása alatt álló nagy sajtóforrások a MediaZona cikkeire hivatkoznak az anyagaikban. Még a közvetlenül a Kremlnek dolgozó újságírók is tudják, hogy a MediaZona megbízható forrás. A tények ellenőrzését mi halálosan komolyan vesszük. Hiszen nehéz elnyerni az olvasóközönség bizalmát, és könnyű elveszíteni – ehhez elég egyetlen kamu sztori.

Kezdetben főleg a büntetés-végrehajtás problémáival foglalkoztunk: Oroszországban a politika a parlamentből a bírósági tárgyalótermekbe és a börtönökbe tette át a székhelyét – előbb-utóbb ugyanis biztos itt végzi mindenki, akinek köze van a politikához. Netes riportokat készítünk a tárgyalásokról, és a nagyközönség előtt is feltárjuk a modern kori orosz jogrendszer abszurditását, brutalitását és igazságtalan mivoltát. Ezt látva hol hisztérikusan röhögünk, hol kétségbeesetten sírunk. Egykori és jelenlegi fogvatartottak történeteit is közzétesszük, segítünk hallatni a hangjukat azoknak, akiket az állam legszívesebben örökre elnémítana.

A MediaZona már több mint négy éve működik. Folyamatosan bővülünk, a témáink már sokkal szélesebb skálán mozognak és lefedik a mai orosz élet szinte minden aspektusát. Bennünket elsősorban az érdekel: milyen az élet az igazi Oroszországban?

Minket hidegen hagy a hivatalos propaganda, ahol Putyin kisgyerekeket ölelget, vagy meghatottan hallgatja a falusi templomok harangjainak zúgását. Mi azokról a vidéki tüntetésekről tudósítunk, amelyekről általában senki sem hall: bányászok vagy kamionsofőrök sztrájkjairól, börtönökben zajló éhségstrájkokról, feldühödött tanárok által szervezett gyűlésekről. Ügyészekkel, bírókkal, rendőrökkel, börtönigazgatókkal tárgyalunk, olyanokkal, akik ma is ebben a rendszerben dolgoznak, illetve olyanokkal, akik már „kiszálltak”. Ők megsúgják nekünk, hogyan is mennek a dolgok valójában: hogyan lehet öt lépésben büntetőpert fabrikál-

ni, rábot úgy megkínozni, hogy annak ne maradjon nyoma, mi a tíz legutóbbi módszer kenőpénz kizsárolására és így tovább.

(!)

– Na, jössz rendőrautókat gyűjtogatni? – ezzel a mondattal nyitott nálam Szergej Szmirnov, amikor 2008-ban baloldali aktivisták gyűlésén megismerkedtünk. Ma ő a MediaZona egyik fő-szerkesztője. Meséljen most ő egy kicsit a MediaZonáról:

Néhány évig csak tétlenül szemléltük mindazt, ami körülöttünk zajlik, ám egy idő után a – szerintem – legfontosabb esetek (például a [Putyin-kritikus Alekszej] Navalnij ügye) a bíróságon kötöttek ki. A politika, az igazi politika a közterekről beköltözött a tárgyalótermekbe. Egyik ügy a másik után. Ebben az időszakban rengeteg új, korlátozó törvény és jogszabály is született. Nyilvánvalóvá vált, hogy a bírói gyakorlat lett az új kommunikációs csatorna a hatalom és az ellenzék között. Eljött a pillanat, amikor mindenki pontosan tudta, mi történik. Amikor az a pillanat eljön, akkor már csak egy kérdés marad: mi a következő lépés? Az egyik lehetséges reakció az, hogy nem csinálunk semmit.

Úgy döntöttünk, tudósítunk. Soha nem voltak illúzióink azzal kapcsolatban, hogy ez mennyire érdekli majd az embereket. Sosem hittük, hogy hirtelen mindenki arról akar majd olvasni, hogyan gyilkolnak meg rendőrök ártatlan embereket, vagy hogy megint két tucat ember került sok évre rács mögé... Persze hogy nem ez a legnépszerűbb téma, de ez is fontos.

Furcsának tűnhet, de a küldetésünk folyamatosan változik. Rengeteg célunk van. Az egyik, hogy felhívjuk a figyelmet a bírósági ügyekre, a bíróságokra és a rendszer problémáira. Interneten tudósítunk a tárgyalásokról, bemutatjuk, hogyan működnek a bíróságok valójában.

Igazából van egy másik, igen furcsa gondolatom is arról, hogy mi a küldetésünk. Írtam néhány cikket a 19. századról, és íme, ezt gondolom: ha tíz, tizenöt vagy húsz év múlva a weboldalunk segít

a kutatóknak megérteni ezt az időszakot, mi már boldogok leszünk. Elolvashatják az élő tudósítások archívumait, és megérthetik, mi zajlott igazából a tárgyalótermekben és az országban, hogy miféle korszak volt ez.

Persze amit bemutatunk, az is csak az összkép egy része. De fontos, hogy megörökítsük a jelen pillanatot, az aktuális történéseket. Meggyőződésem, hogy most még nem lehet eldönteni, mi fontos és mi nem, és nem tudni, mi lesz fontos tíz, tizenöt év múlva annak, aki Oroszországot tanulmányozza. Ebből a szempontból szeretném, ha a kutatók a tudósításaink részleteit is tanulmányoznák. Különös gondolat ez, a lényege a társadalom megismerésének célja.

Véleményem szerint az egyik legkomolyabb gond maga a jog és a rendszer, amely börtönbe küldi az embereket. Vegyük például [az orosz büntető törvénykönyvben] a kábítószerrekről szóló, 228. sz. cikelyt! Klasszikus példája annak, amikor egy törvényt csak arra használnak, hogy (a) büntetőperekre indítsanak, (b) teljesítsék a gyanúsítottak ellen felhozott esetekre kiszabott kvótát, és (c) adott idő alatt meglegyen adott számú, szabadságvesztéssel járó ítélet. Igazából senki sem hiszi, hogy a büntető törvénykönyv arra való, hogy a bűn(ös) elnyerje méltó büntetését. A kábítószer-ellenes törvénycsomag önmagában is hatalmas probléma, hiszen a rabok 30-40%-a drogokkal kapcsolatos vétség miatt ül börtönben.

Az esetek úgy 50%-ában azért kerültek rács mögé a gyanúsítottak, mert a nyomozóknak muszáj vádat emelniük, hogy az ügy eljusson a bíróságra, és [az ügyészek] felhasználhassák a történeteket a statisztikáikhoz és kvotáikhoz. Ez nagy probléma. Ezeket a szerveket senki sem ellenőrzi, gyakorlatilag azt írják bele egy ügyiratba, amit csak akarnak.

A legfőbb gond, hogy az emberek már nem tudják, hogyan kell dolgozni. Ez általánosságban igaz a bíróságokon folyó munkára. A nyomozók nem is tudják, hogyan kell nyomozni. Nem tanítják meg nekik, és nincsenek valódi ellenfeleik. Hibás az egész rendszer. Ezt még a fiatal, kezdő nyomozók is rögtön átlátják, amikor megnyitnak egy ügyet,

és kiderül számukra, hogy tulajdonképpen teljesen mindegy, mit írnak az ügyiratba. Az elmúlt egy évben rengeteg elképesztő dolgot láttam az eljárások során. És amikor tényleg nyomozniuk kellene valaki után egy igazi bűnügyben, akkor fogalmuk sincs, hogyan csinálják. Az emberek megszokták, hogy egy olyan rendszerben dolgoznak, ahol minden előre meg van írva.

A bírók között is sok kétségbeesett embert láttam. Tudják, hogy nem lehet senkit ártatlannak nyilvánítani; tudják, hogy valójában nem ők hozzák meg az ítéleteket. Az a benyomásom, hogy a bírók, amikor egy kicsit szabad kezet kapnak végre, egészen kivirulnak, kiül az arcukra a boldogság. De tényleg.

(!)

Ha nem használnánk a fantáziánkat, sosem találtuk volna fel a villanykörtét.

Engedjétek hát szabadjárá a képzeleteteket, és találjatok ki alternatívákat. Képzeljétek el egy olyan világot, ahol a rendőr nem gyilkosra, vagy fegyveres rablóra, hanem inkább szociális munkásra hasonlít; ahol ingyenes az egészségügyi ellátás; ahol a művész alkothat a maga öröme, és nemcsak azért, hogy el tudja adni a művét; ahol az iskola nem alattvalókat nevel, hanem fejleszti a kreativitást és az intuíciót.

HŐSÖK

Alekszandra Kollontaj

Alekszandra Kollontaj feminista aktivista, Oroszország első női kormánytagja, valamint nagykövete volt.

1872-ben látta meg a napvilágot Szentpéterváron. Anyjának három gyermeke született az első házasságából, majd nagy nehe-

zen el tudott válni, hogy hozzámenjen ahhoz a férfihoz, aki Alekszandra apja lett. Alekszandra nem volt hajlandó hozzámenni az eredetileg neki szánt férfihoz, inkább egy távoli unokatestvérével kelt egybe, aki látszólag egyáltalán nem illett hozzá és még pénze se volt.

Az orosz forradalom után Kollontaj arról kezdett írni, milyen lenne a nők számára a nemek kapcsolata és egyenlősége egy olyan kommunista társadalomban, amely akkor, hite szerint, épp születőben volt. 1921-ben megjelent *Sexual Relations and the Class Struggle* (Szexuális kapcsolatok és az osztályharc) című írásában azt fejtegeti, hogy a nő nem a férfi tulajdona; és meg kellene könnyíteni a válást a nők számára; a házasság alapja pedig a szabadság, az egyenlőség és a barátság legyen. Kollontaj ezzel még bolsevik társait is kiakasztotta.

Kollontaj mindenben az egyenlőségre fókuszált. Írásai nagyon modernnek hatnak, cseppet sem érezni, hogy több mint száz évvel ezelőtt születtek. Fent említett könyvében a társadalom képmutató viselkedését is kivesézi. Nevezetesen azt, hogy ha egy férfi egy szegény szakácsnőt vesz feleségül, az senkit nem zavar, de ha egy orvosnő szemet vet egy inasra, gúny és megvetés tárgya lesz (még akkor is, ha a férfi jóképű, teszi hozzá).

A kapitalizmusban – írja Kollontaj – a nő arra kényszerül, hogy *egyszerre* dolgozzon és gyereket neveljen, ami lehetetlen. A munkahelyeken a nő legyen egyenragú a férfival, és őt is ez a munka határozza meg, ne az a házastársi kötelék, amelybe belekényszerítették. A *család és a kommunizmus* (*Communism and the Family*) című könyvében¹² azt írja, hogy a munkahelyi egyenlőség nem hagyna időt a nőknek olyan, a modern kori társadalomban semmiféle hasznat nem hajtó tevékenységekre, mint a főzés, takarítás, stoppolás. Ami azt illeti, már családokra sem lenne szükség – a dolgozók együtt ennének a munkahelyi kávéban, a szennyest mosodába vinnék, a gyerekeiket az állam nevelné fel. Ez, a 20. század első negyedében írt, elképzelt utópia megvillantotta

a radikális feminizmust. Kollontaj a feminizmus második hulláma-hoz tartozott – több mint ötven évvel azelőtt, hogy az 1960-as években elindult volna az a második hullám. Ez a fajta előrelátás csak az igazán érzékeny és intuitív gondolkodókra és művészekre jellemző, akik már egy új korszak eljövetele előtt is érzik annak előszelét.

Később, az 1960–70-es években olyan aktivisták és látnokok léptek Kollontaj nyomába, mint Shulamith Firestone (1945–2012). Firestone radikális nézeteit a feminizmus elgondolásaiból, valamint a marxizmus és a pszichoanalízis kritikájából keverte ki. Az 1970-ben megjelent *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution* (A nemek dialektikája – Érvek a feminista forradalom mellett) című bestsellerében, amelyet huszonöt évesen írt, Firestone a társadalmi nem (az ún. gender) teljes eltörlését javasolja, mondván, csak így érhető el a valódi egyenlőség. Azt írja, hogy a „nemi osztályok” eltörléséhez a gyerekeknek „mesterséges megtermékenyítés” eredményeként kellene világra jönniük, és többé nem egyetlen anyától függenének. „Az emberek közti genitális különbségek elveszítenék kulturális jelentőségüket” – vélekedik Firestone, aki szerint a munkamegosztás sem a nemek mentén történne, mert maga a munka is megszűnne (a kibernetika révén). Firestone a cölibátus mellett kampányolt, szerinte az egyenlők társadalmában többé nem lenne fontos a szex és a szaporodás.

Az *Atlantic* magazin egyik cikkében, amely csak Firestone halála után jelent meg, Emily Chertoff ezt írta:

„Firestone el akarta törölni a következőket: a nemi szerepeket, a gyermeknemzést szolgáló szexet, a biológiai nemeket, a gyerekkort, a monogámiát, az anyai gondoskodást, a családot mint társadalmi egységet, a kapitalizmust, a kormányzatot, és legfőképp a terhességet és a gyerekszülést mint fiziológiai jelenséget.”¹³

Az oroszul 1926-ban megjelent *The Autobiography of a Sexually Emancipated Woman* (Egy szexuálisan emancipált nő önéletrajza) című könyvében Kollontaj megvallotta, hogy nagy csalódást okozott neki a bolsevik párt (avagy a Kommunista Párt) azzal, hogy nem támogatta a női munkások megnyerésére tett erőfeszítéseit. Ezek a harcok jóval az 1917-es forradalom előtt, már 1906-ban megkezdődtek. Kollontaj megpróbálta felállítani a nők minisztériumát, de törekvéseit meggátolták. Így írt erről: „Ekkor jöttem rá, hogy pártunkat mennyire nem érdekli a munkásosztálybeli nők sorsa, és mennyire nem áll érdekükben a nők felszabadítása. [...] Az elvtársaim azzal vádoltak engem és azokat a női elvtársaimat, akik osztották a nézeteimet, hogy »feministák« vagyunk, és túlságosan nagy hangsúlyt fektetünk olyan ügyekre, amelyek csak a nőket érintik.”¹⁴

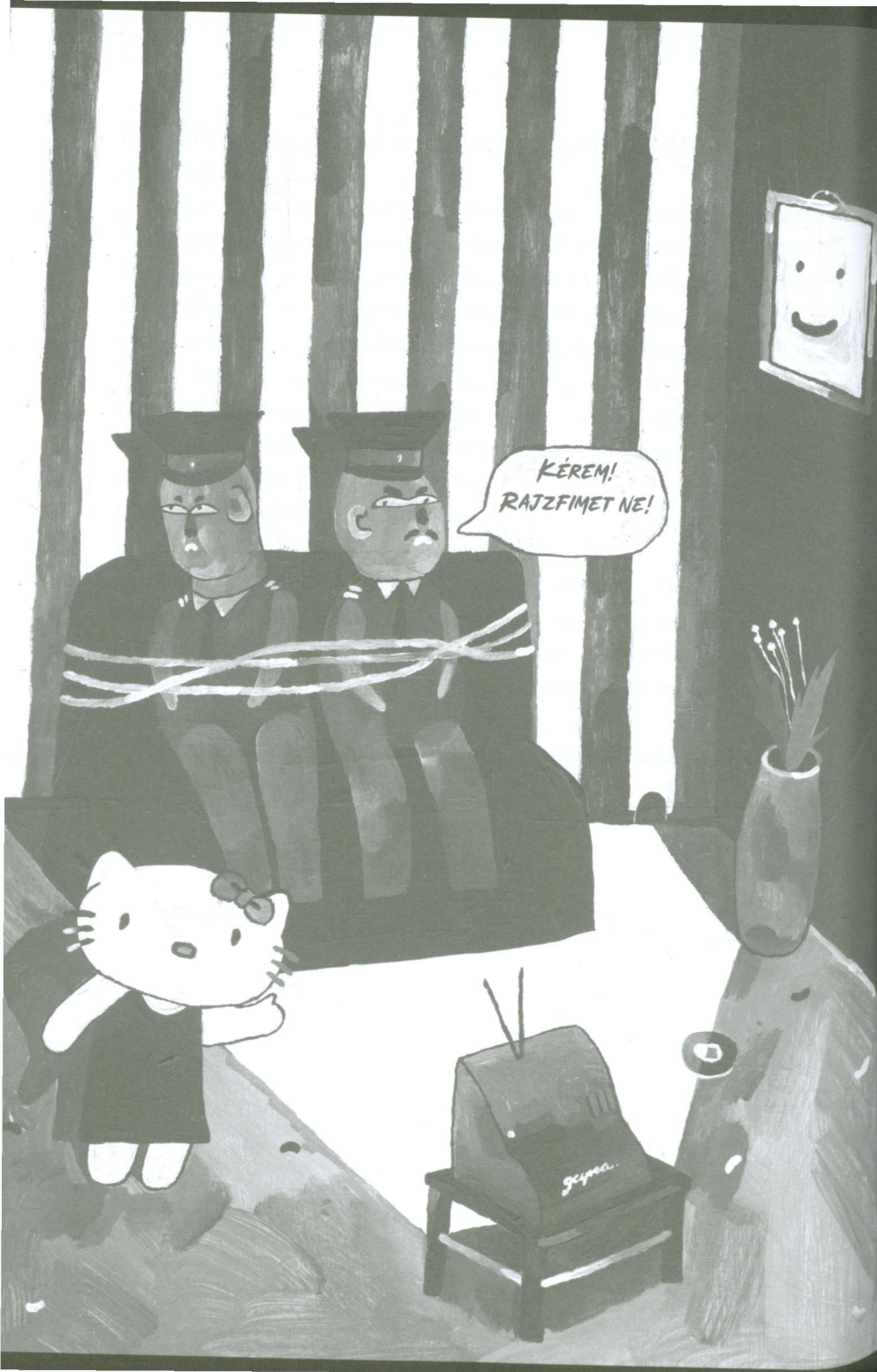
Kollontaj makacsul tartotta magát feminista elképzeléseihez, és komoly szerepet vállalt az először 1908 decemberében megrendezett Nők Összoroszsországi Kongresszusának életre hívásában. Azonban az esemény után kénytelen volt elhagyni az országot. Németországba menekült, ahol belépett a szociáldemokrata pártba. Összeismerkedett Európa vezető szociáldemokrata politika-saival, többek között Rosa Luxemburggal, Karl Liebknechttel és Karl Kautskyval. A női ügyekért folytatott „kampányával” bejárta egész Európát, és részt vett a témához kapcsolódó eseménye-

ken – Párizsban például csatlakozott a háztartásbeli asszonyok sztrájkjához.

Ismerte Lenint, és maga is bolsevik lett. 1917-ben a Népjóléti Bizottság komisszárjává választották, így lett az első orosz nő, aki kormányzati pozíciót kapott. A leninistáknak azonban nem volt olyan fontos a nők jogainak ügye, mint Kollontajnak. Ő mégis csodálatra méltó kitartással noszogatta a bolsevikokat, jöllehet Lenin, Trockij, Sztálin és a többiek nem olyan férfiak voltak, akik elviselték az ilyesmit. Amikor a pártban kezdett egyre nagyobb teret hódítani a konzervatív irányzat, Kollontajt megint kipaterolták az országból. 1923-ban a Szovjetunió norvég nagykövete lett – nő elsőként kapott ilyen megbízatást. Hosszú és eseménydús élet után 1952-ben hunyt el.

„A nemek kapcsolatának új koncepciói már születőben vannak – írta mintegy száz évvel ezelőtt. – Ezek segítségével elérhetjük majd, hogy a kapcsolatok alapjául olyan, most még ismeretlen fogalmak szolgáljanak, mint a teljes szabadság, az egyenlőség és az őszinte barátság.”¹⁵

Egy alkotó legnagyobb értéke az, ha gondolkodásával képes átlépni saját korának korlátait.

10. SZABÁLY

LÉGY, AMI AKARSZ!

A feminizmus az egyén felszabadításának eszköze, amelyet bárki használhat: férfi, nő, transznemű, transzsexuális, queer, nemtelen, akárki. A feminizmus jegyében kimondhatjuk: aszerint viselkedem, ahogy nekem tetszik, ahogy érzem magam, lerombolom a nemi szerepeket, és eljátszom velük, a saját elképzelésem szerint vegyítem őket. A nemi szerepek nem a láncaim, hanem az eszközeim.

[...], nincs férfi, sem nő; mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban.

PÁL APOSTOL¹

A padló suvickolásától még egy nőnek sem lett orgazmusa.

BETTY FRIEDAN²

Az elnyomottak mindig a legrosszabbat gondolják magukról.

FRANTZ FANON

SZAVAK

Büszke boszorkány és ribanc

„Az orosz feminizmus nem természetes jelenség Oroszországban, és nincs bázisa – mondja Dimitrij Szmirnov esperes, az orosz ortodox egyház népszerű szószólója. – A feminizmus célja, hogy lerombolja a kereszténység alapelveit. A feminizmus egy szintre akarja helyezni a nőt a férfival, megfosztva őt a nőként élvezett előnyeitől. A feminizmus elpusztítja a család intézményét. Ha önálló jogokkal bírnak a férfiak, a nők és a gyerekek, az tönkreteszi a családokat. Minden keresztény szemében a feminizmus csakis méreg lehet, amely boldogtalanságot hoz ránk, ha sikerül megfertőznie a társadalom és a családok elméjét.”

Mindig élvezettel nézem Szmirnov esperes videóit a YouTube-on. Ő volt a Pussy Riot egyik legfőbb inspirációs forrása. A prédikációitól padlót fogtunk – és közben kitaláltuk, hogy alapítunk egy feminista punk zenekart.

Szmirnov nőket megillető előnyökről beszél, amelyeket a feminizmus elvesz tőlük. Régi trükk ez, jól ismert sztori. A szexista férfiak híresek arról, hogy a mellüket döngetve hangoztatják: ők igazából segítik a nőket azzal, hogy szuper különleges piedesztálra emelik őket. Azon a piedesztálon természetesen nem látni semmiféle kreatív munkát, karriert, vagy egyéb önmegvalósítást. A piedesztálra állított nő csak szolgálhat, vagy esetleg még szépséges tárgy. Ráadásul a szoknyája alá is könnyebb benézni annak, aki piedesztálon áll.

„Az iskola – mondta Szmirnov azon a mély hangján – mankó legyen, amely segít felkészíteni a gyereket a felnőtt, családi életre. Sajnos huszonöt évvel ezelőtt az iskoláinkba beszökött a nyugati szél, minek hatására ezek az intézmények felhagytak a neveléssel, és csupán a tudás átadására korlátozzák a tevékenységüket. És van még egy nagy gond: a tanárok 99,9%-a nő. Pedig a nemek pszichofizikai adottságai alapján [...] a férfiaknak kellene tanítaniuk.”

„A feminizmus arra bátorítja a nőket, hogy hagyják el a férjeiket, öljék meg a gyerekeiket, adják boszorkányságra a fejüket, rombolják le a kapitalizmust, és váljanak lesbikussá”³ – mondta Pat Robertson konzervatív keresztény tévés igehirdető egy adománykérő levelében, amely a *The New York Times*ban jelent meg, még 1992-ben;⁴ és ugyanezt szajkózza egy másik amerikai médiamogul is, akinek szemlátomást teljesen elment az esze.

„A feminizmust azért találták ki, hogy a ronda nők is hírnevet szerezhessenek maguknak”⁵ – írta Rush Limbaugh a *Sacramento Union* hasábjain⁶, 1988-ban. Az a Rush Limbaugh, aki elterjesztette a femináci kifejezést, és elutasítja a kölcsönös beleegyezés szükségességét a szexuális kapcsolatokban.

Donald Trump alkalmanként eldicsekszik a nők ellen elkövetett szexuális zaklatásaival, és, ahogy az a még 1991 májusában, az *Esquire* magazinnak adott interjúból kiderül, mit sem törődik azzal, hogy mit kap ezért a sajtótól: „Mindegy, mit irkálnak, amíg van az ember keze ügyében egy fiatal és gyönyörű popó.”⁷

„Egy igazi férfi mindig bepróbálkozik, és egy igazi nő mindig ellenáll” – vallja az oroszok vezetője, Vlagyimir Putyin, a *Komszomszkaja Pravda* szerint.

Oroszországban a kormánytagoknak csak a 10%-a nő. Mi, oroszok ezzel csak a legszegényebb afrikai országokat meg az arab világot előzzük meg, ahol a jogi és a vallási előírások is tiltják a nőket a politikától és a közélettől. A felmérések azt mutatják, hogy az orosz polgárok mintegy negyede szerint a nőknek nincs helyük a politikában, és a politikai életben csökkenteni kellene a nők számát. A kormányom ahelyett, hogy megvédené a nőket a családon belüli erőszaktól, nemrég elfogadott egy olyan törvényt, amely legalizálja a családon belüli erőszakot.

A szexisták köztünk élnek, nem csak a tévében meg a parlamentben látni őket. Az egyik bebörtönzött Pussy Riot aktivista, Kat apjának a nyilatkozatát a tárgyalásunkon is felhasználták: „Tudja, hogy Tolokonnikova rángatta bele a lányát az ügyneve-

zett feminista mozgalomba. E tekintetben többször és határozottan elítélte az oroszországi feminizmusnak még a gondolatát is, mert meggyőződése, hogy ez a mozgalom nem illik az orosz civilizációhoz, amely más, mint a nyugati civilizáció.” A Pussy Riot tárgyalásán ezt a gonosz nyilatkozatot idézték az ítéletben is, és a bíróság többek között erre hivatkozva állapította meg, hogy az én „átnevelésem” csak úgy lehetséges, ha elszigetelnek a társadalomtól.

„A feminizmus és a feminista szitokszó, csúnya szó” – mondta a moszkvai Megváltó Krisztus-székesegyház egyik őre, a „sértettek” egyike, ahogy a tárgyalásunkon nevezték. Ha ez így van, akkor káromkodj, amennyit csak tudsz! Szitkozódj! Beszélj csúnyán!

„A feminizmus már mindent elért! Mi kell még?” Milyen gyakran halljuk ezt a kérdést... Én úgy érzem, mindennap erre ébredek. Pedig a fentiek fényében egyáltalán nem úgy tűnik, hogy a feminizmus végső győzelmet aratott, és immár békésen visszavonulhat.

(!)

A Pussy Riot már a feminizmus harmadik hullámán lovagol. Ez a hullám végleg lerombolja a nemi kettősség koncepcióját. Ha az ember neme egy spektrum, akkor a nemi alapú diszkrimináció értelmetlenné válik. Mi elutasítjuk magát a kétpólusú „férfi-nő” modellt is. Másként gondolkodunk a nemekről: számtalan olyan nemi identitás létezik, amely kilóg ebből a „hímnemű” és „nőnemű” lineáris sorból.

Nekem sincs stabil nemi identitásom. Személy szerint queernek tartom magamat. Nincs rá okom, hogy bármiről is kijelentsem: „én ilyet vagy olyat sosem fogok csinálni”.

Nincs értelme abban reménykedni, hogy az előttünk járó generációk már mindent elrendeztek, és nagylelkűen tisztázták

nekünk a nemi szerepeket. Ne hidd, hogy neked csak annyi volt a dolgod, hogy megszüless, a lábad közt egyfajta pisilővel, és attól kezdve elméletileg minden világos: a fiúk álljanak jobbra, hordjanak katonai egyenruhát, és tanuljanak fegyverforgatást, a lányok meg álljanak balra, viseljenek csipkét, és tanuljanak meg bánni a szemöldökcsipesszel.

A nemi szerepeket mindig a hely, a kor és a környezet határozza meg. Az a sok örültség, amit a történelmileg semleges, örök férfi- és női szerepekről összehordanak, felelőtlen mesebeszéd, és mindig is az marad. Az emberiség történelmének minden évtizedében, minden társadalmi osztályban, minden munkahelyen, minden életkorban és minden etnikumban más és más a nemek fogalma, és e nemek számára más és más szerepek vannak előírva. Mindenki annyi hülyeséget beszél a „női titokzatosságról”, amennyit csak akar, de én biztosra veszem, hogy azok a szegény sorsú nők, akik rabszolgasorban tengődtek a 19. századi Oroszországban, baromi kemények és erősek voltak, és bármikor lenyomná a szkanderben bármelyik modern New York-i hapsit. Vannak és mindig is voltak „hagyományos” társadalmak, ahol az a normális, hogy van, mondjuk, három nem és négyfajta szexualitás. Alig két évszázaddal ezelőtt valamennyi arisztokrata cisz (vagyis a születési nemével azonosuló) férfi parókát viselt, és erősen sminkelte magát.

Ez az egész „törékeny nő” meg „gyengébbik nem” jelenség csupán fétis. Ennek a fétisnek is megvolt a maga helye a történelmünkben, de egy adott korban és kultúrában született, és el kell jönnie annak a kornak, amikor kihal. Eltűnik, mint egy homokba rajzolt arc.

Hogy nekem miről szól a feminizmus? Arról, hogy végre leszámolunk a nemünk és a ránk osztott nemi szerepek alapján velünk szemben támasztott túlzó elvárásokkal. Arról, hogy megismerjük a társadalmilag előírt nemi szerepek eredetét és tör-

ténetét. A feminizmus nekem a választás szabadságát és a tájékozott véleményalkotást jelenti.

Nincs nekem annyi időm itt a Földön, hogy folyton a „gyengébbik nem” szerepét játsszam. Az életem véges. Ami azt illeti, hátralévő éveim száma igencsak korlátozott, és még sokat akarok tanulni, próbálkozni, elérni, változni, érezni, kockáztatni, veszíteni és nyerni. Nincs időm a régimódi játszmákra. Persze vannak, akik nem hajlandóak nyíltan és őszintén élni. De mi van, ha csak egyszer élünk, először és utoljára? Nem hiszem, hogy van még hátra ezer évem.

Úgy hét-nyolc éves korom körül lettem aktivista és feminista. A feminizmust nyolcévesen fedeztem fel magamnak. Rögtön eldöntöttem, hogy én bizony feminista vagyok, mert ez így logikus. Iskolába jársz, és azt látod, hogy a tananyagban szereplő vezetők és tudósok mind férfiak. Felmerül benned a kérdés: „Miért? Mi zajlott a történelemben?” Szóval kijelentettem, hogy feminista vagyok, és egy szép nap az egyik fiú osztálytársam odajött, mert nagyon megsajnálta és elszomorodott, és a következőket mondta: „Semmi baj, ne aggódj, nyolcévesen még bárki hívhatja magát feministának, de ez nem gond, majd meggondolod magad, majd megszereted a pasikat. Talán úgy tizennégy éves korodra.”

Úgy beszélt velem, mintha valami betegségben szenvednék, de ő majd lelket önt belém, és biztat, hogy túl leszek rajta.

Egészen kiskorom óta stréber voltam. Egyszer a fizikatanárom az egész osztály előtt megszegényített, amikor azt mondta: „Nadya igazi jó kislány! Neki mindig csak jó jegyei vannak!” Majd azzal folytatta, hogy vélhetően igen sikeres leszek az életben, és egy elnökhöz megyek feleségül. Ekkor tízéves voltam, és ebben az életkorban az ember még nem annyira öntudatos, de emlékszem, annyit azért már értettem ebből, hogy megharagudjak rá. Ez volt az első gondolatom: „Már miért ne lehetnék én magam is elnök?” Egy lány életében tényleg az a legnagyobb teljesítmény, hogy valakinek a felesége leszel?

Azért lettem feminista, mert az orosz férfiak nem hajlandóak kezet nyújtani nekem. Az orosz férfiak nem ráznak kezet nőkkel. Engem ez nagyon zavart. A művészeti csoportomban volt egy srác, aki előszeretettel hangoztatta, hogy a nők nem képesek a művészi alkotásra. „Az egyetlen, aki tényleg valódi művész volt, az (a német filmrendező) Leni Riefenstahl” – tette mindig hozzá. Na, ez még jobban felkavart.

Simone de Beauvoir-val tizennyolc évesen ismerkedtem meg. „Az ember nem születik nőnek, hanem azzá válik”²⁸ – vallotta. Ő végre reményt adott. Emellett volt szerencsém az amerikai filozófus, Judith Butler segítségével felfedezni a queerelméletet és a nem mint viselkedésforma fogalmát. **Tizennyolc évesen tehát végre rájöttem, mi életem nagy kérdése: hogyan lehet tartósan és eredményesen újradefiniálni, hogy mi a normális? Mitől lesz valaki kalóz, nomád vagy lázadó?**

(!)

A nőgyűlölet már a nagyvárosokban is elviselhetetlen, de még rosszabb, ha az ember egy apró, szinte teljesen zárt közösségben találja magát, például egy faluban, egy kis iparvárosban vagy egy börtönben. Megtudtam, hogy a börtönben kötelező részt venni a szépségversenyeken. Aki nem versenyez, ne is álmodjon idő előtti (feltételes) szabadlábra helyezésről. Aki nem nevez be a „Miss Búbáj” versenyekre, annak a következő mondat kerül az aktájába: „hozzáállása nem proaktív”. Én bojkottáltam a versenyt, ezért a börtön vezetősége úgy döntött, a hozzáállásom nem proaktív. Mivel nem vettem részt a szépségversenyen, a bíróság megtagadta tőlem a feltételes szabadlábra helyezést.

A fegyenctelep vezetősége az androgün (fiús) megjelenést kedvelő barátnőmről is úgy ítélte meg, hogy nem szabadulhat korábban, mert a börtönkoncerteken rendre lapos sarkú cipőben lépett fel. Márpedig a lapos sarkú cipő szerintük túlságosan maszkulin.

Egy nő hordjon magas sarkút. A barátnőm csak az után szabadulhatott, hogy hajlandó volt magas sarkúban játszani, és ezzel bizonyította hűségét a női nemhez.

„Itt ragadhatsz a börtönben akár hét hosszú évre is” – mondogatták az őreim. Aztán gúnyolódni kezdtek: „Gyönyörű, fiatal nő vagy, de mire kikerülsz innen, öreg leszel, huszonkilenc éves, és akkor már senki se akar megdugni.”

(!)

Az angol „bitch” (szuka, pica) szóban igazi erő, hatalom van. Ezt a szót félelemmel vegyes tisztelettel, vagy dühösen ejtik ki, és olyan nőket illetnek vele, akik körbenéztek a világban, és úgy döntöttek, megszerzik maguknak, amit akarnak. Ez sokak szemében negatív dolog. A nőket arra tanítják, hogy mindig tolják magukat háttérbe. De mi most visszavesszük ezt a szót!

Én büszkén vállalom, hogy kurva és pica vagyok. Az emberiség történelmében mindig is a hatalommal bíró, erős nőket bélyegezték rossznak. Elég csak megemlítenem a boszorkányságot és a boszorkányüldözést.

Sok olyan emberrel – főleg heteroszexuális férfival – találkoztam már, akik azt állítják, hogy nem támogatják a feminizmust. De szinte senki nem teszi fel magának a kérdést, hogy „mi is a feminizmus?”. A feminizmus elutasítása részükről vagy félelemből vagy téveszméből fakad. Nos, hadd adjak egy alternatív definíciót: „A feminizmus egy mozgalom, amelynek az a célja, hogy véget vessen a szexizmusnak, a szexista kizsákmányolásnak és az elnyomásnak”⁹. Imádom ezt a bell hooks-féle leírást.

A feminizmus jó a férfiaknak is. A feminizmus jó a transzneműeknek is. A feminizmus jó.

Elmagyarázom. Ha *igazi* férfi vagy, aki sokkal keményebb csávó annál, hogy sírjon, gyászoljon vagy akár szeressen, akkor bizony a vesztes oldalon állsz. A feminizmus segítene megbékélni

az érzéseiddel. Teljesen normális, ha az embernek vannak érzései. Érezni annyi, mint élni.

Képzeld el a következőt: férfi vagy, Oroszországban élsz, és tizennyolc évesen be kell vonulnod a seregbe. Azt mondják, egy *igazi férfinak* tudnia kell löni, tudnia kell harcolni. Ez a férfiaknak kötelező, a nőknek nem. Gyerekkorodban, a játszótéren a lányok egyenrangú pajtasaid voltak. Aztán az olyan intézmények, mint a hadsereg, árkot húznak a nemek közé, és egyre csak mélyítik benned ezt az árkot. A kötelező sorkatonai szolgálat alatt tökéletesen átmossák az agyadat, és amikor egy év letelte után visszatérsz a társadalomba, többé már nem a bajtársat, a barátot, a havert, a munkatársat látod a nőkben. *Igazi férfi* lettél, aki úgy bánik a nőkkel, mintha azok egy másik fajhoz tartoznának, és akiket vagy (a) imádni és védelmezni, vagy (b) elnyomni és ütni-verni kell. Ha tizennyolc éves férfi vagy, akinek kötelező bevonulnia a seregbe, nem akarnál inkább a nőkkel összefogni, és velük együtt azt követelni, hogy a sorkatonai szolgálat önkéntes legyen, és ne kelljen minden férfinak az állam rabszolgájává válnia?

Egyébként nem csak az *igazi férfiakat* kell ezzel szembesíteni. Nagyon sok (főleg heteroszexuális) nő véli úgy, hogy a feminizmusra semmi szükség. Évezredek óta a domináns kultúrával kialakított, mazochista alá-fölé rendeltségi viszony biztosította a túlélésünket, így tökéletesen érthető, miért olyan nehéz elvágni ezt a köteléket. A nők ettől kényelmetlenül érzik magukat, ezért szavaznak sokan az olyan nőgyűlölő seggfejekre, mint Putyin és Trump. Ezért vannak olyan nők, akik vágynak egy *erős kézre*. Néha komoly kihívás lerázni magunkról a béklyót, de megéri. **Igenis bele kell harapni a kézbe, amely enni ad. Ha tényleg egyenlők vagyunk, akkor többé nincs szükségünk arra a kézre. Nincs dominancia. Együtt eszünk. Megosztozunk az ételen.**

Ismerek néhány (többségében heteroszexuális) nőt, akik szerint nekünk, nőknek az elsődleges feladatunk, hogy versengjünk egymással egy pasiért. Hogy egy farokért küzdjünk, ne a jogainkért.

Ó, hogy ez milyen megnyugtató a domináns kultúrának! Amíg elhiszük, hogy a túlélésünk záloga a férfiak felmagasztalása, addig nagyon könnyű minket használni és kihasználni. Mindig a régi nóta: kényszerítsd ki, hogy emberek egy csoportjából kivesszen a kollektív tudat és a szolidaritás, és máris úgy játszodozhatsz velük, úgy használhatod és manipulálhatod őket, ahogy akarod. Az a meggyőződés, miszerint a nők életerejét a férfiak elismerése adja, a történelmünkben gyökerezik. Valóban volt idő, többször is, amikor a nők gazdasági értelemben teljes egészében a férfiaktól függtek. Akik mégsem, azok számkivetettnek, boszorkánynak lettek bélyegezve, akik máglyát érdemelnek. Csakhogy azóta változtak az idők – egy kicsit.

(!)

Az orosz ortodox egyház feje, a pátriárka be akarja tiltani az abortuszt. Sztálin 1936-ban betiltotta, így akarta növelni a népessédirátát. A tilalom egészen 1955-ig érvényben volt. A Szovjetunió esete bebizonyította, hogy az abortusztilalom nem a születési arányszámot növeli, hanem két másik mutatót: az illegális abortuszok miatt bekövetkező anyai halálozást és a gyermekgyilkosságok számát.

Anna Kuznyecova; aki 2016-ban a gyermekjogok biztosává lett, Putyin és a telegóniaelmélet nagy támogatója – eszerint az utód minden olyan férfitől örökölhét tulajdonságokat, akivel az anyának valaha szexuális kapcsolata volt... A gyerekek tele vannak érzésekkel és érzelmekkel, de túl félénkek, szégyenlősök és kicsik ahhoz, hogy feltegyék a megfelelő kérdéseket. Jobb szószólót érdemelnek ennél a nőnél, aki elhiszi, hogy a hüvelynek saját memóriája van.

A szexualitás az életerő és az inspiráció kimeríthetetlen forrása. Miért nyomnánk el, amikor meg is taníthatnánk az embereknek, hogyan használják?

A női szexualitás felfedezése és felszabadítása még előttünk áll. Esettanulmányaim bebizonyították, hogy tele a világ olyan férfiakkal, akiknek még mindig fogalmuk sincs, mit kell csinálni a csiklóval. Ha velem akarsz dugni, de nem ismered a csikló hatalmát, akkor buktad a dolgot. Ha az ágyban derül ki, hogy a másik túlságosan fallocentrikus, akkor is simán felkelek, felöltözök és ott hagyom. Ha olyan kedvem van, öltözködés közben tartok neki egy kiselőadást a fallogocentrizmus hamis öntudatosságáról.

A szexualitásukat felfedezni vágyó nőket megbélyegzik. Kurva, céda, ribanc. Érted; miről beszélek. Nekem hosszú ideig meggyőződésemm volt, hogy a gondolataim elsőbbséget érdemelnek, és mindennemű testiség bűnös dolog. El kellett kezdenem dolgozni azon, hogy helyreállítsam a kapcsolatot a testem és a tudatom között. Ez a munka még nem ért véget. Ha a kapcsolat végre helyreáll, az ember életminősége klasszisokkal jobb lesz.

(!)

Franciaországban egy női rapegyüttes felvett egy dalt, ami a csikló nyalogatásáról szól. A francia YouTube letiltotta a videót. A férfi rapperek szerte a világon arra kérnek a dalaikban, hogy szopjuk le a dákójukat, de a csiklós videó pornográf? Miért pornográf a csikló és miért nem az a pénisz?

A kötelező tökéletesség réme

Kamaszkoromban rá kellett jönnöm, hogy a nekem tetsző viselkedésforma igen messze áll a „nőiesnek” tartott viselkedéstől. Próbáltam hát magas sarkút hordani. Fél éven át igyekeztem, de mindegyikkel pontosan ugyanaz történt: középen megrepedt, aztán letört a sarka. Képtelen voltam nyugodtan ülni, szép, egyenes tartással, ahogy az egy ifjú hölgyhöz illik. Hangosan kornyikáltam az iskolai folyosón, és úgy totyogtam, mint egy liba.

Őszintén fel nem foghattam, miért kellene elsajátítanom a fiatal nőktől elvárt viselkedést. Nem értettem, mi hasznom volna belőle. Márpedig ha az egésznek semmi haszna, akkor miért erőltessem? Nyilvánvaló volt, hogy mennyire ostoba dolog túsarkakon tipegve illedelmesen integetni, másik kezünkben ridikült szorongatva.

Valahányszor egy nőt látok magas sarkúban, előnt az együttérzés, és szeretném megkérdezni, felkapjam-e a hátamra, hogy ne kelljen tovább gyalogolnia. A magas sarkú cipőt viselő férfiakat viszont csodálom. Jóllehet tőlük ezt semmiféle hagyomány nem követeli meg, mégis vállalják, hogy magas sarkút húznak. Ők az én hőseim. Szeretem azt hinni, hogy csak azért csinálják, hogy tisztelegjenek az elnyomott nők előtt.

(!)

A tökéletlenségben hatalmas erő van. Ne akarj mindig tökéletes lenni – az igazából nagyon unalmas.

A kötelező tökéletesség réme nagyon is valós. Manapság nemcsak a művészeti alkotások túlságosan „megcsináltak”, hanem az emberek is. Jól ápoltak. Decensek. Engem személy szerint az ilyen emberek nem mozgatnak meg.

Amikor kiszabadultunk a börtönből, hamar megértettük, hogy a normalizálás erejét bizony komolyan kell venni. Minél aktívabb és hangosabb vagy, annál nagyobb erővel találod szembe magad. Fekete szoknyához ne húzz fehér harisnyát (se fordítva). Fesd sötétebbre a hajadat. Fogynod kéne pár kilót. Dolgozz a hangodon, túlságosan orrhangod van. Ne bazmegolj, amikor Bill Clintonnal állsz egy színpadon. Járj többet társaságba. Ti, oroszok miért nem mosolyogtok soha? Nem hordhatsz sportcipőt, vegyél magas sarkút. Ezzel teljesen a frászt hozták rám. Megvettem a rúzszt, a magas sarkút, a hajvasalót – de még mindig úgy éreztem, hogy nem vagyok tökéletes. Sőt ezektől igazából szarabbul éreztem magam. A Clintonnal közös eseményen próbáltam nem csúnyán beszélni,

de a beszédem ötödik percében csak kicsúszott a számon egy „bazmeg”.

De nem olyan könnyű engem elriasztani, nem olyan fából faragtak.

Az igazság pillanata akkor jött el, amikor a CNN stúdiójában már az ötödik réteg vakolatot kenték rám. Gondoltam, ahhoz igazán nem kell hullának vagy próbababának maszkírozni engem, hogy politikáról beszéljek, így kértem, hogy mossák le az arcomat.

Pedig élvezem a sminkelést. Néha. Boldog lennék, ha több férfi viselne sminket.

Nem zavar, ha szépnek találják, sőt szeretek szép lenni, csak nem akarok túl sok időt tölteni szépítkezéssel. Nem nekem való.

Ezt a könyvet eredetileg nem oroszul, hanem angolul írtam, és ha valami, hát ez alázatra tanított. Néha rémesen éreztem magam közben, mert ott volt valami a fejemben, de nem találtam hozzá a megfelelő szavakat, amivel kifejezhetem. Kudarcot valót, de ez jóféle kudarc. Felfogadhattam volna egy fordítót, vagy egy kedves embert, hogy írja meg helyettem a könyvemet. Valószínűleg jobban sikerült volna az egész. Bocs, hogy ezt mondom, de tartottam magam a „csináld magad” alapelvehez. Ha tudom, hogy valamit (elméletileg) én is meg tudok valósítani, akkor azt én szeretném csinálni. Kétségtelen, hogy ettől az életem állandó kihívásokkal teli. De éppen ez kell ahhoz, hogy ne idegedjünk el a saját életünkől.

A tökéletességet én a próbálkozásokban látom, az előrelépésben, a kockázatvállalásban, és igen, a kudarcban. **Sosem tudtam volna meg ilyen sok mindent az országom kormányáról, a hazámról, az itt élő csodálatos emberekről, és sosem hallathattam volna úgy a hangomat, ahogyan ma tehetem, ha nincs az életemben ez az óriási kudarc – a börtönbüntetésem.**

(!)

A szabadulásom után összezavarodtam.

Jó néhány alap dolgot újra kellett tanulnom: hogyan kell átkelni az úton; hogyan kell használni a pénzt; hogyan kell sampont venni anélkül, hogy elvonná a figyelmem az a millió másik flakon a polcokon.

Új barátokat szereztem, és rajtuk kívül is rengeteg emberrel kerültem kapcsolatba. Találkoztam olyanokkal, akik 1000 dollárt ajánlottak egy erotikus fotózásért a Pussy Riottal közösen. Ezek az emberek, akik megkörnyékeztek, azt feltételezték, hogy aki frissen szabadult, annak *nyilván* komoly anyagi gondjai vannak. A titkosszolgálat emberei *minden kicseszett helyen* a nyomomban voltak; a privát telefonbeszélgetéseim kikerültek a YouTube-ra; pár hetente elkaptak, és megverték a kozákok meg a kormány önkéntes kopói.

Azt is meg kellett tanulnom, hogyan őrizzem meg azt a tiszta, megvilágosult gondolkodásmódot, amelyet a börtönben sajátítottam el.

Felfedeztem magamnak a számkivetettek életének addig ismeretlen, különös és egyszerű szépségét. Megtanultam meglátni a tiszta és őszinte lét lehetőségét abban, hogy bár a társadalmi hierarchia legalsó szintjére kerültem, még mindig volt bátorságom mosolyogni. Felfedeztem, hogy a pokol legmélyebb, az átlagpolgár számára – normál esetben és szégyenszemre – láthatatlan bugyraiban is van élet.

Nincs annál lélegzetelállítóbb élmény, mint látni, hogy a rothadó börtöntalajból gyönyörű, virágzó teremtmény sarjad, és büszkén tör az ég felé. Nem más ez, mint a legyőzhetetlen életerő szintiszta megnyilvánulása. Ők azok a nők, akik nem hagyták magukat megtörni, akik az életörömet, a szeretetet és a nevetést választották. Csodálattal néztem, micsoda méltósággal viselik a börtönléttel együtt járó mindennapos küzdelmet a nyomorúsággal, a kétségbeeséssel és a halállal.

A börtönben mind közül a legdrágább kincsöd az önbecsülésed. Mást nem is nagyon engedhetsz meg magadnak. Hiszen nem lehet saját ruhád, ételed, pénzed. Nincs késed, pajzsod vagy fegyvered, amivel megvédehetnéd magadat. Biztonságot és boldogságot csakis az önbecsülés adhat. Épp ezért veszélyes elveszítened, mert ha egyszer elveszett az önbecsülésed, lehet, hogy soha többé nem tudod visszaszerezni. Vigyáznod kell rá, a nap huszonnégy órájában, a hét minden napján. A börtönben nagyra értékelik, ha következetes a hited, a viselkedésed és a személyiséged. Nem teheted meg, hogy pánikba esel, hogy bizonytalankodsz. A szavaid és a tetteid mindig legyenek összhangban; különben rád sütik, hogy ócska kis hazug vagy; gyenge ember, akit könnyű betámadni, zaklatni.

A szabadulásunk után jött a kényszerű normalizálás és az öncenzúra. Volt, amiről beszélhattünk, volt, amiről nem. Néha úgy éreztem, hogy újdonsült szabadságom máris kezd elpárologni.

A hétköznapi életben sokszor beleesünk abba a hibába, hogy egy külső tényezőtől, egy csodapirulától vagy egy új cipőtől várjuk, hogy boldogabbak legyünk, hogy nagyobb biztonságban érezzük magunkat. Ez legtöbbször illúzió. Nekem a boldogság kulcsa a méltóság és az önbecsülés, amelyet a munkám ad, és mindegy, hogy épp elítéltként egyenruhát varrok, vagy szabad nőként alkotok. A szabadulásunk után a minket körülvevő emberek többségének azonban nem igazán tudtuk átadni a gondolatainkat az egyszerű és letisztult életvitelről.

(!)

Aki őszinte önmagához, az egy megvilágosodás után nem fordít hátat mindannak, amit megértett.

Amikor a Pussy Riot a Harvardon tartott előadást, a rendőrség letartóztatott egy embert a hallgatóságból, amiért nyíltan elmond-

ta a véleményét – miszerint a Harvardnak nem szabadna olyan közszereplőket vendégül látnia, akik nyíltan támogatják Putyint. (Erre ugyanis korábban volt már példa.)

Nekünk ezután még lett volna programunk. De mindet lemondtuk, és ahelyett, hogy részt vettünk volna egy elegáns vacsorapartin, inkább a rendőrsre mentünk, és addig ott dekkoltunk, amíg szabadon nem engedték azt az embert. Hogy néztek ránk! De mégis, hogyan képzelhették, hogy másként cselekszünk? Úgy tűnt, nem érzik át a helyzet disszonáns voltát: csalódtak bennünk, miközben eleve nem akartak volna egy asztalhoz ülni velünk, ha bármikor a múltban, egy hasonló helyzetben, a díszvacsorát választottuk volna.

TETTEK

Az én csajom a forradalom

Édes nekem a börtön, és nem robotolás.

Nem írok levelet férjemnek, ki házavár.

Sose tudja meg, hogy megszerettem Maruska Belovát.

DINA VIERNY¹⁰

Igazság szerint nem kellene beleszámítani a letöltött börtönbüntetésbe azt az időszakot, amikor szerelmes az ember, mert attól a pillanattól kezdve a börtönlét már nem büntetés. Ezt mindenki tudja, nem csoda, hogy a rabok közül sokan keresik a szerelmet a rács mögött.

Az inspiráció, az ihlet nem jön mindig magától, és nem is kell tétlenül várni rá. Megteheted, hogy összecsomagolsz, aztán útnak indulsz, remélve, hogy felfedezések, kalandok és kincsek várnak

rád. Ha pedig megjön az ihlet, add át magad neki. Éljen úgy, mintha az életedből akár filmet is forgathatnának.

(!)

Natasa izgatottan meséli, milyen élménye volt Nyinával, táborunk legkeményebb leszbikus csajával:

– Egyszer csak odajön hozzám és azt kérdi: „Akarsz kamatyolni?”

A varrodában vagyunk, ahol szemközt ülök ezzel a karcsú, locsi-fecsi, de gyors kezű lánnyal. Ő a legfürgébb varrónő a műhelyben. Olyan szép, hogy vele mindenki szívesen megy fürdeni, mert vékony, de nagy mellű. Akár egy festmény. Mindenki ámulva bámulja.

– Kamatyolni?

– Igen, kamatyolni. Mi az? Nem tudod, mit jelent? Baszni hívott a szerszámospódéba.

– Á! Vagány csaj ez a te Nyinád. És mi volt? Visszautasítottad?

– Vissza.

– Mi a franc!

(!)

Nyina két szál cigit vesz ki a csomagból, mindkettőt a szájába teszi, és meggyújtja. Az egyiket odakínálja nekem, a másikat megtartja. Szürke vállkendőt visel, a nagy orra miatt olyan benne, mint egy sasfióka. A kendőt ajándékba kapta az egyik imádójától.

Nyina már kilenc éve börtönben ül. Egészen fiatalon került be. A táborban átalakult, fiúvá változott. A tehetsége, alkata és az utcán felszedett tudása tette fiús lánnyá, aki ablakokon mászik ki-be. A haja fekete, a hangja mély, karcos, a szempillái igézően hosszúak. Lábai formásak, az egész lényke kecses, magas, az alakja

sudár. Szemernyi női affektálás sincs benne. Inkább olyan fiús, agresszív vágy, erő, amivel megszerzi, amit akar.

Mozgása szándékoltan szögletes, lendületes, járás közben fejét felszegezi, lábait szétveti. A fejkendőjét is alvilági stílusban hordja: nem az álla alatt köti meg, mint a kis Aljonka a híres orosz csokoládé csomagolásán, hanem hátul, a tarkóján, mint mondjuk, Jack Sparrow.

Nyina egyszerű férfiparfümmel illatosítja magát, és nem spórol vele. Pedig a parfüm és a kölni tiltott áru a börtönben, mert alkohol van benne. Persze jó pénzért, megbízható csatornákon hozzá lehet jutni, de nehezebb bent parfümöt szerezni, mint odakint drogot.

Este kilenc óra van. Leszállt az éj a mordvinföldi falvakra. A tehenek elhallgattak, a savanyú káposztával megrakott lovas kocsik leálltak.

Velünk szemben a gépműhely kivilágított ablakai. Oda küldik be azokat a női rabokat, akiknek már nagyon hiányzik a testi-ség. „Ideje bemenned a gépműhelybe” – mondogatják az örök. A műhelyben négy alkoholista fickó dolgozik. Néhány nőnek a gépműhelyben tett látogatás Barasevóban, a mordvinföldi fogoly-tábor kórházában ér véget, ahol megszülik a gyerekeiket.

A varroda környéke kihalt; egy lélek se jár arra. Ilyenkor nem tanácsos kijönni a műhelyekből. Mi kijöttünk. Sétálunk, cigizünk.

– Miért nyitod ki nekem az ajtót? – kezdem rögtön, ahogy kilépünk a márciusi havas esőbe. – Mikor döntöttél úgy, hogy eztán kinyitod az ajtót a nőknek?

– Nem emlékszem – rántja meg a vállát.

A nemekről folytatott beszélgetésünkből nem sok minden sült ki. Hasztalan őt erről faggatni, ahogy hasztalan megkérdezni a férfit az első randin, hogy mi a faszért hozott virágot. Csak. Pedig megtehetette volna, hogy nem hoz. A hagyományokra nincs magyarázat.

Mellettem Nyina egészen fellelkesül. A börtönben töltött évek alatt a nők elcsábítása és a női szerelmek adtak értelmet az életének. Én meg izgatott és hálás vagyok, amiért megtanítja nekem, hogyan, milyen eszközökkel gyúrta le az unalmat és a halált odabent.

A fegyenctelep foghíjas, korhadó fakerítésén túl csak a sötét erdő és a mocsár. Kilenc év. Kilenc év egy korhadó kerítés mögött.

De e pillanatban nem unatkozom e kerítés mögött.

(!)

Neszkávét iszunk. Életemben nem ittam ilyen erős neszkávét. Űt, mint az abszint. Később egészen megszokom, a táborban minden reggel ilyet iszom. Nyina csokival kínál, én meg előhúzok egy Snickerst a zoknimból. Kicszeleztem a motozást a gyártórészleg kapujában, és átcsempésztem.

– Gyorsan tanulsz – nevet Nyina. Az egyik foga letört, kicsit szégyelli. Meg akarja csináltatni, miután kiszabadult. Szerintem ez a letört fog is hozzátesz fiús sármjához, és ez jó.

Keveset beszélek: félek a saját szavaimtól. Amikor Nyinával társalgok, a beszédem túl rendes és szabályos, túlságosan kiműveltnek hat. Mellette olyan, mintha valami holt nyelven szólnék meg, míg az ő beszéde inkább a temperamentumos olaszra hasonlít. Nyina, amikor engem hallgat, szégyenkezik a saját beszéde miatt, ami szerintem egyszerű és közönséges. Szerintem viszont az övében sokkal több élet van, több árnyalat, több jelentéstartalom. A legmeghatározóbb különbség köztünk az intonáció. Ugyanaz a szó teljesen mást jelent, ha más hanglejtéssel ejtjük.

Vera jön át a szomszédos műhelyből, hogy meglátogassa Nyinát.

A fiatal Vera hosszú, sűrű, barna hajával, kislányos viselkedésével, karcsú alakjával és D-kosaras melltartójával igen nőies

jelenség. Leül, kezében kávé műanyag pohárban, és csak bámulja Nyinát órákon át. Nekem később azt állítja, senkibe sem szeretett bele az itt töltött hat év alatt, de ez nem igaz. Nyinának nem tetszenek az olyan finom kis nők, mint Vera. Neki azok jönnek be, akikkel bajba lehet kerülni. Néha lezavar egy gyors és heves menetet Lizával, aki egy másik műhelyben dolgozik, és igazi harc-edzett börtönveterán. Szőke, göndör haja vörösre égetve, hangja mély, és neki van az egyik legpimaszabb nézése a telepen. Amikor Nyina állandó barátnőjének (a körletem „főnökének”), Kátyának a fülébe jut az alkalmi légyottok híre, kitör a botrány. Csak úgy röpködnek a tálak, a padok, a virágcserepek.

(!)

Berendeltek a fogolytábor biztonsági osztályára.

- Jött neked pár magazin, de nem kapod meg.
- Miért nem?
- Mert a *homoszexualitást hirdetik* – rivall rám a női biztonsági tiszt, és megkapargatja a „buzik” szót a szivárványszínű magazin címlapján. – Tolokonnikova! Ugye tudod, hogy a *homoszexualitásnak* nemcsak az elmélete, de a gyakorlása is tiltott a telepen?

Így lett vége. Nyina, amiért kapcsolatba lépett velem, két hétre magánzárkába került. Miután kiengedték, többé egy szót sem váltottunk.

Elmélet és gyakorlat dialektikája.

HŐSÖK

bell hooks

Az írói nevén bell hooksként ismert szerző a gyarmatosítás hatásai foglalkozó ún. posztkoloniális feminizmus keresztanyja (ragaszkodott ahhoz, hogy a nevét kisbetűvel írják, mert a mondanivalót tartja az elsődlegesnek). Első könyvét tizenkilenc évesen kezdte írni a Stanford Egyetemen, ahová ösztöndíjjal került be egy Kentucky állambeli, szegregált városkából. Pályafutása során tanított a Santa Cruz-i Kaliforniai Egyetemen, a Yale-en, az Oberlin College-ban, és a New York-i City College-ban, valamint több mint húsz könyvet írt.

Az interszekcionális feminizmus úttörőjeként már az 1980-as években elkezdte használni ezt a kifejezést, jóval azelőtt, hogy szélesebb körben is elterjedt volna. 1984-ben bombát robbantott: megjelent *Feminist Theory: From Fargin to Center* (Feminista elmélet – A peremvidékről a központba) című könyve, majd 1989-ben egy újabb: *Talking Back: Thinking Feminist, Thinking Black* (Felelés – Feministaként gondolkodni, feketeként gondolkodni). Bell hooks az elsők között hívta fel rá a figyelmet, hogy a feminizmusnak nemcsak a nemekre kellene koncentrálnia, hanem inkább az etnikai, gazdasági és nemi adottságok keresztmetszetére.

A 2000-ben megjelent *Feminism Is for Everybody: Passionate Politics* (A feminizmus mindenkinek való – Szenvedélyes politika) című könyvében ezt írja: „Képzeld el egy világot, amelyben mindenki önmaga lehet, ahol béke honol, amely tele van lehetőségekkel. A feminista forradalom önmagában kevés ahhoz, hogy megteremtessen egy ilyen világot; ehhez véget kell vetnünk a rasszizmusnak, az osztályalapú elitizmusnak és az imperializmusnak is.”¹¹ „A feminista mozgalom számos aktív tagjának nincsenek radikális politikai nézetei és nem hajlandó szembenézni ezekkel a realitásokkal, főleg akkor, ha ők, személy szerint, a fennálló rendszeren belül teremtik meg a saját gazdasági függetlenségüket.”¹²

Mindig is azt gondoltam, hogy ahhoz, hogy az emberből rendes művész váljék, tökélyre kell fejlesztenie a névadás művészetét. Egy név legyen sokatmondó, túlpontos és legyen meg benne a lehetőség arra, hogy közhellyé váljon, anélkül, hogy közhelyes lenne. A névadás megtanít a szavak gazdaságára.

Bell hooks Gloria Watkins néven látta meg a napvilágot. Írói álnevével néhai dédnagymamája előtt tiszteleg. Azért döntött a kis kezdőbetűs írásmód mellett, mert a neve meg a saját személye helyett inkább a munkásságára, a gondolataira akarta helyezni a fókuszot. A neve tökéletes szimbolikája az írásainak: hierarchiától mentes, költői, robbanékony. **A befogadás legyőzi a kirekesztő elitizmust; nála minden betű egyenrangú.**

Nézzük meg hooks könyveinek a címét! Hát nem mind egy-egy tökéletes költemény?

Ain't I a Woman? Black Women and Feminism (Én nem vagyok nő? A fekete nők és a feminizmus; 1981)

Breaking Bread: Insurgent Black Intellectual Life (Kenyértörés – A lázadó fekete értelmiségi lét, 1991, társszerző: Cornel West testvér)

Feminism Is For Everybody: Passionate Politics (A feminizmus mindenkinek való – szenvedélyes politika; 2000)

Where We Stand: Class Matters (Hányadán állunk – Osztályügyek; 2001)

We Real Cool: Black Men and Masculinity (Mi, a me-nők – A fekete férfiak és a férfiasság; 2004)

Soul Sister: Women, Friendship, and Fulfillment (Lelki társnő – Nők, barátság és kiteljesedés; 2007)

2000-ben jelent meg *All About Love: New Visions* (Mindent a szeretetről – Új jövőképek) című könyve, és azt kell mondjam, hogy ez az írás baromi erős. Valahogy sikerült beleszuszakolnia mindent: osztályelemzést, a szolidaritás és az együttérzés himnuszát, pszichoterápiát, posztkoloniális feminizmust, az emberek szolgálatának mennyei örömeit és a testvériség fontosságát. A közösségi szellem dicsérete kéz a kézben jár az egyéni szabadságjogok utáni vágyakozással.

A szeretet: szexuális érdeklődés nélküli szerelem. Hooks M. Scott Peck pszichiáter *A járatlan út* című könyvéből kölcsönözte ezt a definíciót. Peck, bár tisztában volt vele, hogy a meghatározás nem teljesen helytálló, azt írta: „A szeretet hajlandóság az én kiterjesztésére saját és mások lelki fejlődésének elősegítése érdekében.”¹³

Nála minden, ami személyes, az politikai téma is, így aztán hooks könnyen vált témát, és tér át a szexuális örömök kérdésköréről a radikális politikai változások mechanizmusának elemzésére. Való igaz, egyetlen tömegmozgalom sem lehet sikeres anélkül, hogy az ember teljes szívvel, már-már veszélyes mértékben el ne kötelezné magát amellett, hogy szeretni fogja az őt körülvevő embereket, következképp értük akár önmagát is kész feláldozni. Emlékszünk, hogyan búcsúzott Nina Simone Martin Luther Kingtől a haláláról írt dalban? „A szeretet királya halott.”

ZÁRÓNYILATKOZAT

REMÉNY CSAK A REMÉNYVESZTETTEKTŐL JÖHET

Az emberiség történelmének ebben a fázisában két lehetőség áll előttünk: vagy kezébe veszi a saját sorsát a lakosság, és olyan értékek mentén, mint a szolidaritás és az együttérzés foglalkozik végre a közösségi érdekekkel; vagy a másik lehetőség, hogy nem lesz itt semmiféle sors, amit bárki a kezébe vehetne.

NOAM CHOMSKY¹

A forradalmat nem vásárolhatjátok meg; nem csinálhattok forradalmat. Csak ti magatok lehettek a forradalom. Vagy bennetek van, vagy sehol.

URSULA K. LE GUIN²

Nagy a tét, nem is lehetne nagyobb. Félő, hogy az emberiség elpusztítja önmagát, elpusztítja a bolygót. Ezért aztán olyan gon-

dolgozásmódra van szükség, amely túllép a jelenlegi határokon. Meg kell kérdőjeleznünk mindent, ami van. Meg kell tornáztatnunk a politikai képzeletünket.

Előbb fel kell tennünk a kérdést, hogy megtudhassuk a választ. Hogy mi a válasz, azt közös erőfeszítéssel kell kiderítenünk. Ami azt illeti, a kalózkodás nemzetközi vizeire lépve senki ne számítson arra, hogy teljes körű ismeretei lesznek bármiről is. Az ismeretlen felfedezésekor nem lehetnek kőbe vésott szabályok. Oda úgy érkezzen az ember, hogy aktív és élénk az elméje, helyén a szíve, és a legjobb szándékok vezérlik.

Megfogadtam, hogy nyitott és megértő leszek még azokkal szemben is, akik megvetnek; megígértem magamnak, hogy mindig jóhiszemű leszek, mielőtt ítélek. **Nem hozok gyors értéköléteket, mert tapasztalatból tudom, milyen, amikor égetni való boszorkánynak tartanak.** Tudom, milyen érzés, amikor bűnbaknak használnak. Ijesztő. Ha számkivetett vagy, akkor veled senki sem beszélget. Megfosztottak a jogaidtól, nincs már jogod beszélni, gondolkodni, örömet vagy fájdalmat érezni... élni se. Megfosztottak emberi mivoltodtól, ellenség lettél, élettelen tárgy a tárgyak között.

Én mégis a félkegyelmű szerepét választom, Dösztöjévszkij karakterét, aki megfogadta, hogy minden körülmények között nyitott, együttérző és kedves lesz a körülötte élőkkel. Mind keresgélünk, folyton kérdezősködünk és sosem lehetünk tökéletesek, felfelé törekszünk, és visszaesünk, fájdalmakat szenvedünk el, és okozunk néha másoknak. Megeshet, hogy én is mondok, írok, teszek olyan hülyeségeket, amelyekkel tudtomon kívül fájdalmat okozok valakinek. Ezért bocsánatot kérek.

Nem bánom, ha gyerekesnek tűnik, amit mondok. Szívesen próbálkozom, kockáztatok, és az sem zavar, ha néha megégetem magam. Saját döntésem, hogy úgy élek, mint egy gyerek – a gyerekek nem félnek bevallani, ha nem tudnak valamit, kíváncsiságuk és tanulási kedvük viszont végtelen. Amikor a lányom olyasmit

tesz, amivel megbánt vagy fájdalmat okoz, odajön hozzám és azt mondja: „Ölelj meg!”

Sokaknak, akik meg akartak verni, el akartak tiporni, valójában csak egy ölelésre volt szükségük. Egyszer szembenéztem a kormány által felbérelt verőlegénnyel, aki megégette a szemem. Ott álltam előtte, és kedvesen megkérdeztem: „Miért döntöttél úgy, hogy ezt megteszed? Ez fájdalmas dolog. Fájdalmat okoztál nekem. Megsértetted a szememet. Miért?” És akkor a zord tekintet mögött megláttam az embert, de összezavarodott, és nem tudott értelmes, emberi választ adni a kérdésemre.

Minden emberi lény szeretné azt hinni, hogy van benne méltóság. Ha az embertelenségre embertelenséggel válaszolunk, akkor ellenfeleinknek még annyira sem okoz gondot, hogy figyelmen kívül hagyják a szavainkat és az érzéseinket, megbélyegezzenek, börtönbe zárjanak, elvegyék az életünket.

Nekem fizikai fájdalmat okoz látni azt a gyűlölet-, hazugság- és képmutatás-áradatot, amit ma politikának hívnak. Ma már normális, hogy a politikusok csalnak, hazudnak és nem transzparenssek. Nincs ezzel gond, csak nem szabad lebukni. Sok esetben azonban már az sem érdekli őket, hogy lebuknak-e.

Belefáradtam a „duplagondolba”.³ Pitiáner hazudozók mind, akik ott ülnek a Fehér Házban és a Bibliát idézik, de az olyan keresztény értékek, mint az ítékezésmentesség, az egyszerűség és az őszinteség nem is állhatnának távolabb tőlük.

Belefáradtunk a hazugságokba. Az igazságnak valóban van valamiféle ontológiai, egzisztenciális felsőbbrendűsége. Ezért támogatják sokan Bernie Sanderst, aki egyfajta *morális politikai forradalmat vezet pusztán azzal, hogy politikusként nem hajlandó pénzre váltani a méltóságát*, aki azt cselekszi, amit prédikál, és aki valóban az embereket szolgálja és nem a nagyvállalatokat, a barátait és a saját zsebét. Azt teszi, amit egy politikusnak tennie kell. Hát nem beteg világ ez, hogy az a politikus a kivétel, aki őszintén és következetesen végzi a munkáját?

Kisebb csoda kellene ahhoz, hogy kiszabaduljunk ebből a helyzetből. Csodák szerencsére léteznek; velem is történt már néhány. Ilyen csoda például a feltétlen szeretet, a szolidaritás, vagy a közös, bátor fellépés. Csodák mindig épp a megfelelő pillanatban történnek, és azokkal, akik gyermeki hittel hisznek abban, hogy az igazság végül legyőzi az álságot, azokkal, akik hisznek a kölcsönös segítségnyújtásban és az ajándékgazdasággal összhangban élnek az életüket. Forradalmat nem kapni pénzért, a forradalomért önmagadat kell odaadni.

Minden korrupt hatalmi struktúra hazugságokra épül. Václav Havel szavaival élve: „Ezért csak addig válik be, amíg az ember hajlandó hazugságban élni.”⁴ Ez pedig döntés kérdése, és ezt a döntést mindenkinek meg kell hoznia: ne éljünk hazugságban!

(!)

Szeretnék átadni néhány gondolatot, amelyeket politikai célú művészi megmozdulásaimból tanultam (vagy nem tanultam) meg.

- **Megtanultam: alkalmazni a zen, az akaratérő, a nyugalom és a kitartás egy sajátos kombinációját.**

A harcművészek pontosan ismerik ennek az elixírnek az erejét. Aki harcol, annak nem szabad a félelem vagy a harag csapdájába esnie, a rejtőzködés és menekülés útjára lépnie. A harcos legyen olyan a ringben, mint egy nyugodt sakjátékos. Az eszével győzzön.

- **Megtanultam: megbékélni azzal, hogy mások haragszanak rám.**

Elképzelhetetlenül sok embert irritálok. Ha egy politikai aktivistát bűnözőnek vagy számkivetettnek neveznek, az általában jó jel.

Nem csak az ellenfeleid haragszanak majd rád. Amikor házról házra jársz, és arra kéred az embereket, hogy tartsanak veled, néhány embertől megkapod majd, hogy baszódjál meg. Nincs ezzel semmi baj. Menj, és baszódjál meg – az segít ellazulni, összeszedni a gondolataidat, és erőt ad a folytatáshoz.

- **Megtanultam: hálásnak lenni, és kigyomlálni magamból az étellel és a körülöttem élőkkel szemben támasztott mohó elvárásaimat.**

Az önkéntesekkel végzett közös munka segít kialakítani egy rendkívül hasznos hozzáállást: ne várd, hogy bárki is szívességet tegyen neked vagy az ügynek, amit képviselsz. Így, ha mégis tesznek, őszintén tudsz örülni neki. Lenyűgöz és hálával tölt el, valahányszor valaki úgy dönt, hogy segíti az ügyet, amin dolgozom. Ez azt jelenti, hogy bízik bennem és inspirálja a közös munkánk. Ez a létező legnagyobb jutalom. Néha elveszítesz egy csatát, vagy megakadályoznak egy akciót, amire hetekig készültél, közbeavatkozik a rendőrség, mert lehallgatták a telefonodat. Nehéz ilyen körülmények között nem dühösnek és frusztráltnak lenni. De, hékás, megismertél egy csomó elképesztő, nagylelkű, csupa szív embert, míg az akción dolgoztál!

- **Megtanultam: teljes egészében átadni magam az akciónak.** Azok, akik kezében hatalom van, és ezt a hatalmat arra használják, hogy velünk kiszúrjanak: figyelnek minket és fikarcnyit sem hátrálnak, ha nem vagyunk kitartóak.

- **Megtanultam: hogy nem szégyellem azt, aki vagyok.**

Ha komolyan érdekelne, mit gondolnak rólam mások, akkor soha semmit sem értem volna el. Ma azt mondják rád, hogy nyughatatlan, hisztérikus picca vagy. Holnap meg ott virítasz

egy drága női magazin címlapján és azt írják: „Leszámolt a test és a szexualitás démonaival”. Aztán már azt is tudod, hogy mindkettő egyformán butaság.

Nekem azt mondták: ne állj be a feministák zászlaja alá – utálni fognak érte, mert ez az ország nem áll készen arra, hogy megértsék a feminizmust; az oroszok azt hiszik, hogy a feministák dühös, baszatlan fapinák, akik a férfiak vérét követelik, bla-bla-bla. Bernie Sandersnek azt mondták: ne nevezd magad szocialistának, mert a vidéki amerikaiak kiűtést kapnak ettől a szótól. Mégis, azok után, hogy a hidegháborús propaganda évtizedekig agitált a komcsik ellen, az amerikaiak készek voltak egy szocialistára szavazni. Csak csináld, amit csinálsz, és a világ majd megváltoztatja a véleményét rólad!

Ha te nem vagy büszke arra, aki vagy, akkor senki sem lesz büszke rád.

- **Megtanultam: nem esek bele annak a csapdjába, hogy elhinném, senkit nem érdekel, amit csinálok.**

Kezeltesd a messiáskomplexusodat! Úgysem tudod egyedül megoldani a világ összes problémáját. Ha azt hiszed, mégis, akkor te vagy Trump. Amit aktivistaként teszel, az különleges és fontos része egy mindenre kiterjedő láncreakciónak, következésképp rád is szükség van. Avagy: gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan!

- **Megtanultam: ellenállni a politikai agymosásnak.**

Szakértők, gazdasági magazinok, agytrösztök, elit egyetemek, parlamenti képviselők, Putyin – ők mind át akarják mosni az agyunkat, megpróbálják manipulálni a gondolkodásunkat és el akarják hitetni velünk, hogy tévedünk. Azt mondják, minden a legnagyobb rendben, és a semmiből kreálunk magunknak problémákat. Azt akarják, hogy úgy érezzük, nem

vagyunk elég képzettek és tájékozottak ahhoz, hogy önálló véleményt alkossunk, és annak megfelelően cselekedjünk. De ki ismeri jobban az emberek életminőségét, mint maguk az emberek?

- **Megtanultam: hülyének lenni.**

Bernie Sanders szavaival élve, ha nem lennék hülye, már réges-régen felhagytam volna a politikával. A politizálásnak „semmi értelme, úgysem lehet a politikát megváltoztatni”, szól a régi nóta. De én hülye vagyok, ezért csinálom tovább.

(!)

A szabályokat – az itt szereplőket is – mind el lehetne (és talán el is kellene) törölni. Ezeket a szabályokat is csak úgy kell kezelni, mint egy újabb Pussy Riot punkimát, amelyet azért adtam elő, hogy megnyissam magam egy csodának, hogy (eredménytelen) kísérletet tegyek arra, hogy magam legyek a forradalom. **Bármely szabály vagy tanács szó szerinti értelmezése megfojtja a szabadság szellemét, és ezt semmi esetre sem szeretnénk.**

Szerintem hallgatnunk kellene Ludwig Wittgensteinre, aki a *Logikai-filozófiai értekezés* végén a következőket írta:

6.54. Az én kijelentéseim oly módon nyújtanak magyarázatot, hogy aki megért engem, végül felismeri azt, hogy értelmetlenek, ha már fellépvn rájuk túllépett rajtuk. (Úgyszólván el kell hajítania a létrát, miután felmászott rajta.) Meg kell haladnia ezeket a tételeket, akkor látja helyesen a világot.⁵

Wittgenstein elismerte, hogy az állításai bizonyos szinten tévesek, de attól még hasznosak lehetnek. Én ezt kiterjeszteném bármilyen szabálygyűjteményre.

Mindegy, mely formáját választjuk a polgári engedetlenségnek – gyülekezés, térfoglalás, festés, zenélés vagy lopás, esetleg állatok kiszabadítása az állatkertből –, a lényeg, hogy **csináljuk, és tépjük cafatokra az engedelmesség nehéz leplét.**

Még valamit tudnod kell: ha a Trump-ellenes twitterezők mind utcára vonulnának, és addig nem is mennének haza, amíg az a fickó hatalmon van, Trump egy hét alatt megbukna. A kiszolgáltatottaknak igenis van hatalma.

A helyes válasz a 66. és 67. oldalon feltett kérdésre:

A tested egy csatamező – **Barbara Kruger**

Vásárolok, tehát vagyok – **Barbara Kruger**

A zene nekem tüzes szex – **CSS⁶**

KIM GORDON UTÓSZAVA

Szerencsések vagyunk, hogy ismerhetünk téged, Nadya. Testközelben kellene élnünk veled, hogy ozmózis útján magunkba szívjuk azokat a tapasztalatokat, amelyeket e kapzsi, hataloméhes, tekintélyelvű és narcisztikus vezértípus uralma alatt szereztél. Mondd el, mutasd meg, mit tanított meg neked az elnyomó politikai közeg, amelyben felnőtél, hogy megtanulhassuk, mihez kezdjünk mi a miénkkel, amelynek hatalma napról napra egyre félelmetesebb, és egyre nagyobb kihívások elé állít minket. Ahogy azt te is írod, kettőnk nacionalista kultúrája tükörképe egymásnak. Trump olyan akar lenni, mint Putyin. Putyin pedig még „putyinabb” akar lenni. A könyved mintha a cserkészlányok kézikönyvének (ez az a szervezet itt, Amerikában, amely nacionalizmusra és kézművességre meg barkácsolásra tanítja a gyerekeket) és egy forradalom útmutatójának keresztezéséből született volna. Komoly mű, de benne van a „Mission Impossible” tévésorozat játékos izgalma, ahol a küldetést mindig egy mini szalagos magnón kapták meg, és mindig elhangzott, hogy „A csapatodnak [...] persze csak ha te is jónak látod, az a feladata, hogy...” Meg, hogy „A szalag öt másodpercen belül megsemmisíti önmagát”. A könyv végén, lényegében, te magad is azt mondd, hogy nem kötelező követni a szabályaidat – azok is csak egyféle megoldást

vagy kiutat kínálnak. Aki cselekedni akar, az hosszú útra indul, amelynek sosem ér a végére. Aztán Wittgensteint idézed:

6.54. Az én kijelentéseim oly módon nyújtanak magyarázatot, hogy aki megért engem, végül felismeri azt, hogy értelmetlenek, ha már fellépvn rájuk túllépett rajtuk. (Úgyszólván el kell hajítania a létrát, miután felmászott rajta.) Meg kell haladnia ezeket a tételeket, akkor látja helyesen a világot.¹

Mindenki a következő kulturális forradalmat várja. A szituacionizmussal kéz a kézben érkezett a punk kultúra, csakhogy az egyik a hippi kultúrából, a másik a hippiellesenes kultúrából nőtt ki. Az emberek mindig a zenében keresik ezt – a hatvanas évek beatzenéjében, a punkban, (az indie sötét oldalából született) Nirvana zenéjében – de csak akkor, ha az a zene széles körben is népszerűvé válik. A zaj és a kísérleti rétegzene, amely tényleg az önkifejezés szabadságát testesíti meg, sosem kerül be a fősodorba. Vagy mégis? Öncélúsága megakadályozza ebben, vagy felismerjük benne a programozott dalszerzés elleni fellépést? Nekem úgy tűnik, könyved mondanivalójának lényege az, hogy elég a vára -
kozásból, lépünk a tettek mezejére; illetve elég a múlt romantikus idealizálásából, cselekedni kell, mindegy mennyire kínos, amit teszünk. Ez olyan, mint a szex – néha kínosnak érezzük, de csak ha így gondolunk rá.

OLIVIA WILDE UTÓSZAVA

Amikor felkértek, hogy én játsszam Juliát George Orwell 1984 című regényének színpadi adaptációjában, komoly fejtörést okozott a karakter megformálása; mert a szememben ez a nő egy léha kis cafka volt, akit soha nem érdekelt igazán a forradalom. Folyton csak dugni akart, meg kávézni és csokit enni, és én, naiv lélek, ezt úgy értelmeztem, hogy Julia nem volt olyan bátor, mint Orwell tragikus sorsú önfeláldozó főhőse, Winston. Persze miután mélyebbre ástam a témában és megértettem Julia lázadásának mélységeit, rájöttem, milyen nagyot tévedtem. Az is kiderült számomra, hogy ki adhat nekem inspirációt ehhez az alakításhoz: Nadya Tolokonnikova. Abban a pillanatban Julia nyitott könyv lett nekem.

Nadya minden porcikájában a lázadó szellem színtiszta megtestesülése. A forradalom nem egy cselekedet, hanem egy létállapot, amelybe hetente nyolc alkalommal, 141 percen át én magam is belekóstolhattam. Felemelő érzés tudni, hogy igenis lehet ilyen szenvedélyes függetlenségben élni, csak választás kérdése. Mi lenne, ha mind ezt az utat választanánk?

A Pussy Riot – mint élő, lélegző forradalmi műalkotás – a felettes kontroll teljes elutasításának tökéletes példája. Ők életet, humort, színeket és örömet vittek a szabadsáért folytatott küzdel-

mükbe. Arundhati Roy így ír erről *War Talk* (Háborúmesé) című regényében: „A hatalommal szemben ne csak a nyílt szembe-szegülés legyen a stratégiánk. Indítsunk ellene átfogó ostromot. Szívjuk el előle a levegőt. Szégyenítsük meg. Gúnyoljuk. A művészetünkkel, a zenénkkel, az irodalmunkkal, a makacsságunkkal, az örömünkkel, a zsenialitásunkkal, merő hajthatatlanságunkkal – és azzal, hogy elmeséljük, hogy el tudjuk mesélni a saját történeteinket. Azokat az igaz történeteket, amelyek cseppet sem hasonlítanak az agymosott tömegeknek szánt mesékre, amelyeket igaznak kellene hinnünk.”¹ Rendre megfelelkezünk arról, hogy mindenki képes a maga valóságát megteremteni. Minden úgy történik, ahogy azt Orwell megjósolta: a tudatunk irányítását mások kezébe adtuk, és ezzel megengedtük magunknak, hogy mi magunk váljunk a saját elnyomóinkká.

A leghatásosabb fegyverünk talán éppen az, hogy *létezzünk*. Hogy nem adjuk meg magunkat a közönynek és a gyötrelmeknek, és ezáltal nem hagyjuk legyőzni magunkat, nem hagyjuk, hogy „nemszemélyt”² csináljanak belőlünk. Természetesen Howard Zinn fogalmazta meg ezt a legjobban, a „The Optimism of Uncertainty” (A bizonytalanság optimizmusa) című írásában: „Mi választjuk meg, hogy ebben a komplex történelemben mire helyezzünk hangsúlyt, és az fogja meghatározni az életünket. Ha csak a legrosszabb dolgokat vesszük észre, az bénítóan hat ránk, és képtelenek leszünk bármit is tenni. [...] A jövő nem más, mint a jelen pillanatok végtelen sora, és ha sikerül most úgy élni, ahogy szerintünk az embernek élnie kellene – dacolva minden rosszal körülöttünk –, az már önmagában csodás győzelem.”³ A dac mint az optimizmus megnyilvánulása. Nem szabad kiadni a kezünkől a történetfűzés szálát, bármit is tegyenek velünk.

Hat hónapja játszottam már Juliát a Broadwayn, amikor végre lehetőségem nyílt találkozni Nadyával, aki eljött megnézni az előadást. Aznap este éreztem a jelenlétét a közönség soraiban,

és ez olyan energiákkal töltött fel, hogy könnyekig meghatód-
tam. Azt éreztem, hogy az én Juliám most már nincs egyedül.
Főleg ennél a sornál: „Élek, valódi vagyok, létezem, itt és most.
Legyőzzük a Pártot titkos kis engedetlenségeinkkel. Titkos *boldog-
ságunkkal*.”⁴ Tudtam, hogy Nadya érti ezt. És tudtam, hogy végre
én is megértettem.

A SZERZŐRŐL

Nadya Tolokonnikova 1989-ben született, Oroszországban, Norilszkban. Művész, politikai aktivista, feminista, „ördögi zseni”, a Pussy Riot punk-rock együttes alapító tagja és frontembere. Az együttes az autoriter rezsim ellen emeli fel hangját, polgárpukkasztó, látványos fellépéseivel igyekszik felhívni a figyelmet a korrupcióra és a jogellenességre. A Megváltó Krisztus-székesegyházban tartott Putyin-ellenes villámcsődületük után az együttes tagjait még a helyszínen letartóztatták, majd huliganizmus és valószínű gyűlölet szításának vádjával két év börtönbüntetésre ítélték. A hír bejárta a világsajtót, több lap címlapjára és ezzel egyben a nemzetközi figyelem középpontjába is kerültek.

Nadya Tolokonnikova a Pussy Riot tagjaként 2012-ben megkapta a LennonOno-békedíjat, majd 2014-ben átvehette a Hannah Arendt-díjat is a politikai gondolkodásért. 2013-ban megalapította a Zona Prava jogvédő szervezetet, amely az orosz börtönviszonyokon próbál javítani. Ezt követően elindította a *MediaZona* független hírportált, amely ma már a *Guardian* partnere.

AJÁNLOTT OLVASMÁNYOK LÁZADÓKNAK

Alexander, Samuel – Ted Trainer – Simon Ussher: *The Simpler Way*. Simplicity Institute Report, 2012.

Alinsky, Saul: *A civil szervezkedés ábécéje (Rules for Radicals: A Practical Primer for Realistic Radicals)*. Ford.: Doubravszky Sándor. Budapest, Bagolyvár, 1999.

Alinsky, Saul: *Reveille for Radicals*. New York, Random House, 1971.

Ball, Hugo: „Dada Manifesto”, 1916. július 14. Forrás: wired.com/beyond-the-beyond/2016/07/hugo-balls-dada-manifesto-july-2016/

Barber, Stephen (ed.): *Pasolini: The Massacre Game: Terminal Film, Text, Words, 1974–75*. Forest Hills, Sun Vision Press, 2013.

Barthes, Roland: *Mitológiák (Mythologies)*. Ford.: Ádám Péter. Budapest, Európa, 1983.

Berrigan, Daniel: *The Nightmare of God: The Book of Revelation*. Eugene, OR, Wipf and Stock, 2009.

Black, Bob: *The Abolition of Work and Other Essays*. Port Townsend, WA, Loompanics, 1986.

Breton, André: „A szürrealizmus kiáltványa” („Manifestoes of Surrealism”). In: Bajomi Lázár Endre (szerk.): *A szürrealizmus*. Ford.: Szávai János. Budapest, Gondolat, 1979.

- Bujak, Zbigniew: idézve a bevezetésben itt: *A kiszolgáltatottak hatalma* (a váltogatás az „O lidskou identitu” [Rozmluvy, London, Svědectví, 1984] és a „Do různých stran” [Prága, Lidové noviny, 1990] c. kiad. alapján készült). Ford.: Balla Kálmán et al. Pozsony, Madách, 1991.
- Bukovszkij, Vlagyimir: *To Build a Castle: My Life as a Dissenter*. New York, Viking, 1979.
- Butler, Judith: *Precarious Life: The Powers of Mourning and Violence*. New York, Verso, 2004.
- Butler, Judith: *Jelentős testek – A „szexus” diszkurzív korlátairól (Bodies That Matter: On the Discursive Limits of “Sex.”)*. Budapest, ÚMK, 2005.
- Butler, Judith: *Problémás nem – A feminizmus és az identitás felforgatása (Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity)*. Ford.: Berán Eszter, Vándor Judit. Budapest, Balassi, 2006.
- Chomsky, Noam: *Language and Politics*. New York, Black Rose Books, 1988.
- Chomsky, Noam: „Americanism”, [youtube.com/watch?v=8basvBeZEL0](https://www.youtube.com/watch?v=8basvBeZEL0)
- Chomsky, Noam: *The Essential Chomsky*. Szerk.: Anthony Arnove. New York, New Press, 2008.
- Cone, James H.: *Black Theology and Black Power*. New York, Harper & Row, 1969.
- Cone, James H.: *A Black Theology of Liberation*. Philadelphia, J. B. Lippincott, 1970.
- Cone, James H.: *God of the Oppressed*. Maryknoll, NY, Orbis Books, 1997.
- Cone, James H.: *The Cross and the Lynching Tree*. Maryknoll, NY, Orbis Books, 2011.
- Davis, Angela Y.: *Életem (An Autobiography)*. Ford.: Falvay Mihály. Budapest, Európa, 1977.
- Davis, Angela Y.: *Women, Race & Class*. New York, Random House, 1981.
- Davis, Angela Y.: *Are Prisons Obsolete?*. New York, Seven Stories Press, 2003.
- Davis, Angela Y.: *Freedom Is a Constant Struggle*. Chicago, Haymarket Books, 2016.
- Debs, Eugene V.: *Labor and Freedom*. St. Louis, Phil Wagner, 1916.
- Debs, Eugene V.: *Walls and Bars*. Chicago, Socialist Party of America, 1927.
- De Kooning, Elaine: *The Spirit of Abstract Expressionism: Selected Writings*. New York, George Braziller, 1994.
- Dickerman, Leah: *Dada*. Washington, DC, National Gallery of Art, 2005.
- Diogenész Laertiosz: *A filozófiában jeleskedők élete és nézetei tíz könyvben (Philoszophón bión kai dogmatón szünagógé)*. Ford.: Rokay Zoltán. Budapest, Jel, 2005–2007.
- Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics: *A félkegyelmű (Idiot)*. Ford.: Szabó Endre. Budapest, Révai, 1929.; valamint: Ford.: Makai Imre. Budapest, Európa, 1964.
- Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics: *A művészetről: naplójegyzetek, levelek, töredékek*. Szerk.: Kovács Albert. Budapest, Kriterion, 1980.
- Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics: *Feljegyzések a holtak házából (Zapiski iz mertvogo doma)*. Ford.: Wessely László. Budapest, Európa, 1981.
- Dworkin, Andrea: *Life and Death*. New York, Free Press, 1997.
- Dworkin, Andrea: *Heartbreak: The Political Memoir of a Feminist Militant*. New York, Basic Books, 2002.
- Dworkin, Andrea: *Intercourse*. New York, Basic Books, 2002.
- Einstein, Albert: *Ideas and Opinions*. New York, Crown, 1954.
- Fanon, Franz: *A föld rabjai. (Les damnés de la terre)*. Ford.: Kovács Anikó, Staub Valéria. Budapest, Gondolat, 1985.
- Fanon, Franz: *Black Skin, White Masks*. Jav. kiad. New York, Grove Press, 2008.
- Figier, Vera: *Memoires of a Revolutionist*. DeKalb, Northern Illinois University Press, 1991.
- Firestone, Shulamith: *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. New York, William Morrow, 1970.
- Foucault, Michel: *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason (Histoire de la folie à l'âge classique. Folie et déraison)*. New York: Random House, 1965.
- Foucault, Michel: *Felügyelet és büntetés – A börtön története (Surveiller et punir)*. Ford.: Fázsy Anikó, Csűrös Klára. Budapest, Gondolat, 1990.
- Foucault, Michel: *A bolondság története a klasszicizmus korában (Histoire de la folie à l'âge classique)*. Ford.: Sujtő László. Budapest, Atlantisz, 2004.

- Friedan, Betty: *The Feminine Mystique*. New York, W. W. Norton, 1963.
- Friedan, Betty: *The Second Stage*. New York, Simon and Schuster, 1981.
- Fromm, Erich: *A szeretet művészete (The Art of Loving)*. Ford.: Várady Szabolcs. Budapest, Helikon, 1984.
- Fromm, Erich: *The Art of Being*. New York, Continuum, 1993.
- Fromm, Erich: *Utak egy egészséges társadalom felé – Szociálpszichológiai vizsgálódás (The Sane Society)*. Ford.: Szalay Virág. Budapest, Napvilág, 2010.
- Gorbanyevszkaja, Natália: *Red Square at Noon*. New York, Holt, Reinhart & Winston, 1971.
- Goldman, Emma: *Anarchism and Other Essays*. New York, Mother Earth, 1910. (In: *Anarchizmus*. Szerk.: Bozóki András – Sükösd Miklós. Ford.: Náday Judit et al. Budapest, Századvég, 1991.)
- Goldman, Emma: *Prisons: A Social Crime and Failure*. Alexandria, Library of Alexandria, 2009. Kindle.
- Goodman, Amy – Denis Moynihan: „How the Media Iced Out Bernie Sanders & Helped Donald Trump Win”, *Democracy Now*, 2016. december 1., democracynow.org/2016/12/1/how_the_media_iced_out_bern
- Havel, Václav: *A kiszolgáltatottak hatalma* (a válogatás az „O lidskou identitu” [Rozmluvy, London, Svědectví, 1984] és a „Do různých stran” [Prága, Lidové noviny, 1990] c. kiad. alapján készült). Ford.: Balla Kálmán et al. Pozsony, Madách, 1991.
- Havel, Václav: *Open Letters: Selected Writings, 1965–1990*. New York, Alfred A. Knopf, 1991.
- Hedges, Chris: *War Is a Force That Gives Us Meaning*. New York, Public-Affairs, 2002.
- Hedges, Chris: *American Fascists: The Christian Right and the War on America*. New York, Free Press, 2006.
- Hedges, Chris: *Empire of Illusion: The End of Literacy and the Triumph of Spectacle*. New York, Nation Books, 2009.
- Hedges, Chris – Joe Sacco: *Days of Destruction, Days of Revolt*. New York, Nation Books, 2012.
- Hedges, Chris: *Wages of Rebellion*. New York, Nation Books, 2015.
- hooks, bell: *Ain't I a Woman: Black Women and Feminism*. Boston, South End Press, 1981.
- hooks, bell: *Feminist Theory: From Margin to Center*. Boston, South End Press, 1984.
- hooks, bell: *Talking Back: Thinking Feminist, Thinking Black*. Boston, South End Press, 1989.
- hooks, bell – Cornel West: *Breaking Bread: Insurgent Black Intellectual Life*. Boston, South End Books, 1991.
- hooks, bell: *All About Love: New Visions*. New York, William Morrow, 2000.
- hooks, bell: *Feminism Is For Everybody*. Boston, South End Press, 2000.
- hooks, bell: *Where We Stand: Class Matters*. New York, Routledge, 2000.
- hooks, bell: *We Real Cool: Black Men and Masculinity*. New York, Routledge, 2004.
- hooks, bell: *Soul Sister: Women, Friendship, and Fulfillment*. Boston, South End Press, 2006.
- Hugo, Victor: *Nyomorultak (Les Misérables)*. Ford.: Éber László, Csillay Kálmán. Budapest, Csokonai Könyvtérjesztő, 1943.
- Hugo, Victor: *Kilencvenhárom (Quatrevingt-treize)*. Ford.: Aranyossi Pál. Budapest, Európa, 1973.
- Illich, Ivan: „Eszmék a haladásban, orvosi nemezis, az egészség kisajátítása” („Limits to Medicine: Medical Nemesis, The Expropriation of Health”). In: *A korszerű társadalom-orvoslás gondjai (Módszertani füzet)*. Ford.: Lakatos Mária. Budapest, KII, 1987.
- Kaminskaya, Dina: *Final Judgement: My Life as a Soviet Defense Attorney*. New York, Simon & Schuster, 1982.
- Kant, Immanuel: „Pragmatikus érdekű antropológia” („Anthropologie in pragmatischer Hinsicht”). In: *Antropológiai írások*. Ford.: Mesterházi Miklós. Budapest, Osiris–Gond–Cura Alapítvány, 2005.
- Kesey, Ken: *Száll a kakukk fészkére (One Flew over the Cuckoo's Nest)*. Ford.: Bartos Tibor. Budapest, Európa, 2018.
- King, Martin Luther: *The Autobiography of Martin Luther King*. New York, Warner Books, 1998.

- Knabb, Ken (ford.): „The Beginning of an Era”, *Internationale Situationniste*, 12. szám (1969. szeptember)
- Kollontai, Aleksandra: *Selected Writings*. New York, Norton, 1980.
- Kropotkin, Pjotr: *Kropotkin's Revolutionary Pamphlets*. New York, Vanguard Press, 1927.
- Laing, R. D.: *Gubancok (Knots)*. Ford.: Tasnády Attila. Budapest, Helikon, 1983.
- Laing, R. D.: *Az élmény politikája (The Politics of Experience)*. Ford.: Árok-szállás Zoltán. Budapest, HVG Könyvek, 2005.
- Laing, R. D.: *A meghasadt én (The Divided Self)*. Ford.: Garamvölgyi Andrea. Budapest, HVG Könyvek, 2018.
- Le Guin, Ursula: *A kisémmizettek (The Dispossessed: An Ambiguous Utopia)*. Ford.: Adamik Lajos. Szeged / Budapest, Cédus / Szukits, 1994.
- Lukianosz: *Lukianosz összes művei*. Ford.: Bollók János et al. Budapest, Európa, 1974.
- Marcuse, Herbert: *The Aesthetic Dimension: Toward a Critique of Marxist Aesthetics*. Boston, Beacon Press, 1978.
- Mandelstam, Nadezhda: *Hope Against Hope*. New York, Atheneum, 1970.
- Mandelstam, Nadezhda: *Hope Abandoned*. New York, Atheneum, 1974.
- Majakovszkij, Vlagyimir: *Vlagyimir Majakovszkij válogatott versei*. Ford. Tamkó Sirató Károly et al. Budapest, Kozmosz, 1982.
- Miller, Henry: *The World of Sex*. London: Penguin, 2015.
- Orwell, George: *1984 (Nineteen Eighty-Four)*. Ford.: Sziójyártó László. Budapest, Európa, 2018.
- Orwell, George: *Állatfarm (Animal Farm)*. Ford.: Sziójyártó László. Budapest, Európa, 2018.
- Paine, Thomas: *Az ember jogai (Rights of Man)*. Ford.: Pap Mária. Budapest, Osiris, 1995.
- Pankhurst, Emmeline: *My Own Story*. New York, Hearst International Library, 1914.
- Plutarkhosz: *Párhuzamos életrajzok, 1–2*. Ford.: Máthé Elek. Budapest, Magyar Helikon – Európa, 1978.
- Proudhon, P. J.: *General Idea of the Revolution in the Nineteenth Century*. Honolulu, University Press of the Pacific, 2004.
- Richter, Hans: *Dada: Art and Anti-Art*. 2. kiad. New York, Thames & Hudson, 2016.
- Rorty, Richard: *Achieving Our Country: Leftist Thought in Twentieth Century America*. Cambridge, MA, Harvard University Press, 1998.
- Rorty, Richard: *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton, NJ, Princeton University Press, 1989.
- Rorty, Richard: *Esetlegesség, irónia és szolidaritás (Contingency, Irony and Solidarity)*. Ford.: Boros János, Csordás Gábor. Pécs, Jelenkor, 1996.
- Sanders, Bernie: „How the Media Iced Out Bernie Sanders & Helped Donald Trump Win”, *Democracy Now*, 2016. december 3., commondreams.org/views/2016/12/03/how-media-iced-out-bernie-sanders-helped-donald-trump-win
- Sanders, Bernie: *Our Revolution*. New York, Thomas Dunne, 2016.
- Sanders, Bernie: *Bernie Sanders Guide to Political Revolution*. New York, Henry Holt, 2017.
- Salamov, Varlam: *Kolima – Elbeszélések a sztálini lágerekből (Kolyma Tales)*. Ford.: Gereben Ágnes. Budapest, Szabad Tér – Európa, 1989.
- Sloterdijk, Peter: *Critique of Cynical Reason*. Minneapolis, University of Minnesota Press, 1988.
- Snyder, Timothy: *A zsarnokságról – Húsz lecke a huszadik századból (On Tyranny: Twenty Lessons from the Twentieth Century)*. Ford.: L'Homme Ilona. Budapest, 21. század, 2017.
- Szolzenyicin, Alekszandr: *A Gulag szigetvilág, 1918–1956 – Szépirodalmi tanulmánykísérlet (The Gulag Archipelago 1918–1956: An Experiment in Literary Investigation)*. Ford.: Soproni András. Budapest, Helikon, 2018.
- Stiglitz, Joseph E.: *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. New York, W. W. Norton, 2012.
- Streeck, Wolfgang: *A kapitalizmus vége – Tanulmányok egy hanyatló rendszerről (How Will Capitalism End? Essays on a Failing System)*. Ford.: Kepes János. Budapest, Holnap, 2018.

- Tillich, Paul: *The Shaking of the Foundations*. New York, Charles Scribner's Sons, 1948.
- Tillich, Paul: *Dynamics of Faith*. New York, Harper & Row, 1957.
- Tillich, Paul: *Lébtátorság (The Courage to Be)*. Ford.: Szabó István. Budapest, Teológiai Irodalmi Egyesület, 2000.
- Tzara, Tristan: *AA úr az antifilozófus – Dadaista kiáltványok és válogatott versek, 1914–1936*. Vál. és ford.: Parancs János. Budapest, Orpheusz, 1997.
- Tzara, Tristan: *On Feeble Love and Bitter Love: Dada Manifesto*. San Francisco: Molotov Editions, 2017.
- Verhaeghe, Paul: *What about Me? The Struggle for Identity in a Market-Based Society*. Melbourne, Scribe, 2014.
- Villon, François: *Villon összes versei*. Ford.: Illyés Gyula et al. Budapest, Európa, 1957.
- West, Cornel: *Race Matters*. Boston, Beacon, 1993.
- West, Cornel: *The Cornel West Reader*. New York: Basic Books, 1999.
- West, Cornel: *Democracy Matters*. New York, Penguin, 2004.
- Wilde, Oscar: *A readingi fegyház balladája (The Ballad of Reading Gaol)*. Ford.: Tóth Árpád. Budapest, Magyar Helikon, 1959.
- Wittgenstein, Ludwig: *Logikai-filozófiai értekezés (Tractatus Logico-Philosophicus)*. Ford.: Márkus György. Budapest, Akadémia, 1989.
- Zinn, Howard: *A People's History of the United States*. New York, Harper & Row, 1980.
- Zinn, Howard: *You Can't Be Neutral on a Moving Train: A Personal History of Our Times*. Boston, Beacon Press, 1994.

JEGYZETEK

BEVEZETÉS

- ¹ Chomsky, Noam: *Chomsky on Democracy & Education*. New York, Routledge Falmer, 2002. 230., valamint: „Americanism”, [youtube.com/watch?v=8basvBeZEL0](https://www.youtube.com/watch?v=8basvBeZEL0)
- ² Havel, Václav: „A kiszolgáltatottak hatalma” („Moc bezmocných”). Ford.: F. Kováts Pirokska, In: *A kiszolgáltatottak hatalma* (a válogatás az „O lidskou identitu” [Rozmluvy, London, Svědectví, 1984] és a „Do různých stran” [Prága, Lidové noviny, 1990] c. kiad. alapján készült). Ford.: Balla Kálmán et al. Budapest, Európa, 1991.
- ³ Uo. 106.

1. SZABÁLY: KALÓZKODJ!

- ¹ „Villon éneke a Blois-ban hirdetett költői versenyre” („Ballade du concours de Blois”). Ford.: Mészöly Dezső. In: *Francois Villon összes versei*. Ford.: Mészöly Dezső. Szeged, Lazi Könyvkiadó, 2001. 213.
- ² Martin, Rux: „Truth, Power, Self: An Interview with Michel Foucault”, 1982. október 25., braungardt.trialectics.com/projects/political-theory/foucault/truth-power-self-interview/
- ³ Paine, Thomas: *Az ember jogai (Rights of Man)*. Ford.: Pap Mária. Budapest, Osiris, 1995. 199.
- ⁴ Martin, Rux: „Truth, Power, Self: An Interview with Michel Foucault”, 1982. október 25., braungardt.trialectics.com/projects/political-theory/foucault/truth-power-self-interview/

⁵ Sloterdijk, Peter: *Critique of Cynical Reason (Kritik der zynischen Vernunft)*. Minneapolis, University of Minnesota Press, 1988.

⁶ Nadya Tolokonnikova nevét a szerző kérésére az angol helyesírás szerint tüntettük fel.

⁷ Laertiosz, Diogenész: *A filozófiában jeleskedők élete és nézetei I–II. (Bion kai gnomon ton en filosofia eydokimisanton, ton eis deka to groton)*, Ford. Rokay Zoltán. Budapest, Jel. 2005. 6. könyv, 2. fejezet.

⁸ Uo.

⁹ Plutarkhosz: *Párhuzamos életrajzok, 1-2.* Ford.: Máthé Elek. Budapest, Magyar Helikon – Európa, 1978. 2. kötet, 541.

¹⁰ Uo.

¹¹ Hitseker Mária (szerk.): *Görög gondolkodók.* Ford. Bodor András et al. Budapest, Kossuth, 1996. 37.

¹² Laertiosz, Diogenész: *A filozófiában jeleskedők élete és nézetei I–II. (Bion kai gnomon ton en filosofia eydokimisanton, ton eis deka to groton)*, Ford. Rokay Zoltán. Budapest, Jel. 2005. 6. könyv, 2. fejezet.

¹³ Uo.

2. SZABÁLY: CSINÁLD MAGAD!

¹ azquotes.com/quote/1136872

² Kant, Immanuel: „Pragmatikus érdekű antropológia” („Anthropology from a Pragmatic Point of View”). In: *Antropológiai írások.* Ford.: Mesterházi Miklós. Budapest, Osiris – Gond-Cura Alapítvány, 2005. 302–03.

³ Proudhon, P. J.: *General Idea of the Revolution in the Nineteenth Century.* Ford.: Robinson, John Beverly. London, Freedom Press, 1923. 293–94.

⁴ Sanders, Bernie: *Our Revolution.* New York, Thomas Dunne, 2016. 66.

⁵ Uo.

⁶ Chomsky, Noam: *Language and Politics.* New York, Black Rose Books, 1988. 775.

⁷ simplicityinstitute.org/wp-content/uploads/2011/04/The-Simpler-Way-Report-12a.pdf

⁸ Havel, Václav: „A kiszolgáltatottak hatalma” („Moc bezmocných”). Ford.: F. Kovács Piroska, In: *A kiszolgáltatottak hatalma* (a válogatás az „O lidskou

identitu” [Rozmluvy, London, Svědectví, 1984] és a „Do různých stran” [Prága, Lidové noviny, 1990] c. kiad. alapján készült). Ford.: Balla Kálmán et al. Budapest, Európa, 1991. 104.

3. SZABÁLY: VEDD VISSZA A LÁZADÁS ÖRÖMÉT!

¹ Herrera, Hayden: Firda: *The Biography of Frida Khalo.* London, Bloomsbury, 2018. 188.

² Részlet az 1918-as „Commonwealth of toil” című dalból, amely a „wobbly-kért”, a világ ipari munkásaiért szól.

³ Tzara, Tristan: „Lecture on Dada”. 1922. Ford.: Robert Motherwell. In: *The Dada Painters and Poets: An Anthology.* New York, 1981. 246–51.

⁴ Tzara, Tristan: *On Feeble Love and Bitter Love: Dada Manifesto.* San Francisco: Molotov Editions, 2017. VIII.

⁵ Ball, Hugo: *Flight out of time: A Dada diary.* Berkeley, Kalifornia, University of California Press, c1996. 220.

⁶ Fromm, Erich: *Birtokolni vagy létezni (To have or to be?).* Ford.: Hidas Zoltán. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994.

4. SZABÁLY: HOZD A FRÁSZT A KORMÁNYRA!

¹ Bernie Sanders beszéde, Carson, Kalifornia, 2016. május 17.

² Idézve a *Huffington Post*-ban, 2008. december 3., huffpost.com/entry/no-currency-left-to-buy-t_b_140250

³ „We have at most a year to defend American democracy, perhaps less”, belp. audio/post/157059296667/we-have-at-most-a-year-to-defend-american/amp

⁴ Simone, Nina: „Why? (The King of Love is Dead)”, Album: *Nuff Said!* (1968), szerző: Gene Taylor, youtube.com/watch?v=8Uy8cyVWU2A

⁵ Luther King, Martin: „Levél a birminghami városi börtönből” („Letter from a Birmingham Jail”) In: *A reménység testamentuma (A Testament of Hope).* Ford.: a Debreceni Református Hittudományi Egyetem diákjai. Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem Internátusa, 1996. 130.

⁶ biblia.hu, Károli Gáspár-féle fordítás.

⁷ Garrow, David J.: *The FBI and Martin Luther King, Jr.: From „Solo” to Memphis*. New York, W W Norton & Co, 1981. (e-könyv).

⁸ Luther King, Martin: „Levél a birminghami városi börtönből” („Letter from a Birmingham Jail”) In: *A reménység testamentuma (A Testament of Hope)*. Ford.: a Debreceni Református Hittudományi Egyetem diákjai. Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem Internátusa, 1996. 134.

⁹ Uo. 143.

5. SZABÁLY: KÖVESS EL MŰVÉSZETBÚNT!

¹ Saint-Simon, Claude-Henri de: „Lettres de H. de Saint-Simon a Messieurs les jures”.

² Michel Foucault: *Ethics: Subjectivity and Truth (Essential Works of Foucault, 1954–1984, Vol. 1)*. New York, The New Press, 1998. 262.

³ Marcuse, Herbert: *The Aesthetic Dimension: Toward a Critique of Marxist Aesthetics*. Boston, Beacon Press, 1978. 548.

⁴ Downes, Olin: „Diaghileff Explains His Ballet’s Origin”, *Boston Sunday Post*, Boston, 1915. január 23., brill.com/previewpdf/journals/expt/17/1/article-p387_25.xml

⁵ Uo.

⁶ Nietzsche, Friedrich: *Bálványok alkonya, avagy hogyan filozofálunk kalapáccsal (Götzen-Dämmerung. In: Sämtliche Werke)*. Ford.: Horváth Géza. Budapest, Helikon, 2015. 8.

⁷ Yi, Dongshin: *A Genealogy of Cyborgothic: Aesthetics and Ethics in the Age of Posthumanism*. London, Routledge, 2010. 1., taylorfrancis.com/books/e/9781315263922/chapters/10.4324/9781315263922-6

⁸ Barthes, Roland: *Mythologies*. New York, Hill and Wang, 2012. 154. (Magyar kiadás: Barthes, Roland: *Mitológiák [Mythologies]*. Ford.: Ádám Péter. Budapest, Európa, 1983. Az idézett rész ebben a kiadásban nem szerepel, így az saját fordítás – A ford.)

⁹ Róma 6:23., biblia.hu, Károli Gáspár-féle fordítás.

¹⁰ Clarke, P. J.: *Lives That Made a Difference*. New York, Eloquent Books, 2012. 32.

¹¹ Mick Jagger volt felesége – A ford.

6. SZABÁLY: LEPLEZD LE A HATALMASKODÁST!

¹ Godard, Jean-Luc: *Bolond Pierrot (Pierrot Le Fou)*. 1965. Magyar szöveg: Molnár Anna.

² Odets, Clifford – Lehman, Ernest: *A siker édes illata (Sweet Smell of Success)*. 1957. Magyar szöveg: nem ismert.

³ Streeck, Wolfgang: *A kapitalizmus vége – Tanulmányok egy hanyatló rendszerről (How Will Capitalism End? Essays on a Failing System)*. Ford.: Kepes János. Budapest, Holnap, 2018. 38.

⁴ Orwell, George: *1984 (Nineteen Eighty-Four)*. Ford.: Sziagyártó László. Budapest, Európa, 2018. 303.

⁵ Stiglitz, Joseph E.: „Of the 1%, by the 1%, for the 1%”, *Vanity Fair*, 2011. május, vanityfair.com/news/2011/05/top-one-percent-201105

⁶ Alinsky, Saul: *A civil szervezkedés ábécéje (Rules for Radicals: A Practical Primer for Realistic Radicals)*. Ford.: Doubravszky Sándor. Budapest, Bagolyvár, 1999. 4.

⁷ Ilyin, Ivan: „On Fascism”. 2013. december 17. souloftheeast.org/2013/12/27/ivan-ilyin-on-fascism/

⁸ Chomsky, Noam: „Neoliberalism Is Destroying Our Democracy” (Christopher Lydon interjúja Noam Chomskyval). *The Nation*, 2017. június 2., chomsky.info/06022017/

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

¹¹ Alinsky, Saul: *A civil szervezkedés ábécéje (Rules for Radicals: A Practical Primer for Realistic Radicals)*. Ford.: Doubravszky Sándor. Budapest, Bagolyvár, 1999. 22–23.

¹² Bukovsky, Vlagyimir: *To Build a Castle: My Life as a Dissenter*. New York, Viking, 1979. 32.

¹³ Verhaeghe, Paul: *What about Me? The Struggle for Identity in a Market-Based Society*. Melbourne, Scribe, 2014. 235.

¹⁴ Uo. 236.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Fromm, Erich: *A szeretet művészete (The Art of Loving)*. Ford.: Várady Szabolcs. Budapest, Háttér, 2012.

¹⁷ Uo. 94.

¹⁸ Alexander, Samuel – Trainer, Ted – Ussher, Simon: *The Simpler Way: A Practical Action Plan for Living More on Less*, simplicityinstitute.org/wp-content/uploads/2011/04/The-Simpler-Way-Report-12a.pdf

¹⁹ Szoltsenyicin, Alekszandr: *A pokol tornáca I., (V krugy pervom)* Ford.: Makai Imre, Szabó Mária. Budapest, Magvető, 1990.

²⁰ Foucault, Michel: *Le courage de la vérité*. Párizs, 2009. 13., 17. stb.

²¹ Verhaeghe, Paul: *What about Me? The Struggle for Identity in a MarketBased Society*. Melbourne, Scribe, 2014. 238.

²² Kannings, Ann: *Maya Angelou: Her Words*. Lulu.com, 2014. (e-könyv).

²³ Biblia.hu, Károli Gáspár-féle fordítás.

²⁴ „Bernie Sanders »delighted« by Jeremy Corbyn's results in election vote”. *The Guardian*, 2017. június 9., theguardian.com/us-news/2017/jun/09/bernie-sanders-delighted-by-jeremy-corbyns-results-in-election-vote

²⁵ Berrigan, Daniel: *The Nightmare of God: The Book of Revelation*. Eugene, OR, Wipf and Stock, 2009. 25.

²⁶ Uo. 64.

²⁷ newworldencyclopedia.org/entry/Philip_Berrigan

²⁸ Berrigan, Daniel: *The Nightmare of God: The Book of Revelation*. Eugene, OR, Wipf and Stock, 2009. 5.

²⁹ Nepstad, Sharon Erickson: *Religion and war resistance in the Plowshares Movement*. Cambridge University Press, 2008. 48.

7. SZABÁLY: NE ADD FEL KÖNNYEN! TARTS KI! SZERVEZŐDJI!

¹ Mandelstam, Nadezhda: *Hope Abandoned*. New York, Atheneum, 1974. 206.

² Berrigan, Daniel: *The Nightmare of God: The Book of Revelation*. Eugene, OR, Wipf and Stock, 2009. 3.

³ biblia.hu, Károli Gáspár-féle fordítás.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

⁶ „Transcript: Donald Trump's Taped Comments About Women”. *The New York Times*, 2016. október 8., nytimes.com/2016/10/08/us/donald-trump-tape-transcript.html

⁷ A Petrovka utca 38. a Moszkvai Rendőr-főkapitányság Oroszország-szerte közzismert címe – *A ford.*

⁸ „Great speeches of the 20th century: Emmeline Pankhurst's Freedom or death”, *The Guardian*, 2007. április 27., theguardian.com/theguardian/2007/apr/27/greatspeeches

8. SZABÁLY: SZABADULÁS A BÖRTÖNBŐL

¹ Dosztojevszkij, Fjodor: *Feljegyzések a holtak házából (Zapiski iz mertvogo doma)*. Ford.: Wessely László. Budapest, Európa, 1981. 3. kötet

² Részlet a zendülés vádjával bíróság elé állított Eugene V. Debs 1918. szeptember 18-i vallomásából. Idézve itt: Kurt Vonnegut: *Áldja meg az isten, Dr. Kevorkian! (God Bless You, Dr. Kevorkian)*. Ford: Hideg János. Budapest, Helikon, 2018. 36.

³ Kropotkin, Pyotr: *Anarchism: Its Philosophy and Ideal* (1896), panarchy.org/kropotkin/1896.eng.html

⁴ X-Ray Spex: „Oh bondage! Up yours!” (1977), youtube.com/watch?v=ogypBUCb7DA

⁵ Debs, Eugene V.: *Walls and Bars*. Chicago, Socialist Party of America, 1927. XVIII. fej.

⁶ Zinn, Howard: *You Can't Be Neutral on a Moving Train: A Personal History of Our Times*. Boston, Beacon Press, 1994. 150.

⁷ Zinn, Howard: *A People's History of the United States*. New York, Harper & Row, 1980. 516.

⁸ Debs, Eugene V.: *Walls and Bars*. Chicago, Socialist Party of America, 1927. 237.

⁹ Goldman, Emma: *Anarchism and Other Essays*. New York, Mother Earth, 1910. 43.

¹⁰ Debs, Eugene V.: *Walls and Bars*. Chicago, Socialist Party of America, 1927. 234–35.

¹¹ Foucault, Michel: *Felügyelet és büntetés – A börtön története (Surveiller et punir)*. Ford.: Fázsy Anikó, Csűrös Klára. Budapest, Gondolat, 1990. III. rész, 3. fejezet (e-könyv).

¹² Uo. II. rész, 1. fejezet (e-könyv).

¹³ Uo. III. rész, 2. fejezet (e-könyv).

9. SZABÁLY: TEREMTS ALTERNATÍVÁKAT!

- ¹ West, Cornel: „Unlike Bernie Sanders, I'm Not Convinced the Democratic Party Can Be Reformed”, *Democracy NOW!*, 2016. december 1., democracy-now.org/2016/12/1/cornel_west_bernier_sanders_is_wrong
- ² Cockney Rejects: „OI! OI! OI!” (1980) [youtube.com/watch?v=VtwkjcMegkM](https://www.youtube.com/watch?v=VtwkjcMegkM)
- ³ Kuncz Aladár bevezetője. In: Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij: *A félkegyelmű (Idiot)*. Ford.: Szabó Endre. Budapest, Révai, 1929. 5.
- ⁴ Dosztojevszkij, Fjodor Mihajlovics: *A félkegyelmű (Idiot)*. Ford.: Makai Imre. Budapest, Európa, 1964. 285.
- ⁵ Uo. 286.
- ⁶ Verhaeghe, Paul: *What about Me? The Struggle for Identity in a MarketBased Society*. Melbourne, Scribe, 2014. 182.
- ⁷ Illich, Ivan: „Eszmék a haladásban, orvosi nemezis, az egészség kisajátítása” („Limits to Medicine: Medical Nemesis, The Expropriation of Health”). In: *A korszerű társadalom-orvoslás gondjai* (Módszertani füzet). Ford.: Lakatos Mária. Budapest, KII, 1987. 46.
- ⁸ Uo.
- ⁹ Flanders, Laura: „At Thatcher's Funeral, Bury TINA, Too”, *The Nation*, 2013. április 12., thenation.com/article/thatchers-funeral-bury-tina-too/
- ¹⁰ Snyder, Timothy: *A zsarnokságról – Húszeck a huszadik századból (On Tyranny: Twenty Lessons from the Twentieth Century)*. Ford.: L'Homme Ilona. Budapest, 21. század, 2017. 162.
- ¹¹ Pussy Riot Facebook-bejegyzés: [facebook.com/wearepussyriot/photos/dmitry-buchanov-is-a-political-prisoner-anti-fascist-and-anarchist-phd-in-polit/1916201471969779/](https://www.facebook.com/wearepussyriot/photos/dmitry-buchanov-is-a-political-prisoner-anti-fascist-and-anarchist-phd-in-polit/1916201471969779/)
- ¹² Kollontaj, Alexandra: *A család és a kommunizmus*; Proletár Könyvkereskedés, New York, 1922.
- ¹³ Chertoff, Emily: „Eulogy for a Sex Radical: Shulamith Firestone's Forgotten Feminism”, *The Atlantic*, 2012. augusztus 31. theatlantic.com/politics/archive/2012/08/eulogy-for-a-sex-radical-shulamith-firestones-forgotten-feminism/261834/

- ¹⁴ Kollontaj, Alexandra: *The Autobiography of a Sexually Emancipated Woman*. Freiburg, Herder and Herder, 1971. 14.
- ¹⁵ Kollontaj, Alexandra: „Sexual Relations and the Class Struggle”. In: Alexandra Kollontaj: *Selected Writings*. Ford.: Alix Holt. London, Allison & Busby, 1977. 238.

10. SZABÁLY: LÉGY, AMI AKARSZ!

- ¹ Pál apostol a Galátziabeliekhez írt levél, 3:28, biblia.hu, Károli Gáspár-féle fordítás.
- ² Friedan, Betty: *The Feminine Mystique*. London, W. W. Norton & Company, 2013. 18.
- ³ Schwartz, Maralee – Cooper, Kenneth J.: „Equal Rights Initiative in Iowa Attacked”, *Washington Post*, 1992. Augusztus 23., [washingtonpost.com/archive/politics/1992/08/23/equal-rights-initiative-in-iowa-attacked/f3e553a1-b768-449f-8d65-d096f9e318ee/?utm_term=.cbcb8a4194c7](http://www.washingtonpost.com/archive/politics/1992/08/23/equal-rights-initiative-in-iowa-attacked/f3e553a1-b768-449f-8d65-d096f9e318ee/?utm_term=.cbcb8a4194c7)
- ⁴ „Robertson Letter Attacks Feminists”, forrás: Associated Press, *The New York Times*, 1992. augusztus 26., [nytimes.com/1992/08/26/us/robertson-letter-attacks-feminists.html](http://www.nytimes.com/1992/08/26/us/robertson-letter-attacks-feminists.html)
- ⁵ *The Rush Limbaugh Show*, 2015. szeptember 11., [mediamatters.org/video/2015/09/11/limbaugh-feminism-was-established-so-as-to-allo/205504](http://www.mediamatters.org/video/2015/09/11/limbaugh-feminism-was-established-so-as-to-allo/205504)
- ⁶ „35 Undeniable Truths of Life”, *Sacramento Union*, 1988. július 14.
- ⁷ Friedman, Barry: „Would God Be So Good?”, *Esquire*, 2013. július 29., [esquire.com/news-politics/news/a24057/donald-trump-presidential-run-2016-072913/](http://www.esquire.com/news-politics/news/a24057/donald-trump-presidential-run-2016-072913/)
- ⁸ Beauvoir, Simone de: *A második nem (Le Deuxième sexe)*. Ford.: Görög Lívia és Somló Vera. Budapest, Gondolat, 1969. 197.
- ⁹ hooks, bell: *Feminism Is For Everybody*. Boston, South End Press, 2000. 1.
- ¹⁰ Vierny, Dina: „Lesbian Wedding Song”, [soundcloud.com/itrofan/naaaaiya-eaenaeneay](https://www.soundcloud.com/itrofan/naaaaiya-eaenaeneay)
- ¹¹ hooks, bell: *Feminism Is For Everybody*. Boston, South End Press, 2000. X.
- ¹² hooks, bell: *Feminist Theory: From Margin to Center*. Boston, South End Press, 1984. 102.

- ¹³ Peck, M. Scott: *A járatlan út: a szeretet és a szellemi fejlődés új pszichológiája* (*The Road Less Travelled*). Ford.: Barka Ferenc. Budapest, Park, 2014. 64.

ZÁRÓNYILATKOZAT:

REMÉNY CSAK A REMÉNYVESZTETTEKTŐL JÖHET

- ¹ Achbar, Mark – Wintonick, Peter (rendezők): *Noam Chomsky és a média* (*Manufacturing Consent: Noam Chomsky and the Media*), 1992.
- ² Le Guin, Ursula K.: *A kisemmizettek* (*The Dispossessed*). Ford.: Adamik Lajos. Budapest, Cédrus, 1994. 268.
- ³ Orwell, George: *1984* (*Nineteen Eighty-Four*). Ford.: Szigyártó László. Budapest, Európa, 2018.
- ⁴ Havel, Václav: „A kiszolgáltatottak hatalma” („Moc bezmocných”). Ford.: F. Kováts Piroska, In: *A kiszolgáltatottak hatalma* (a válogatás az „O lidskou identitu” [Rozmluvy, London, Svědectví, 1984] és a „Do různých stran” [Prága, Lidové noviny, 1990] c. kiad. alapján készült). Ford.: Balla Kálmán et al. Budapest, Európa, 1991. 104.
- ⁵ Wittgenstein, Ludwig: *Logikai-filozófiai értekezés* (*Tractatus Logico-Philosophicus*). Ford.: Márkus György. Budapest, Akadémia, 1989. 44.
- ⁶ CSS: „Music Is My Hot Hot Sex”, 2005, youtube.com/watch?v=csSdrJEdlx8

KIM GORDON UTÓSZAVA

- ¹ Wittgenstein, Ludwig: *Logikai-filozófiai értekezés* (*Tractatus Logico-Philosophicus*). Ford.: Márkus György. Budapest, Akadémia, 1989. 44.

OLIVIA WILDE UTÓSZAVA

- ¹ Roy, Arundhati: *War Talk*. Boston, South End Press, 2003. 86.
- ² Orwell, George: *1984* (*Nineteen Eighty-Four*). Ford.: Szigyártó László. Budapest, Európa, 2018. 4.
- ³ Zinn, Howard: „The Optimism of Uncertainty” In: Loeb, Paul Rogat: *The Impossible Will Take a Little While: A Citizen's Guide to Hope in a Time of Fear*. New York, Basic Books, 2004. 71.
- ⁴ George Orwell 1984 regényének színpadi adaptációját Robert Icke és Duncan Macmillan írta.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

1968-as események 63–71, 82, 84,
133, 178
1984 111, 259
2001. szeptember 11-i terrortámadás
161

A bolondság története 184
A civil szervezkedés ábécéje (*Rules for Radicals*) 113
A család és a kommunizmus (*Communism and the Family*) 217
A járatlan út 245
A kapitalizmus vége (*How Will Capitalism End?*) 108
A mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyve (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders [DSM]*) 201
A szeretet művészete (*The Art of Loving*) 118
Achieving Our Country (*Országunk megvalósítása*) 193
Alexander, Samuel 25, 44, 119

Alinsky, Saul 112, 116
All About Love: New Vision (Mindent a szeretetről – Új jövőképek) 245
American Civil Liberties Union (ACLU) 116
antipszichiátriai mozgalom 200, 204
Arisztotelész 31
„baby boom” generáció 64
Ball, Hugo 58
baltimore-i négyes 132
Barthes, Roland 57, 94
bell hooks (Gloria Watkins) 230, 243–44
Berrigan fivérek 131–33, 136
Bikini Kill 116
börtön
~büntetés 60, 83, 95, 103, 128, 137, 155, 166, 235, 238, 263
~lázas 165
~rendszer 153–56, 159, 162, 181–82, 191

- Brecht, Bertolt 94–95
 Brener, Alexander 25
 Brexit 113–14
 Bukovszkij, Vlagyimir 111, 117, 178
 Busenkov, Dimitrij 208
- Capitolium-domb 127
 celebfasizmus 118, 140
 Chavez, Cesar 69
 Chomsky, Noam 40, 113, 115, 247
 Clinton, Bill 158, 234
 CNN 235
 Colgate Egyetem 189
 Cone, James 189–90
Conférence sur dada (Előadás a dadaizmusról) 55
 Corbyn, Jeremy 130
 CoreCivic 159
 családon belüli erőszak 210, 225
- „csináld magad” („do-it-yourself” DIY) 35–51
- „Dada manifeste sur l’amour faible et l’amour amer” (Dadaista kiálltvány a gyarló szerelemtől és a keserű szerelemtől) 57
 dadaizmus 55–56, 58
Days of Destruction, Days of Revolt (A pusztítás napjai, a lázadás napjai) 193
 de Gaulle, Charles 63–64
 Debord, Guy 94
- Debs, Eugene V. 153, 155, 158, 162
 Déli Keresztény Vezetők Konferenciája 84
Do Not Resist (Csak semmi ellenszegülés!) 161
 DoS-támadás 212
 Dosztojevszkij, Fjodor 138, 153, 201, 248
 drogfogyasztás 160
 DuBois, W. E. B. 69
- éhségstrájk 142, 144, 149–50, 173–76, 179, 181, 213
 elnyomó társadalmi viszonyok 89
 Emberi Jogok Európai Bírósága 210
 engedély nélküli koncert 96
Esquire 225
 excepcionalizmus 50, 113
- Fehér Ház (Moszkva) 74–76
 Fekete négyzet (Kazimir Malevics) 90
Felügyelet és büntetés (Discipline and Punish) 185
Feminism Is for Everybody: Passionate Politics (A feminizmus mindenkinek való – Szenvedélyes politika) 243–44
Feminist Theory: From Fargin to Center (Feminista elméletek – A peremvidékről a központba) 243
 feminista mozgalom 37, 47, 226
- Figner, Vera 178
 Flanders, Laura 205
 Foucault, Michael 23–24, 87, 94, 120, 183–86, 201
 Free Breathe (Szabad Lélegzet) 181
 Fromm, Erich 61, 118
 FSZB (orosz Szövetségi Biztonsági Szolgálat) 79, 97, 104
- globalizáció 195
 Godard, Jean-Luc 94, 107
 Goldman Sachs 187, 194
 Goldman, Emma 159
 Gorbanyevszkaja, Natalja 178
 Gyagilev, Szergej 90
 Győzelem Park 76
- Harvard Egyetem 237–38
 Hedges, Chris 69, 187
 HIV-fertőzés 160, 166, 209–10
 homoszexualitás 63, 185, 242
 Hszi Csin-ping 160
 Huerta, Dolores 69
 hullapóz 92
- Iljin, Ivan 113
 Illich, Ivan 202
 imperializmus 27, 50, 113, 132, 156, 243
 Inch, Mark 161
Internationale Situationniste 65
 interszekcionális feminizmus 243
 ipari forradalom 55
- Kaminszkaja, Dina 178
 Kautsky, Karl 219
 Kennedy, John F. 184
 kevert személyiségzavar 204
 KGB 100, 108–10, 141, 208
 Kim Dzsongil 121
 King, Martin Luther 69, 82–85, 132, 189, 245
 Koch fivérek 38, 120
 Kollontaj, Alekszandra 87, 216–20
 konceptuális művészek 49, 57, 59, 88
 Kreml 79, 213
 Ku-Klux-Klan 83
 Kulik, Oleg 88
 Kuznyecova, Anna 232
- lázadók kollektív tudata 65
 Le Pen, Marine 90, 114
 „Levél a birminghami városi börtönből” („Letter from a Birmingham Jail”) 83
 Liebknecht, Karl 219
 LGBT 81, 192
 LGBTQ 77, 185
 Lukianosz 31
 Luxemburg, Rosa 219
- macska–egér törvény („Cat and Mouse Act”) 150
 Majakovszkij, Vlagyimir 29
 Malevics, Kazimir 88, 90
 Marcuse, Herbert 89

- materializmus 84
 McMillan, Cecily 127–29
 médiauniverzum 116
 MediaZona 212–14
 Medicaid 38
 megfizethető egészségügyi ellátásról szóló törvény (Affordable Care Act) 38
 Megváltó Krisztus-székesegyház 98–99, 101–02, 137, 142, 226
 Melbourne Sustainable Society Institute 119
 mentális betegségek 185, 199
 militarizmus 84, 112, 156, 161–62, 192
 Mitológiák (Mythologies) 94
 Mordvinföld 165, 168, 173, 176–81, 240
 Moszkvai Állami Egyetem 31, 187
 nacionalizmus 50, 114, 257
 Nagy Sándor 32–33
 naivitás 30, 73, 90, 189
 NATO 98, 108
 negyedik fal ledöntése 93
 „nevetés” mint tiltakozás 93
 „nincs alternatíva” kór („There is no alternative” – TINA) 205–06
 Nixon, Richard 68–69, 194
 Norilszk 28
 nőgyűlölet 229, 231
 női szexualitás 233
 Nők Összorosországi Kongresszusa 219
 Nők Társadalmi és Politikai Uniója (Women's Social and Political Union, WSPU) 149
 Obama, Barack 158, 161, 191
 „Occupy Wall Street” (Foglaljuk el a Wall Streetet!) 60, 127
 Omszk 178
 Opricsnyik étterem 76
 Orbán Viktor 114
 Orosz évszakai 90
 Oroszország 28, 39, 44, 50–51, 56, 63, 73, 76, 79, 90, 92, 98, 102, 112–13, 127, 130, 136, 145, 147, 153–55, 165, 167, 172, 176, 181, 186, 193–94, 207–09, 211, 213, 215–16, 219, 224–27, 231
 ortodox egyház 29, 51, 79, 98–99, 101, 110, 138, 146–47, 224, 232
 Orwell, George 111, 259–60
 Our Revolution (A mi forradalmunk) 38
 önmegvalósítás 89, 204, 224
 öröm az ellenállásban 62
 Pankhurts, Emmeline 69, 148–51
 Parsons School of Design 105
 patriarkális vezető 63
 Paul, Rand 159
 Peck, M. Scott 245
 Platón 31
 politika
 ~i agymosás 252
 ~i harc 55
 ~i megmozdulás 55, 62
 identitás~ 191
 mű~ 37
 Prigov, Dimitrij Alekszandrovics 49–51
 punk
 „Punk ima” 88, 100, 125
 ~ feminizmus 44
 ~ kultúra 24, 258
 ~ létforma 25
 Pussy Riot 27, 37, 44, 46–49, 57–59, 73, 81, 88–89, 97, 99–104, 110, 123, 125, 137, 142, 145–46, 182, 184, 198, 207, 210, 212, 224–26, 236–37, 253, 259
 Putyin, Vlagyimir 37–38, 60, 68, 74, 76–80, 82, 90, 99–102, 108–14, 116–18, 120, 129–30, 140–41, 145, 148, 172, 183, 193–94, 205–07, 210–13, 225, 231–32, 238, 252, 257
 queerelmélet 229
 rasszizmus 69, 84, 133, 154, 157, 243
 Rector, Ricky Ray 158
 Rensselaer Polytechnic Institute 105
 Republikánus Párt 37
 Rettegett Iván 76
 riot grrrl 37
 Rorty, Richard 193
 Rush, Limbaugh 225
 Sacramento Union 225
 Sanders, Bernie 38, 71, 112, 116, 130, 249, 252–53
 Scritti corsari (Kalóz írások) 26
 Servin, Jacques 104–05
 Sexual Relations and the Class Struggle (Szexuális kapcsolatok és az osztályharc) 217
 Simone, Nina 82, 245
 Sloterdijk, Peter 26
 Snowden, Edward 185
 Snyder, Timothy 73, 206
 Sony 41–42
 Sorbonne Egyetem 64
 Stanford Egyetem 243
 status quo 72, 83, 95, 110
 Stiglitz, Joseph 112
 Streeck, Wolfgang 108
 szavazati jog 69, 120, 148–51
 Szibéria 28, 30, 91, 100, 138, 176, 178, 180, 182
 Szinópei Diogenész 30
 Szmirnov, Dimitrij 224
 Szmirnov, Szergej 214
 szólásszabadság 33, 69
 Szolzenyicin, Alekszandr 119, 178
 szövetségi börtönhivatal (Federal Bureau of Prisons) 161

Sztálin, Joszif Visszarionovics 110,

168, 180, 220, 232

szuperhúrelmélet 96

szüfrazsett mozgalom 148, 150

Talking Back: Thinking Feminist,

Thinking Black (Feleselés –

Feministaként gondolkodni,

feketeként gondolkodni) 243

termelési kvóta 166, 169, 171

Thatcher, Margaret 68, 115, 205

The Aesthetic Dimension

(Az esztétikai dimenzió) 89

The Nightmare of God: The Book

of Revelation (Isten rémálma –

A jelenések könyve) 132

The Yes Men 103–04

tökéletlenség 234

tömegmozgalmak 59, 119, 245

Trump, Donald 37, 39–40, 68, 90,

108, 111, 113–14, 116, 118, 126, 140,

159, 161, 190, 193, 225, 231, 252,

254, 257

Tzara, Tristan 55, 57

vadsztrájk 64–65

valóság művészi osztályozása 57

Vamos, Igor 104–05

Verhaeghe, Paul 117–18, 120, 201

Verzilov, Pjotr 176

„Vesszen a szexista” 44–45

vietnámi háború 69, 84, 92, 132, 189

világháború, I. 55–56, 150

világháború, II. 131, 188

világpolgár 31

Vörös tér 78–79, 97, 178

Walker, Scott 129

Walls and Bars (Falak és rácsok) 155

Washingtoni Menetelés a Munkáért

és Szabadságért (March on

Washington for Jobs and Freedom)

84

What About Me? The Struggle for

Identity in a Market-Based Society

(Velem mi lesz? – Identitásválság

egy piaci alapú társadalomban)

118, 201

Wittgenstein, Ludwig 253, 258

Women's Franchise League (Női

Szabadságjogok Ligája) 149

You Can't Be Neutral on a Moving

Train (Egy mozgó vonaton nem

lehetsz mozdultalan) 155

YouTube 212, 233, 236

Zinn, Howard 132, 155, 158, 260

Zona Prava (Jogok Zónája) 209–10

Zweibel, Ronald 128–29

1. SZABÁLY: KALÓZKODJ!
2. SZABÁLY: CSINÁLD MAGAD!
3. SZABÁLY: VEDD VISSZA
A LÁZADÁS ÖRÖMÉT!
4. SZABÁLY: HOZD A FRÁSZT
A KORMÁNYRA!
5. SZABÁLY: KÖVESS EL
MŰVÉSZETBŰNT!
6. SZABÁLY: LEPLEZD LE
A HATALMASKODÁST!
7. SZABÁLY: NE ADD FEL KÖNNYEN!
TARTS KI! SZERVEZŐDJ!
8. SZABÁLY: SZABADULÁS
A BÖRTÖNBŐL
9. SZABÁLY: TEREMTS
ALTERNATÍVÁKAT!
10. SZABÁLY: LÉGY, AMI AKARSZ!

X 289612

MEGVÁLTOZTATHATJA-E EGY EMBER RENDKÍVÜLI ELSZÁNTSÁGA AZ AUTOKRATA REZSIMET?

MEGŐRIZHETŐ-E AZ ÖNBECSÜLÉSÜNK EGY BÖRTÖNBEN?

HA ELTÚRJUK A ZSARNOKSÁGOT, AKKOR MI MAGUNK VÁLUNK SAJÁT ELNYOMÓINKKÁ?

Függetlenül és szabadon élni csak döntés kérdése. Nadya Tolokonnikovának, a Pussy Riot feminista és diktatúraellenes punk-rock együttes alapító tagjának minden cselekedete ezt igazolja. 2012-ben a Megváltó Krisztus-székesegyházban tartott Putyin-ellenes performanszért két év börtönbüntetést kapott, amelynek nagy részét egy szibériai kényszermunka-táborban kellett letöltenie.

Nadyát ez sem törte meg, sőt még inkább megerősítette benne a szenvedélyes lázadót; a hitet, hogy az elnyomás, az igazságtalanság és a hatalomelvűség ellen radikálisan fel kell lépni. Merész, vagány és hiteles személyisége arra inspirál, hogy fotelforradalmárokból mindenre elszánt aktivisták-ká váljunk, és kezünkbe vegyük sorsunk irányítását.

**„Kérd számon a hatalmasokat, és gyönyörködj
a bukásukban! Makacs ellenállás és sokatmondó
mosoly – ez legyen a fegyvered!”**

